

İSTANBUL BELEDİYESİ KONSERVATUVARI

Neşriyatından

NAZARI, AMELİ

TÚRK MUSÍKÍSÍ

Cilt IV

MÜELLİF

Dr. SUPHİ EZÖİ

Bu kitab, eserleri mevcut bestekârlar ile müellifleri mechul güzel eserler fashını - Türk müzikisi tarihi - Eserlerde müstahne güfste Taksimi ilmi - Bozuk eserleri onarma kaideleri - Türk müziğinde müstakbel esazlar - Yeni notu - Bu kitapta ikiyüzü mütecaviz Türk sanat eserleri ile ellî kadar meşhur bestekârların abide veya resimleri mevcuttur.

Her hakkı mahfuzzdur.

ALKAYA Matbaası — Ankara Cad. Reşit ef. han
İSTANBUL — 1940

Ö N S O Z

Bu dördüncü kitabı, eserleri elimizde mevcut bestekârların terceme-i-hal ve bazı eserleri ile sahipleri meçhul güzel eserler fash; Türk sanat eserlerinde güfte taksimı kaideleri; lâhînleri ve ölçülerini bozulmuş eserlerimizin onarılması kaideleri; Türk musikisi tarihi; müsizimizde istimal edilmiş ve edilmekte olan sazlar; ile bugün kulandığımız notadan bahsedecektir.

Bu gün elimizde eserleri mevcut bestekârların Terceme-i-Halleri ve nümunelik bazı eserleri

Elinizde eserleri mevcut bulunan bestekârların bazalarının bir kısım eserlerini misal olarak birinci, ikinci, üçüncü kitaplarda yazmış idik.

Bu dördüncü kitabı da onların ve diğer yazılmayan bestekârların bir veya birkaç eserlerini ve sahipleri meçhul güzel eserlerden bazlarını dercetmeği Türk musikisinin sanat noktai nazarından zenginliği derecesini belirtmek için pek lâzım ve müfit bulduk; bundan başka evvelki üç kitapta terceme-i-haller'i yazdığımız zatlar hakkında sonradan edindiğimiz malumatı ilâve ve hataları da tashih etmemi unutmadık.

En eski zamandan başlayarak bu güne dek gelmiş geçmiş bestekârların eserlerinin notalarını sırası ile aşağıda tespit ediyoruz:

A B D Ü L A L İ

Topkapı sarayı Ravan kütüphanesinin [1724] numerosunda mukayyet Hafız Postun hat-ti-destile yazılı mecmuada ve Fatihde Ali Emiri kütüphanesinin [732] numerosunda mevcut Sadullah efendinin mecmuasında, Üniversite kütüphanesinin Hallâs efendi kitapları arasında [346] numerolu mecmua ile bir hayli mecmularla, muahhar mecmualarda Hace Abdülkadir namına yazılmış kârların hemen ekserisinin Abdül Aliye ait olduğu görülmektedir.

Süleymaniye kütüphanesinde Bağdatlı Vehbi efendi kitapları arasında [1002] numerolu bir mecmua vardır ki o Abdülkadir'in oğlu Abdülaziz ile ondan evvelki bestekârların eserlerini yazmış olup mecmuanın sonunda da başka bir yazı ile yazılmış olarak Abdül Ali, İtri ve Nazimin eserlerinin isimleri vardır; zannîma göre Abdül Ali, Kanuni Sultan Süleyman zamanının sonlarını idrak etmiş olduğu kuvvetle muhtemeldir.

[Fatih - Ali Emiri] kütüphanesinde manzum eserler führistinde [732] numerolu Sadullah efendinin mecmuasında Abdül Aliye Hace-i-sani ismi verilmiş olup bu zatin mecmualarda görülen eserlerinin ekserisi sonraki mecmualarda Abdül-Kadire isnat olunmuştur. Onun Eviçden Hava'yı bağ kârı birinci kitabın [257] nci ve Rast Şevkname kârı üçüncü cildin [145]inci sayfalarında dercedilmiştir

HATİP ZAKİRÎ HASAN EFENDİ

Hassatan camî ve tekkeerde namazlardan evvel ve sonra okunması mutad olan dini eserlerin muktedir bestekârı Zakîri Hatîb Hasan Efendîn terceme-i-hali ilkinci kitabı [8] nci sayfasındadır; Süleymaniye kütüphanesinde Şeyh-il-islam Es'ad efendi kitaplarından [3397] numeroda Mustakim Zadenin ilâhi mecmuasının Sümâbîli Dervîş Halîl tarafından yazılmış bir rûshasının sonunda Hasan efendîn [1030] da ve diğer bir mecmuada [1032] de vefat etmiş olduğu mukayyettir. Rivayet edildigine göre Hasan efendi bir gün öğle ezânını okumak üzere minareye çıkmış ve ezân okurken bir çaylak onuun sarığını kapararak minarenin alemine bırakmıştır; bu vakayı hocayı iyi bilen Birinci Sultan Ahmedde haber verirler; Padişah kendisine bir kese para göndererek (borçlarını ödesin diye) emreder. Ve hatip borçlarını verdikten sonra gene bir çaylak hocanın amamesini minareden aşağı düşürür ve müteakibin Hasan efendi füc'eten vefat eder.

Hasan efendîn 80 sene yaşamış olduğu tahmin edilince Kanuni Sultan Süleymanın son zamanlarını idrak etmiş olması kabul olunur.

. Çok dindar olan bu zat - i - Şerifin ikinci kitabı sahife [5] te Salat - ümmiyə. sahifa [60] da mersiye - i - imam - i - Hüseyin, üçüncü Kitab sahifa [54] te Camı na'tı, Sayfa [63] te sabah salatı, sayfa [64] te cenaze salatı, sayfa [65] te bayram salatı, Sahfa [66] da bayram tek-biri, sayfa [67] de temcid olmak üzere 8 adet numunelik çok belig ve takriben [330 - 345] senelik eserleri elimizde kalmışdır.

Cabil zakir ve muezzinler taraflarından usulü unutulmuş ve lahni bir çok zevaitle bozulmuş olan bu eserleri onarmak ve usulune koymak [a] suretile asıllarına ırea etmeye muvafak olduğumuzdan dolayı bahtiyarak.

TATAR GAZI ÇIRAY HAN

Bu zatin devlet Çirayın oğlu olup iki defada 20 sene Kırım hanlığı yaptığı malumdur; tevelliüdü 961, vefatı 1016'dır; bestekârhikta çok muktedir olduğu mevcut parlak eserleri ile malumdur; elimizde onun saz eserleri vardır; söz eserleride bestelediği Kırımlılar tarafindan söylenmektedir.

Onun Beyati-Araban peşrevi birinci kitabı sahfa 151 de ve Hüzzam peşrevi ikinci kitabı sahfa 68 da mukayyettir, bunlardan başka Mahur ve mnhalif Irak peşrev ve semailleri ile Arazbar peşrevi ve Hüzzam saz semaisi mevcut olup takriben 380 senelik Arazbar peşrevi ile

ARAzbAR PEŞREVİ

Gazi Çiray Han

(♩ = 96) (A)

agirca

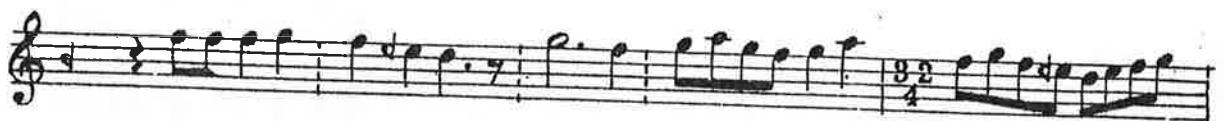
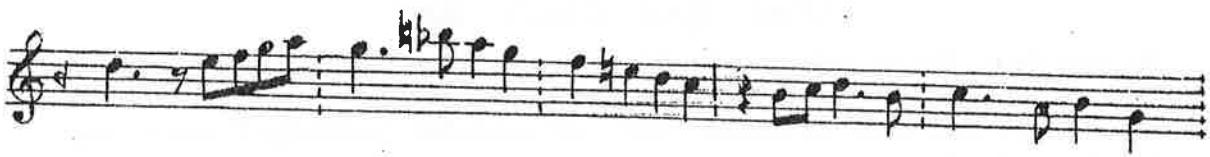
MUHAMMES

(B)

(C)

2 mülazime

(a) Mersliy -i- imam -i- hüseny ve Saba Salatını arkadaşınız Hafız Yağırdan; Bayram Salatı, Camina'lı, temeldili Sümbüllü dergâhının zekîri Fahmi otendi; cenaze salatını nuri Halil'den bozuk bir halde ve usuluz olarak verdi.

A handwritten musical score consisting of nine staves of music for a single melodic line, likely intended for a woodwind instrument like flute or recorder. The music is written on five-line staffs with a treble clef. The key signature changes frequently, indicated by circled Roman numerals (G, A, C, D, E, F, G, A, B) placed above specific measures. The time signature also varies, often indicated by circled numbers (4, 3, 2, 3, 4, 3, 2, 3, 2). The notation includes various note heads (solid black, hollow black, white), stems, and bar lines. Measure numbers are present at the beginning of some staves. The score concludes with a final staff ending with a repeat sign and a circled '8'.

HÜZZAM SAZ SEMAI

Tatar Gazi Giray Han

138 A

1 orla ♯ 10
8
AKSAM SEMAI

B

, C

A musical score page showing two measures of music. The key signature is one sharp, indicating G major. The time signature is common time (indicated by a 'C'). The first measure begins with a half note followed by a eighth-note triplet pattern. The second measure continues with a eighth-note triplet pattern. The notes are written on five-line staff paper.

A handwritten musical score page featuring a treble clef staff with a key signature of two sharps and a time signature of four over four. The music consists of a series of eighth-note patterns, primarily consisting of eighth-note pairs connected by vertical stems. The first measure starts with a single eighth note followed by a pair. The second measure starts with a single eighth note followed by a pair. The third measure starts with a single eighth note followed by a pair. The fourth measure starts with a single eighth note followed by a pair. The fifth measure starts with a single eighth note followed by a pair. The sixth measure starts with a single eighth note followed by a pair. The seventh measure starts with a single eighth note followed by a pair. The eighth measure starts with a single eighth note followed by a pair. The ninth measure starts with a single eighth note followed by a pair. The tenth measure starts with a single eighth note followed by a pair. The eleventh measure starts with a single eighth note followed by a pair. The twelfth measure starts with a single eighth note followed by a pair. The thirteenth measure starts with a single eighth note followed by a pair. The fourteenth measure starts with a single eighth note followed by a pair. The fifteenth measure starts with a single eighth note followed by a pair. The sixteenth measure starts with a single eighth note followed by a pair. The seventeenth measure starts with a single eighth note followed by a pair. The eighteenth measure starts with a single eighth note followed by a pair. The nineteenth measure starts with a single eighth note followed by a pair. The twentieth measure starts with a single eighth note followed by a pair. The twenty-first measure starts with a single eighth note followed by a pair. The twenty-second measure starts with a single eighth note followed by a pair. The twenty-third measure starts with a single eighth note followed by a pair. The twenty-fourth measure starts with a single eighth note followed by a pair. The twenty-fifth measure starts with a single eighth note followed by a pair. The twenty-sixth measure starts with a single eighth note followed by a pair. The twenty-seventh measure starts with a single eighth note followed by a pair. The twenty-eighth measure starts with a single eighth note followed by a pair. The twenty-ninth measure starts with a single eighth note followed by a pair. The thirtieth measure starts with a single eighth note followed by a pair. The thirty-first measure starts with a single eighth note followed by a pair. The thirty-second measure starts with a single eighth note followed by a pair. The thirty-third measure starts with a single eighth note followed by a pair. The thirty-fourth measure starts with a single eighth note followed by a pair. The thirty-fifth measure starts with a single eighth note followed by a pair. The thirty-sixth measure starts with a single eighth note followed by a pair. The thirty-seventh measure starts with a single eighth note followed by a pair. The thirty-eighth measure starts with a single eighth note followed by a pair. The thirty-ninth measure starts with a single eighth note followed by a pair. The forty-first measure starts with a single eighth note followed by a pair. The forty-second measure starts with a single eighth note followed by a pair. The forty-third measure starts with a single eighth note followed by a pair. The forty-fourth measure starts with a single eighth note followed by a pair. The forty-fifth measure starts with a single eighth note followed by a pair. The forty-sixth measure starts with a single eighth note followed by a pair. The forty-seventh measure starts with a single eighth note followed by a pair. The forty-eighth measure starts with a single eighth note followed by a pair. The forty-ninth measure starts with a single eighth note followed by a pair. The五十th measure starts with a single eighth note followed by a pair.

B

3 D

A handwritten musical score page featuring a treble clef staff with six measures of music. The key signature is A major (two sharps). The first measure consists of a whole note followed by a half note. The second measure has a whole note followed by a dotted half note. The third measure contains a whole note followed by a quarter note. The fourth measure features a whole note followed by an eighth note. The fifth measure includes a whole note followed by a sixteenth note. The sixth measure concludes with a whole note followed by a sixteenth note.

A handwritten musical score page showing measures 11 and 12. The key signature changes from A major (no sharps or flats) to B major (one sharp). Measure 11 starts with a forte dynamic (f) and contains sixteenth-note patterns. Measure 12 begins with a forte dynamic (f) and includes a melodic line with eighth-note pairs. The score is written on five-line staff paper.

A handwritten musical score page showing system 1. The music is in common time, key signature of one sharp, and consists of two staves. The first staff begins with a bass clef, followed by a sharp sign, and contains six measures of music. The second staff begins with a treble clef and contains four measures of music.

Hızlıam söz semisini aşağıya yazdıktı onun 3'ünlü şı veçhile gösterdik : (1) AB [3] CB
 [3] DdB [4] EFB dir.

OSKÜDARLI ZAKİR MAHMUD

Sünbuli Derviş Halilin mecmuatında isimleri özüne yazılmış olduğu veçhile Zakir Mahmud'un [1938] de vefat etmiş olduğu bildirilmiş olmasına nazaran onunda Kanunının son zamanlarını idrak etmiş olduğunu kabul olunur.

Türk musikisinin ikinci kitabının 9uncu sayfasındaki güzel Uşşak İlâbisi takriben 340 senelik metin bir eserdir; aşağıda onun şehnaz iğrağında yazdık:

SEHNAZ DURAK

Mahmud Çelebi

J = 100

agırca

Durak evferi Aş si ki ya re re

du şo la dan ya ri

mi gó gó gör i dü dü dum a
 yan reffi i düp se sek
 Kü ku ma ma nim nü
 mirkülüm ki hil dimmibe
 ya yan yan a man bu ne
 mü müs kü kül der do
 lu lup dur Kendi is ter
 Ke ken di yi
 ken di mi ke ken
 dim a ra rar ken
 o ol mu şum be ben

Bu durağın şeklini mücmelen gösterdik: [1] birinci misra' Aa [2] ikinci misra' AB [3] üçüncü misra' Ca [4] dördüncü misra' AB

Şüste Hâsimî Şeyh Osman Efendi

Aşk-i-yâre duş elaldan yârımı gördüm aysın,
Roffidüp şek-kü-kümanım müşkülüm kıldım beykoz;
Bu ne müşkül dert olupdur kendi ister kendiyi;
Kendim kendim ararken olnupam ben binşan;
Bahr-i-aşka gark olaldan varlığın ey Hâsimî;
Cümlesin verdim senaya aşk ile koldını heman

NANE AHMED ÇELEBİ

Ahmed Çelebinin takriben 270 senelik enfes Muhâyyer bestesile terceme-i-hall İkinci kitabın 79uncu sayfasında milnderiçtil; sonrasında elde ettigimiz Tahir Aksak semâsının de aşağıda okuyucularımıza sunduk:

TAHIR AKSAK SEMÂİ

Nane Ahmed Çelebi

$\text{♩} = 100$ (A) *

agirca

Aksaksəmai ca ca nimyerine že ğel di ki ca na-na-na
ni nu gör dü dum yarmedadey ca nimyele lel lel lel lel li
mi rim terelel lel lel lel li hey he hey hey ya ri ca na nim
he he yar ha hey hey close ha hey hey
madedeley vay heyçanım vay heyçanım gü gur bet de he lâk
o ol mus i dim hi hi hicri ga mim

Semanin şeklini söylece gösterdik : [1] birinci misra' A, terennüm B [2] ikinci misra' A terennüm B [3] üçüncü misra' C, terennüm B [4] dördüncü misra' A, terennüm B.

Güfte

Canım yerine geldiki canımlı gördüm, yar meded ey;
Doğu günüm ol'mihr-i-dirahşanımı gördüm, yar meded ey;
Gurbette helâk olmuş idim hic-i-gamınlı, yar meded ey;
Goldum yeniden aleme sultanımı gördüm yar meded ey;

Canım yele lel lel lel lel li, mirim tere lel lel lel lel li.
Hey yar canım hey yar hey dost hey meded ey yay.

A H E N İ Ç E L E B I

Aheni Çelebinin terceme-i-hali Türk musikisi ikinci kitabının 102inci sahfasında mevcut ve 99uncu sahfasında takriben 280 senelik Nühüft bestesi ve 3 üncü kitabının 191inci sahfasında Nühüft yürük semaisi yazılıdır.

S E R İ F

Bu zâtin ismi başlığı ile Kantemir'in mecmuatında ve Nayî Kevserî mühürlü mecmuada [1129 hicri] bir hayli peşrev ve somajleri mevcut olduğu ve Necip paşanın musiki kütüphanesinde Hamparsunun hat-ti destile yazılmış olduğunu tahmin ettiğim ve Nayî Ali dede mühürlü iki mecmuada dahi peşrey ve semajları bulunduğu görülmüştür. Bundan takriben 233 sene evvel ismi ve eserleri Kantemir ve Kevserî mecmualarına derç edilmiş olan bu zâtin eser yapıp ne gredebilmesi için laakal 30 sene evvel bestekârlığı başlamış ve 4 üncü Sultan Mehmet zamanında istihbar etniş olduğu kabul olunur. Mecmualarda onun söz eserlerine tesadüf etmediğik, gizli işaretli Hamparsun notasında terceme ettiğimiz onun hicaz peşrevinin notasını buraya koyduk:

HİCAZ PEŞREVI

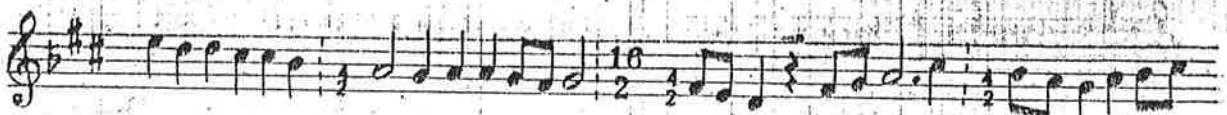
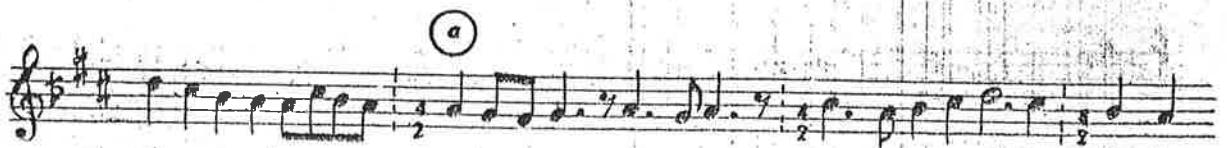
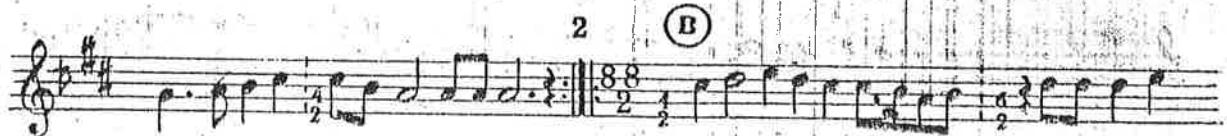
Serif

(A)

d = 80

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

2 ar 3 fetih

1

2

3

4

5

6

7

8

9

10

(D)

(E)

The image shows a handwritten musical score for 'Zarb-i-felih' consisting of seven staves of music. The music is written in G clef, 2/4 time, and A major (indicated by a sharp sign). The score includes several performance instructions and labels:

- Top staff:** Includes a circled number 2 and a circled letter B.
- Second staff:** Includes a circled number 3.
- Third staff:** Includes a circled number 4.
- Fourth staff:** Includes a circled letter F and a circled number 5.
- Fifth staff:** Includes a circled letter G.
- Sixth staff:** Includes a circled letter H.
- Bottom staff:** Includes the word 'SON' at the end.

Zarb-i-felih usulünde olan peşrevler beş haneli yapılmak mutad olduğu için, mülazimesi hanelerine merbut olarak bu Hicaz peşrevinin şeklini aşağıda gösterdik; [1] birinci hane ve mülazime AB [2] ikinci hane ve mülazime CB [3] üçüncü hane ve mülazime DB [4] dördüncü hane ve mülazime EB [5] beşinci hane ve mülazime FB.

MUZAFFER, Saatçi MUSTAFA EFENDİ

Kantemirin mecmuatında Muzaffer mahlası tahtında Saatçi Mustafa efendye ait bir hayli peşrev ve semaîler mevcut olduğuna göre onunda [1050-1099 Hieri] senelerinde ve 4 üncü Sultan Mehmed zamanında iştihar elmiş olduğunu tahmin ettik. Kendisi sazendə ve şaz eserleri bestekârı olup söz eseri bestelediğini mübeyyin olarak Fasıl mecmualarında ismine ve mahlasına tesadüf etmedik; ikinci kitabın 169uncu sayfasında onun güzel Hüseynî peşrevi yazılıdır.

REFTAR

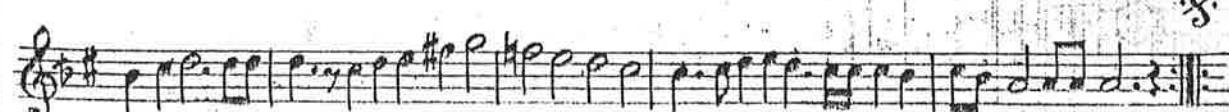
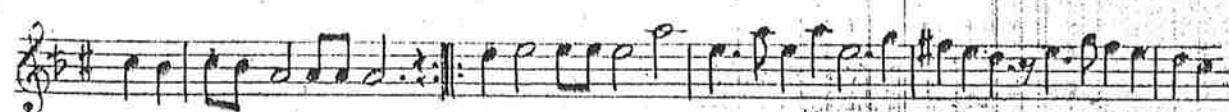
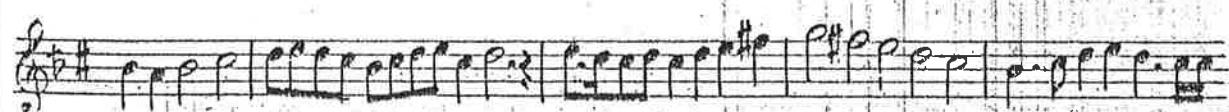
Mahlasının Reftar olduğunu kuvvetle zannettiğimiz bu zatin, Kantemirin mecmuatında peşrevlerinin mevcut olduğuna göre onunda 4 üncü Mehmed zamanında iştihar ettiğini tahmin ettik; Necip paşanın kütüphanesindeki Nayi Ali dede namına mühürlü mecmualarda onun Seba peşrevini terceme ile aşağıya dercettik :

SABA PEŞREVI

Reftar

$J = \text{A}$

1 Döyek

Onun şekli söyledir ; [1] birinci hane A mülazime B [2] ikinci hane C mülazime B [3] üçüncü hane D mülazime B.

Ç E N G İ C A F E R

Bu zatın de Kantemir mecmasında eserleri yazılı bulunmasından onunda [1048-1099] 4 üncü Muradla Mehmed zamanında iştihâr etmiş olugunu kabul ettik; Kendisinin cenk çalmış olduğunu mahlasından anlaşılmaktadır; Onun küçük Muhayyer kûme peşrevini Necip paşanın kütüphanesindeki Nayı Ali dede mecmularında Acemler namına gösterilmiş olduğu sebeple bu zati 4 üncü Muradın Bağdad'tan getirmiş olduğu kaviyyen maznundur. Necip paşanın gizli işaretli hamparsum notasından ve Tanbur Hocam Halim efendiden geçtiğim şeblinden onararak onu aşağıya dercettik.

KÜÇÜK MUHAYYER KÜME PEŞREVI

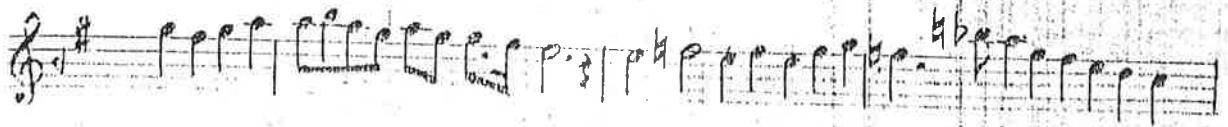
Çengi Cafer

(A)

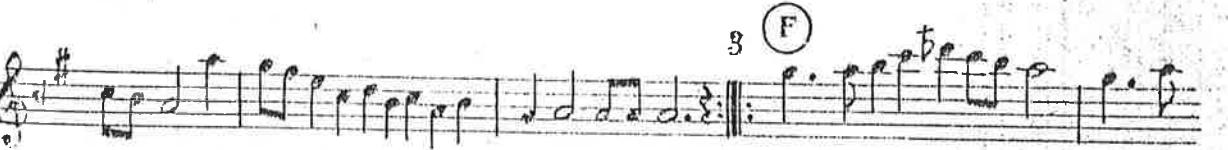
Düyük

(B)

(C) mülezime

(C) müzazime

(G)
 C mülazime
 (H)
 C mülazime
 SON

KADRI ÇELEBI

Esad efendinin beyanına göre Kadri İstanbullu olup 4 ncü Sultan Murad zamanında istihâx etmiş [1032 - 1049]; ve ustalığa çıkmıştır. Sesi güzel okuyusu eltaf imiș; 200 den fazla nazik ve metin eserler yapmıştır; üçüncü kitabın [179] üçüncü sahifasında Kadrînir Neva aksak semâisi, [212]inci sahifasında Nik [214] üçüncü sahifasında Acein yûrûk semâilerinin notaları mevcuttur.

DERVIS MUSTAFA

Esad ef'dinin yazdığını göre derviş Mustafa, Edirneli ve oranın mevlevihanesi aşçıbaşı olmuş [4] üçüncü Sultan Mehmet [1058 — 1099] zamanında istihar etmiştir; sesi ve okunuşu güzelmiş; kendisi hem söz, hemde saz eserleri bestekâr olmuş; söz eserleri hakkında Esad ef'di beyninulla bulunduğu gibi saz eserlerinde Kantemir'in mecmuatında yazılıdır. İkinci kitabı [108]inci sahîasında onun Rast peşrevi mukayyettir.

SOLAK ZAHİ MEHMET HEMDEMİ EFENDİ

Solâkzadenin terceme-i-hali ikinci kitabı [66] nel sahîasında münderîç ve birde Nîriz makamında peşrevi yezididir. Onun mürkbedir yazıcı olduğu, şiir ve müzikde vasi behresi olduğu terceme halinde anlaşılmaktadır; vefat 1068 olduğuna göre Kanûnnâmin son zamanlarını yaşamış olduğu muhtemeldir.

ÇOBAN GİRAY

Bu zat 1032 de nureddin mansabına terfi edilmiştir, ikinci kitabı 110uncu sahîasında münderîç ve takriben 300 senelik Uşşak peşrevi onun zarif bir bestekâr olduğuna şahittir.

SESTARİ MURAD AĞA

Esad efendi atrabül-arasında diyor ki: 1018 de dördüncü sultan Murad Bağdachi toshır, cittikte 10 adet sazende ve iki adet Hanende getirdiği onlardan biri mir Mehmet digerde Murad agadır. O iptidada müsikiyi Bağdatta acen müsikişinaslarından tahsil etmiş sonra İstanbul ustallarından öğrendimdir. Musiginin ilim ve ameline vakit idi; 100 c. Karip icer bestelemiş ve şeştar çalormış. Türk müsikisi 3ncü kitabı 155 nel sahîasında yazdığını, takriben 300 senelik onun puselik Kârçesile aşağıda dercettigimiz Hüseyin bestesi ve Aksak semâisi ve Evin yörük semâisi ustathığına delildirler.

Hezargrathı Belçelüm. Onen vefat hakkında yazmış olduğu tarihten 1084 te vefat ettiği anlaşılıyor:

İlli nihenk-i-fena hem-i-saz... Murad: 1084

HÜSEYNİ BESTE

Sestari Murad Ağa

$\text{♩} = 80$ × (A)

agir

muhammed le —— le —— si —— ke —— ke —— kerike

si —— di a —— as ki —— di

lem —— ber —— nica —— can gi rift ——

The musical score consists of ten staves of handwritten notation for voice and piano. The vocal part is in soprano clef, and the piano part is in bass clef. The key signature is mostly G major (no sharps or flats) with occasional changes. The time signature varies between common time and 3/2. The score is divided into sections by circled letters: A, B, C, and L. The lyrics are in Indonesian and are written below each staff. The vocal part includes many grace notes and slurs. The piano part features eighth-note patterns and some bass notes. The score is on lined paper with a vertical margin line on the left.

Section A:
 se — se — ri — ze — ze —
 zedi zi si — ne a — a — a
 le — si mih — ret — ci — han
 rift — son — 32 — 4 —
 te — ten — ni — te —
 ten nita — ma dir — di — ney —
 ah — de — re til — lil — la —
 la — ni ten — ta — ta — ni te —

Section B:
 32 — 4 —
 ten — dirdir ha ha ha na —
 naah —
 a — ah — de — re til — lil — la —
 la — ni ten — e — ek —

Section C:
 32 — 4 —
 nu — ny — nunkila — la — zi — ya — ya —

Section L:
 — — — — —

The musical score consists of two staves. The top staff is for a soprano voice, indicated by a 'S' at the beginning. The lyrics are: "ah - ne - i hi - hic - ret - ge -". The bottom staff is for a bassoon, indicated by a 'B' at the beginning. The lyrics are: "ah - ne - i hi - hic - ret - ge -". The score includes dynamic markings like 'ff' (fortissimo), 'p' (pianissimo), and 'mf' (mezzo-forte). The tempo is marked as '32'.

Gaffer

Lopku legid i sib i dlim laek om gitti,
Szeret i z am aleg i minet ellon gitti.
Ten tene ni ten oi ta ec dir ney, ah dere
Til til la aiten, in si ten die die mi shin
Aha te dir ney, der - ill ill le ol ten am rot - o
sine (lahi)

Mayhentane
Eknus ki tazyane - i - hicret ceyid - i - dili
Gülgün eks re ki tıvannedınan gırift
terennüm evraklı gibi

Bu bestenin şeklini şöylece yazdırı: [1] birinci misra' Aa á [2] ikinci misra' Abb b + te-
rennüm Aa á, ÁCá [3] üçüncü misra' BB [4] dördüncü misra' Aa á + terennüm Aa á,
ÁCá.

HÜSEYİN SEMAL

Şestari Murad Ağa

d = 80

agir

A

ansax semai gesimibe bed — keş — beçe ces — mimes —

tet'ne — ne re sed — yar ey a — man a fet

bo — be — be bo — ni me mey pe res — tet

ne — ne re sed — yar ey a — man — kurbanini — tü

hür — bani ni — tü kur — ba ni — ni tüem —

yar ey a — man hayra hi — ni — tü hay —

(A)

ra ni ni tü hay ra -- ni -- ni tü em
 (8)
 yar ey a man dadley dadley chickley dadley dad
 (11)
 ey yarey yarey yarey -- yarey yar -- ey -- dadley dad
 ey dadley dadley dad ey yarey yar ey yarey yar ey --
 (A)
 yar ey a fetbe be le ban ni me
 mey pe res tet ne ne re sed yar ey
 SON

Güste

1inci bend

Çögüm-i-bed keş be şem i mestet ne reed (yar ey);
 Afet-i-beleban mi porestot no rosed (yar ey);
 terenüm
 Kurbân-l-tü, kürbân-l-tü, kürbâni tü em (yar ey);
 Hayrân-l-tü, hayrân-l-tü, hayrân-l-tü om (yar ey),
 Dad ey, dad ey, dad ey, dad ey, dad ey, Dad ey,
 Yar ey, yar ey, yar ey, yar ey, yar ey.
 Afet beleban (lâhi)

2inci bend.

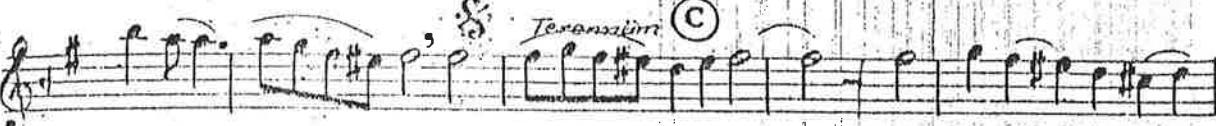
Men pîgî - i - buda heme dua mi kerdem, yar ey
 Balây - i - mubareket qîketed no reed, yar ey,
 terenüm evvelki gibi

Hüseyini semainin şekli şu vechi'ledir : [1] birinci misra' A [2] ikinci misra' A [3] terenüm AA BB [4] ikinci misra' A.

EVIC YÜRÜK SEMAI

Şestari Murad Ağa

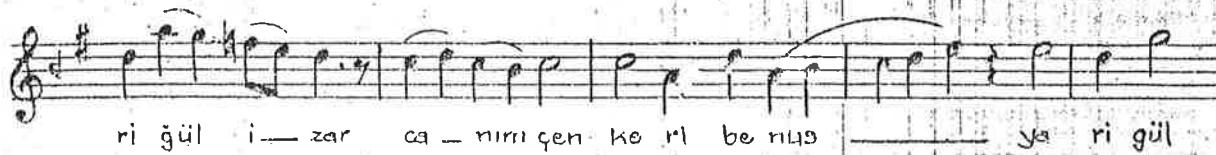
A
 yürüksemai gün ci -- ve ki ta bi -- ve ha -- rif fü dü se yek --
 B
 renk renk ba yed bea ded piş terez çar --

ne ba - gel - der fas - li be har - sey ri la - le zar

der fas - li be har - sey ri la - le zar - ya -

ri gül i - zar ca - nim gen ko ri be nus ya - ri gül

i zar ca - nim - cen ke ri ne bas - elindirken tilli

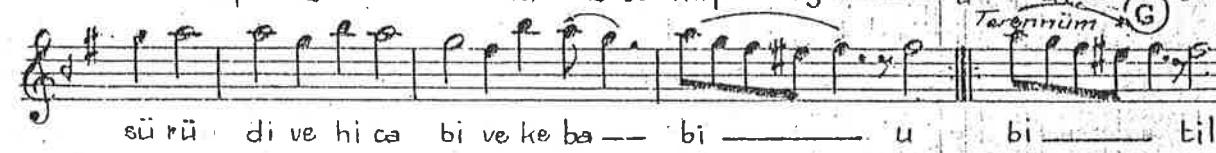

ni ten - tenniten - tenniten - ca - nim gen ke

ri ne bus - ey - a ba de be nus - way -

SON HANNAH

sü rü - di ve hi ca bi ve ke ba - bi -

Tarannüm

bi - u - bi - til

til - le - ni - ten

til - le - ni - teh

gar -

Eşit ki sa ki becer raz yar ne ba sed

Güfté

Güfté ve kitabı ve harfisi dü ae yok renki;
 Bayed be aded plz ter ez car ne baged.
 terennüm: Der fasil-i-bahar seyr-i-lâle zar;
 Yar gâlizur eçim, eçik ei bi nuş,
 Dil dir ten, ill ill ten, ah deve til ill
 Le ni ten, li teni ten, teni ten teni ten
 Teni ten, eçim, venk er bi nuş ey
 Ahâde bi nuş vay;

Meyanhané
 Udi ve sürüdi ve şerabi ve kebabı;
 tercanüm: Til il le ni ten, til il le ni teh;
 Til il le ol, til il le ni, til il le ni ten;
 Til ill le ni, til il le ai, til il le ni ten;
 Şartlat ki sâki becer ez yar ne baged;
 ilk terennüm.

Bu semainin şeklini söylece yazdık : [1] birinci misra' A [2] ikinci misra' B [3] teren-nüm CDEE [4] üçüncü misra' F [5] terennüm G [6] dördüncü misra' B [7] terennüm CDEE

NAILÇE ZADE MEHMED EFENDİ

Esad efendinin yazdığını göre Mehmed Çelebi İstanbullu Musahip paşının mektubucusudur; Küçük yaşında müsiki tahsiline başlamış ustastır. Ses, okuyusu güzel olup 300'e karip eser bestelemiştir. Onun metin olan Rasti Aksak semaisini okuyucularımıza sunduk :

RAST AKSAK SEMAI

Nailçe Zade Mehmed Efendi

=126
 A
 orta Ah he va yi aş hima sa him dü sur dum
 Aksaksemai Ah te râhhüm ey le yupma him gel in saf
 bu di li za rim di li za rim ca nim
 fe be hev za lim be tney za lim ca nim
 Meyanhanie B
 ah nola ol sam da if tâ de ge tur mez sin be ni
 ya de be ni ya de ah keremkil gel bu na
 pa de o lüp mils kül benimha lim benimha lim ca nim
 Gâfte

Hay-e yi-şkrna şahin dilşürdü bi dil-i-zârim;
 Terâhhüm e/leyüp mahim, gel inesfa bebey zâhim;
 Nola olam üstâdi getürmezâsi beci yâde;
 Kevrâ kâzâl bi zâjâde olup mükküll benim hallim

Bu semainin sekli söyledir : [1] birinci misra' A [2] ikinci misra' A [3] üçüncü misra' B [4] dördüncü misra' A.

KÜÇÜK İMAM

Esad efendinin bildirdigine göre bu zat İstanbullu, ismi Mehmet dir; iştihar zamanı 1059 - 1099 dördüncü sultan Mehmet devridir; kendisi valde camiünde na'than imiş; ustalığı olmuş, yaptığı eserlerde o zamana kadar iştilmemiş, nağmeler ibda ettiği sebeple imam-i-fen unvanına lâyik olmuştur; sesi fevkâl'ade güzel okuyuşu ile herkesi hayran edermiştir; 500 den mütecaviz eser bestelenmiştir. Mattessüf bu gün elimizde ikinci kitabın 171 nci sayfasında münheriç Hicaz bestesiyle takriben 275 senelik Beyati bestesini karilerimize sunduk:

Bu bestenin şeklini buraya yanzık (1) birinci misra, AB terennüm CD (2) ikinci misra birincinin gibi (3) üçüncü misra EF terennüm C D (4) dördüncü misra birinci gibi.

BEYATI BESTE

Küçük İmam

d = 50

agit

muhammedahsi si ne de her

gəmə i sim si sir

cləri bir ya ya re var

Terennüm

a man sa hi ba zim ser vi

na zim dil nu va zim yar a man

a a ah

son

a mü ra di men heycanim heycanim

meyan hane

ah bi bir ni gəh le le

ger gi sy ler bin di
 li ha ni nihe la ke a
 mari man sa hi ba zim ser vi
 na zim dil riü va zim yar a man
 a ah a ah
 a mü re di man huyar

Çüfté :

Sinde her gümze-i-ğünzinden bir yare var;
 Yare yere et yaremi var öy dili-sat pâre var;
 Bir nûgehle gerçi eyler bîn dil-i-zari helâk;
 Hokka-i-lalinden amma ean bağışler çare var

Terennüm
 Aman galibaznâ, serv-i-kazim;
 Dil müvazim, yar aman ah. ah. ah;
 A morad-i-men.

HATİB ZADE OSMAN EFENDİ

Esad efendiyeye göre hatib zade Osman efendi İstanbul galatalı olup şöhret zamanı 4.uncu Mehmed [1058 - 1099] devridir, Kendisi hatib, sedası güzel okuyusu pek nazik imiş; epeyce eserler yaptığı mecmuaîlarda görülmektedir; Onun güzel ve metin olan Beste - isfahan eserini aşağıda yazdık

d = 80

BESTE İSFAHAN BESTE hatibzade Osman edd.

Hatif E ey ce ces mi şir
 ye his ah hie se rin yok mu

Güfté

Fı çesm-i giryechiz oserin yokmudur senin;
 Atış içindeyim heberin yokmudur senin;
 Dâman-i vogla bu olusun oldu destes,
 Ragip olende bir hünenerin yokmudur senin.

Ya lel li, yel tel li, ya la yel tel li.
 Vay oserin yokmudur senin.

Bunun şeklini söylece gösterdik: [1] birinci misra A terennüm B [2] ikinci misra' A terennüm B [3] üçüncü misra' C terennüm D [4] dördüncü misra' A terennüm B

H A S A N E F E N D I Z A D E

Esad etendiye nazaran ismi Ahî dir; memleketi İstanbul Kadıköydür; evvela sabık serhanende. Kadıköylü Mustafa ağadan sonra mevcut üstadlardan lahniler ilmini öğrenmiş; üstadiyet mertebesine çıkmıştı. Sedası lâtif olup dîniyenler şevklenmiştir. Aşağıda dere ettiğimiz Acem bestesiyle Mahur durağından mada 20 yi mütecaviz mergub:

eserler yapmıştır; Dördüncü sultan Mehmet zamanında serhanende Mustafa ağadan musiki tâhsil ettiğine göre tahminen (1070 - 1140) senelerinde yaşamıştır. Onun takriben (220) senelik Mahur durağı ile acem bestesini musikilere sunduk:

MAHUR DURAK

Hasan ef. di. Zade

Duran evleri ah ey-le yen

da sa ki sey

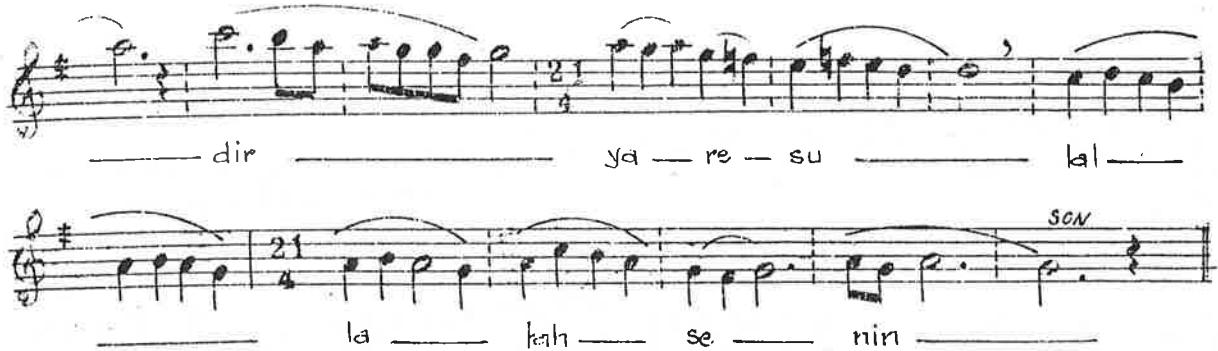
da da i ma

tal a tin dir ya-re-su

lal lahhise nina man a man derdi

ah it di ren sub

hu hu hu me sa

Şüfre : Şeyh Mehmed Nasuhi

Eyleyen üşşakı şeyda daima ;
Tal'atindir ya Rasul - Allah senin.
Derd ile eh ettiron subh - ü - mesa ;
Hasretindir ya Rasul - Allah senin.

Ey şefial - müzənbin nur - i - ahad ;
Bir garibindir Nasuhi kıl meded.
Bab - i - lutfundan kerem kıl it meded ;
Ümmetindir ya Rasul - Allah senin.

Bu durağın şekli şöyledir: (1) birinci misra' A (2) ikinci misra' B (3) üçüncü misra' C (4) dördüncü B.

ACEM BESTE

Hasan ef, di. zade

The image shows a handwritten musical score for two songs. The first song, 'Güfte', is in G major and consists of four staves of music with lyrics in parentheses below them. The lyrics are: 'fa bu gülsen i', 'iç re ki ma ne nen di fa fah te', 'ya yar ya yar', 'na nazeni nim iç re ki ma', and 'men nendifa fah te vay'. The second song, 'Terennüm', is in A major and also consists of four staves of music with lyrics in parentheses below them. The lyrics are: 'Yar, yar, nâzenim, o büt - i - mah - i - talete.', 'Bak, bak seni bu hale koyan bi mürüvvete,', 'Hayfa bu gülgen içre ki mânend - i - fahte;', and 'Fer yadım etmedi eser ol serv - i - kamete.' There are circled letters C, A, and D above certain staves.

Ğüfte

Terennüm

Nazzare kıl gönül o büt - i - mah - i - talete;
Bak, bak seni bu hale koyan bi mürüvvete,
Hayfa bu gülgen içre ki mânend - i - fahte;
Fer yadım etmedi eser ol serv - i - kamete.

Bu bestenin şeklini de şöyle yazdık: (1) birinci misra Aa terennüm Aà (2) ikinci misra ve terennüm birinci gibi (3) üçüncü misra' Cc terennüm Aà (4) dördüncü misra' birinci gibi dir.

H A F I Z P O S T

Hafız Post lakabını almış olan İmam zade Üsküdarlı Mehmet çelebinin terceme -i- hali ikinci kitabın 8 nci sayfasında münderiçtir. ikinci kitabın 6 ci sayfasında Nikriz nakş semaisi 163 nci sayfasında Uşşak 149 uncu sayfasında Neva besteleri yazılıdır. Kendisi şiirde Nailinin şakirdi imiş; Ömrünün sonlarında hacegan sınıfına verilmek suretiyle tekaüt edilmiştir.

Diyarbekirli M A H M U T Ç E L E B İ

Esad efendinin beyanına göre bu bestekâr Diyarbekirde doğmuş; iştiharı (1058 - 1099) 4 üncü Sultan Mehmet devrinde yaşamış, edası acemane imiş; 30 kadar ustalarca makbul eserleri varmış.

Türk müsikisi 3 üncü kitabının 277 nci sayfasında takriben 290 senelik maye şarkısı yazılmış olup aşağıda Rast ve Uşşak nümunelik nakş semailerini de karilere sunduk:

UŞŞAK YÜRÜK SEMAI

Mahmut Çelebi

$$J = 100 \text{ A}$$

2 *Terannium* (B)

sim — ci- ger — hun . vey luveylut — va — vey — lu —

A musical score page showing a single staff of six measures. The first measure starts with a treble clef, followed by five measures of common time indicated by a 'C'. The notes are eighth-note pairs connected by horizontal dashes, forming a continuous line. Below the staff, the lyrics 'vey lu' are repeated five times, followed by a final 'vey lu'.

A musical score page featuring two staves of music. The top staff uses a treble clef and the bottom staff uses a bass clef. Measures 14 and 15 are shown, each consisting of six measures. Measure 14 starts with a dotted half note followed by a sixteenth-note pattern. Measure 15 begins with a sixteenth-note pattern. The lyrics "cigerhymn ci-ger—" are written below the notes.

SON Meyan hane C

hun— nem ci ger hu nem - ci - ger hun re — si —

A handwritten musical score for 'Terrenuum'. The vocal parts are labeled 'Gesang' (alto) and 'Sopran' (soprano). The piano part is labeled 'Pf. Klavier'. The vocal parts sing eighth-note chords. The piano part has a bass line and a treble line with sixteenth-note patterns. A circled letter 'D' is placed above the piano staff.

nün — nem ki mec nü . nem — ki — mec — nün

Dilâ çürem, dilâ çürem, dilâ çürem, dilâ çun;
Çiger hunam, ciyer hünem, ciyer hunem, ciyer hun;
Veylu, veylu, vayeylu, vayey lu vayerlu.

Giger hunem, eiger hunem, eiger hunem, eiger
(mükerrer)

(terennüm evyelki gibi)

Bu semainin şeklini söylece gösterdik: [1] birinci ve ikinci misra'lar AA, terennüm BA
 [2] üçüncü misra' C, terennüm D, dördüncü misra' A, terennüm BA.

(B)

hattı mis ki bar i le
ah dilda re pü si la
li i çün it dim ar zu

Güfte:

Seyir it izar - i - yarı hat - ti - miskar ile ; Canım ya la ye lel le li.
 Hoştut şemende mevsim - i - gül nevbahar ile ; Mirim terel le lel lolü;
 Diltäre pus - i - la li içün ittim arzıhal ; Hattı misk - i - bar ile,
 Kaydını said şimdî benim derkenar ile.

Bunun şeklini mücmelen gösterdik : [1] birinci misra' Aa terennüm Aa' B [2] ikinci misra' Aa' terennüm Aa'B [3] üçüncü misra Ca terennüm Aa'B [4] dördüncü misra Aa terennüm Aa'B.

İTRİ MUSTAFA EFENDİ

Itrînin terceme-i-hali birinci kitabın 113 üncü sayfasında yazılıdır; Orada onun yaptığı eserleri sehven 1000 den ziyade demiş isekte, Esad efendinin beyanına nazaran aded-i-dü hezardan yani 2000 den ziyadedir; birinci kitap sayfa [107] de onun Neva kârimi, sayfa [173] te Nühüft saz semaisini; ikinci kitap sayfa [50] de Rast mevlevi na'tini, sayfa [82] de beyati bestesini; 3 ncü kitap sayfa [183] te İrak aksak semaisini yazmıştır.

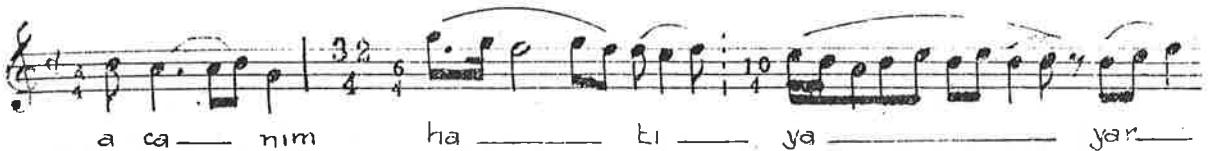
Bu dördüncü kitapta dahi onun İsfahan bestesile, Nühüft aksak semaini okuyucularımıza sunduk :

ISFAHAN BESTE Itrî

A

Zinoir Yargeli ir ne si si
si misa ba ba ha
ba hattı ya yar de den
ne ne ha ber servüna zim

Terennum (B)

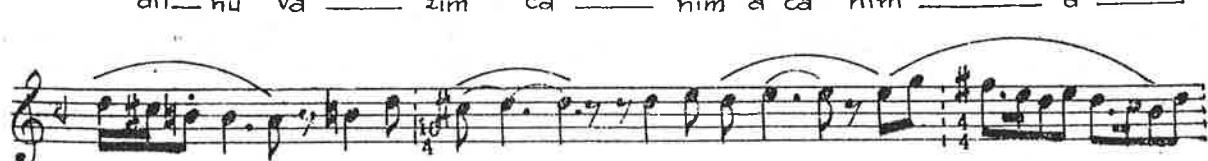

SON

Meyan hane

(C)

ber hey canim yar se mi mi zu

Gelir nesim-i-saba hat-i-yardan ne haber;

Gelir kafile-i-mışkardan ne haber;

Semini-i-yülfincé amâdedir meşum-i-ümid;

Ne gûna çümüşü var rûzgârdan ne haber?

Çüfté: Nabî

Aman serv-i-nazım, İğve bazım, dil müvâzım, canım
Aennim, hat-i-yardan ne haber.

Bu bestenin şekli şöyledir : [1] birinci misra' A terennüm B [2] ikinci misra' A terennüm B [3] üçüncü misra' C terennüm D (4) dördüncü misra' A terennüm B.

NÜFÜFT AKSAK SEMAI Itri

A

yürükçe $\frac{1}{144}$ 8

Aksak semai Mecbu - riş ki oldugumu he he hergören - bilir

B müzazime

vay ah canimya - le le le liye lel - le ie lel liye lel - le le le

liye lel - le le le liye lel - le le le liye lel - le li vay ah

b

beli mi ri men gó ren - bi lir vay ca - nim

C meyan hâre

vay ca - nim id - ma - ni - aş ki - gör kihani fa - fa

D

ne ci le dir vay ah canimya - le le le liye lel - le le le liye lel - le le le

liye lel - le le le liye lel - le le le liye lel - le le le liye lel - le li vay

ah yar - ya - ri - men be li mi - ri - men

ne ci - le - dir - vay - ah

Semainin şekli şu veçhiledir ; [1] birinci misra A terennüm Bb [2] ikinci misra' A terennüm Bb (3) üçüncü misra' C terennüm Dd [4] dördüncü misra birincinin gibi.

Güfte :

Mecbur-i-aklı olduğunu her gören bilir ;
Bilmez o gihu bilmeyeş anacak bilen bilir ;
İdmân-i-aklı görki Hevífa ne çiledir ;
Hamýâzesin o keş-i-kemanının çeken bilir.

Terennüm

Ah, canım yâle lel, li ya lel le le lel li ye
Lei le le le lei li, ye lel le le lel li, ye lel le li vay
Ah, yar yarimen, beli mirimen gören
Bilir vay.

TOSUN ZADE ABDULLAH

Atrag-ül-asardan öğrendiğimiz göre Tosun Zade Abdullah İstanbullu olup 3 üncü Ahmedin müezzinlerinden idi; sesi, okuyusu güzel, musikinin ilim ve amelinde ustastır idi. Ve 200 den mütecaviz muhtelif eserler bestelemiştir; vefatı 1127 de intihar suretile olmuş ve tarih olmak üzere şu misra söylenilmiştir :

Çeragâh-ı bakada otlasın canın Tosun Zade: 1127

Aşağıya dercettiğimiz Neva ve Muhayyer besteleri kendisinin muktedir ve metin usulü bir bestekâr olduğunu bildirmektedirler.

Onuz şeklini muhtasaran gösterdik: [1] birinci misra A ve terennüm B. [2] ikinci misra ve terennüm A B [3] üçüncü misra C terennüm D [4] dördüncü misra ve terennüm AB

NEVA BESTE

Tosun Zade

d = 69

oğur

(A)

zincir Yar pi ya — ya — le — le — ler — ler —

kio ruru — ruh — sa —

ri — a — a — le — ter — ter — ge —

bü rür — ömrüm ya — la —

ye — le — le — le — li — mirim ya — le — let —

le — le — le — lelli — sa — ri — a —

a — le — te — te — ter — ge — bü — rür —

Meyhane

(C)

he canim rur — he canim

ya ri — ha ta — ta ye —

tev — ev — 37 — tev — be — o — ra —

NÜHÜFT DURAK

Dede Ali şir-ü-ğanî

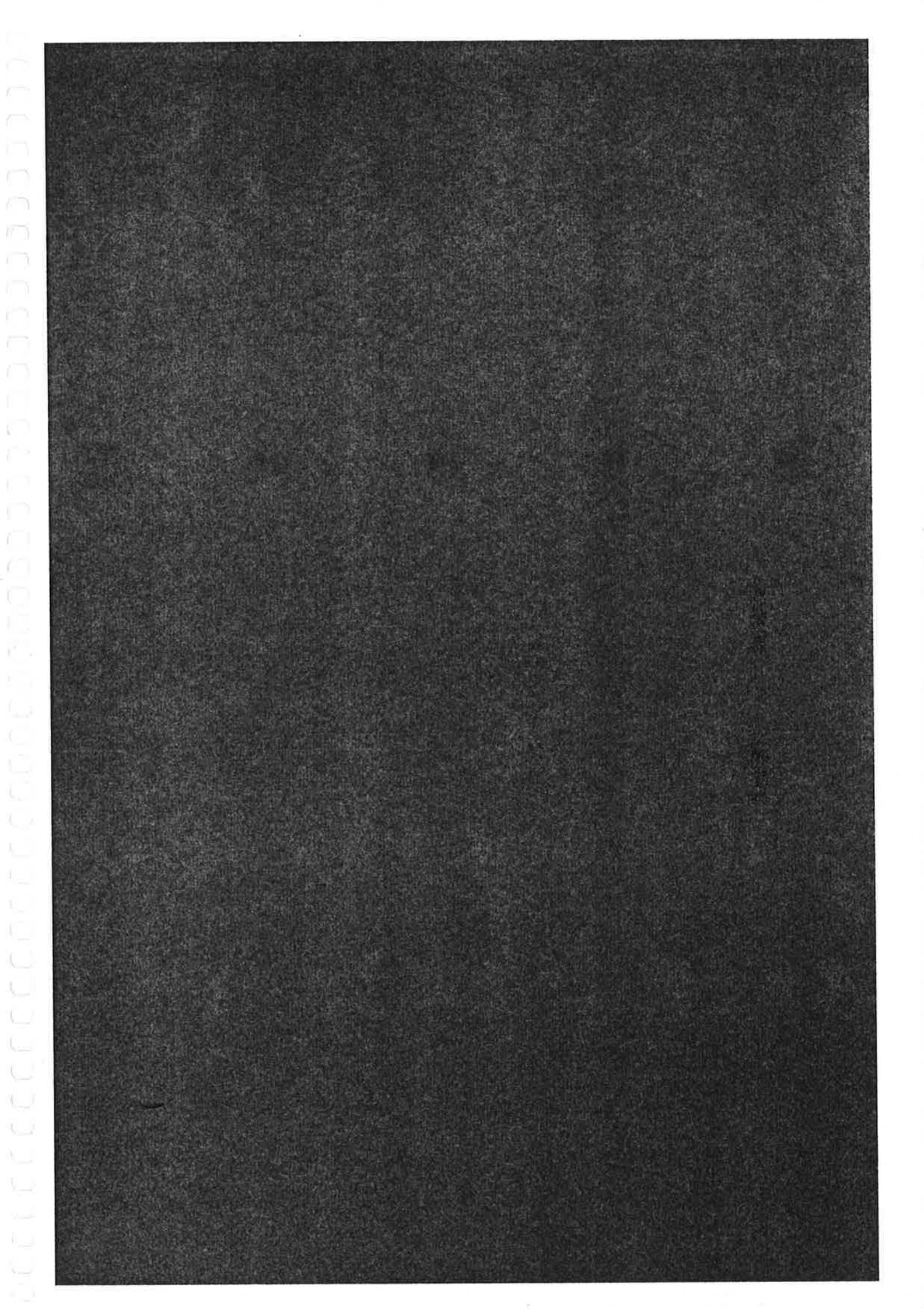
Durakolesi

*Belenem man... sunsun...
as... hi hu... liu-si da... da...
da... re-se... gel... dim...
a... a... ah... ce-ma...
li... lin... gör... gör-me-ge...
di... da-da... da... *Terennu*...
re-re... gör... dim... a...
ma... man... ya-ha...
di... a-al... iah...*

Güfte : Sünbülü şeyh Cemal

Benem mansur-i-ağk hoş dâre geldim,
Cemalin görmeğe didâra geldim,
Görüşün sünbüli dostun Cemalın,
Benem bülbül gibi gülzara geldim.
Ya hadi Allah.

Bu durağın şekli söylemişdir: [1] birinci misra' A [2] ikinci misra' B [3] terennüm C.

Güftə: Nazim

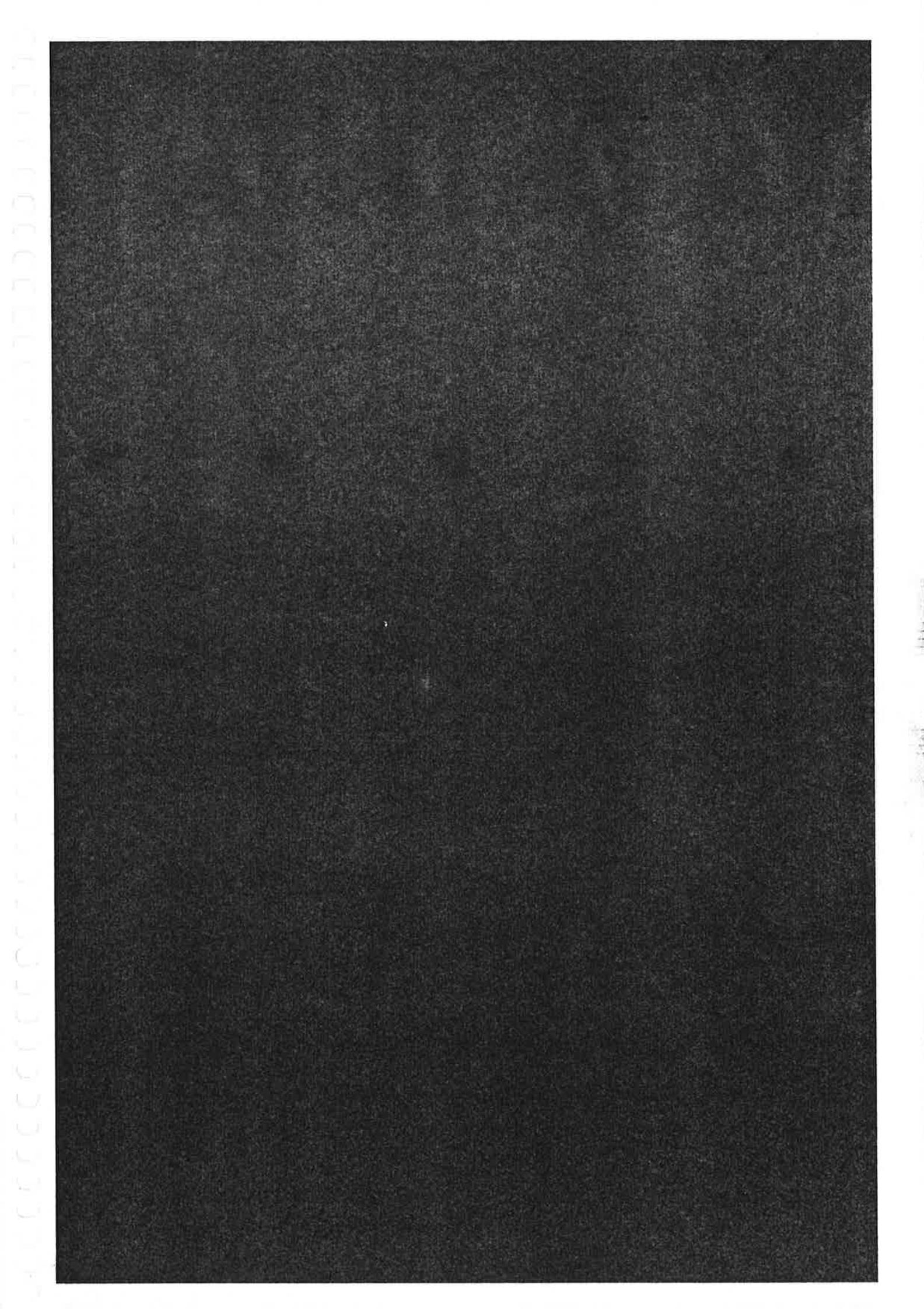
Nale itmezdim mey-i-askiola pür cûş olmasam,
Keg-i-esrar eylemezdim mest-i-methûş olmasam
Zülfüae dilbeste oldu seyridüp rubsarın,
Cezbe-i-dildarı bilmezdim sana dus olmasam.

Aman ömrüm aman aman aşkınlı pur ols
olmasam,
Hey yar a canımı.

Beyati bestenin şekli şöyledir: [1] birinci misra' A terennüm B [2] ikinci misra' A terennüm B [3] üçüncü misra' C terennüm D [4] dördüncü misra' A terennüm B.

ACEM BESTE

Nazîm

Bu semainin şeklini şöyle gösterdik (1) birinci ve ikinci misralar AA (2) terennüm B+C+D+E+F+G+H.

Güfte:

Dolauam şeiminne pervans gibi ben senin;
ölđrem yoluna dívane gibi ben senin;

Terennüm:

Canım canım ye lel li ah mirim.
Mirim terel li ah yala yala yel lel lel.
Lel le le lel eh çemeni hareleyüp salınmış yay.
sevılır dilber olan alımlı yay, (mükerrer)
Bir pase ver beyin yanagından aman aman;
Gel ki bu göynü şad idem seninle.
Gel ki nesimi yad idem seninle; aman uman.
Yar, aman dost, kiraz dudağından;
Yad ellerde zülfüngibî perişan, oldu bu göynüm,
Benim, menem, menem, menem.

İkinci bend

Bendeyim zülf-i-dilarâye dolası gülüm;

İderim sâneni sim şâne gibi ben senin

Terennüm evvelki gibi

K A P T A N Z A D E A H M E D

Esad efendi atrabül arasında Kaptan zade hakkında onun İslambullu olup sesi çok kuvvetli;
Okuyusu kaba, garibül heykel bir zat idi diyor. Söhreti üçüncü ahmet [1115-1143]
zamanında imiş; yirmiyi mütecaviz eserleri vermiş. Burada Onun Rast bestesini okuyucularına taktim ettim:

RAST BESTE

Kapdan Zade

agit. $\text{♩} = 80$ **A**

Firengîfer Ar zit me di ñim ya
 — ya re me ñer ya
 re mi kal ka kal di
 Terennüm **B**
 ten na dir na ñah yel le lel lel
sav **C** *meyanharı*
 let le le le li büл büл ne a cel
 — ter kiva tan ey
 le di ñim 47 ñim ñim di

Terennüm

D

ken - na - dir - nia - ah - yel -

le le le le le le le le

Güfte

Arz etmediğimi yare meger yaremi kaldı
Ya derd-i-dile kilmadığım çaremi kaldı
Bülbül ne acep terk-i-vatan oyledi şimdî
İklim-i-çimem yoksa yine hâremi kaldı

Ten nâ dır nâ ye le le le le le le le le li

Bu bestenin şeklini şu vechile gösterdik: [1] birinci misra' Aa terennüm B [2] ikinci misra' Aa terennüm B [3] üçüncü misra Cc terennüm D [4] dördüncü misra Aa terennüm B.

ZAHARYA

Zaharyanın terceme-i-hali, birinci kitabın 146 ncı sayfasında münheriçtir (1130) senesinden sonra yaşamış olan bu birinci mertebe yüksek bestekârin sesi ve okunuşu güzei olup üçüncü sultan Ahmet ve birinci sultan Mahmuda hanendeliğ etmiş olduğunu Nail bey tezkerelerde görmüştür; Kendisi kürkçülük sanantını icra eder imiş. Bu bestekârin elinizde mevcut 10 eserinden birinci kitabın 67 ncı sayfasında Hicaz (bu beste Ebubekir Ağa namına yazılmış isede mecmualarda muahharene yapmış olduğum tâhâriyat ve tetkikat Zaharyanın eseri olduğunu meydana çıkarmıştır.), 145 inci sayfasında İsfahan bestelerini; ikinci kitabın 72 inci sayfasında Rast, 74 ncü sayfasında Hüseyni 76 ncı sayfasında Uşşak, 87 ncı sayfasında diğer Hüseyni besteleri; Üçüncü kitabın 160 ncı sayfasında Hicazi humayun bestelerini yazmıştır. Bu dördüncü kitapta da onun Segâh, Puselik Aşiran besteleri ile Hicaz Yûrûk semaisini karilerimin zevk ve istifadelerine sunduk:

SEGAH BESTE

Zaharya

d=40 ♫: A

Cotagir

Ağır Çenber Ah — ces mimey — gu — nu —

— nu — nun — nun — ki be — be — zi

— mi — mi — mi — mey de ca — na —

— do — do — dön — de — ri —

(B)

ya rey öm rüm — ca — nim a man — yelle

tel — ii tere li yel — le tel — le tel — le tel — tel le tel le —

tel — tel — li — yar ain manam manam manam man — of —

meyde ca — nan — dö — dö —

— dö — dön — de — ri — rir — yar

SON Meyanhome **C**

ey — Ah — berki rüh — sa —

ri — ri — ri — a ra —

rak — ri — ri — ri —

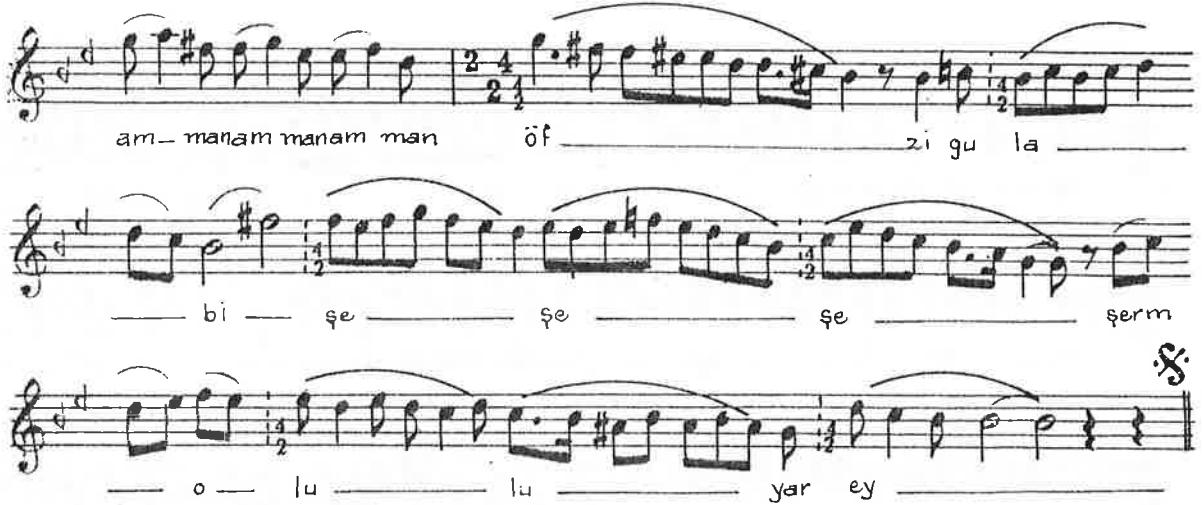
zi gü la — bi — ser — ser —

D

şermo lur — ya rey öm — rüm — ca — nima — man

yel — le tel — li tereli yel — le tel — tel —

— le tel — le tel — le tel — tel — tel — li — ya — raman —

Çüfté: Ragip Paşa

Ceşm-i-meygûnun ki bezm-i-meyde canan dönderir,
Sakî-i-gül çehre güya cam-i-râhşân dönderir,
Berk-i-ruhsarı erâkîz-i-ğulab-i-şerm olur.
Ol gül endamı ki ağışunda canan dönderir.

Ömrüm canım aman yel lel li, terel!
Yel le lel, le lel le lel le lel le lel lel fi.
Yar aman aman aman aman öf
Meyde canan dönderir yar ey.

Bunun şekli şu veçhiledir : [1] birinci misra' A terennüm B [2] ikinci misra' A terennüm B [3] üçüncü misra' C terennüm D [4] dördüncü misra' A terennüm B.

PUSELİK AŞIRAN BESTE

Zaharya

d=40

Çok ağır

agürçenber Ah - la' - lim - em - dir - hi -
hi - hi - hikme ti - tim -
so - so - sor medi - li -
şey - da - da - da -
bi - li - lir - ömrüm - canim - a - man -
ah - be nim şa - him - ru - yi ma -

A handwritten musical score consisting of ten staves of music for a solo instrument, possibly a woodwind. The music is in common time (indicated by 'C') and uses a treble clef. The score includes lyrics in Turkish, which are written below each staff. The lyrics are:

 hun — na — ze nim — dil — pe — sen — dim — a

 man — a man — a man — yardi li —

 — se — sey — da — da — bi

 lir — ce nan e — ey — ah —

 gam — zen — in — kâr — ey —

 le — sün — sün — da — da —

 — da — da — vam — sa — hid —

 di — di — di — dir — müje —

 jen — ömrüm — ca — nim a — man —

 be nim — sa — him — ru — yi ma —

 him — na — ze nim — dil — pe — sen — dim — a

Güfte :

La'lin emdir hikmetin sorma dil-i-şeyda bılır;
Çekdiği derd-u-cetayı eğki bir mevla bılır
Ganzen inkâr eylesün davama şahittir müjün
Ey keman ebru bizc ettiğlerin dünya bılır

Ömrüm canım aman, ah beşim şanım, ruy-i-mahim,
nazenim dilpesendim, aman aman aman
Yar dil-i-şeyda hilit cenan ey

Bunun şekli yukarıki Segâh besteninki gibidir.

HİCAZ YÜRÜK SEMAI

Zaharya

$\text{♩} = 104$

A

agırca

yüyük semai Terkeyle di ger — ci — beni ol ma hi — ce — ma — lim —

B

lim — sayeste i vas — lit — di gönül malulme

na — lin — sayeste i vas — lit — di gönül ma — lü —

son Terennüm **C**

me-na — lin — Kurbanino lam — yar — hayranın

o iam — dost — dost — yar — yar — yar — yar —

c

yär — dost — dost — dost — dost — dost — canı.

c'

ma ca nim a ce na nim ya ta bi bim bim

fir katele ci ger hum i diniam ma kerem it din

ma ke rem it din

Güfte:

Terk tyledi gerçi beni ol mah-i-Cemalîs
Şayeste-i-vâsi etti gönül malü menâlia,
Firkatle ejer hüm idim amma keremîtin
Şayeste-i-vâsi etti gönül malü menâlia

Korbanı olam yar, hayranın olam dost,
yar yar yar yar yar dost dost dost dost
ennur a canım a canıarım yar tabibim
Sayeste-i-vâsi etti gönül malü menâlia.

Hicaz semâinîn şeklini söylece gösterdik: [1] birinci misra' A [2] ikinci misra' B terennüm Ccéc [3] üçüncü misra' D [4] dördüncü misra' B terennüm Ccéc.

M U S T A F A A G A

Mustafa Ağa İstanbul - Kadıköylü olup 4 üncü sultan Mehmedin (1058-1099) enderûnda hanende başısı idi; kendisi ustalığa yükselmiştir. Sesi ince, güzel, okuyusu lâlîf imiş; Esed efendinin beyamına razaren 20 yi müteccaviz eserleri varmış. Onun çok güzel Humayun bestesini aşağıda musikilere sunduk:

HUMAYUN BESTE

Çevrek zade Mustafa Ağa

♩ = 40. ①

Agır çember ah hi lesse bi ru

yi yi yi yi yin-le gi

şir ya yan ol du gum

dem di di dirbu gün

(B)

oldu gum dem di dir

di dirbu gun gun vay

vay ah hi dide i in

sa sa sa safi le

ba ba bak

san-no lu lur sun ha ha

ha li me yar

yar-a man bak san-no lur

sun ha ha ha hali

me me vay

(C)

Ölüste :

Hasret-i-ruyinle giryen olduğum demdir bugün.
Ateş-i-egkinla suzan olduğum demdir bugün.
Ayine-l-insef ilc baksan nolursun halime,
Şerhedar-i-tir-i-hicen olduğum demdir bugün

Yar aman olduğum demdir bugün

Bu bestenin şekilde şu vechiledir: [1] birinci misra' A terennüm B [2] ikinci misra' A terennüm B [3] üçüncü misra' C terennüm B [4] dördüncü misra' A terennüm B.

S E Y Y I D M E H M E T N U H

Seyyid Nuhun terceme halı birinci kitabı 114 üncü sayfasında münderektir; birinci mertebe muktedir bestekârlardan olan bu zatın birinci kitabı 112 sayfada Tahir, 164 üncü sayfada Şehnaz besteleri yazılmış olup bu dördüncü kitabda Humayun semaisini dercettik:

HUMAYUN SEMAI

Seyyid M. Nuh

A

ağır ♩ = 40

Sengin semai Şeb cu nu nu ni dil li di ma
gam ra pe ri ri şan
ker de bud

B

ba ha ya li o me ra ca
ki ge ri ban

C

mülazime

ker de bud ah a şı ki za
rem niş le yim benbi ka ra rem
niş le yim tir yel le lel lel lel

Şehzadeler-i-dil-i-dimagıma perîşen kerde bud.
Baheyel-i-Omera çâk-i-geribun kerde bud
Duş-i-sermazet bacay-i-qul-i-nureş hukîma.
Galiba hucrîz-i-na yar-ı-şehidân kerde bud.

Ah aşık-i-zarem, neleyim ben bikararem,
nişleyim, tiryol le le lel, lel lel le tel le
te li vay sabir ne darem, nişleyim.

Bu semainin şeklini söylece gösterdik: [1] A birinci misra' [2] B ikinci misra' [3] C terennüm [4] D üçüncü [5] B dördüncü [6] C terennüm.

NAYI OSMAN DEDE

Dînî eser bestekârlarının birincilerinden olan Osman Dedenin terceme-i-hali birinci kitabı 159 ncu sayfasında kısmen muhâri erdir; Nail beyden ahiren aldığımız aşağıdaki mâlumatı da buraya ilâve ettik. Osman dede İstanbul-Vefâ olup Süleymaniye darüşşifası ser hademesi hacî İbrahim Efendinin eğludur. Gençliğinde Galata mevlevî hanesi şeyhi Gavsi Ahmed dedeye intisap yoluyla mevlevîlige salik olmuş ve ondan tarikatın adabını ve ulumu öğrenmiştir. Sonra Ahmed dedeye damat olmuş ve onun vefatın müteakip 1109 da Galata mevlevîhanesine şeyh olmuştur; Meşebatinden evvel 18 sene mezkûr dergâhta neyzenbaşılık etmiştir; şeyhlik müddeti 33 senedir ve 1142 de vefat etmiştir. Mevlevî hanenin türbesinde Gavsi dedenin sağ yanına defnedilmiş olup türbenin harabiyetinden sonra sanduka ve kitabesi kaybolmuştur. İrtihaline şair Vehbi Su tarihi söylemiştir: Osman dede göçtü ola sırrı baki. Hüsnühat ve nazm-i-eşarda mahir icat etliği notasını tarif eden bir edvar kitabı yazmış olup bunun iki nüshası 1246, 1247 numaralarla ve notayı türki ismi ile Yeniköprü mevlevîhanesi Nâzîz paşa kütüphanesinde mevcut iken bir nushası Rauf Yekta Bey dğeri de son mevlevî şeyhi Abdülbâki efendi tarafından alınarak onların yed-i-ketmanlarında kalmıştır.

Osman Dede Kutb-i-nayî ünvanını almış, sâz ve söz müzikisi eserlerinde yüksek bir bestekârlîk kûdreti göstermiştir.

Birinci kitabın 157inci sayfasında onun Muhayyer - Sünbüle peşrevi ile üçüncü cildin 47inci sayfasında Muhayyer - Sünbüle saz semaisi ile 35inci sayfasında Segâh peşrevi ve 102inci sayfasında da çok enfes, abidevi ve musanna mîraciyesini yazarak Türk müsikini gerefleştirdik.

Bu kerré Maarif Vekili Hasan Ali Yücel tarafından Osman Dedenin harap olen türbesinin yerine yeniden bir taş diktilmiş olduğunu meserretle müşahede ettik; bir resmini aşağıya dercettik:

ENFİ HASAN AĞA

Hasan Ağanın tercüme-i-hali birinci kitabı 156 ncı sayfasında mevcuttur; bu dör-
düncü kitapta da onun Puselik aşırı bestesi ile Nişaburek aksak semaisi ve bestenigar
yürük semaisini müzikçilerin zevk ve istifadelerine sunduk.

PUSELİK ASIRAN BESTE

Enfi Hasan Ağa

Enn Hasan Aga

*Muhammesah ha has re ti ham ya
ya ze riz it mi mis hi
la li ka ka \$1
na ah yelet lel tel te tel li tere tel le tel ie tel li
canim yel le tel le tel le tel le tel le tel li it
mis hi la li ka ka
\$1 ma li ka
son Meyan hane C
ma ah ke kendi den geç*

mi mis ge lir ah ka kanzal

o lup ol mes bi

(D)

naz ah ye lel lel le le le lelli tere le le le

le le li can myel le le le le le le le le le le le

(C)

ka kan zai o lup ol

mes ti naz

Güfte:

Hasret-i-hamyaze riz etmiş hilâli kâğına;
Ol meh-i-mihribanım girmiş o dört yaşına,
Keşididen geçmiş gelir kauzel olup ol mest-i-naz,
Müjdeler guy-i-harabatıa yine o yaşına.

Ah ye le le le le le li, tere le
Canım ya le le le le le le le
le le le lelli.
leli, yar hilâli kâğına.

Bu bestenin şeklini şöyle gösterdik: (1) birinci misra' A terennüm B (2) ikinci misra' birinci gibi (3) üçüncü misra' C c terennüm (4) dördüncü misra' birinci gibi.

NİŞABÜREK AKSAK SEMAI

$\text{♩} = 112$ (A)

ORTA

Aksak semai ca ca mu i sur hi hi le san m

Enfi Hasan Ağa

Terennüm (B)

la le gün ol müş ge lür a ah mele gim

a be gim yar di le gim ya yar mededey

son

Meyan hâne C

Gə - re saz ol ey - ta - bi - bi - ca nüdil
kim has - te - ye a ah - mele gini
ah - ah - a beğim yar di leğim ya yar mededey

Came - hâne ile gâmma lâle fûn olmug golür;
Çare naz ol oy tabib-i-can-ü-dil kim hastayın,
Ah u hâkim, ab melegim, vâh dileğim, yar.
Meded ey

BESTENİGÂR YÜRÜK NAKŞ SEMAI

Ensi Hasan Ağa

I = A

Yürük semai - der viş re ca - yi pa di şâ - hi - ne kü - ned - vay - der
viş - re ta - yi pa di şâ - hi - ne kü - ned - vay - ya - ey -
yari - men - yar - yar - mi ri - men - hey - döst miri
men - yarmakbuli - men - vay - ez - kasei meh - mihi - ged - yi
her - ka seki pür - şe ved - sa da - yi

ne - kü - ned - vos - ez - kasei meh - mihi - ge da - yi - ne - kü - ned
ne - kü - ned - vay - vay - ner - ka seki pür - şe ved se da - yi - ne - kü - ned

vay

(b)

men hey dost ya ri men yarınanbılı men vay ta

(A)

dir be ni ten ni ten ni ta na te ne dir ney ta dir te

(A)

ni ten ri ten ni na te ne dir ney ta dir ten i ten

tennen dirtennendir bennendir te nen vay ta dir

Meyan
san man

(C)

teni ten bennendir dirtennendir bennendir te nen vay ta

milhi re deş anki mu şest fa si hi ka milhi re deş anki

(D)

ha mu şestfa si hi yar ey yari men men yar

yar mi ri men hey dost mi ri men yarmakbuli men vay

Güftə:

Dördüncü recay-i-padiqahi nekündə,

Yar ey yar-i-men yar yrs mir-i-meş ey dost yar-i-men yar makbul-i-meş vay
Etkəse-iməh mihri-i-gədayı ne künəd [terənnüm yukarıkı gibi]

Tadır teni ten ni ten ut ta nā ton dir ney [mükerrer] ta dir teui teui ton ton

Dir tua ten dir ten nen dir tenev vay

Kəməl hirədeş auki hamügest Fasibi;
Her kəsəki pür şəvəd sedayı ue küned.

Terənnüm evvelki gibi

Bestenigär semainin şəklini şu suretle göstərdik: (1) birinci misra' A terənnüm B b
(2) ikinci misra' A terənnüm B b (3) üçüncü misra' C terənnüm D d (4) dördüncü misra' A
terənnüm B b (terənnüm A 'A.)

ALI PAŞA

Esat Efendi Atrag-ül-asarında onun için şöyle yazmıştır: Vüzəra-i-izamdan Ali Paşa
Hazretleri Basra Valisi olmuşdur; şöhrəti Mehmed IV ün iştaldalarındadır; sesi güzel, edası
koş olup Axarbarda nimdevir usulündəki naxşından başka on kadar güzəl eserleri vardır;
elçilikde mevcut birinci Sabah-ləstəri

SABA BESTE

Ali Paşa

♩ = 80 A

AĞIR

Muhammed Bi — bir ni —
 nim ni gâ it se — se —
 seo mo — inah — iste mez — mi

Terennüm B

sim dad ey — be li ya rim — be li —

mi rim — a ce na — nim — ru yi ma —
 him ah — ah — ah —

son Meyan Name C

is te mez mi siri dad ey — se — se — sev —

me — mek — — mekgünah —

se o — o be ri — — çe —

Terennüm D

çeh — reyi gö nül — be li ya rim —

Handwritten musical score for three voices (Soprano, Alto, Bass) with lyrics in German. The score includes three staves of music with various dynamics and articulations, and lyrics below each staff.

Soprano lyrics: *be li mi rim a ce na nim yh*

Alto lyrics: *zii ma him ah ah*

Bass lyrics: *ah celi re yi gó nül dad ey*

Güfte

Bir nim niğâh itse o malî istemez misin;
Sevmek günah ise o peri çohreyi gönül;
Beli yarım, beli mirim, a cananım, yüzü mahîm

Aşık bu lütſu gâh begâh istemezsin;
Sen irtikâbe böyle günah istemezsin!...
ah, ah, ah istemezsin.

Eu bestenin şekli söyledir: (1) A a terennüm B b a b (2) A a terennüm B b a b
(3) C c terennüm D b a b (4) A a terennüm B b a b.

MEHMED AĞA SEPETÇİ ZADE

Sepetçi Zade Mehmed Ağanın İstanbullu, zakir ve hattat ve 1105 hicride vefat etmiş olduğunu musikçilerimiz antolojisi müellifi Sadettin nüzhet Bey söylemiştir. Sepetçi zedenin elimizde biricik mevcut olan Acem Durığını aşağıya kaydettik;

ACEM DURAK

Mehmed Ağa

J=90

A

AGIRCA dost qun be har i rü rüp - se

Durak évferi cer ler se - seb zi rev naK

B

gir o lur a ye ti

C

su s i i la

Musical score for Gafuri Mahmut's 'Fevft 1078'. The score consists of three staves of music with lyrics underneath. The first two staves begin with 'he he ve rak' and 'sir tef'. The third staff begins with 'o'. The score is marked with circled 'D' above the first and second staves.

Güfte: GAFURI MAHMUT Fevft 1078

Cün bahar irüp secerler sebz-i-renak-gır olur,
 A-yol-i-nun-i-lahl her vrak toslu olur
 Ağık-şenlik lenk tork söyle hâbâlî-hâbâtlı
 Ey Gafuri tallip-i-didat olan nebügir olur.

OSMAN EFENDİ

Osman Efendi hakkında Esat Efendi Atragül-asârında diyor ki: O İstanbul-Galatahıdır; İstihari 4 üncü Mehmet zamanındadır, kendisi Tersane-i-Amire ruznamecisi Mahmud Efendi'nin oğlu ve Muhasip Mustafa Paşa merhumun divan-esfendisidir; sesi latif, okuyusu güzel olup, Neva ve Hüseyini inakamlarında musannâ iki nakşindan başka 50 kakar beste ve şarkıları vardır, ustâd olmuştur; onun güzel Nikriz Aksak Semaisini aşağıya dercelik:

NIKRİZ AKSAK SEMAI

D=120

ORTA

Osman Efendi

Musical score for Nikriz Aksak Semai by Osman Efendi. The score consists of four staves of music with lyrics underneath. The first staff begins with 'AKSAKSEMAİ ah mera'. The second staff begins with 'himneden son ra'. The third staff begins with 'a'. The fourth staff begins with 'fen'. The score is marked with circled 'A' above the first staff, circled 'B' above the second staff, circled 'C' above the fourth staff, and circled 'D' above the first staff.

luncanat — ti — haleves — meh tabiru — yin — de
 (B)

ah — bi ve ka — dir — pur ce fa — dir a

(b)

şı — şı — bi ci han — dir — ca nim kal — ma di sab ri

rum — ra — rah — ey — ie e fen — dirri — ca nim

Güfte:

Moramim anamı bilmex bilir olsahım neden sonra;
 Roff-iş-san olur pes paye-l-cahim neden sonra;
 Bodid olunca batihâle veg mehtabi-i-ruyindou;

Olar agug-i-zib anmik o dilhalim neden sonra;
 Blvosadır pürcovadır, Ayub-l-olhaudır;
 Ca nim, kalmalı sabrım rahnıyla otendim.

Bu semainin şekli söyledir: (1) A terennüm B b (2) A terennüm B b (3) C terennüm B b (4) A terennüm B b.

M U S T A F A C O R B A C I Z A D E

Bu zatin de tercüme-i-haline tafsilen vâkil olmadıksha da 1146 hicri tarihli Dervîş Hüseyin tarafından yazılmış mecmuada (Fatih, Millet kütüphanesi, Ali Emîrî kitapları No. 736) onun isminin ve eserlerinin mevcudiyeti yardımıyla Çorbaci zadenin 1146 dan evvel eser bestelemiş olduğunu tahmin ettik. Onun hafif usulünde Uşşak bestesi Türk müsikisinin 2 inci kitabının (139) uneu sayfasında yazılıdır; bir de çember ölçüsünde mütear bestesi vardır.

H A F I Z K Ö M Ü R

Birinci kitabın 172 inci sayfasında, onun tercüme-i-hali vardır; birinci kitap 171 inci sayfada onun Nihavend-i-kebir aksak semaisi ile 3 üncü kitap 166 inci sayfada bestesi meycuttur; burada da onun zarif Hüseyini aksak semaisini musikicilere sunduk;

H Ü S E Y N İ A K S A K S E M A İ

Hafız Kömür

D=126 A

ORTA

Sengin semai aha qılıch — gon cai be ha rim shi — NEF. BI — NEF. BI —
 du — ray — gal — ca nim — alçanım canım na — zen i-nim ey a

man kuzumey yar beli ya rim vayaman rim vayaman
 ah la ti fi bi dil bi dur maz ah ki ne is kine is
 dr gel ca nim alcanimca nim na l zeni miney a man
 kuzumey yar beli ya rim heycanim

Güste:

Açıldı, gona - i - baharım pür oldu;
 Kenar - i - becuy - i - kenarım pür oldu;
 Latif - i - bidil durmaz ki ne iştir;
 Mizul - i - bübüll - i - zarım pür oldu;

Vay, gel canım, ab oğum, eadım nazenim
 Ey aman, kuzum ey yar, beli yarım, vay
 Åman

Bu semainin şekli şöyledir: (1) birinci A térennum B, (2) ikinci ve terennüm birinci gibi (3) üçüncü C terennüm B (4) dördüncü birinci gibi.

Müezzin M U S T A F A A Ğ A

Bu zat İstanbul - Kasımpaşalı olup Dördüncü Sultan Mehmedin [1058-1099] müezzinî, ve Enderun-i-Hümâyûndakî serhanendelerden imîş; müsikînin İlîm ve Amelinde İstâd ve sedasının güzel, okuyusunun eltaf olduğunu ve yirmi kadar eseri bulunduğu Esat Efendi Ârab-ül-asârında yazmıştır. Onun takriben 280 senelik Bayati Âksak semaisini aşağıya dercettik :

BEYATI AKSAK SEMAI

Mustafa Ağa

AGIR AKSAK her de demki na naz i le o me lek
 ru ke la la mi der va vay a man ca
 nim elâ man öm rüm elâ man yar

Güfte:

Hor dem ki naz ile o melek ru kelam ider;

Ağus idinoo kamet-i-dil cuyinj gönüll;

Terennium

Vay aman, canım el aman, ömrüm el aman,

Yar yar sunan yar kelam ider vay.

'Bu semainin şeklini surada gösterdik: [1] birinci misra' A terennüm B [2] ikinci misra' birinci gibi [3] üçüncü misra' C terennüm B [4] Dördüncü misra' birinci gibi.

Musalli M U S T A F A E F E N D I

Esat Efendi, bu zatin Edirneli ve müderrisinden olduğunu ve valdesi Enderun-i-hümayûn kabilesi olnası sebebi ile Ebezade namile dahi yad olundugunu yazmıştır; iştihar zamanı Dördüncü Mehmetten Üçüncü Ahmese kadarır; otuz kadar beste, semai ve şarkısı meşhur olmuştur. Elimizde mevcut biricik eseri olan Beyati nakş yürük semaisi üçüncü kitabın 217 sabifesine konulmuştur.

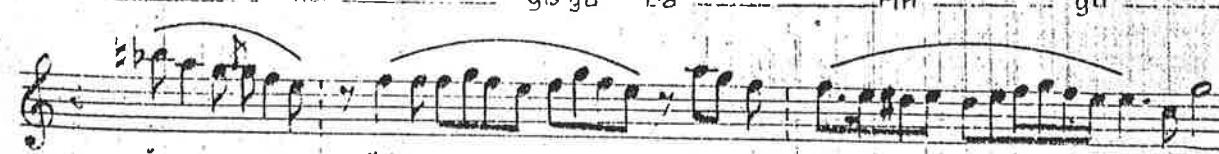
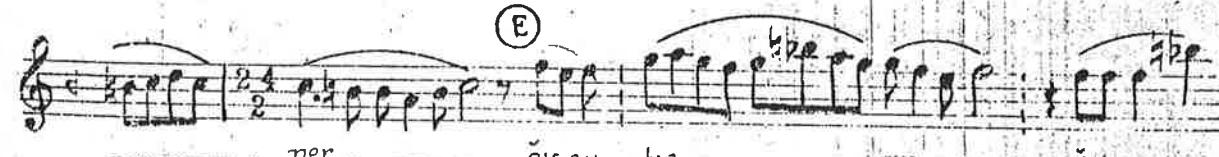
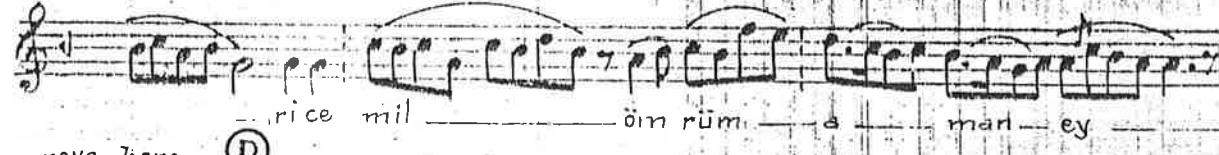
HAFIZ RIFAT

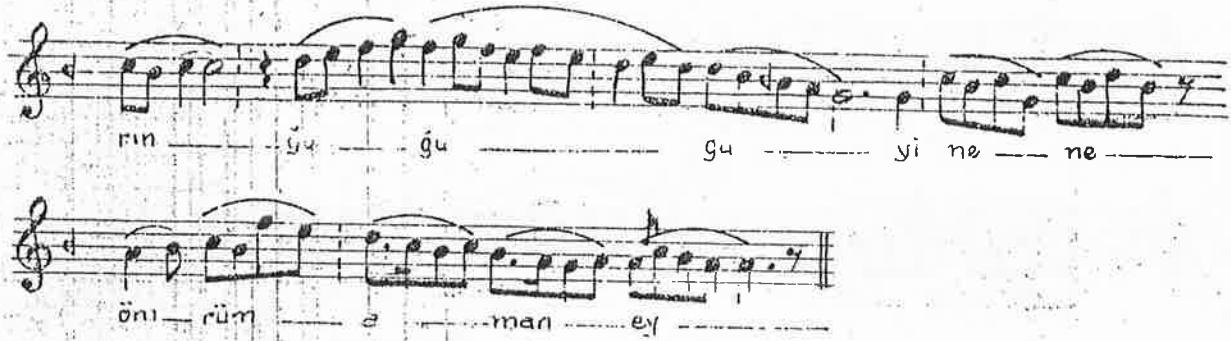
Hafız Rifat'ın *tercüme-i-hali* birinci kitabın 87inci sayfasında yazılıdır; 86inci sayfa
sında onun Kürdi, 90inci sayfasında Segâh bestesiyle 175inci sayfasında Pusc-
Aşiran Yürük Semaisi münde içir; bu dördüncü kitapta da onun güzel Uşşak bestesini
müsikişinaslara sunduk:

Gülfte Bakı USSAK BESTE

Hafız Rifat

Zülfünü görsem izrin üzre ey hur-i-cemil;
Sanırım zeacir-i-zülfün bağlamıştır nelsebil;
Muntazır olsa nola nergiz gubar gäyine;
Tutuya Bakiya muhtaç olar çesm-i-adil,

Ömrüm aman, aman ah üzre ey hur-i-cemil

Bu bestenin ş-klini şöyle gösterdik: [1] birinci misra' A B terennüm C [2] ikinci misra' A B terennüm C [3] üçüncü misra' D E terennüm F [4] dördüncü misra' birinci gibi.

T A N B U R İ M U S T A F A Ç A V U Ş

Fatihte Millet Kütüphansinde Ali Emiri kitaplarından manzum eserler libroistinde 736 numarada Edirneli Gülcen Derviş Hüseyinin 1146 tarihli edvar risalesi ile beraber yazmış olduğu Fasıl mecmuatındaki [şarkılar, hikayeler, hikâye] ödüllü mecmuası bulunduğu ve ondan Mustafa Çavuş'un ismi mevcut bulunmalığı sebeple,] Tanburî Mustafa Çavuşun ismine verilmiş şarkılar bulunduğu naazaran onun [1100—1170] senelerinde vo belki de biraz daha ziyinde yaşamış olduğunu tahmin etmek: vo yine meşhur libroistenin [797] numaralı mecmuatında bir şarkı üstünde [Kadîzade Mustafa Çavuş der sarayı hümâyûn] yazılmış olmasına göre onun Enderunda çavuş ve pederinin de kadî olduğu anlaşılmıştır. Mecmuallarda kendisine ait bir çok şarkılar ve hassaten oyun şarkıları ve bazı klâsik şarkı ve semâileri bulduğunu gördük: bugün elimizde 30'da yakın parlak şarkıları vardır. Ikinci cilt sayfa 26 da Hüzzam; 3 üncü cilt sayfa 256 yine hüzzam, 257 de Saba, 258 de Hisar Puselik, 259 da yine hisar puselik, 261 de Beyati, 265 te Uşşak, 266 da Şehnaz, 285 te hüzzam şarkıları münâderî olup burada da Tahir, Müstaar, neva, Arazbar, Neva Puselik, Âcem, Hüseyini şarkılarını müzikisişânlara arzetik: bu suretle bu dahi bestekârm elimizde mevcut şarkılarının mühim bir kısmını da yazmayı çok önemli saydık:

Güfte:

TAHIR ŞARKI

Tanburî Mustafa Çavuş

♩ = 150

A

YÜRÜK

Aksak hicu yut maz — — — be ni — dor — dim — — — sa na ben — göy —

B

lu — inü ver — — — dima manam — — — be ni — der — dim — — —

A

sa — na ben — göy — — — inü — — — i ver — — — dimeman a — man — — — yinebu — gün —

B

ya ri gör... quin o gü zel dir aklıma... lan göylüm
 a... lan... canıma... lan... seni ben... kü...çük den sev... dim.
 a maria man... o gü zel dir aklıma... lan göylüma... lan
 canıma... lan... seni ben... kü...çük den sev... dim.

Hiç uyutmaz beni derdim;
 Sana ben gönlümü verdim;
 Yine bugün yarı gördüm;
 Başına gelmeyen bilməz;
 Deriləlim nəzlə dünmez;
 Herqək bu covrı çekməz;

Mülâxime
 O güzeldir gönlüm olan beşim ah
 Chöim ah seni sevdim böğendim.

Gör bu aşık həna neyler!
 Elimde tamburum lələr!
 Kəmən kajım name göndər!
 Mülâxime

Tahir şarkının şeklini şu şekilde gösterdik: [1] Birinci, ikinci misra A (2) üçüncü misra B (3) terennüm C D E.

MÜSTEAR ŞARKI

Tanburı Mustafa çavuş

yürük 150

aksak be ye nür seh... al ya... ni... tia a... man nazarey le...
 ger... danı... na... a... manıa... man...
 boş bu lun ma... yük... ken... din... dokun ma... gül...
 ya na... gün... naa... manaleb ru... lər... yana... gün... da a...

bucagin — daa — manyara — marija —

2 —— gö zet--ken d do kun

-91- 118

Sefa Etsün ehl-i-irfan;
Umutmasun bizi yaran;
Hususaki meclisinde;
Buluunrsa günüç yerdan.
Mülâzime
Dilberiu uovanına;
Doyulmaz seyranıa;
Taaburicin hu sohbeti;
Bergüzaridir yaranına.
Mülâzime

Bu şarkının şeklini de şu şekilde gösterdik : [1] Birinci misra' A [2] ikinci misra' B
[3] Üçüncü misra' C [4] dördüncü misra' D [5] beşinci misra' E É C D.

NEVA SARKI

Tanburî Mustafa Çavuş

ANSAK munta zi — rim — ceş — ri — fi — ne — reftari — le —

Güftle : Tanburı

Muntazırın tescifine;
Rofstar ile reviğine;
Bir ben miyim aşık olan;
Bülbül çok gülüşüne;
Mülâzime
Gül aman efet-i - devren
Yakına hukmet ategine.

Gizli sevmek müyķül yarı;
Şiddeti çok aşkin nuri;
Pervaneñen beter yandım;
Belki ığittin ab-u-zurim;
Mülâzime
Dilberin reviğine;
Zarafette gelgîne;
Kapıltusun soňra tanburı;
Yalvar, yakar, düg pegine;
Mülâzime.

Bu şarkının şekli şöyledir : [1] Birinci misra' A [2] ikinci B [3] Üçüncü misra' C [4] Dördüncü Misra' D [5] Terennüm E. D.

NEVA PUSELİK ŞARKI Tanburı

Mustafa çavuş

$\text{A} = 150$

A

YÜRÜK

DÜKEH te_ham_mül ka_kal ma di_ah_azer re ce i

B

dil de a man el a man

C

a man nazlı na rim e a mar a

mari ne_ldir_e feri dim

B

bue da lar sen de d

man el a man a man nazlı ya

D

rim el a man a man üsnüne hey rai

d

yo lu na kur ban o lam ben o lam

Her güzelce meyletməz benim gölüm;
 Te ide rahat kalmadı canım benim;
 Dil ne çeker hasretinle efendim;
 El aman ey nazlı yarım ekman.
 Mülâzime

Bu şarkının şeklini söylece yazdık : [1] Birinci Misra' A [2] İkinci misra' B [3] Üçüncü misra, C [4] Dördüncü B [5] Terennüm D d.

ACEM ŞARKI

Tanburı Mustafa Çavuş

$\text{D} = 150$

A
 yürüük AKSAK ah bira şı kin ol sa ya ri gizleyemez a
 hüzün a man a man per ve ne ves

B

D
 o dai ya nar benimgi bi var he za ri a

E

A
 man a man a man ca nim a man a man a man öm
 rüm sana ben göy nü mü ver dim a man a man

D

geçme ben den öm rüm va ri

Acem şarkının şeklini söyle yazdık : [1] birinci misra' A [2] ikinci misra' B [3] üçüncü misra' C [4] dördüncü misra' D [5] Terennüm E A D.

Güste: Tauburi

Bir aşıkın osla yari;
Terk idemez ah-ü-zari;
Porvune veş oda yanar;
Bonim gibi var hezar.

Terenüüm

Aman, aman aman,
Canım aman aman
Aman, ömrüm, sana
Ben gönlümü verdim
Aman, aman geçme
Bendən ömrüm var.

Görmedim bir güzel seymer;
Mahbubunu kimse yermey;
Meddahiyim efendimin;
Gayri elden bir soy geldi.

Mülâzime
Gül gülündür rub-i-ali;
Sovnak seza olur oemali;
Tauburlular akl-i-fikri;
Hep aşıla durmaz hali
mülâzime

ARAZBAR ŞARKI

Onun şeklini söylece bildirdik: [1] birinci misra' A [2] ikinci misra' B [3] üçüncü, dördüncü yine A B [4] terennüm C C A B .

Güste: Tanburi

Ezeldir bu aşık bende;
Gül gibidir nazik tedde;
! Terenüüm
Bir efendim var;
Dorunum yanar;
Hasret elemi gül gibidir;

Daha durmak, söyle dillimi
Moradim çok ırmez elim;
Dü çesiminden sil efendim;
Tok solmasın gönca gülü.
Terenüüm;

HÜSEYNİ ŞARKI

Tanburı Mustafa Çavuş

$\text{♩} = 130$

Aksak birdil - ber dir... beriya... kan gur bet ol du... ti ze va... ban
yar sem eli... ai... ii... ze va... tarı... ah... gü... lüm... ah...
ku... zum... sab ri de mem... gel... gel... gel...
a man... a man... za rif... dos tum... sevdi... ğim...
gel... a man... a man... i... ki... ka... şin... a... ra...
si... si... yapış... dir sam... mec mun ol... sun... ol... sun... şerni... şan...

Banuq şöklini şöyle yazdık: [1] birinci müsra' A [2] ikinci müsra' B [3] üçüncü müsra' C [4] terennüm D F G G H I.

Güfte: Tanburı

Bir dilbardır bəsl yakar;
Garbet oldu bize vatau;
Yar semtidir bize vatau;
Terennüm
Ab yulum, ah kuzum.
Sabr ederem gel, gel, gel;
Aman, aman zarif dostum;

Sevdigim gel aman, aman,
İki keşin arasıza yapıştırsam;
Meenua olsun, olaun zer niğan.
Terennüm.

GƏRDANIYE PUSELİK ŞARKI

Tanburı Mustafa Çavuş

$\text{♩} = 90$

Sarkı devri gər ib şöri... lu... lu... mahzun... yi...
nevəni... ne... ne... bana... ci... ha... han...

Bu şarkının şekli şöyledir: (1) birinci misra' A a (2) ikinci misra' B b (3) üçüncü misra' C (4) dördüncü misra' B D (5) terennüm F B D.

Güste: Tanburi

Güçlü gönülüñ manzur yine;
Bana eihan haram yine;
Kalbindeki gizli yarım;
Gördən nihan oldu yine;
Bir ah idarəem dorunden;
Güzel a-nı yakarım ben.

İdiniz yar said olsun;
Tanburf sana kurban olsun;
Mevsimində sen gel açılı;
Gören ayık bülbüll olsun.
Terennüm evvelki gibi.

MONLA MEHMET EFENDI

Esat olendl tezkeresinde Monla Mehmet efendi hakkında; Üsküdarlı, Üçüncü sultan Ahmet zamanında istihbar etmiş, Şeyh Abdullah efendinin hafici; sesi güzel bir hanende idi ve 20 yi mütecavix eserleri var demiştir; Fatih - Ali emiri kütüphanesi, manzum eserler, 736 numerolu ve 1146 hicri tarihli mecmuada Monla Mehmedin olduğu yazılı metin ve tahminen 215 senelik Hüseyin bestesini aşağıya derceltik:

HÖSEYNİ BESTE

Monta Mehmet Efendi

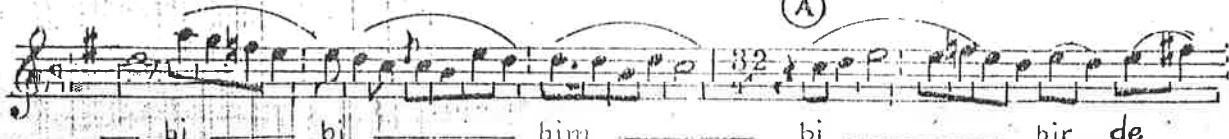
L = 80

(A)

Muhammes ah de der di hi̇ ra ne ta

(A)

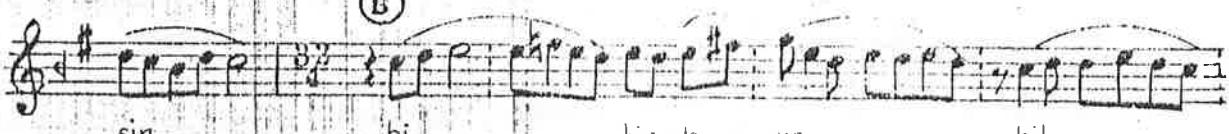

bi bi bim bi bir de

va bil mez di si

(B)

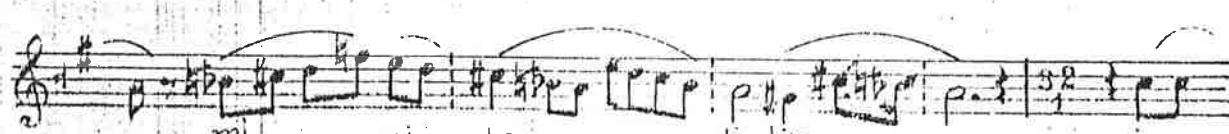
sin bi bir de va bil

me mi sin hey ce nim hey ca nim

Meyan hane he hep ce fa res

mi ni ta li lim i

it di re

clinsa na

ah i

it di üs ta di

Ş

— dimsa — na —

Güfte:

IK AGIR

AGIR ÇENBAR ah — hasre E r

yı yile — ği gir

yan ol u gumi — dem dir

RENNÜM

di dirbi gü — — şun

Meyan hane

vay

elde

A handwritten musical score consisting of five staves of music for a solo instrument, possibly flute or recorder. The music is in common time and includes lyrics in Indonesian. The first staff starts with a treble clef, the second with a bass clef, and the others with a treble clef. The lyrics are as follows:

 Staff 1: sa file le bd

 Staff 2: (b) ba 24 bak san no lur

 Staff 3: sun ha ha ha ha li me

 Staff 4: (c) yar yara man bak salme lur

 Staff 5: sun ha ha ha

 Staff 6: hali me me ray

Gäste:

**Hesret-i-rüyinle giryän olduğum döndür bu gün
Dilde-i-insaf ile baksın nolur en halime**

Tan ve Aman oldukum demdir bu gün.

Bu bestenin şekli söyledir: (1) A B b terennüm C (2) A B b terennüm C (3) D b terennüm C (4) A B b terennüm C.

YUSUF CELEBI

Yusuf çelebinin terceme-i hali ikinci kitabı 63 ncü sahifede mevcuttur; üstad olan bu zatın enfes rast nât-i-şerifi ikiinci kitabı sahife 56 da ve nikriz bestesi sahife 161 de yazıldı. Burada da onun evic ilahi durağını dere ettiğ.

EVIC DURAK

Yusuf Çelebi

Gülte : (Müstekim zade ve şeyh Rüşen mecmuaları)

Tabti gâb itti vucudum milkini sultan-i-aşk;
Dil surayında karulmuş bir acop divan-i-aşk;
Ey galurı irmek irtaşan eger canmına;
Terk-i-can eyle tocelli eylesin canan-i-aşk

Bu durağın tekli şudur 1 A birinci (2) B ikincidir.

NAILÇE ZADE ALI ÇELEBİ

Nall beyin beyanına nazaran bu zat üçüncü Sultan Ahmed'in müşahiplerinden olup elimizde birincik mevcut eseri olan ikinci kitabin 118 nci sahifesinde münferit Şehnaz puşnik bestesi kendisinin muktedir bir bestekâr olduğunu bildirmektedir.

ARAP ZADE ABDURRAHMAN EFENDİ

Bu zatın divan yolunda önü kafes pencereli atap zaderlerin aile mezarlığındaki mukellef mezartaşında (Arap zade Abdurrahman Efendi, sabika imam-i-evvel-i-hazret-i-şehriyari İlahîka sadır-i-rum iken vefat 1159) yazılı olmasından onun birinci Sultan Mahmudun İmami olduğu ve sonra rum ili kazaskeri olmuş iken vefatı vukua geldiği anlaşılmıştır. Birinci kitabı 163 nci sahifesinde münferit terceme halini burada tashih ettik; onun elimize kadar gelen kibar ve güzel eserlerinden Bestehîgar peşrevi birinci kitabı 161 nci sahifesine konulmuştur. Kendisini söx eseri bestelemiş olduğunu zan ediyorsak da kayıtlı olarak bir yerde görmedik.

Arap zadenin elimizde mevcut bulunan latif Şehnaz peşrevi ile Şehnaz ve beste nişar saz semaillerini buraya dere ile memnuniyet duyduk:

SEHNAZ PEŞREVI

Arap Zade Abdurrahman Ef.

(B) *mulażme*

2 (C)

2.

(D) *mulażi*

3

4

5

6

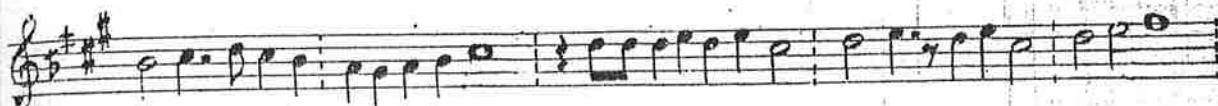
7

8

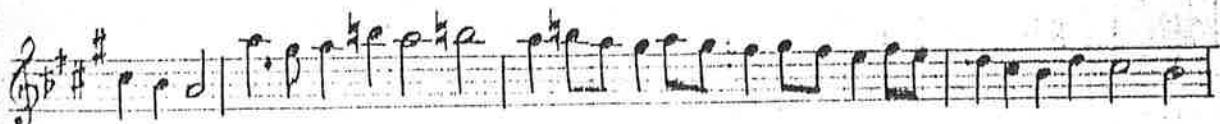
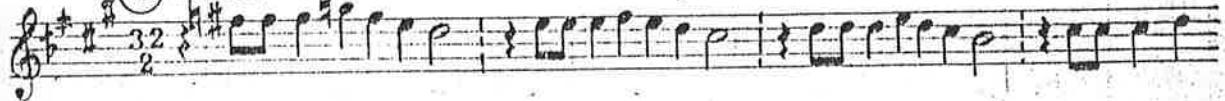
(B) mülazime

4 (G)

(H) mülazime

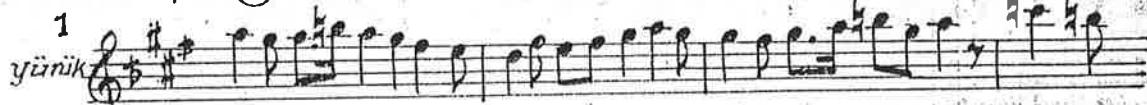

SEHNAZ SAZ SEMAI

Arap Zade Abdurrahman Ef.

$\text{♩} = 138$

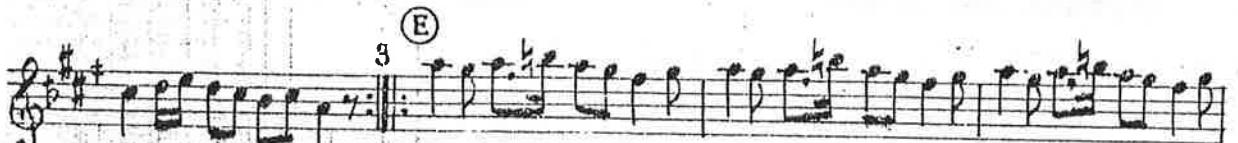
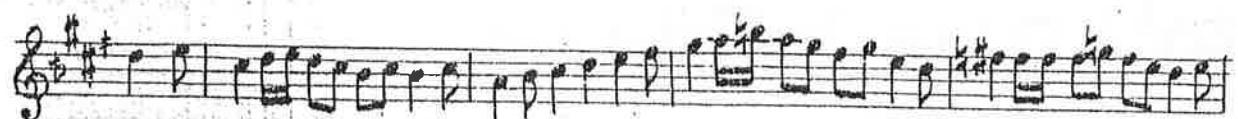
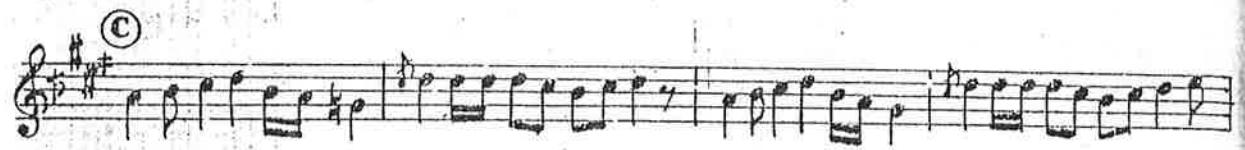
(A)

aksak semai

(B) mülazime

A handwritten musical score consisting of six systems of music, each with two staves. The music is written in common time with a key signature of three sharps. The notes are represented by various head shapes (triangular, square, etc.) and rests. Measure numbers 1 through 6 are present above the first staff of each system. The score includes three labels: '(B)' above the second staff of the first system, '(G)' above the second staff of the third system, and another '(B)' above the second staff of the fifth system. The final measure of the sixth system is labeled 'son'.

BESTE NIGAR SAZ SEMAI

Arap Zade Abdurrahman Ef.

1
yürükçe $\text{♩} = 138$ A
aksak semai

testim ①

(B) *mülazime*

testim ②

2 ③

④

D

b

—P—

C.

(F)

b

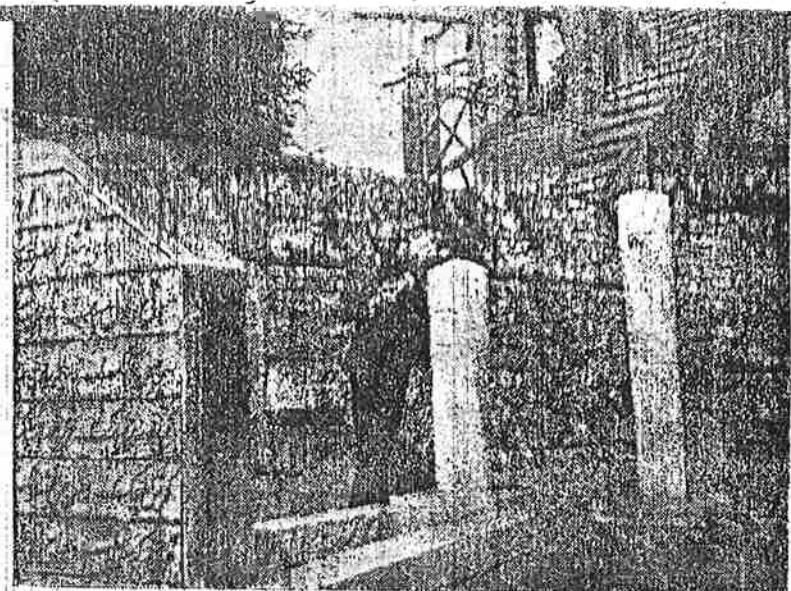
—P—P—D—

—P—

mezari

1.inci Sultan Mahmud

Galata mevlevî hanesinde
Seyyid Ahmed ağanın kabri

Osmân Dedenin Galata mevlevî hanesinde kabri

B O N C U K Ç U

Boncukçu Musevi olup isminin ne olduğu ve terceme halı malum değildir. Dilhayatın isimlerin ve eserlerinin yazılı bulunduğu yukarıda mezkür 369 no. lu birinci Sultan Mahmut zamanına ait mükellef memnuada onun boncukçu mahlasile ismi ve eserlerini gördük bu sebeple 1120 den sonra yaşamış ve 1145-1160 senelerinde eser yapmış ve nesrolmuş olduğu tezahür emiştir. Onun elimizde bulunan biricik metin Segah bestesini aşağıda yazdık:

SEĞAH BESTE

Boncukçu

$\text{♩} = 90$ ♪ (A)

AĞIR

Gember ah iş ve ba zim va va vakti dir

sey rigül si Ean e ey le

sek a manamanaman yar sey-ri-gül si bon e

ey le sek vay ah gonca

gül ner ru zu ol rnu ah la le nin had di di di te mam

a manamanaman yarla le nin had di di be mam vay

Çüftte

Terennum

İşte bazi vaktidir sey-i-gülsitan oylasak;
Azm-i-sabra bezm-i-tir endam-i-arakriz oylasak;
Gonca gül nevruru olmuş lälenin haddi tamam;
Hesir-i-gam didayı tefrik-i-dilgaz oylasak.

Aman anam aman aman
Yar, sey-i-gülsitan oylasak
Vay.

M E H M E D E S A D E F E N D I Şeyhül-islâm

Eş'ad Efendi miladi (1684) hicri (1096) da İstanbulda doğmuştur; kendisi şeyhül-islâm Ebu İshak İsmail ef.nin oğludur; o zamanın medreselerinde okumış kadısker olmuş ve birinci sultan Mahmut zamanında şeyhülislâmlığa tayin edilmiştir. Mehmed Es'ad ef.di doğru söz ve özlü olduğundan zamanının politikasına uymamış, bu sebeple şeyhülislâmlıktan azledilerek Şam ve oradan Mekkeye nefy edilmekte iken af olunarak Gelibolu'da oturmasına müsaade olunmuş, sonradan oradan da af edilerek İstanbul'a vurul etmiş ve 1666 da vefat etmiştir. Babasının Sultanselim cavarındaki camiinde mezarının yanına gömülüştür. Es'ad Efendi muhtelif ilimlerde yeğane fazıl olup Türk musikisinde de üstad mertebesine çıkmıştır. Arapçaya levkâlağo vekîl (yasin) ve (nebe') ve (ayetel kürsâ) tösvirleri ile on meşhur eseri (lehcet-ül-lugat) ve saireyi yazmıştır. (Atrab-ül-asar) da onundur; kendisi hem sazende ve hem hanende olup dini, gayri dini bir hayli eserler bestelemiştir olduğu mecmualarda görülmüþtir. Üçüncü kitabıñ 39 uncu sayfasında onun nühüft saz semaisi, sabıfa 80 de Rast İlâhi yazılır; bu kitaptada Esad ef.nin Hüseyni ve Arazbar Yürük semai lerini kari'lerimize sunduk :

HÜSEYNI NAKŞ YÜRÜK SEMAT

Şeyhülislam Es'ad ef.

$J=100$

AĞIRCA

(A)

(B)

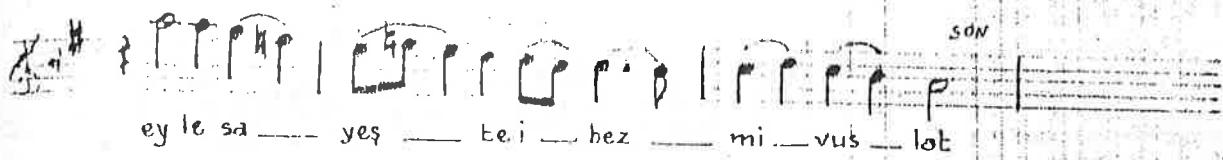
(C)

(D)

(E)

(A')

(A'')

Güste:

Ey geh-i-kigvor-i-pas-u-kahvet;
Ey meh-i-envfr-i-eve-ü-kahget;
terennüm
Aşik-i-xarina lutfeyle meded;
Eyle şayeste-i-bezm-l-vuslat;
Tadir teni ten, ta tene dır ney;
Dünderella dir na tene dır ney.

Tadir teni ten na tene dır ney,
Tadir ney, tadir ney, onam
Yale let li, yelel li, ömrüm tere
let li, yafel li, yolel li,
Eyle şayeste-i-bezm-l-vuslat.

Bu semainin gecğini söyle gösterdik: (1) birinci misra' A A' (2) ikinci misra' B (3) terennüm C D E A A' (4) terennüm eyle şayeste İl D.

ARAZBAR NAKŞ YÖRÜK SEMAI

Esad ef.

AĞIRCA $\text{♩} = 90$

(A)

yörük semai la namicemal li yar ber dim di

(B)

di dim ren gi ru hi

(C)

la le zar ri ber dim ta dirlene ten

(D)

ni ten ni ta na tene dir ney ta dirlen ten

(E)

nite ne ni ta na te ne dir ney ah men dil fi

kär üf ta dei na car ah car na lan

sühe zar ray ey su hi si tem kar na

canim velela la la la kurbancı

te re la

ah

ne

ho ha ha has a

ra yi si ru zi kâr ri ber dim a ra

yi si ru zi ga ri ber dim

Güste:

Tanami cemal-i-yar bərdim,
Raşlı rub-i-ləlo xar bərdim,
İterennüm.
Tadir teni ton ni ta na
tane dir ney (mükker) ah
Mən dilləkar, (Mən)la-lıngər
(mükker) nələn qü hezur vay oy
Şuh-i-sitemkâr (mükker)

Canim ye le la la la la kurbancı
Şəvəm, yet ömrüm tərə la la la la
Hayranet gəvəm dost, eh eh eh eh ola
Glyra güdem vay
Mayanhanı
Bərdim gəmet ke hələqtı həs
Ərkiyə-hələkkə bərdim
(terennüm evvelki gibi)

Bu səmənin gökləni qurada yazılışı: (1) birinci misra' A (2) ikinci misra' B (3) terennüm CDEFCAh (4) üçüncü misra' A (5) dördüncü misra' B (6) terennüm CDEFCAh.

mendi dil _____

ya — lel — lel — le lel —

le | 'lel — → 'el — * lel — lel — lel — gam

se — me

NÜHÜFT BESTE

Tabī

J-80 A

AĞIR (f) 28 Devi kebir ol şe hi hus nü

A handwritten musical score for piano in G major. The score consists of two staves. The top staff shows a melodic line with various note heads and rests, some with horizontal stems pointing left and others right. The bottom staff contains lyrics in German: "nündi la ra zi zi ni ha". The score is written on a single page with a light blue background.

A handwritten musical score for a single melodic line. The music is in common time, key signature of one sharp, and consists of six measures. The vocal line features eighth-note patterns and rests. The lyrics are: "min ki kimbi lir vay ah sa". Measure 6 begins with a circled letter 'B' above the staff.

Musical score for 'Mimya' featuring a single melodic line on a treble clef staff. The key signature is A major (no sharps or flats). The time signature is common time (indicated by 'C'). The lyrics are: mimya—la — vele lel—lel — le le tel—li — örnçümva la.

A musical score for 'The Star-Spangled Banner' in G major. The vocal line starts with a melodic line of eighth and sixteenth notes, followed by a section of eighth notes. The lyrics 'se-iet lel lel' are written below the notes. The key changes to A major (indicated by a '4' over the staff) for the next section, which consists of eighth notes. The lyrics 'ie - le le lelli' are written below. The key changes back to G major (indicated by a '28' over the staff) for the final section, which includes eighth and sixteenth notes. The lyrics 'ra — bi ni — bi' are written below.

A handwritten musical score for a single melodic line. The key signature is one sharp (F#). The time signature varies between common time and 3/4. The lyrics are written below the notes:

min kimbi lit vay (son) hey ca nnn

Musical score for 'Meyan hane' with lyrics:

hey ca nim, ba _____ bade nus _____ ol _____

Measure 1: Treble clef, key signature of one sharp, time signature 2/8. The first measure ends with a double bar line and a repeat sign.

Measure 2: Time signature changes to 4/4. The melody continues with eighth-note patterns.

Measure 3: Time signature changes to 12/8. The melody continues with eighth-note patterns.

Measure 4: Time signature changes to 4/4. The melody continues with eighth-note patterns.

Measure 5: Time signature changes to 12/8. The melody continues with eighth-note patterns.

Measure 6: Time signature changes to 4/4. The melody concludes with eighth-note patterns.

mu

ha

ha ne den

me mesti naz

ol

yel

vay ah canimya la

e e lel

ömrümya la yele lel l

lel

el

el lili

ha

vay

hey-ca-nim

Ola sel lel lili yel la vay canim kim biler?

anın kim biler;

Başkonus ömrüş gelen me neden ol mest-i-naz

Yel la sel lel lili yel meymeyalının kim biler.

Ah canim ya la yele lel lili le lel li ömrüm yela

Yelo lel lel le le lel li razı-şahanın kim biler" vah.

BİRİNCİ SULTAN MAHMUD

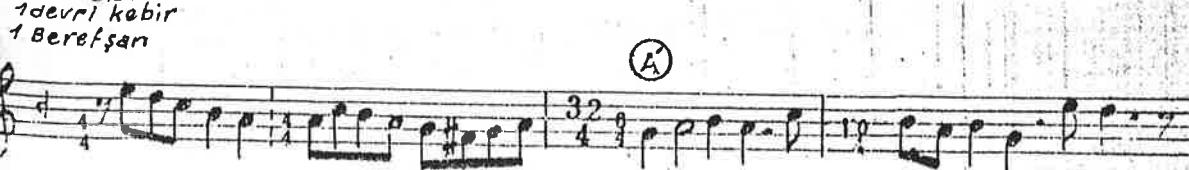
Birinci Sultan Mahmudun musiki şinas olup zamanında bir hayatı musikilere sevk edileceğine ve iltifat gösterdiği malumdur; Daha ziyade Sazende olduğu şu aşağıda derctiğimiz kendisinin Uşşak peşrevinden anlaşılmaktadır:

UŞŞAK PEŞREVI

Birinci Sultan Mahmud

$\text{♩} = 80$

(A)

SON

—

—

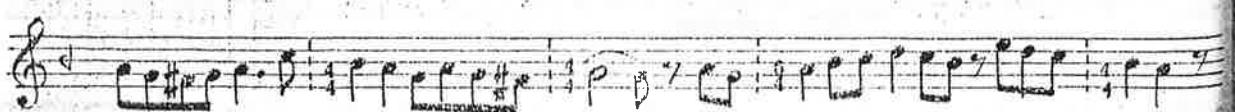

(E)

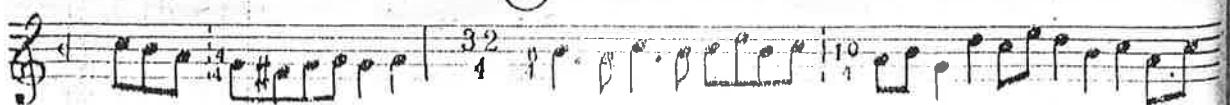
b

(F)

4 (A'')

(G)

DILHAYAT HANIM EFENDİ

Dilhayat hanım efendinin tezkerelerde terceme haline tesadüf etmedikse de Üniversite kütüphanesinde yıldız kitapları meyanında 359 No. lu ve müzehhep minyatürü ve müceller abi kaat üzerine çok güzel talik yazısıyle yazılmış ve yandan açıhr zengin mecmua da (hava-yi-askına düştüm, İsfahan, semai-i-dilhayat namına ve diğer makamlarda Dilhayat başlığı ile onun eserleri mevcuttur. İmdi hattat Derviş Mustafa bin-i-El hac Mehmed ve mücellidi Üsküdarlı Ali olduğu kitkitaptaki fişte muharrer olduğu gibi kitabın müzehhep yüzlerinde çiçekler arasına sıkıştırılmış olarak Üsküdarlı Alinin mühür şeklinde imzasının mevcudiyetiyle anlaşılmıştır ve aynı kütüphanenin 352 No. lu gazeliyat mecmuaşının hattatı da Derviş Mustafa ve mücellit müzehhibinin Üsküdarlı Ali olduğu kendisinin imzasıyla şabit olmakta ve içindeki fişte tahrir tarihinin 1139 olduğu mukayyet bulunmuştur. 359 No. h fasıl mecmuasında Şeyhül islam Esad efendinin ismine ait eserler bulunduğuuna ve kerdisi birinci sultan Mahmud zamanında Şeyhül islamlığı terfi edilmiş olduğuna nazaren bu mecmumanın 1139 ile 1150 arasında yazdırılmış ve teclit eltilmiş olduğu tezahür etmiştir. (a) ve bu suretle Dilhayat hanımın 1139 dan epeyce evvel ve sonra yaşamış olduğu anlaşılmıştır. Hanımın hem hanende ve hem sazende olup ustalığa yükseldiği bugün ellişimde mevcut saz ve söz eserlerinden anlaşılmaktadır. Kendisinin yüzü mütecaviz kár, beste ve semailer bestelemiş olduğunu mecmualarda gördük. Bu zarif üsluba malik bestekârm Eviç ara peşreviyle saz semaisi 1 ncı kitabin 250 - 253 ncü sahifelerinde münheriçtir; Eviç ve Rast ve Saba enfes bestelerini de aşağıda yazdık: (b)

EVIÇ BESİE

Dilhayat Hanım

d=40 A

cok agir

Remel Gö K mu fe ga nim o o

gü li zi ba ba ba hi ra

ram i gün e fer dim ah yelle lel

Terennüm B

le le tel tel le le li ke re li ye le le le le le le

(B)

Güfte:

Cök mu foganım ol gül-i-xiba hiram içün;
Elbette say eder kığı alemdo gâm içün;
Maksut evr ise bana bestir tegafülün;
Ey şuh virmo kendine zahmet celam içün.

Bu bestenin şeklini söylece gösterdik :

- 1) Birinci misra A terennüm B
- 2) Ikinci misra A terennüm B
- 3) Üçüncü misra C terennüm B
- 4) Dördüncü misra A terennüm B

Terennüm

Efendim, ah yol le lel lel,
Lelo lel lel lel li, tereli yolo
Le lel le lelo lel le lelo
Lel li, ah ah boii yanimeu,
Hey casim.

RAST BESIE

Dilhayat Hanum

d=4.18

Cokāgī

HARIF ah nev _____ hi _____ ra _____ mim

same

mey ————— ley-le di ca

Treble clef, 2/4 time, G major. Treble part: tel - ti-ile le el - yar (circled 6). Bass clef, 2/4 time, G major. Bass part: beli - sa sa - hi men.

Nov hıramın sına mayıl oylell con bir djl ikl;
Hasılı yäre sına oldu bir iken müşkül ikl;
Gözlerlu cāne kıyar merdüm hūvilerdir;
Gerçi maktulı bir amma katil iki.

Ah yo lo lol li, toreli yo lo lol li,
yole li yelo lo lol li, le lo lo
lol lo li yar yar yar bell qahimen.

SABA BESTE

Dilhayat Hanım

Gökögür d=40 **A**

Hafif ah yek — be — yek — ger —

— ci — mu ra — di — di —

— dili tak — ri — ri — et —

Terennum **B**

dim — ah — ser — vi — na —

zim — i — is ve ba — zim —

zim — gel e — fen — di — dim — a

The image shows two pages of handwritten musical notation. The top page, labeled 'A', is for 'Gökögür' and includes lyrics 'Hafif ah yek — be — yek — ger —', '— ci — mu ra — di — di —', and '— dili tak — ri — ri — et —'. The bottom page, labeled 'B', is for 'Terennum' and includes lyrics 'dim — ah — ser — vi — na —', 'zim — i — is ve ba — zim —', and 'zim — gel e — fen — di — dim — a'. Both pages feature musical staves with various note heads and rests, and include performance instructions like 'Hafif' and dynamic markings like 'dim' and 'ah'. The notation uses a mix of common and irregular time signatures.

Yek be yek gerçek meram-i-dili tekrir ettim;
 Neyleyim ah o meh-i-peykeri dilgir ettim;
 Eyleyüp hâbte takbil o nûr-i-bagari;
 Uyanup hâhiş ile aynını tabir ettim

Ah serv-i-nazim, işvebazim
 Gel efendim, beli sâh-i-men

Bunun şekli: (1) A - B1 (2) A - B1 (3) C - Db (4) A - Bb dır.

ÇALÂK ZADE ŞEYH MUSTÂFA

Çalâk Zade Şeyh Mustafanın [Süleymaniye kütüphanesi, Esat efendi kitaplarında, Mustakim zadenin kendî yazısından, Dervîş Halilin istisah ettiği 3399 No. lu ilâhiler mecmâusı]nda vefatının 1171 hîri senesi olduğu yazı olimasından onun 1100 senesinden beri yaşamış olduğunu tahmin edebiliriz; Hangi tekkenin şeyhi olduğunu tâbâk edemedik. Bir hayli ilâhiler bestelenmiş olduğu Mustakim zade ve şeyh Rûşen efendi mecmâularında görülmüştür; Türk müsikisi üçüncü kitabından 61 ncı sayfasında onun Rast durağı yazılır.

- (a) Fevkâlâde müzehheb ve mîcâlet olan ve enes abdi kendi üzerine, yazılımış 588 sahîfeli bu mœmuayı maarif vekâleti Anadolu nakî ettirmiştir.
- (b) Birinci kitabı 271 ncı sahîfelerinde Dilhayat name-i yazılı terceme halini burada tashih ettik.

tadirken dir te ne nen te

nen t ten dir ten endirkenen ip

ar yar şe ra
(s)

sa mia hey canim hey ca nim

meyan hane

ku kuz do lan sa

la la çer

hi z hürevü na na

Handwritten musical score for voice and piano. The score consists of four staves of music with corresponding lyrics written below each staff. The lyrics are:

- Staff 1: hid tadirken dir te nen te
- Staff 2: nen te nen ten dir ten endirkenen
- Staff 3: (6) dirte nen yar yar yar-züh-re vü
- Staff 4: na inid hey canim

The score includes various musical markings such as dynamic signs, rests, and measure numbers (15, 28, 6).

Güste :

Ziyede mihri varıp neş'i şatıp bana;
Tutar elinde kudeb msh-ü-afitip bana;
Dokuz dolanşa nola çerhi zühere-vü nabit;
Girince bëzmine idicek intikap bana.

Terenülm

Ta dir ten dir tonen tenen
Tonen dir tenen, tenen dir
tenen dir tenen yar yar şaraa bana.

Eviç bestenin şeklini aşağıda gösterdik : [1] birinci misra' A terennüm B [2] ikinci birinci gibi [3] üçüncü misra' C terennüm B [4] dördüncü birinci gibi,

MAHUR NAKŞ YÜRÜK SEMAI

Ebubekir Ağa

$\text{♩} = 90$ A

ağırca

yürükseni Ah - benişün kendine ol servi re van ben - de - bi - le - yar - yar - yar - ben de bi - le - vay - ali - sayeves azimi - de - lim - kande i - se - ben - de - bi - le - yar - ya - yar - yar - Kande bi - le - vay - he - hoy - dir - dirken - ni - ten - ni - ten - ni - te - ne - ni - te - nen - ah - dir - dirken - ni - ten - ni - ten - ni - te - ne - ni - te - nen - ye - le - le - la - ye - le - le - la

man - a man - hi hiz ri ca

na - na - zul - met - iç -

re - a - bi hay - ve - vân

e - ey - le - din -

(son)

Güste : Sezai

Zülfüka ile vecibini canâ en penhan oyledin ;
Ehl-i-imanı o vecihle perihan oyledin ;

Hattin ile gösterüp canâ Sezaiye inyin ;
Hidri canâ abî-hnyvan oyledin.

Bu durağın şekli şöyledir ; (1) A birinci misra (2) B ikinci misra (3) Üçüncü misra C
(4) D B dördüncü misra.

DERVIS HALİL KUŞÇU ZADE

Bu xat , 1202 de vefat eden Mutekkim zâlîdin İlahî mecmuanının bir kopyasını yazmış (Sâleymaniye , Esad efdi , kütübhanesi no. 3309) olmasına ve orada vefatı 1194 yaşılmamasına göre o tarihten evvel yaşamış olduğunu anladık ; onun elimizde biricik durağını müsillicilere arz ettik ;

SEGAH DURAK

Dervîş Halîl

$J=90$ (A)

DOST

ey - gö - nül - gel -

ha - hak ka - gi - de - den - ra -

hi - bu - bul - eh - li - derd -

The image shows a handwritten musical score for a vocal piece titled "Niyaz-i-Misri". The score consists of eight staves of music, each with a treble clef and a key signature of one sharp. The lyrics are written below each staff, divided by vertical bar lines corresponding to the measures. The lyrics are in Turkish and include the following words:

- lu — lupde runi
- ni — a — hi — bu — bul
- ca — nim e — lin — de
- ki — şem su — ma — ma
- hi — bul a — dem i — sen
- se — sem me vec hul — la
- hi — bul kande bak — san
- o — ol gü — zel al — la
- hi — bu — bul

Each staff has circled letters above it, likely indicating specific performance techniques or sections:

- Staff 1: a
- Staff 2: d
- Staff 3: B
- Staff 4: b
- Staff 5: c
- Staff 6: C
- Staff 7: D
- Staff 8: d

At the end of the score, there is a bracketed section labeled "(son)".

Güftc: Niyaz-i-Misri

Ey gönül gal haka gidea rahi bul;
Ehi-l-dord olaç derusf ähi bul;
Cuma elimde ki som-ü-mahi bul;
Adom isen somme vechullahi bul;
Kunde baksan ol güzel Allahi bul;

Adome eyyadan esma görünüür;
Cümle esnada müsemma görünüür;
Bu Niyazidən mayla görünüür;
Adorq isen somme vechullahi bul;
Kandə baksan ol güzel Allahi bul;

HALİL EF. CERRAH PAŞA MÜEZZİNİ

Vecdi mahlaslı bir zatın fasıl mecmuası olup abbablarından binbaşı Ali beyin eline geçmiş olan kitabda mevcut bestekârların isimlerinden anlaşıldığına göre o mecmuanın Ahmed-i-sâlisin ya son zamanında veya hâlî Mahmudun İbtidây-i-sultânâtında yazılmış olduğunu tahmin etti; Bu mecmuada Cerrah Paşa müezzinî Halîlin ismi ve eserleri bulunduğu sebeple onun Ahmed-i-sâlis ve daha sonraki devirlerde yaşamış olduğu teşayyûn etmiştir. Bu zatın Hicâz bestesi 2.inci kitâbin sahifasında ve mâyâ aksak semâisi 3.uncu kitâbin sahifasında münâderîc olup buraya da mâyâ bestesini koyduk:

d=40 MAYE BESTE

Halil Ef.

Soh agır d. 38

MAYE BESTE

Remez mih hi ri ru hun da da

— — ne i huy na mak

di di de dir ah

ya la ya la ya le lel

le lel le lel lel li nak

di di de dir a ca nim

Meyan Hane

eb ru lar i fe kit

a dir o ol hot

bu ru ti leb

Güste:

Mihri-rubuanda dâne-j-huy nakd-i-didedir;
Ebrulâr ile kitadir ol hatti püft-leb

Yâla yâla yâla lel le le le
lel lel lel, nakd-i-didedir
a sanim

M U S I

Bu zâti terceme-i-hall birinci kitabı (65)inci sahifesinde muharrerdir; Bu muktedir bestekârin humayun saz şâsiini buraya koymakla kitabızı şereliendirdik.

MİCAZ-I-HUMAYUN SAZ SEMÂI

Musi

1 $\text{♩} = 198$

(A)

musazime (B)

2

1772/ 1773

3

müllazime

4

müllazime

KÜRKÇÜ ZADE İBRAHİM AĞA

Kürkçü zadenin terceme-i halini bulamadık; Üçüncü Sultan Selim zamanında yazılmış iki mecmuada aşağıdaki Uşak semaisinin bestokâri olduğu bildirilmesine ve ondan evvelki mecmualarda ismine tesadîf edilmemiğine göre birinci Sultan Abdülhamidden sonra yaşamış olduğunu tahmin ettim. Elimizdeki biricik aşşak semaisini okuyucularımıza sunduk:

UŞŞAK AKSAK SEMAI

Ibrahim Aga

yürük 10 8 **A**

ah-sak semai ah ce ma lin gülse nin de ah bu se a.

(13) *Torennum*

det a man manca nimyele let let el let li ömrümtere let let let let

let li mirimte re let let let let let let li a man a man

(son)

bu ah buse a de det a man

MEKAN HANDE **C**

ah a vü ruyi dil nük te si nas

D

lik canimye le let let let let li ömrümtere let let

let let li mirimte re let let let let let li a man a man nük

lik te si si rüse lik et man

E

Güste:

Cemiliz-şeninde bu şanet;
Həzər Ügenə geləc bu şanet;
Vela-vu-ruy-l-dili gümşəlik
Gerektir her güzoldən give adet.

Aman, onam yelo tel tel tel li, ömrüm töre.
tel tel tel tel li, mirim töre tel tel tel tel tel tel li
aman ninen bu şanet sunun.

KASSAM ZADE

Bu satır tercomə-hali birinci kitabın (121)inci sahifasında mündəriştir; Onun gözel Nişaburek yörük şəməslini aşağıda musikisinəqlərə sunduk:

NIŞABUREK YÖRÜK SEMAI

Kassam Zade

J = 120 (A)

Yürükçə

YÜRÜK SEMAI Geley sa ba — o gli — li — hoş numa — yi söy —
 le şe lim — ü mi di lut — fi le har — fi ve fa —
 yi söy le şe lim — ca nim ye tel — ye le tel — li
 mi rim — te rel — le le tel — li ömrüm — te —
 rel — le le le — li ve fa — yi söy le şe lim — (son)
 (MƏYAN) D a man — a man — gö nül ol — tif — li — iş — ve per —
 da — zim — da — zim — ya kın da baş —
 la di gim — nev e da — yi — iy — le şe lim —

Güste:

Gel ey seba o yürek-kaşuma yıl söylegelim;
Um'd-i-lâle ille hars-i-vâfa yi söylegelim;
Aman aman gönül o tifl-i-lâve perdezen;
Yakında bulduğum nev edayı söylegelim.

Torennum

Canım ye lol lo ia lol li, mîrîm ye lol lo lo
Lol li, ömrüm te rel le je lol li vovayı
Söylegelim.

HEKİMBAŞI AZİZ EFENDİ

Aziz efendinin 8 üncü Osmanın hekim olması olduğunu ve bir aranık istanbul adını
açtırdılarak orada vefat etmiş olduğunu biliyoruz; bu gün istanbul'da bulunan hüzzam be-
tesinden başka 11inci kitapta münderîş Beyati yâlik ve Sengin semaîeri vardır; güzel
Beyati bestesini de aşağıya yazdık :

BEYATI BESTE

Aziz Ef. Hekimbaşı

A

d=40

Fotoğraf

B

Torennum

C

Meyhane

(SON)

metti _____ ya _____ ya re _____ der _____
 di _____ mi _____ ay ey le me gir _____ ya yan _____
 gir yan _____ ol la yim _____ han _____ da _____ dan _____
 ey se hi hu _____ ba _____ ba _____ ban a _____
 ma _____ man a _____ man _____ heyca nim

Göste:

Ey gâzîsü zâhm-i-dilimden zebanım ol;
 Ey gâzî-sine nûshn-i-gerb-ü-heyanım oll;
 Ey hun-i-dide ben diyemem yârâ derdim;!
 Sen rûy-i-zerdim üzre gelüp tercemanım ol;
 Ah eyleme, gîryan gîryan, olayım bandan
 Ey yah-i-hâlin anıan aman.

HOSNI E.F.

Bu zâtin terceme-i-halini bulamadık; onun I. İnci Sultan Mahmud zamanından sonra İstihâr etmiş olduğunu zan ediyoruz; Elimizde mevcut biricik eseri olan Huzzam aksak semâsını aşağıya yazdık :

HOZZAM AKSAK SEMAI

Hosni E.F.

$\text{♩} = 112$ (A)

aksak semai ahşe hîlik met _____ si na si ben _____ de per-ver-sin
 e fendim sin a dil nûvaz yar _____ yar _____ yar _____ a çâ
 re sez yara dil nûvaz yar _____ yar _____ yar _____ a çâ-re sez

(MEVLANA HANE) C

Güftə:

Soh-i-bikmot għadha bende parversia eftendim lu;
Adalotlu iħana sāgo kustorsa eftendim lu;
Cihan durduqça ömrü-gekketla muzdad ola għażiex;
Hemha x-saġiż-i-doyraha roħberlin eftendim lu.

A dilmüvəz yar, yar, yar,
yar a qaresəz yar,
boli għiġien vay.

Bunun şekli şöyledir : (1) A terennüm B (2) A. terennüm B (3) C terennüm B (4) A terennüm B.

S E Y Y İ D A H M E D A G A

Bu muktedir bestekärin terceme-i-hali birinci kitabin (170) inci sahfasında mevcuttur; Kendisi Selim Salisın musahibi idi; Vefatına tarihləmək üzərə şair Şeyh Galibin şı: misri, Kule kapısı mevlıhanesində ki mezar taşında yazılıdır: musahib oldu hamuşane ahbab - 1209 bu kabrin bir fotografisini aşağıda göstərdik; burada da onun Evicara bestesile, muhayyer sünbule şarkısını müsəkçilərə sunduk :

MUHAYYER - SÜNBÜLE ŞARKI

Seyyid Ahmed Aga

d=54 (A)

Coh ağırlı

da — nim — sin — be — ni — nim —
 ah — gördü — güm — gü — gün —
 denbe — ri — ha — tir — ni —
 sa — nim — nim — sin — be — ni — nim —
 eh — bonnie — ha — cat —
 kimdi — yem — ru — ru — hi re —
 va — va — nim — sin — be — nim —
 nim — ah — gizle — sem —
 de — de — a si — kar —
 it — sem — de — ca — ca —
 nim — nim — sin — be — ni — sum —

ah

Şeyh Galib

Ey nihal-i-lige bir nevres fidanımın benim;
 Gördüğüm günden berar battır signanımın benim;
 Ben ne başat kim diyem ruh-i-reyanının benim;
 Göklerende Ağıkar, steamide canımasın benim.

Busto kıldım onz i-şekere o zölf-i-nöbbileş;
 Oldu galib perde-i-nahim muhakkıçır önbileş;
 Her gi bad alad bağlandım hava-i kamiles;
 Göklerende, ağıkar atayıda, eminmişin benim.

EVIC ARA BEŞTE

Seyyid Ahmed Aga

Fokagiz

A

HAFIF ah ka me Ei rnev
 zu ni kim bi bir
 mis ra i ber ce fes te
 — dir gon ca di ha nim mu
 yi me ya nim gel a öm rüm ta
 ze ci va nim a man a ma
 man ce ces te dir

(Mayan hane) C

ah biz he ma mol

ma yi cak en
 di se i ham e eyle—
 — riz gori ca di ha nim mu yi me
 ya nim gel—a om rum ta ze ca —
 va nim a man a ma
 man ce ceste dir.

Gülter:

Kamel-i-mevzunu klin bir mevlevi-horsetedir;
 Evli ya şohnan usulünde moyan-i-bestedir;
 Bir hemşer olmayıosk endige-i-ham eyleriz;
 Moyva-i-narenoh-bestanı hemşer na rostadir.

vənimi
 aman,

A B D Ü L H A L I M A Ğ A

sayfasında muharrer tercemei halinde 1140 tan beri yaşamış olduğu tahmin edilmişse de
 yeni araştırma ve incelemelerimiz onun hayatı zamanını takriben 1120 e kadar çıkarmaktadır.

Halim ağanın birinci kitabı sayıda 123 te Suzinak aksak semaisi, 185 te müştear bestesi
 246 da Suzidal saz semaisi olup aşağıda onun güzel Hicaz-i-Hümeyun, Suzidilnak yürüük
 semaisini okuyucularımızın zevk ve istifadelerine arzettim.

HİCAZ-İ HUMAYUN BESTE

Abdüllâhim Ağa

d=42 ₩ A

Fok açılır

HATIR ah ol ma da dil le

terrubu de ah gamze i

ca du dusuna a man

Tremplum B

ah beli be li tir yelle tel li camimya

la yelle tel le li vay a man a man a man

anson

a man ca du su na

Meyan C

ah ci le i sa sah ti

Einçe ker her de derne ke

man e eb ru la rin a

B.

man ah beli beli tir ye le tel

Güste: Şair Fitnat Hanım Efendi

Olmada diller rubudur gizme-i-oadnusuna,
Kim bakar yıldız-i-dehrin Sümehül-ü-şebhesuna,
Cilo-i-sahit çeker hardem komam obrullerini,
Aferin erbab-i-agkim kuvvet-i-hazusuna.

Ah bell bell tiry'e la lel li canim ya la - ya le lel
leli vay amam aman aman aman edusuna

Bu bestenin şekli şöyledir: [1] birinci misra A terennüm B [2] ikinci misra A terennüm B [3] üçüncü misra C terennüm B [4] dördüncü misra A terennüm B.

SUZİDİL NAKŞ YÜRÜK SEMAI

Abdulhalim Ağa

d=100 (A)

No ol poş gibî bir dîrûb gêflîpôqtûr
Ne aas begellâzîn mëpteké gürâlmâtûr.
Mu meyxâm îne fîdâqum tare cîvânum
Amaa amas amas gamindas wile aat,
Bîdat edolinden, feryat olaende

Düştü gönül o yare olmasam avâre,
Subre oyim ne qara Hallâq bilse
Amaa merhamet etse

İkinci Bend

Olurau safla-i ruy-i-hat sâvarîne azzat;
Hezâr nûshâ-i-ibret nûme görâlmâtûr.
Terex nûm evvelki gihlidir.

I L Y A

İlyanın Sazgar beste ve semallerinin hem şair hemde bestekarı olduğu Üniversite Kütüphanesinin (359) no. lu ve yıldız kitapları arasındaki mukallef mecmuada görülmüştür; Bu mecmua tahminen (150 hifz) de yazılmış ve İlyanın vefatı de 1214 de vuku balmış olmasına nazaran, onun 1130-1214 tarîdeleri arasında yaşamış olduğunu tahmin ettiğ; Kendisinin Sazgar yârûk semâsi (3) Ünûî kitabı (202) sahîfâsında yazlıdır. Buradada Sazgar beste ve aşkîk semâsi ile Mâhûr beste ve yârûk semâsini dere ettiğ; Kendisinin nesîk ve mûktedir bir besteker olduğu bu eserlerinden anlaşılmaktadır.

d=

A

SAZGAR BESTE

Ilya

COK AGIR 28

Remez ah bir ri dil o li cak

met la heycamim

Gülfie Ilya

Biz dili okusak ol yahsi, bilenOn dileyenmiş;
Hes dem doluptur kuan-, eğerde peymansız;
Hic rahm idemek aykut-maltnamis ol muk;
Bitmez hiz sonu huy-hayhede behenmiş.
Ye tel li ya tel li ya te te tel li, terel tel li yelo
tel li ph yelo tel tel tel tel li yar yer dileyenmiş.

Onun söyleyişti : (1) AB (2) AB (3) CD (4) AB.

SAZGAR AKSAK SEMAI

Ilya

Aksaksenmaç nicebir bül bülü ma la la la

Terennüm

b r ya — di — de — y m cam min yol — tel — tel

e e el tel — tel — li ommum te — re tel le le tel
düm tendüm tek

ol — ya la y a li hey

s

hey no lan — gi bi — yadi — yim

Meyan hane

vay — hey — ca — nim vay — hey — ca — nim ah — sen —

tek tek dum tek

meyl — cek — ra

Tərennüm

rah-müke rahi - - - hüm...le - - - - - düp ca nimyel -

tel - tel le le tel tel tel mi rim re - - - tel

- ya - de - yim

Güste Ilya

Son unum itmezook zahm təzahümür idüp
Bəndəm ay qulbil-oza əməm klaus abad bılgılar
Cənim yel le le tel, le tel tel tel tel tel, Əməm
tərə tel tel le le tel tel tel tel tel tel tel, yəla yəla
ja li, bay yar yar qılıf fəryad ideyim.

Şekli söyledir (1) AB (2) AB (3) CD (4) AB

MAHUR BESTE

Iya

J=80

AGIR

mimes E

ey pe - ri

ruh - sa -

sa - sa -

gül - di - sem - de -

el — ve rir vay

Tereninüra (B)

ah dümderel

dirla dir — dir ten

te —

ne —

te neti

ne dir mey — a man

(b)

gül

di — sem

e

e

l — ve

rir

vay —

Meyari hâne

şeb

fer — — ya

ja — di — as

kin

l —

itme den ha li li

D

limys ma man ah dümde rel

la dir la dir dir ten te ne

i

dir te nen beneta dir mey a man i

it --- the --- day

2

Epile

卷之三

Ab dunderet la dir ja auf die ten long dir
te no ben teno to dir ney Amex gil disemde
elver ti.

MAHUR YÜRÜK SEMAI

三

1-100

ki settar, ak tímum gi under ol cā zi bō i

cǎi zì bēi

2

• li go — riñ cœ

17

memdu-wa-maz mihi-ri-dih-rah - sa

3

ce ————— ya r ē film ce — si ne ca ki — nem

$\text{var} = \text{r1}$ $\text{var} = \text{r1}$ and

hey — yi

1 mi ri - men —

dost — dos — si min — men tadilli tadil li tadil

Musical score for the section "La la la". The vocal line consists of eighth-note patterns. The first measure starts with a fermata over two notes, circled with 'c'. The second measure starts with a fermata over three notes, circled with 'a'. The lyrics "La la la" are written below the notes.

Gülte

Aklım gider ol exzibe-i-hali göründes;
Şehne duramaz mihr-i-dirahşanı göründes;
Erbehi tabiat zurasay-i-hak niyaza;
Sabır eylemez şive-i-hubut göründes.
Sine çäkinem yar yar-i-men yar yar-i-men
Hey boy yar-i-men dost dost mır-i-men.
Ta dil li ta dil li ta dil li ten ten ts dır ney
Kurbancı olañ yer hayrañı olañ dost
Şebnem duramaz mihr-i-dirahşenı göründes

SE Y H M E H M E T T U L U I

Şeyh Mehmed tului dergâhının şeyhi olduğunu Mustakim zadenin ilâhi mecmuasından öğrendik; terceme-i-haline hiç bir tezkirede tesadüf edemedik sade, Mustakim zade mecmuasında isminin ve eserlerinin yazılı olduğundan 1180 hîcinden evvel yaşamış olduğunu tahmin ettik; onun güzel Sagah durağını Karı'lerinin istifedelerine sunuyorum:

Türk Musikisi Tarihçesi

İlm̄ R̄ymetleriyle o seslerden mürekkep makam ve dizilerinden ve ezgilerinde müstamel ölçülerden ve bu iki amille (Makam ve Ölçü) inşa edilmiş olan eserlerin şekillerinden ve bütün bu unsurların tahavvül ve tekâmul tarihlerinden bahseder.

Bizde, Türk müzikisi tarihine ait olarak bugünden mazinin karanlıklarına, doğuya, h̄ıza, surette derinçe inşâlâa edip karilerimize bildirmeye çalışacağız. (A)

Bugün elimizde mevcut saz ve söz eserlerinin miktarı ve başlica kimler tarafından bize intikal ettikleri:

Bize kadar intikal etmiş ve elimizde incelettiğimiz olur saz ve söz eserlerimiz takriben 3000 kadardır. Bu eserlerin tamamı Şahâtin Arslîn âmîkt kütüphanesiyle İstanbul Belediyesi Konservatuvarının kütüphanesinde mevcuttur. Bu 300 sene denberi Osmanlılar zamanında gelip geçmiş bestekârların ibâdâ ettilerinin bakıyesidir. Bu tarihten evvelki eserler tamamıyla kaybolmuştur. Bu 450 sene zarfında yapılmış ve fasıl mecmualarında gördüğümüz takriben 25 ile 30,000 kadar eser noja kütüphaneye girdi. ^{zavj. Umarşîri. Bördünîn Sultan Murattan sonra yaşamış olan müzâkîcilerimizden evvelâ nayî Osman Dede ve Kantemir. Ağlı Jâver edvar kütüphâle nota İed etmîlslerse de kiskançlık yanâ musâkî malîmât ve eserlerini vermeme hasılıllı ve ihmal vesâlreden dolayı müzâkîcilerin hemen ekseriyeti bu notaların istimâline iltifat etmemişler ve çok mikarda eserlerinin kaybolmasına sebeb olmuşlardır. Osman Dedenin edvar kitabı sa-} ¹²⁴⁶ ¹²⁴⁷ ^{bik Yenikapı Mevlevîhanesine Nafis Paşa tarafından vakfedilmiş olan numaralarda iki nûshası mevcut iken birisi Rauf Yekta merhumun yedi kettimde kalmıştır, diğerinin de mevlevihanenin son şeyhi Abdülbâki Dede merhumda bulundugunu zannediyoruz, ve hiç bir kütüphanede başka nûshaları yoktur. Bu sebeple Osman Dedenin notasına ve yazdığı eserlere vâkit degiliz. Prens Kantemir'in mecmuasına gelince âsî nûsha lâdguna kaviyen hûkmâltığımız maa nota yazma rîsâleyi kitapçı Abdurrahmân Efendi vasîtasıyla Sadreddin Arslî beş Osmanlı lîrasına satın almış ve bugün onun musiki kütüphanesinde mevcut bulunmuştur. Bazi kütüphanelerde Kantemir'in edvarının nûshaları mevcutsa da notaları yoktur; Kantemir, kitabında yalnız 350 kadar peşrev ve saz semâisi yazmışdır. Üstadım Zekâî Efendi (307 hîrî) de Muzikâ-i humâyûn naziri rahmetli Necip Paşanın kütüphanesinden mükemmel ciltli ve âbâdi kâğıt üzerine gizli işaretli Hamparsum nota-}

(A) Bu tarihçe kısmında birinci, ikinci, üçüncü kitaplarda bahisler mevzu olup yazılış olan mebelerin ekserisi tevsîî, tenkidi, ve hâttâ itirâzi bir surette yeniden genişçe ve derinçe inşâlâa edileceğinden önemine binaen karilerimin dikkat bazarını tekrar celbederim.

İTİZAR — Bu kitabın bestekârlar faslında 70 kadar zat yazılmıştır. 170 e dek uzun zaman lazımdır. Bu baptan çok önemiyetti ve müfit olan tarihçe kısmını yazmağa başladık; burum yola ederse sonra tamamlarım.

ış ve nayı Ali Dede mührülü peşrev ve semailleri havi üç adet büyük peşrev mecmasını alarak bana tevdî etmişti. Ben ise o zaman işaretli Hamparsum notasına vâ-kîf idiysem de bu gizli işaretliler hende mevcut bulunmadığından onlara ehemmiyet vererek bu üç mecmua mühleviyatımı kâmil ol yazmıştım. Bu mecmualardan ikisi Necip

soz eserlerine ait plakalar şunları içermek istedim: nasıriye doğru usadılarım
Zekâf ve Medenî Aziz Efendilerle Haci Faik Bey, bolâhenk Nuri Bey. Hünkâr imamı
tamburi Ali Efendi, Eyubî Mehmet Bey, Haci Arif Bey, Hâsim Bey, Muytabzade Ahmed
Efendi, Dellalzade Haci Ismail Efendi, Şakir ağa, Dede Efendi, Mehmet Arif ağa, Haci

Cenab-ı Rabbi Hafızın emri ve hamiyetti zalların
muavenetleriyle Türk milletimizi mezardan çıkarıp ona
istiklalini kazandıran büyük vatancı ve milletçi merhum
eve mağsur (Mustafa Kemal Paşa) ATATÜRK Hazretleri

Benim
luyinime

Selcuklu - 32 yaşında

Doktor Suphi, 32 yaşında

Musikişinas 1 ci Sultan Mahmud

Musikişinas Sultan Aziz

Hacı Arif Bey

Griftzen Asum Bey

Sekerci Udi Hafız Cemil Bey

عودی سلانکلی احمد افندی

Selanikli Udi Ahmed

Münkîşînî Ahmed Arîî Bey

Nayî Kaymakam Dede Salih Ef.

Sevki Bey

Hamparsum

Kemanî Talyos Ef.

Üçüncü Sultan Selim

Tanburî Oskiyân

Tanburî Büyük Osman Bevî

Nayî Yusuf Paşa

Asdîk Efî

Mira

Dr. Suphi tanbur çalıyor

doğduğu, ida aç k ürb büyük p
Kâm in evi

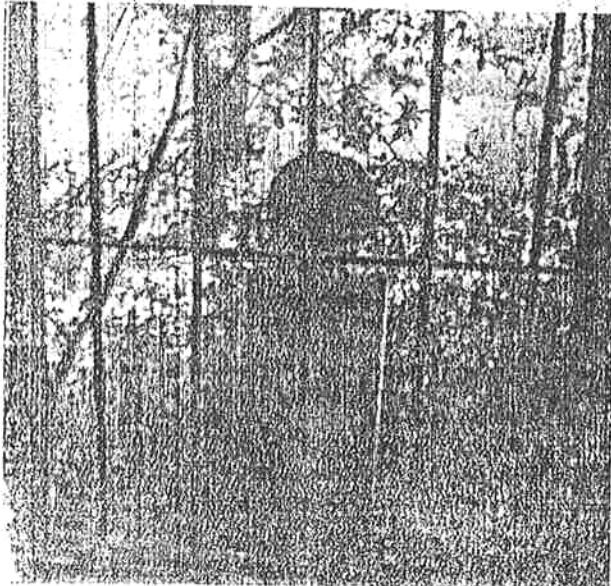

Zekai Efendinin Eyüp'taki mezarı

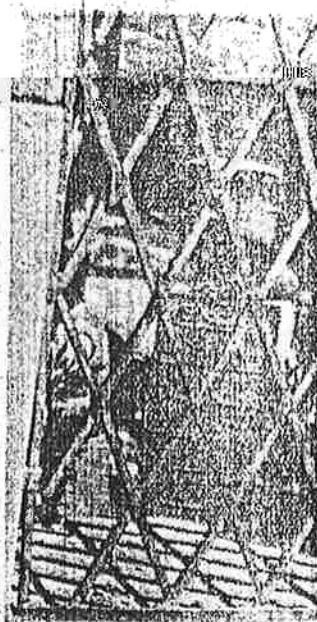
Seyid Ahmed ağanın Galata
Meylevihanesindeki kabri

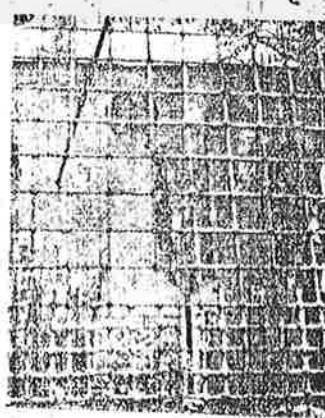
Tanbur Üstadı Küçük Osman Bey

Tanbur Üstadı Şeyh Halim Efendi'nin
Kozyatağındaki mezar taşı

Sadık Ağanın Fındıklı
Keşfî Ef. haziresindeki
mezar taşı

Arapzade Abdürrahman
efendinin Parmak kapıdırakı
mezarı

Dellalzade'nin Yahya Efendi Kabristan-
ındaki kabri ve Kemençevi Rusen Kam

Nayî Osman Dedenin Galata
Mevlîvhanesindeki mezarı

Tanburî Büyûk Osman Beyin, Ortaköy
Ya... mezarlığında kabisesi

Naâktaşî ibn Sevkinin mezarı
Naâktaşî, Kuzkuncuktâ ve Doktor Suphi

Mahmud Celâleddin Paşa

Türk San'at ve Halk Musikisinde Kullanılan Seslerin İlmî Kiymetleri - Aralık

Musiki: sesleri ölçülu bir halde tertip ve icra etmek ilim ve sanatıdır; bu ilmin ameli ve nazari iki vechesi vardır.

Her hangi bir milletin musikisini öğrenmek için, iptidâ ameli yoldan gidilmek lazımdır; bunun için evvelâ o millet musikisinin muhtelif ezgilerini terkip eden esefleri bilmelidir. O eserler, musiki eserlerinde ya sazla bir üstattan veya hâl o eserleri sîhhâtle terennüm eden bir okuyucudan fi'len öğrenilir; eserlerde o nağmeler ölçülu bir surette musiki kelime ve ibareleri teşkil ettiklerinden ölçüler dahi ameli yoldan teallüm edilir. Bunları müteakip öğrenilmiş olan nağmelerin ilmî kiymetleri nazariye yolundan aralıkların mütalâasiyle tesbit edilir ve bu nağmelerin terkip ettiği diziler ve bûnyeleri tayin edilir ve bu mütalâalar esnasında ölçüler bahsi dahi ilmî ve nazari olarak tezkik edilir.

En son bestekârlîk bahsinin hâvi olduğu şekiller incelenir; işte Türk musikisinin sanat ve halk ozgilerinde müstâmel makam ve dizilerin seslerini ilmî bir yoldan bîze bildiren aralıkların mütalâasına aşağıda giriyoruz:

Aralık — Tarif ve tayini — Aralık, iki ses beyindeki tîzlik pestlik farkının temsilcisi olunmuştur o, iki nesne sonuna takdirle bir vanastadır; başka bir tarîfle aralık pest tiz iki sesin ihtizazları adellarının beynindeki nisbetî denilir. Seslerin aralarındaki tîzlik farkları, herhangi iki sesin bir telden çıktıkları muhtelli uzunlukları veya ihtizazlarıının birbirlerine nüshesiyle gösterilir.

İşte iki ses arasındaki tel veya ihtizazînisbelî önlârin beynindeki aralıklar! Bûnun için herhangi bir aralık nisbetî iki sesin ilmen tayinîne hadîmler.

Musikllerin içîn; en basit ve amîzî iâkin çok müftî bir kalde olmak üzere, seslerin gergin bir telden çıktıkları tâllerini tesbit etmek kâlidir. Bu mütalâayı kâsi bir surette inkişaf ettirmek için 1000 milimetre tâlünde tektelli bir mikyâsi savtta arayip bulduğumuz seslerin husule geldikleri tâllerini ölçer ve yazarız; mikyâsi savtja evvelâ bir sekizli sonra bir dörtlü, bir beşli ve daha sonra dörtlülerle beşliklerin hâvi oldukları tâlini, büyük ve küçük mûcennepler ve bakiye, artık ikili aralıklarının nisbetlerini buluruz; diğer büyük aralıklar, usakların birbirleriyle cem veya tarh edilmelerinden husule gelmektedirler (Birinci kitap sahîfe 9 cem ve tarh bahsine bakınız).

Mikyâsi savtta 1000 milimetrelîk telin tam nisbeti olan 500 üncü milimetrenin verdiği sesle bütün telin çıktıığı nağmenin — ki birbirlerinin pest ve tiz naziridir — aralık nisbetini söylece gösterdik:

$\frac{500+500}{500} = \frac{1000}{500}$ dir; bu nisbeti 500 ile ihtisar edince $\frac{2}{1}$ olur ki bu, sekizli aralığının nisbetidir ve şu demektir ki pest sesin 1000 milimetreden çıkışmasına mukabil tiz ses onun 500 milimetresinden çıkmaktadır. Nisbetlerde ihtisar edilecek miktar telin iptal edilmiş olan tâlin miktarıdır. Mesela 1000 in 500 ü iptal edildiğine göre $\frac{1000}{500}$ on suret ve malihedîne taksim ile hasıllarını suret ve mahreç yaparız,

Bu aralık sekiz iâlini nağmeyî hâvi olduğu içîn ona sekizli adı verilmiştir; eski yunanilerden itibaren bütün dünyâ milletleri bu ismi kullanmaktadırlar.

Sımdı bir boşluğun nisbetini tayin edelim: Bir milimetreden çıkan nağme ile onun 80-

tejikisi 666,666 milimetresinden hasil olan ses arasındaki nisbet $\frac{1000}{666,666}$ dir; bunu ihtisar

icin bütün telden iptal olunan 333,333 ü onun suret ve mahrecine taksim edince $3/2$ meydana gelir ki beşli aralığının nisbetidir; ve beş lähni nağmeyi ihtiyâ ettiğî için beşli aralığı ismi verilmiştir ve dünyada umumî bir isimle kullanılır.

Dörtlu' aranı ise açık telin verdiği sesle, onun 750 milimetresinden çıkan nağmenin nisbeti olan $\frac{1000}{750}$ dir ki umum telden iptal edilmiş 250 milimetreyi onun suret ve mahrecine taksim ile $4/3$ suretinde ihtisar edilmiş olur; bu aralık dört lähni sesi ihata eder ve umumîen bu isimle istimal edilmektedir.

Tanîn aralığı 1000 milimetrenin verdiği sosten sonra onun $888,888$ milimetresinde husule geldiğinden nisbeti $\frac{1000}{888,888}$ olur.

Umum telden iptal edilmiş olan $111,112$ nisbetini suret ve mahrecine taksim edince $9/8$ nisbeti belirir ki o da tanîn aralığıdır. Birinci ses umum telden, ikinci nağme ise onun dokuz mûsavi kismının sekizinden husule gelmekte ve dünyada bu isimle kullanılmaktadır.

Bir tanîniden küçük (ihtizâzen) olan bakiye, küçük ve büyük mücennepler ve fazla, artık ikili aralıklarının ehemmiyetine binaen (çünkü bu ufak aralıklar büyükleri teylit ediyorlar) onları da bildiriyoruz;

Bu ufak aralıkları bulmak için onları ihtiyâ eden dörtlüler de aramalıdır:

Kürdi dörtlüsünün ilk iki nağmesinin aralığı olan bakiyenin nisbeti $\frac{1000}{949,218}$ olup onu iptal edilmiş olan $50,18$ milimetre tel miktarıyla ihtiyâ ettiğimizde $20/19$ nisbeti belirir ki bu takribidir. Hakiki nisbetini bulmak için kürdi dörtlüsünün tiz tarafından iki tanîni mecmuî olan $81/64$ ü tarhedence şu şekilde elde edilir :

$$\frac{4}{3} - \frac{81}{64} = \frac{4 \times 64}{3 \times 81} = \frac{256}{243}$$

bakiyenin hakiki nisbetidir, bu aralık eskiden beri Şark milletlerinde müstamedir.

Küçük mücennebin iki nağmesi arasında olan nisbet mesela (segâh dörtlüsündeki ilk aralık) $\frac{1000}{936,448}$ olup bunu $62,5$ ile ihtiyâ ettiğimizde $16/15$ çıkar ki bu takribî nisbetler, hakikisini bulmak için bir tanîni nisbetinden bir bakiye nisbetini şu surette tarhedence :

$$\frac{9}{8} \times \frac{256}{243} = \frac{9 \times 243}{8 \times 256} = \frac{2187}{2048}$$

hasil olur ki küçük mücennebin hakiki nisbetidir.

Rast dörtlüsündeki büyük mücennep aralığının nisbeti $\frac{1000}{901,012}$ olup bu 1000 ile ihtiyâ edilince $10/9$ takribî nisbeti çıkar, tahkikisini elde etmek için iki bakiye söylece $\frac{256 \times 256}{253 \times 243}$ birbirine zarbedilince $\frac{65536}{59049}$ olur ki büyük mücennep iki bakiyeden mûrekkeptir.

Bir tanîniden büyük mücennebi şu suretle tarhedersek : $\frac{9 \times 65536}{8 \times 59049} = \frac{531441}{524288}$ çıkar ki bu da fazla veya koma aralığının nisbetidir. Bu aralık başı başına ezgi terkibinde kullanılmaz; diğer aralıklara katılmak veya onlardan çıkarılmak suretiyle bazen müsta-

Üçüncü ikiliin ikinci tane tıpta notasyonunu post taranmadan bir kere müracieneş
ve hâda kalan büyük üçünün tiz tarafından yine bir küçük mücennep tarh edilince şu
veçhile artık ikilinin takribi nisbeti elde edilmiş olur : $\frac{14}{3} - \frac{16}{15} = \frac{5}{4} - \frac{16}{15} = \frac{7}{6}$

Bir tanin, büyük ve küçük mücennep aralıklarının hangilerinden mitrekkep oldukları birinci kitabın 18inci sahifesinde yazılı ise de lüzumuna binaen buraya da bir cetylî koyduk :

Bir tanini = bir büyük mücennep + bir koma
Bir tanini = bir küçük mücennep + bir bakiye
Bir tanini = iki bakiye - bir koma
Bir büyük mücennep = iki bakiye
Bir büyük müc. = bir küçük müc. + bir eksik bakiye
Bir küçük mücennep = bir bakiye - bir koma
Bir arbîk ikili = üç bakiye yahut üç bakiye bir koma

Musikimizde mitstamel başta büyük kitlelik mücennepler bakiye aralıklarının istihsalı ve seslerinin notaya yazılmalari :

Heride dörtlüler mehbasında dahi söyleyeceğimiz veçhile bir tanilden küçük olan bakiye, küçük mücennep, büyük mücennep aralıklarını husule getirmek ve notaile yazmak için mutlaka o tanininin ya tiz tarafından pestine doğru muayyen miktarla uzunluğu ona zametmekte mümkün olmaktadır. Bir tanininin tizinden peste doğru bir fazla aralığı ona zammelince bir büyük mücennep aralığı kahr ; bir bakiye zam ile bir küçük mücennep ; bir küçük mücennep zam edilince bir bakiye aralığı hası olur ;

Tanininin pest tarafından tizine doğru bir bakiye tarhedersek bir küçük mücennep hasıl olur; bir küçük mücennep tarhedersek bir bakiyo kalır; bir büyük mücennep tarhedersek bir fazla aralığı artar. İşte onları şu şekillerde gösterdik:

Tanininin tiz tarafından pest tarafına doğru yaptığımz bu zam ameliyesi aynı kıymette, hemol işaretlerini tanini aralığının tizlarındaki sesin evveline ve tanininin pest tarafından tizine doğru yapılan tarh ise aynı kıymelteki diyez işaretlerini tanininin pestlarındaki nağmenin evveline koymakla kolayca elde edilebilmektedir. Tanininin tiz tarafından zam demek ihtizaz eden telin tülünü uzatmak, pest tarafından tarh ise ihtizaz eden telin tülünü kısaltmak demektir.

Bu netice yukarıdaki şekillerde ve aşağıdaki notalarda görülmektedir.

Bu notalarda görülüyor ki bir tanini pestten tize doğru önce bir bakiye sonra bir küçük mücennep, daha sonra bir büyük mücennep aralıklarına bölünmüştür. En nihalette bir koma aralığı arnırıstır; bu bölümün ilm̄ sebep ve lützumunu bir sekizlinin yirmi dört gayrı müsavi aralığa takımı mephaside söyleyeceğiz. (Değiştirme işaretlerinin bir cetveli birinci kitap sahife 19 dadr.)

Bir taniniden artan bir komanın bazen bir sese ilâve veya ondan tarhetmek suretiyle müstamel olduğunu yukarıda söylemişlik; makam dizilerinin umumi dizinin yirmi dört sesi üzerindeki menkullerini de yazmak için ufak sesler arasında tanini sesini de yazmak lazımdır; işte tanininin pestten tize, tizden peste doğru iki hususlu işaret tayin etmek mecburiyetindeyiz. Pestten tize doğru bir bakiye, sonra küçük ve daha sonra büyük mücenneplere ve daha sonra bir fazla ve nihayette bir tanini aralıklarına ait olmak üzere beş adet diyez işaretleriyle tiz tarafından peste doğru evvelâ bir tanini, sonra bir fazla, daha sonra bir bakiye ve nihayelle bir küçük mücennep aralıklarına mahsus dört sayı hemol işaretlerini şu aşağıdaki cetvelde gösterdik. Yalnız tizden peste doğru bir taninide büyük mücennep bulunmadığı ve ihliaç görülmmediği için birinci kitabın 19uncu sahifesindeki cetvelden büyük mücennep hemolunu lavyettik.

DEĞİŞTİRME İŞARETLERİ CEDVELİ

	Diyezler	Bemollar	Tabii İşarelli
256			
248	Bakiye	#	b
2187			
2048	Küçük	#	b
10			
9	Büyük	#	
531441			
524288	Fazla	#	d
9			
8	Tanını	x	bb

Aralıkların envarı — Birinci kitabın 8inci sahifesinde müstamel aralıklar mufassal ve muvazzah bir surette bahsedilmiştir; yalnız bazılarda noksası ve bazılarda da hala bulunması sebepleryle onları aşağıda lâmam veya taşlıh ediyoruz:

Aralıkların başheçaları şunlardır: (1) Sekizli (2) yedili, (3) altılı, (5) dörtli, (6) üçlü, (7) ikilidir. Meselâ bir aralığın ictiva ettiğî lâhni sekiz nağmeye göre ona sekizli, lâhnî beş nameye nuzaran beşli îli. İslamlı musiki vakiasına tam mutabakatla konulmuşlardır; yoksa sîrf itibâri isimler degildirler; büyûklerine büyûk, küçûklerine küçûk, eksiklerine eksik, nebklerine nebk adları tarafından verilmelidir. (820 hâret)

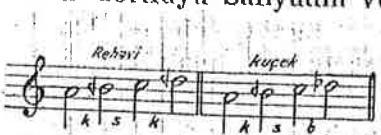
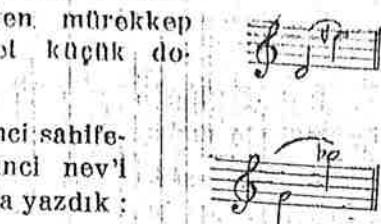
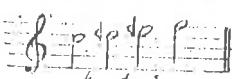
1inci kitap sahife 16 da eksik büyûk mûcennep aralığı ile sahife 17 de artık bakiye bu'du yanlış olduklarından oralardan onları tayyediniz.

Dokuzlu aralığı — Bunun dört nov'ı vardır: Birinciî bûyûk dokuzlu aralığıdır ki birinci kitabın 11inci sahifesinde bulunmuştur; ikinciî aşağıdaki notada görüldüğü veçbile bir sekizli ve bir büyûk mûcennep aralığından ibaret dokuzlu arâ'igidir: Üçüncüsü bir sekizli ve bir küçûk mûcennepen, mûrekkep orta dokuzlu, dörtlînehsî bir sekizli bir bukleyeden ibaret, küçûk do: kuzlu aralığıdır.

Küçük onlunun ikinci nev'i — Birinci kitabın 11inci sahifesiinde onlu aralığının zikri esnasında küçûk onlunun ikinci nev'i unutulmuştur, bu birincisinden bir koma pesttir. Onu burada yazdık:

Eksik dörtlü — Birinci kitabın 14uncu sahifesinde eksik dörtlüyü Safiyüttin ve Rauf Yekta'dan alarak onu bir koma eksik göstermişiz; Safiyüttin kitaplarında biri rahevi, diğeri köçek olmak üzere iki türlü şu noktada görülen eksik-dörtlüleri zikretmiştir:

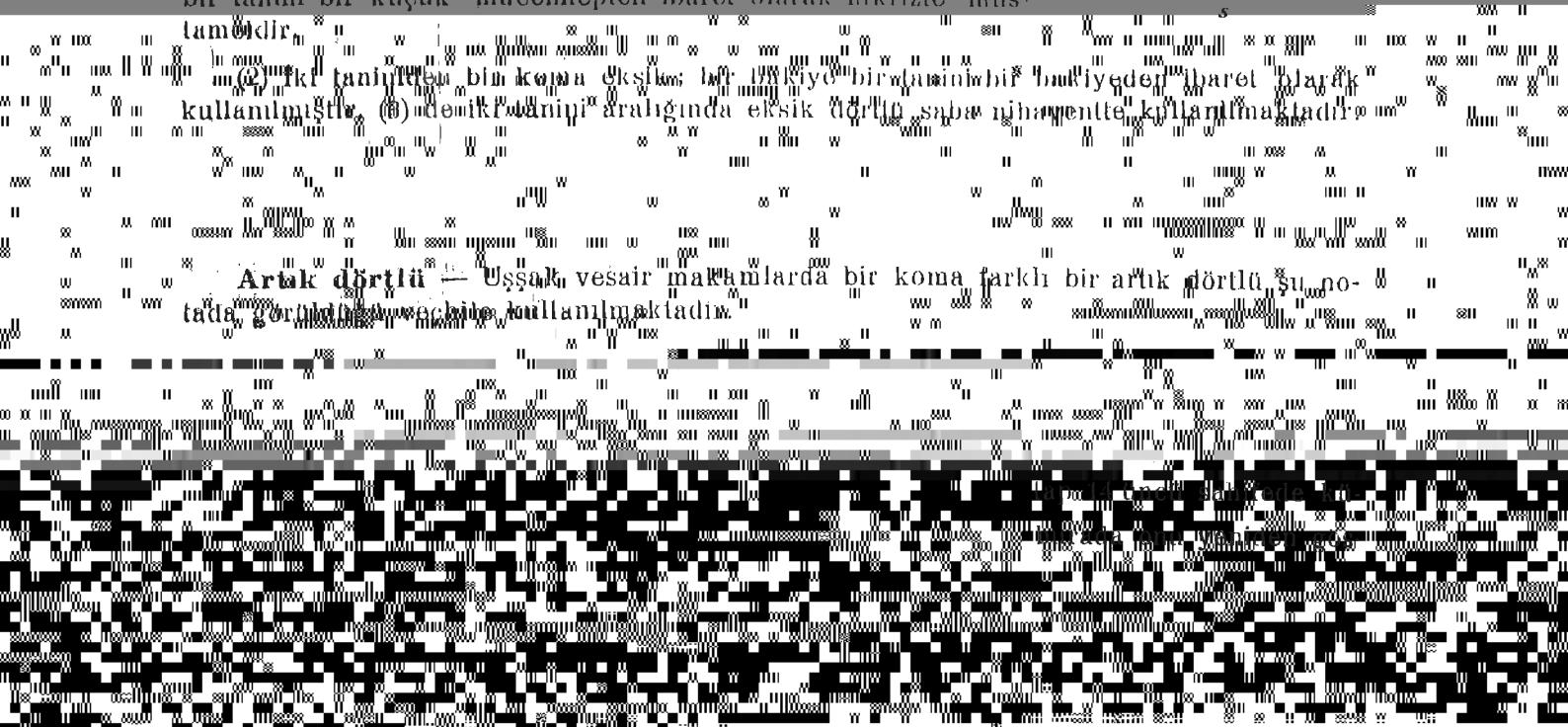
Bir koma pest rahevi dörtlüsü sabâ dizisinde dik kahiyor ve şu notada görüldüğü gibi :

Do ile fa arasındaki bianz dörtlüsü eksilerin bianzlsıdır, ferevnâm esnasında (mî-hâ-seynî) sesi bir koma pest okunmaktadır.

Buna binaen yukarı yazidaki mi tâkribidir; diğer tarafından dörtlünün ikinci sesi büyük mücennep değil; küçük mücennep olarak terennüm edilmektedir. Çünkü bu dörtlü bizim hicaz dörtlümüzdür; bu sebeple bir koma pest eksik dörtlü yanlıştır ve gayri müstameldir. Onun aksine bir bakiye pest dörtlü sabayı iyice temsil etmektedir.

Birinci kitapda şaba dörtlüsü bahsinde bir bakiye pest dörtlüyü tercih etmiştir; eksik dörtlü başlica üç türlü olarak kullanılmaktadır (1—) iki tanrımden bir koma artık dörtlündür ki bir küçük mücennep bir tanını bir küçük mücennepten ibaret olarak nikrizde mis-

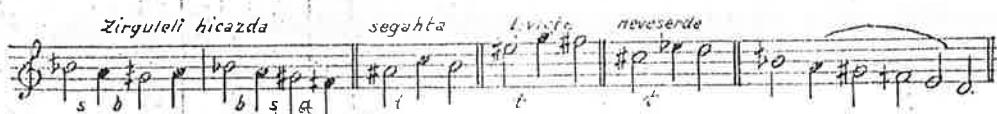

orta, küçük olmak üzere
orada çıkarınız!

Artık beşli — Artık beşli iki nevi olarak kullanılmaktadır. Biri tam beşinden bir bakiye, diğeri bir küçük mücennep büyüğüdür. Biri nihavent, diğeri nikrizde kullanılmaktadır.

Eksik üçlü — Aralıklar mephasinin 15inci sahifesinde üçlülerin zikri esnasında eksik üçlü unutulmuşsa da sonradan birinci kitabin 140inci sahifesine yazılmıştır; lakin o zamandan beri bu üçlü, tarafımızdan bir hayli incelemeye neticesinde mesele tamamiyle aydınlanmıştır; o da şudur ki eksik üçlünün iki taraflı iki küçük mücennep dahilinde değildir; bir tanını bir küçük mücennep ile bir bakiyeden mürekkep olduğuna göre tiz tarafta bulunan küçük mücennep pestte bir bakiye ile eksik üçlüyü teşkil etmektedir; bunun aksine olarak tiz tarafta bir bakiye aralığı pestle bir küçük mücennep ile yine eksik üçlüyü vücuda getirmektedir; bilhassa zırgüleli hicazda karar verirken birinci tarz husul bulmaktadır, fakat peste doğru inildikte:

yazarız, nadiren icabında bir tarafta bakiye olmak üzere de yazarız; çok şayamı dikkatir ki okurken ve çalarken eksik üçlüyü insan tabiatın sevkiyle mutlaka bir tanını dahilinde yapmaktadır.

Artık ikili — Birinci kitabın 16.inci sahifesinde artık ikiliyi yalmaz bir tarzda göstermiş; hicaz dörtlüsünde müstamel artık ikilinin üç tarzı vardır (dörtlüler mephasinde hicaz dörtlüsüne bakınız).

Eksik ikili — Birinci kitabın 16.inci ve 33.uncu sahifelerinde **Safiyuddin** ve **Rauf Yekta**'dannakten 11/10 nisbetinde bir eksik ikiliyi zikretmiştir. Bu kere **Yaptığımız** hesapta bu nisbet 909,09 töl vermektedir ve büyük mücennebin nisbeti olan $\frac{65536}{59049}$ ise 901,012 töl vermektedir olup her iki tölün arasında sekiz milimetre fark vardır; imdi 11/10 nisbetiyle oldo odilon usşakın sogni hoş çok peş olup bu nisbet yanlışdır; bñz yeniden bu uraþı teþkik ederek onun nisbetinin $\frac{1000}{904}$ olduğunu takdir ve tesbit ettik. (lerde usşak dörtlüsü ile makamına bakınız). Zamanımız ameliyecilerinin ekserisi usşak segahını kürdiye karip terennümi elmekte veya sazlarında çalmakta olduklarından usşak ile kürdi makamlarını birbirinden ayırt etmek ekseriya güç olmaktadır; musikicilerin dikkat nazarlarını hassasen bu noktaya celboylarım.

Türk dizilerini teþkil eden İahnı dörtlü ve beþliler, adet ve isimleri; güclü, durak sesleri — Onlardaki arabıkların töl nisbetleri; bir millimetrelük telin ne miktar tâlinden o seslerin çıktıkları ve mütlâhazat hanelerini hâmî cetvel — Dörtlü ve beþlilerin notaya yazılımları, tabii dörtlü ve beþli — bu bapta **Rauf Yektay**'nın teþkit — Eski müelliflerin dörtlü ve beþlilere vermiş oldukları isbm, adet ve töl nisbetlerini gösterir cetvel — Bu eski müelliflerin hicazı, isfahan ve neyrüz dörtlülerinin tenkidi — Bugün müstamel hicaz dörtlüsünün beyanı — Usşak dörtlüsünün töl nisbetinin tashih ve yeniden tayini — Saba dörtlüsünün tasbih ve tayini.

Türk sanat ve halk müsikisi eserleri mütalâa edildikte makam dizilerini teþkil eden ve İahnı birer bütünlûge malik tam dörtlü ve beþlilerin onlarda mevcudiyelleri müşahede edilmektedir. Bu dörtlü ve beþliler bakiye, küçük mücennep, büyük mücennep, lanini, artık ikili namlarında ki arabıkların hususî bir surette sırglanmalardan husule gelişlerdir; onların sesleri pestten tize, tizden pestle doğru okundukta husule getirdikleri mecmu vahillerin tipki renkleri ayrı edisimiz gibi birbirinden farklı güzel ezgiler oldukları takdir olunur; mesela şu dörtlîfî işitince usşak dörtlüsündür; öteki için rast boþılırlar, dentler. Bundan başka onların post turuflaktı naðmodo duraklık intibâh daha kuvvetlidir. İmdi dörtlü ve beþllerin atıklarını mevkilerine göre bu duraklar onlarda ya karargah voyahut gñçli olurlar; dörtlü ve boþlilerde güclü ve karargah vazifelerinin mevcudiyeli onluruñ mümeyyiz vasıtalarındandır; yalnız saba dörtlüsü onlardan mutesnadır. Birde beþller dörtlülerde nisbetle daha ziyade İahnı tamamlayete maliktirler; ve birinci seslerinde duraklık intibâh dörtlülerden ziyadedir. Bir de dörtlü ve beþlilerin durak sesleri dizilerde güclü olursa tam duraklık intibâh zayıflar, asma olurlar.

Çargah, puselik, rast, hüseynî, hicaz beþlilerinin durak sesleri tam ve metin bir karar hissi vermektedirler. Dörtlülerden usşak, hicaz ve rast dörtlülerinin pest tarafındaki sesleri de tam kalış intibâh veriyorlar; kürdî dörtlüsünün pest durağı biraz asmadır; saba dörtlüsünün pestteki durak sesi kafi bir istirahat hissi veriyorsa da tizdeki dördlücül ses kat'iyen güclülük kudretine malik değildir.

Segâh dörtlüsü ile segâh, hüzzam, ferahnâk, kürdi beşlerinin durakları asma ol-dukları gibi beşinci nağmeleride güçlülük edememektedirler; bu beşlerin lâhf tama-miyetleri yoktur. Birinci kitapta dörtlü ve beşli dizilerin arasında zikredilmişse de bu-rada onları dörtlü ve beşler arasından tayyettik.

Dizileri terkip eden müstamel dörtlüler şunlardır: (1 Çarigâh), (2 Puselik), (3 Kürdi), (4 Rast), (5 Uşşak), (6 Hicaz), (7 Saba) dörtlüleri otup yalnız saba-dörtlüsü eksik, diğerleri tamdır; tam beşler de şunlardır: (1 Çarigâh), (2 Puselik), (3 Rast), (4 Hüseyinî), (5 Hicaz), (6 Nikriz).

Bu söylediğimiz dörtlü ve beşlerin isim ve adetlerini, seslerinin notalarını ve on-larin bin milimetrelük telin ne miktar tülünden çıktıklarını ve aralık nisbetlerini ve re-mizlerini mülâhazatıyla beraber gösterir bir cetveli aşağıya koyduk.

Ajet **Dörtlülerin
İsimleri** **Seslerin
notaları**

*1000 Milimetrelük
telin ne miktar
tâhinden çıktıktır*

**Aralıkların
nisbetleri**

Mü lâ h a z a t

Bütün dörtlü ve besiler
Gârgâh dörtlü ve besili-
sinin mevkidine şet ola-
rak yazılılmışlardır; bu
seslerin eklikleri telin
tâhunu göstermek için.
dir.

Ajet	Dörtlülerin İsimleri	Seslerin notaları	1000 Milimetrelük telin ne miktar tâhinden çıktıktır	Aralıkların nisbetleri
1	Cârgâh dörtlüsü		888,888	$\frac{9}{8}$
			790,125	$\frac{9}{8}$
			750	$\frac{9}{8}$
2	Fuselik dörtlüsü		888,888	$\frac{9}{8}$
			843,75	$\frac{9}{8}$
			750	$\frac{9}{8}$
3	Kürdî dörtlüsü		949,6	$\frac{256}{243}$
			888,888	$\frac{9}{8}$
			800,8	$\frac{9}{8}$
			750	$\frac{9}{8}$
4	Rast dörtlüsü		988,888	$\frac{65536}{59049}$
			800,8	$\frac{2187}{2048}$
			750	$\frac{2187}{2048}$
5	Üşşak dörtlüsü		901,102	$\frac{65536}{59049}$
			843,75	$\frac{2187}{2048}$
			750	$\frac{2187}{2048}$
6	Hicaz dörtlüsü		936,443	$\frac{2187}{2048}$
			800,8	$\frac{2187}{2048}$
			750	$\frac{2187}{2048}$
7	Saba eksik dörtlüsü		901,012	$\frac{2187}{2048}$
			843,75	$\frac{2187}{2048}$
			$\frac{790}{125}$	$\frac{2187}{2048}$

1	Çargâh beşliSİ		888,338 790,123	750	666,7	$\frac{9}{8}$	$\frac{9}{8}$	$\frac{243}{243}$	$\frac{9}{8}$
2	Puselik beşliSİ		888,338 790,123	750	666,7	$\frac{9}{8}$	$\frac{243}{243}$	$\frac{9}{8}$	$\frac{9}{8}$
3	Rast beşliSİ		888,338 790,123	750	666,7	$\frac{9}{8}$	$\frac{243}{243}$	$\frac{9}{8}$	$\frac{9}{8}$
4	Hüseyini beşliSİ		901,102 843,15	750	666,7	$\frac{65536}{59049}$	$\frac{2187}{2048}$	$\frac{9}{8}$	$\frac{9}{8}$
5	Hicaz beşliSİ		936,443 800,8	750	666,7	$\frac{2187}{2048}$	$\frac{7}{6}$	$\frac{2187}{2048}$	$\frac{9}{8}$
6	Nikriz beşliSİ		888,888 832,333	711,944	666,7	$\frac{9}{8}$	$\frac{2187}{2048}$	$\frac{6}{5}$	$\frac{2187}{2048}$

Yukarıdaki celvelde bildirdigimiz dörtlü ve beşiler, muhtelif müellifler ve zaman ve mekâna göre değişik isimler almışlardır; bu sebeplerle Sadreddin Arel ile biz müstamel makamlarımızın bu gürküt isimlerine uygun olarak onlara yeniden ad koymağa mecbur olduk; bu isimlerle makamlarımız ve dizileri kolayca tamılmaktadır (Hicri 324)

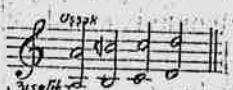
Dörtlü ve beşilerin ve onlardan mûrekkep dizilerin nota yazılması — Dörtlü ve beşiler ve şedlerini nota ile yazmak için onlardan birisinin aralık ve seslerini tabii itibar etmek yoluyle ve onun seslerinin aralıklarına göre diğer dörtlü ve beşilerin aralık ve nağmelerini vücude getirip yazmak kolaydır; hangi dörtlü ve beşiliyi tabii itibar etmeli? Bu mesele Muhibbin Sadreddin Arel ile tarafından arız ve amik mütalâa ve tetkik edildikten sonra çargâh dörtlü ve beşisinin ve onlardan mûrekkep olan çargâh dizisinin aralık ve seslerini tabii itibar ettik (Hicri 324).

Bu itibar şunun içindir: Dörtlü ve beşileri terkip eden bakiye, küçük ve büyük mücenneplerle artık ikili aralıkları ancak bir taniniden muayyen miktar târîh etmek veya ona zam etmekle kolayca husule gelmektedirler. (Birinci kitap 17 nci sahifede küçük aralıkların yazılmasına bakınız). Tanini aralığı yerine büyük mücennepten meselâ küçük mücennebi husule getirmek istersek Rauf Yekla Beyin yapmış olduğunu gibi $\frac{25}{24}$ nisbelinde eksik bakiye namında ve dörtlü, beşilerde kullanılan bir aralığı istimal etmek lazımlı gelmektedir.

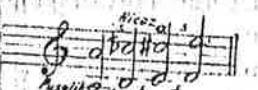

Büyük mücenneple küçük mücennepe beynde şu notada görülen eksik bakiye aralığı vardır. İşte bu aralığın kullanılması Rauf Yekla'yı tonklâ kismında göğüleceği üzere müşkülâl ve karışıklığı mucip oluyor. Çargâh dörtlüsünde iki ve beşisinde üç ve diğer bir itibarla çargâh dizisinde yedi tanini vardır; ve çargâh dizisinde tanini ve bakiyeden ibaret iki nevi aralık mevcut; aynı cinsten bir dörtlü ve bir beşili hâvi olup taninilleri bu kadar çok bir dizi, müstamel dizilerimiz içerisinde ancak çargâh merdivenidir. İşte bu taninilerde bakiye, büyük ve küçük mücennepleri ve arthik ikiliyi yukarıda söylediğimiz gibi kolayca husule getirip yazmaktayız; ve bu çargâh dörtlü ve beşisinde ve dizisinde mevcut tanini ve bakiye aralıklarından tize veya peste doğru tanini, bakiye, küçük ve büyük mücennepler ve artık ikili aralıklarını da bilhesap bulmak mümkün ve kolay olmaktadır; ve her ses üzerinde hem kendi çargâhı dörtlü ve beşisinin ve hem de diğer dörtlü ve beşiler ve menkulâtının ekseriyetle yapılagelmekte olduklarını da mütalâa ettik (Birinci kitapta, makamların sed cetvellerine bakınız).

Şimdi diğer dörtlü ve beşileri ve dizilerini yazmak için bir kaç hissâl verelim: Meykinde uşşak dörtlüsünü yazmak istediğimizde pest tarafındaki çargâh dizisinin altinci (La-düğah) sesinden tize doğru mevki alan çargâh dizisini aralıklarını uşşakın aralıklarııyla mukayese ederiz. Çargâh dizisinde (La-düğah) ile (Si-puselik) arası bir taninidir. Halbuki uşşak dizisinde bir büyük mücennepe olduğundan çargâhın yedinci (Si-puselik) sesini bir koma indirmek lazımdır ona bir koma bemozlü koyunca matlûp hastı olur; uşşakın ve çargâhın diğer sesleri aralıkları birbirlerinin aynı olduğu sebebiyle uşşak dörtlüsü mevkiiinde yazılmış olur.

“Mahallinde hicaz dörtlüsünü” yazmak icap ettikte pestteki çargâh dizisinin altinci sesinden itibaren tize doğru çargâh dörtlüsünün mensubu olan tabii puselik dörtlüsünün birinci aralığı olan taniniyi küçük mücennepe yapmak lazımdır; bunun için puselik dörtlüsünün ikinci (Si - puselik) sesine bir bakiye bemozlü koyunca dörtlüsünün pest tarafından küçük mücennepe hastı olur; taniniden artan bakiyeyi artık ikili yapmak için puselik dörtlüsünün üçüncü (Do - çargâh) sesine bir bakiye diyezi vazetmekle üç bakiyeden mütehassil artık ikiliyi elde etmiş ve hicaz dörtlüsünü de yazmış oluruz.

Beşiler dörtlüler bir teninin katılımasından ibaret oldukları için onlar da dörtlüler gibi yazılırlar; elhasıl yazılacak dörtlü veya beşilerin durakları çargâh dizisinin hangi sesine tesadûf ediyorsa ondan itibaren tize doğru çargâh dizisinden bir dörtlü veya bir beşî veya tam bir diz alırız; ve yazacağımız dörtlü ve beşli ve yahut dizinin aralıklarına gsr çargâh dörtlü veya beşli veya dizisinin aralıklarını, lâzım olan diyez veya bemol işaretlerini seslerin evvellerine koymakla yazmış oluruz.

Rauf Yekta'nın tabii dizisi ve tenkidi — Rauf Yekta merhum, tabii dizi olmak üzere acemli rast dizisini ittihaz etmiş olduğunu bana söylemiş (309 Hicri).

Ve lakin usşak dizisi de bu acemli rastın mensup dizisidir. İşte bu dizileri tabii dizisini ittihaz etmiş olduğu İstanbul Konservetuvârında tabettirdiği notalarдан dahi anlaşılmaktadır; vakia sonradan (Türk müziği nazariyatı) namındaki kitabında rast dizisini bir beşli peste yani kaba çarigâha indirerek tabii ittihaz etmiş ise de ona göre hiç bir nota yazmamıştır; işte şu notada acemli rast ve mensubu usşak dizileri görülmektedir:

Bu notada bu iki dizi aralıklarıyle sesleri birbirlerinin tamamen aynı olduğunu görmekteyiz; bu dizilerde bakiye, küçük ve büyük mücennipler, tanını olmak üzere dört nevi aralık vardır; Rauf Yekta diğer dizilerin aralıklarını ve seslerini bulmak için aşağıdaki keşfi cüvelinde dört nevi bemol ve diyez kullanmıştır. (Rauf beyin kullandığı aralıklar ve işaretleri cüveli)

Yarım Bemol	V.	531441 524288	#	Yarım diyez
Bemol takriben 24/25 nispetinde eksik bakiye dizilerde namevcud	b	256 243	#	bakiye, diyezi
256 243 Çengelli bemol	b	2187 2048	#	noktalı diyez
2187 2048 Cizgili Bemol	b'	65536 59049	#	iki noktalı diyez

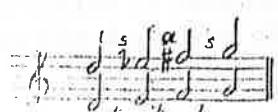
Diyezler sırasıyla fazla, bakiye, küçük mücennep, büyük mücennep aralıkları olmak üzere dört neviden ibaret iseler de bemoller sırasıyla fazla, eksik bakiye, bakiye küçük mücennep aralıklarının işaretleridir; bemollerin diyezlerden farkı şundadır: yani eksik bakiyenin fazla olarak mevcudiyetidir, bemol adlı olan 25/24 nisbelindeki eksik bakiye müstamel dörtlü ve beşiler ve onların makamlarının hiç birinde mevcut değildir.

Mevkiinde hicaz dörtlüsünün ikinci sesi olan dik kürdiyi husule getirmek için tabii ittihaz etmiş olduğu (si-sögâh) sesinin evveline Rauf Yekta bu eksik bakiye aralığının işaretini olan bemolu koymuştur.

Bu hicaz dörtlüsünü (nevva yani re) üstünde bulmak ve yazmak istedikte neva üzerine mevzu puselik dörtlüsünün ikinci sesi olan (mi-hüseyin) nin evveline bir bakiye nisbetinde çengelli bemolu koymarak neva üzerinde hicaz dörtlüsünü elde etmektedir; şu notada görülmüyor:

(Musical notation example showing a sequence of notes in a staff.)

Böyle muhtelif iki mevkide hicaz dörtlüsünü yazmak ve bulmak için ayrı ayrı muhtelif iki nevi bemol kullanmanın (birisi dizilerimizde hiç bulunmayan aralık bemolu) musikicilerin zihnini çok fazla karıştıracağı muhakkaktır; ve hicazın muhtelif seslerdeki şedlerinin Jerasına lazımlı hesap işi ise gayet müşkül olacaktır.

Rauf Yekta beyin yukarıda yazılı bemol ve diyez işaretleri arasında tanını diyez ve bemollerin da bulunmadığından kendisinin şef meselesini de nazari ehemmiyet ve mütaħħaya almamış olduğu anlaşıyor. İşte merhumun bu mühüm şef meselesini nazari itibare almayıışından ve 24/25 nisbetinde dizilerimizde mevcut bulunmayan bir aralığı kullanmasından mütevelli müşkilattan ve işaretleri arasında tanını diyeziyle tanını bemolü bulunmamasından dolayı şetlerinde yapılamayacağı sebepleriyle onun değiştirme işaretlerini ve tabii usşak dizisini ilim ü amelin icbariyle kabul edemedik; ve bunlardan maada yarım bemol ve noktalı diyez ve iki noktalı diyezlerin şekillerinin nota hatlarında çizgilerle iltisak ederek bozulmakta olduklarını ve diyez, bemollerara verilmiş olan isimlerin onların ilmî kıymetlerini ifade etmediklerini ve o kıymetlerle gayri mütenasip ve ilme uymamış olduklarını da gördük.

Netice: Rauf Yekta beyin tabii dizi ittihaz etmiş olduğu usşak dizisinde en mühim müşkilat ve sakatlık bütylek mūcennep aralığı olan (si, segâh - la, düğâh) sesleri arasındadır; ve İşte bu aralıkları dik kürdül bulmak için 24/25 nisbetinde bir aralık kütlenmesinin bütylek mahzur olduğunu tekrar ~~sayılarım~~; minaharen yazdığı Türk Müsikisi nazariyatının (sahifesinde Hızır Bin-i] Abdullahın usul mistar dediği Rast merdivenini tabii lobul eden Rauf Yekta onu bir boşlu peste yanı (Kaba çargâh - do) üzerine indirmiştir; İşte bu dizinli ikinci ve üçüncü seslerle beşinci, altıncı nağmeleri aralıklarında birer bütylek mūcennep olduğundan usşak dizisindeki mahzur rast dizisinde iki misli derecesinde artmış olmakla onun tabii merdiyen ittihaz edilemeyeceği de bedhildir. (lleride tabii çargâh dizisine bakınız). Bu bir çok mahzurlar üzerine bütün bu meseleleri Sadettin Arel ile uzun uzadiye tetkik ve müsnakaşadan sonra bizim kullandığımız bemol ve diyez işaretlerini kıymetleri ve isimleriyle beraber tayin ve kabul ettik (1324 Hicrî). Birinci kitabın 19 uncu sahifesinde değiştirme işaretlerinin bir cetveli mevcuttur; lâkin bir tanını ancak pestten tize doğru sıra ile bir bakiye, bir küçük mūcennep, bir bütylek mūcennep aralıklarına ayrılmış ve sonra bir fazla aralığa kalmıştır; tizden peste doğru ise bir fazla ile bir bütylek mūcennep sonra bir bakiye ve daha sonra bir küçük mūcennep aralıklarına ayrılmış nihayet bir bakiye aralığı kalmıştır; görürlüyüki tanının tizinden peste doğru en son olarak bir bütylek mūcennep aralığı yoktur.

Biz birinci kitapta değiştirme işaretleri meyanında şellerde bütylek mūcennep bemolunun istimalı ihtimaline mebni onu tayin etmişik; sonrasında yaptığımız şef cetvellerinde büyük mūcennep bemoluñne tüzüm bulunmadığı anlaşılmış olduğundan buradaki cetvelden onu çıkardık; bu sırrolu tüzden peste doğru dört türli bemol kullanımkayız. İşte bu değiştirme işaretlerinin bir cetvelini de bu kitabıñ başında aralık mebhâsiné kaydetmişik, oraya bakınız.

Sufiyeddînden itibaren oser lehf etmiş olan musikicilerin kitaplarında görülen dörtlülerin her müellife göre isim ve adetleriyle aralıklarının nisbetlerini ve nağmelerinin bin milimetrelük tizin ne mikter tâlîfeden çektiklerini ve aralık remizlerini ve seslerin eski işaretlerini gösteren su cetveli de karilerimizin israfadesine şunduk:

Adet

Hülerin notası

1000 milimetreye çikan ses tülü

888 790 750 $\frac{9}{8}$ $\frac{9}{8}$ $\frac{256}{243}$ bu dörtlü günkü
çargâh dörtlüsüdür

2 Nevır

88 843 750 $\frac{9}{8}$ $\frac{256}{243}$ $\frac{9}{8}$ bu dörtlü bizim pu-
suluk dörtlümüzdür

3 Puselik

949 888 750 $\frac{256}{243}$ $\frac{9}{8}$ $\frac{9}{8}$ bu dörtlü bizim kür-
dî dörtlümüzdür

4 Rast

888 802 750 $\frac{9}{8}$ $\frac{10}{9}$ $\frac{2187}{2048}$ bu günde rast
dörtlüsüdür

5 Nevruz

901 843 750 $\frac{10}{9}$ $\frac{2187}{2048}$ $\frac{9}{8}$ Bu bizim yeni uş-
şak dörtlümüzdür

6 Irak

901 800,8 750 $\frac{10}{9}$ $\frac{9}{8}$ $\frac{16}{15}$ bugün kullanılmaz

7 İsfahan

901 843,75 800,8 750 bugün kullanılmaz

Şu yukarıdaki dörtlülerin isimleri Raffyiddinin şerifîyesinin 1011. târihi olan 632. hîziden evvel verilmiştir; yanı 1340 seneye evvel onlar bittiğiordu; bu isimler Kudhuddîl Şirazi, Şîrvânî Fethullahîl Mû'mîn Abdülkadir, onun oğulları Abdülazîz vesairen'in eserlerinde hemen birbirlerinin aynıdır; bu müellislerde beşiler 13 nevi olup, ekserisi durak ve güçlü nağmelerine de malik olmamış bu beşlerin ekserisi hakîkî evsâfı haiz olmadıklarından onların buraya dercinden vazgeçti.

Lâdîkî Mehmed Çelebinin (880-889 Hicrî) Fethiye, Zeynûlîhan ve Türkçe Zeyntîlehanında bu dörtlülerin isimlerinin haylice değişmiş oldukları aşağıdaki cedvelde görülmektedir:

Lâdîkî Mehmed Çelebinin yazdığı dörtlüler

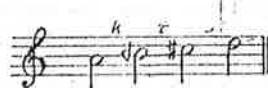
Adet	İsim	Nota	
1	Uşşak		İttifakla Uşşak
2	Neva		Eskiler indinde nevai yenilerce isimzis, 471. sene evvel
3	Ebiselik		Müttahînce ismi yok
4	Rast		Eskiler ve yeniler arasında Rast
5	Nevruz - 1 aşî sagîr		Eskilerce Nevruz ya Hüseyîni yenilerce Neva 470 sene evvel
6	Hicâzi yahut Irakî		Kudema indinde hicâzi yenilerde ismi yok, kullanılmaz
7	İsfahan		İttifakla İsfaha

Lâdîkî Mehmed Çelebinin yukarıki cedveldeki beyanına göre dörtlülerin isimleri bazen değişmiş ve bazen de isimsiz kalmıştır.

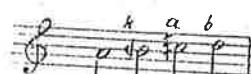
Lâdîkî Mehmed Çelebiden zamanımıza kadar geçen 469 senedenberi gelip geçmiş müsikicileriniz sanatın ilim ve nazariyesiyle istigâl etmemi iihmal etmişlerdir; biz, yukarıda söylediğimiz vechile takriben 469 senedenberi isimleri değişmiş olan makamlar ve dizilerinin bugünkü isimlerine uygun olarak dörtlü ve beşilere yeni adlar vermeye mecbur olduk (1340 Hicrî); bu isimlerden bazlarının mevkilerini tebdil ettikleri ve ba-

zilarının da değişikleri dörtlü ve beşiler cedvelimizde görülmektedir.

Eski müelliflerin hicazı dörtlüsünün tenkidi — Safiyüddin, Abdülkadir vesair eski müellifler.

Su' dörtlüyü hicazı diye bildirmişlerse de o hicaz zevkini vermemektedir. Ladıklı Mehmet Çelebi Türkçe Zeynüllehamında [sahife 78] ve Kudbüdin-i Şirazinin Durettültarçında [sahife 92] su dörtlüyü vukridakilerin hilâfına olarak hicazı budur diye tarif etmişlerdir.

Sadettin Arel ile beraber yapmış olduğumuz mütalâa ve tenkidi bervechi âti arzediyorum:

Safiyüddin, Abdülkadir, Melekşah, Alişah, Abdülkadir'in oğlu Abdülaziz, torunu Mahmut ve salremîn kitaplarında hicazı dörtlüsü olmak üzere söylemiş oldukları dörtlü yukarıdaki (CTC) dir. Halbuki Abdülkadir'in muasiri olan Kudbüddin durettültarcının müsiki kısmında sahife 92 ve ondan az bir zaman sonra Ladıklı Mehmet Çelebi Türkçe Zeynüllehanının 28inci sahifesinde isimleri geçen müelliflerin hilâfına olarak yine yukarıda yazdığımız (C ah B) yi hicazı veya izzâh olarak gösterilmişlerse de bunların her ikisi de bildigimiz bizim hicaz zevkini vermeyorlar. Acaba Safiyüddin, Abdülkadir vesâre zamanlarında onların bildirdikleri hicazı dörtlüsü sonradan tekâmûl ederek bizim bu gün üç surelle takdir ettiğimiz nisbetlerde olan hicaza mı istihale etmiştir? Hayır, çünkü hicaz dörtlüsünün takdiri meselesinde birbirlerine muhalif olan Abdülkadir ile Kudbüddin-i Şirazî birbirlerinin muasırıdırular. Bu halde o vakit müsikiciler tarafından terennüm edilmekte olan hicazının isimleri geçen müellifler arasında ihtilâflı olmasından onların bizim bugünkü takdirimiz hilâfına hicaz dörtlüsünün seslerini ve aralık nisbetlerini tayin edememiş oldukları neticesi çıkıyor ve diğer müelliflerle Safiyüddin Kitabı edvarında cins-i nazımın nevilerini zikinde cins-i nazım-ı gayr-i mutazam-ı ahat namiyle ve $\frac{16}{15} + \frac{8}{7} + \frac{15}{14}$ nisbetleriyle gösterilmiş olduğu dörtlü bizim bugünkü hicazımızdır. Bu dörtlüsünün mevcudiyetini bildikleri halde Safiyüddin ve diğerlerinin onu hicaz telâkki etmeyişleri de hemen onu tayin ve teşhis edemediklerine bir delildir; bu mütalâadan da hicazı dörtlüsünün tekâmûle uğramadığı tezahür ediyor ?

Bizim anlayışımıza göre her iki tarafta hicazı dörtlüsünü evvelâ knlakla takdir eden miyerek sonrasında mikyası savıta ölçümemişlerdir; ve bu müelliflerin kitaplarında yazdıkları vechile bir sekizlide 18 nağmeden başka ses kullanmadıklarından ve tabakat namiyle bu 18 ses üzerinde yapmış oldukları makamların şedlerinde büyük mücennep yerine küçük, küçük mücennep yerine büyük kyllaumalarıyla şedlerin mühim bir kısmı yanlış olduğundan onların müsikide müstâmel sosterin ilmi kıymetlerinin takdirinde de bazı hatalar yapmış oldukları sabit olur.

Halbuki hem ustatlarımız ve hem şehirli, köylü bütün Türk halkı ile Araplar ve şark kavmelerinin sahîh ses çikaranları bizim hicazı mükemmel terennüm etmektedirler. İşte bu inceleme bizim bu gün terennüm etmeyeceğimiz hicaz dörtlüsünün çok eski çağlarda mevcut bulunmuş olduğunu kabul ettirmektedir.

Çok eski çağlardanberi bilinen ve bugün de kullanmakta olduğumuz hicazı dörtlüsünün

caz dörtlüsünün aralıklarının bayini ve beyanı — Bugün istimal edegeldigimiz hicaz dörtlüsünün aralıklarının bayininde dört vecih vardır:

1 — Pestten tize doğru bir küçük mücennep bir artik ikili, bir küçük mücennep olup nisbetleri şunlardır:

$$\begin{array}{r} 2187 \\ \hline 2048 \end{array} \quad \begin{array}{r} 7 \\ \hline 6 \end{array} \quad \begin{array}{r} 2187 \\ \hline 2048 \end{array}$$

2 — Pesiten tize doğru küçük mücennep artik ikili, bakiye, nisbetleri şunlardır:

$$\begin{array}{r} 2187 \\ \hline 2048 \end{array} \quad \begin{array}{r} 7 \\ \hline 6 \end{array} \quad \begin{array}{r} 256 \\ \hline 243 \end{array}$$

3 — Yine pesiten tize doğru bakiye artik ikili küçük mücennep olup nisbetleri şunlardır:

$$\begin{array}{r} 256 \\ \hline 243 \end{array} \quad \begin{array}{r} 7 \\ \hline 6 \end{array} \quad \begin{array}{r} 2187 \\ \hline 2048 \end{array}$$

4 — Pestten tize doğru bir küçük mücennep bir artik ikili bir küçük mücennep aralıklarından teşekkür elmişlerdir. Bu vecihle aralıklar ve nisbetleri birbirine yakındır, nisbetler:

$$\begin{array}{r} 15 \\ \hline 14 \end{array} \quad \begin{array}{r} 7 \\ \hline 6 \end{array} \quad \begin{array}{r} 2187 \\ \hline 2048 \end{array}$$

Ve sem'an hicaz zevkini yine birbirlerine çok benzerlikle duyurmaktadır.

Bazan pest tarafta bir küçük mücennep ve bazan bir bakiye mevkii almıştır ve tiz tarafta ise bazan bakiye ve bazan küçük mücennep bulunuyor. Bu dört vecihin aralik ve nisbetleri sem'an hicazı temsil etmektedirler. Eski müelliflerin hataları birinci ile ikinci ses aralığını büyük mücennep ile göstermeleridir. Halbuki büyük mücennep aralığı dörtlüde hicaz zevkini kat'iyetle vermemekte ve onu bozmaktadır. Bu eski müellifler bir tanımı dahilinde ancak bakiye ve büyük mücennep istimal etmişlerdir; küçük mücennep yoktur; eğer bu zaller büyük mücennebi küçük yerine bilerek takribi kullanıyor idiyse onu kitaplarında söylemeleri lazımdı? Onu bilmiyorlardı. Bundan başka delil mi istersiniz? Hoca Abdülkadirle diğerlerinin (CTC) şu vecihle gösterdikleri hicaz zevki onlara muasır olan Kudbüddin-i Şirazi ve ondan sonra Ladikli Mehmet Çelebinin (Babé) ile bildirmiş olmalarıdır.

Birinci kitapta yazılı saba dörtlüsünün tahlükü olarak tesbih — Bizim sabah dörtlüsü ismini verdigimiz dörtlüyü eski müelliflerde iki nevi olarak görmekteyiz: Birincisi Safiyüddinin cins-i müfret-imülevassıl ve kendisiyle beraber diğer müelliflerin de rehavî tesniye elliği su notası yazılı eksik dörtlüdür.

Bu dörtlüyü Safiyüddin cins-i müfret tesniye elliği ısfahan dörtlüsünden ızdeki bakiye aralığının tarhıyla hısusle getriyor; ikincisi ise şu aralıklarla:

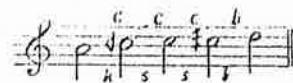

Hasıl olan zirefkent küçüklerdir. Birinci Kitabın dörtlüler mephasında 35inci sahifede Safiyüddine ait olduğu yazılmış olan Fransız musiki ansiklopedisinin Arap musikisi kitabından alarak onun nisbetlerini $\frac{11}{10}, \frac{320}{297}, \frac{12}{11}$ diyo göstermiş olduğum sabah dörtlüsünün aralıkları yanlışdır. Aksine takribi kullanmayı tavsiye etmiş olduğum ve yine

Safiyüddinin rahnî tesniye elliği $\frac{65530}{59049}, \frac{2187}{2480}, \frac{2187}{2048}$ nisbetlerinde bir büyük mücennep iki tane küçük mücennepten müteşekkil eksik dörtlüsün sabayı iyî temsil elliğini ve zirefkent küçükleri bakiye aralığının pest düşmekle olduğumu tahlük elliğ ve bu mütalâa esnasında sabah dizisindeki (Do-Fa) sesleri beynindeki hicaz dörtlüsünün birinci; ikinci sesleri aralığı büyük bir mücennep sayılırsa eski musikicilerin yanlış ve kötü hicaz dörtlüsü oluyor; bizim hicazımız için o aralığın mutlaka küçük mücennep olması iyî ve muvafık oluyor ve bu küçük mücennep sabah dörtlüsünden ızinde bulunan küçük mücennebin aynı olduğu için birbirleriyle imtizaç etmiş oluyor; buna binaen bi-

rinci kitabı takribî diye istimalini tavsiye ettiğimiz küçük mücennep bu mütalâa ile tâhkîkî olmuştur; ve yine birinci kitaptaki tavsiyemiz veçhile küçük mücennebi Nevaya bâr bâkiye bermeli koymakla elde ederiz; carigah' ve acem beynindeki hicaz dörtlüsü-nün üçüncü ve dördüncü sesleri olan (Mi-hüseyenî, Fa-acem) aralığı küçük mücennep ise de *carigah* ve *çarigah* işaretlerini *yöyâdâmânâ* īnem tâkîhî yazıyoruz.

Eskilerin isfahanı dörtlüsünün temâtiâl-i isfahanî'ne
defasında söylediğimiz eski mihelliflerin kâfesi dörtlüler mephasinde cins-i müşred diye su dörtlüyü

Beş nağmeli olarak isfahan ismiyle kitaplarında yazmışlardır; halbuki bir dörtlide beş nağmenin mevcudiyeti ile onun lâhnî bir surette terennümü mütenafir olmaktadır; çünkü bu mihelliflerin umumunun isfahan dizisi namına vermiş oldukları merdivenin tiz tarafında isfahan dörtlüsü mevkî alımıdır; bu beş nağme tizden pest'e ve posten tize doğru mu birbiri ardına bitişik ve yahut mütenaviben ayrı bir surette mi kullandıklarına dair mihelliflerin hiç biri bir hârf bile yazmamışlardır; musiki âlimi Sadettin Arel o seslerin mütenaviben kullanılmış olduğunu zannetmektedir. Bizim yegâh ismini vermiş olduğunuz bugünkü dizinin sâniâda husûle getirmiş olduğu intibâda esâklerin isfahan dizisinden verdiği zevkten nihayetteki hicaz sesinin mevcudiyeli sebebiyle pek cüzî fark vardır: Bizim bu günde mustamel dörtlülerimizde mütenafir ve beş nağmeli bir dörtlü yoktur. (Birinci kitabı sahîfe 144 ve bu kitapta isfahan makamına bakınız.) Elimizdeki isfahan eserlerinin taâlliâinden isfahan makamının müşrekkep bir makam olduğu anlaşılmıştır; 500 seneden evvelki müsikicilerin kitaplarında yazmış oldukları isfahan makamıyla bizimkinin arasında hiç bir müşahibet yoktur.

Bugünkü usâsal dörtlüsünün aralıkları ve nisbetlerinin tashihî —

Birinci kitabın 16inci ve 33. Üncü sahifelerinde usâşak dörtlüsünün birinci aralığı olan büyük mücennebin (Sufiyiddâ ve Rauf Yektâdan abnaus) nisbeti 11/10 gösterilmiş ise de ahiren yaptığımız tetkikatla bu nisbetin hakikisinden haylice pest ve yanlış olduğu anlaşılmıştır. Mikyası saatın 1000 milimetrelük bütün tâlûnâne göre bu nisbetle ikinci sesin çıktıığı tâl 909 milimetredir ki çok pesttir. Bugün mikyası saatta tâyin ettiğimiz veçhile usâşak dörtlüsünün pestteki iki sesinin aralığı nisbetinin $\frac{1000}{904}$ muhtasarı $\frac{125}{113}$ olduğundan birinci kitaptaki usâşak dörtlüsünün hakiki tâlleri nisbetlerini söylece yazdık:

$$\frac{1000}{904} + \frac{904}{846} + \frac{846}{750}$$

Lâkin birinci kitapta bildirdiğimiz veçhile büyük mücennebin hakikî tâl 901 olmasına mukabil usâşakteki büyük mücennep 904 olduğundan aradaki farkın pek az olduğu ve bu 904 ile rast beşli de sam'an bozulmadığı sebepleriyle notada yazı işinin intizamî da temin için usâşak dörtlüsü aralığını yine $\frac{65536}{59049} \quad \frac{2187}{2048} \quad \frac{9}{8}$ nisbetlerinde kullanılması yerindedir. (lleride usâşak makamına bakınız.)

BASIT VE MÜSTAKİL SEKİZLİ DİZİLERİN TEŞEKKÜLÜ

Sâhi bir nazarda bâkiyelâh sekizli diziler, tanini, büyük mücennep, küçük mücennep, bâkiye artik ikili aralıklarının muhtelif tertiplerde sıralanmalarından yapılmış gibi görünürler. Fakat biraz dikkat edilirse anlaşılr ki sekizli dizilerin her biri böyle münferit aralıklardan ziyade, lâhnî bir bütün teşkil eden bir dörtlü ile bir beşlinin birleşmesinden hasıl olmuştur.

Sekizlilerin yapılışı meselesi iki nazariye vardır: Birinci nazariyeye göre hen sekizli iki dörtlü ile bir taniniden müşrekkeptir; fasila adını alan bu tanini iki dörtlünün ya ortasında yahut tiz veya pest tarafında bulunur. Bu nazariyeye misal olarak sekizli dizilerin bir kaçının notasına aşağıya yazdık:

The image shows two musical staves. The top staff is labeled 'Carigah dizisi' and 'Kurdî Fasila Beşli'. It consists of a series of eighth notes. The bottom staff is labeled 'Uşak dörtlüsü' and 'Uşak dörtlüsü Fasila Kurdî dörtlüsü'. It also consists of a series of eighth notes.

İkinci nüzariyeye göre ise bir sekizli bir beşli ile bir dörtlüün fasılasız birleşmesinden teşekkürül eder; biz buna tam durakla güçlüsü bulunmak şartlarını da ilâve ediyoruz. Bazı sekizlilerde beşli pest tarafta ve dörtlü tiz tarafta, bazlarında da beşli tiz tarafta ve dörtlü pest tarafta konulmuş olur; işte bunların misalleri de notada görülmektedir.

Eski müelliflerin çoğu ile garp müellifleri birinci nazariyeye taraftardırılar; lakin onların ekseriyeli kendi nazariyelerini isbat eden hiç bir delil söylememişlerdir. Yalnız Ladikli Mehmet Çelebi fethiyesinde bu şöyle diyor: "Beşli, bir tanininin dörtlüye katılmasından bariyle her beşli dörtlüye rücu eder..

Halbuki bu fikir yanlıştır, beşli dörtlüye rücu etmez; bilakis beşlinin başı başına bir lahnı bütünlüğü vardır ve durak ile güclü nağmeleri beşliye dörtlüden ayrı bir hulusiyet vermiştir; nasıl ki dörtlüleri kendi hususiyetlerinden dolayı «uşşak dörtlüsü», «hicaz dörtlüsü» İlh. namlarıyle ayrı ayrı isimlerle yadediyorsak beşlileri de yine hususiyetleri bakımından ayırdederek «Rast beşli», «Pusélik beşli» İlh. diye tanır ve isimlendiririz; hattâ beşliler bazan o kadar lahnı bütünlüğe malikdirler ki aynı cinsten olan dörtlülere müreccah tutulurlar; mesela rast beşli lahnın İlbarıyla rast dörtlüsünden daha tamamıdır; çünkü beş nağmeli olmakla beraber duraktan sonra ikinci durak beşinci sestit ve bu tamamiyetin hissen takdiri bu iki durağın mecidiyeti sebebiyle husul bulunmaktadır. Esasen sekizlileri iki dörtlü ile bir fasıladan müteşekkil görmekte nazarî ve ameli biç bir fayda yoktur. Dizilerin bliyelerini ve makamlarını bu ikinci nazarîye ile anlayamayız. Mevcut çargâh dizisini installâa etmek istersek bârînci nazarîye göre bu diziyi peslen tize doğrın bir çargâh dörtlüsü ile «Fasila» isimli bir tanımdan ve müteakiben ikinci bir çargâh dörtlüsünden intrekkep tolaklı olmemiz lazımlı gelecektir. Halbuki post tarafaktı çargâh dörtlüsünün son perdesi olan «Fa - acem» sesi ya duraktır, o takdirde bu perdeyi takibeden tamini ile ikinci dörtlüsünün makam dizisine yabanıcı bir geçki vuende getirmesi icabeder:

Yahut durak değildir de daha sonraki « Sol - gerdaniye » perdesi duraktır ; bu taktirde dörtlünün vazifesiyile beraber kendisi de ortadan kalkarak karşımıza bir beşinci gergah beslişi çekmiş olur.

Bu mütalâaya binaen çargâh dizisinin peş tarafında bir çargâh dörtlüsünün vazifevi mevcudiyetini görmek hatalı olmaktadır; çünkü onun dördüncü nağmesine « Güçlü duraklı » vazifesini verilince dizinin ondan sonraki tanını ile dörtlüsün de başka bir makama geçki yapılmış oluyor. (Yukarıdaki notaya bakınız) ve bu görüş geçki meselesinin anlaşılması güçleştirir veya ona mâni olur; beşinci sesin "Güçlü durak," olmasıyla tahassül eden çargâh beslisinin tiz tarafında bir çargâh dörtlüsü mevki almış oluyor. İmdi bu mütalâalara binaen birinci nazariye amele tevâfuk etmediğinden yanlış, faydasız ve hemde zararlıdır.

İkinci nazariyeye gelince: Dizilerimizin bünye ve makamlarını açık bir surette biliren nazariye budur; çünkü bir dizinin bünyesiyle makamı anlaşılabilmek için mutlaka durak ve güçlü nağmelerinin yerleri bilinmek lazımdır; bu güçlü bazı dizilerde dörtlüncü ve bazlarının da beşinci sestir ve dörtlü ile beşlinin birleşikleri hallerde ikisi arasında müşterek olan nağme daima güçlüdür; işte onun bilinmesiyle dizinin terékküp ettiği dörtlü ve beşilerin mahiyetleri anlaşılır ve bulasaten deriz ki bu ikinci görüşle

This image is a high-contrast, black-and-white representation of a corrupted digital signal or a heavily processed video frame. It features a dense, abstract pattern of horizontal and vertical noise bands. The top and bottom sections are dominated by thick, dark horizontal bands, while the middle section features a more granular, pixelated texture. The overall effect is reminiscent of a corrupted digital signal or a heavily processed video frame.

Dede, Kantemir oğlu bir selçütlide on beş perde istimal ettilerdi və həl bu

Yenikapı Mevlevihanesi şeyhlerinden Nasır Abdülbâki Dedenin 1209 Hicrîde yazmış olduğu tetcik ve tâhkîk, tâhrîriye namîndâki eserinde (Süleymaniye kütüphanesi, Nâfir Paşa kitapları içinde 1242 numara) müstâmel perdeler 37 dir demiştir, onların bir celi-velini aralıklarlaşla aşağıya derâj ettiğim.

Siyam	Tz. Hüesym
Neva	Tz. hisan
Hicaz	Tz. bayatî
Soda	Tz. neva
Cargâr	Tz. mecaz
Dusdin	Tz. saba
Seyzân	Tz. şargan
Hirzî	Tz. zosantî
Duzza	Tz. segah
Zigâlî	Sünâile
Suri	Müslim
Rest	Sennâz
Gevşik	Gedâniye
Nâzîk	Nâzîk
Recomâvur	Evg
Pistâvar	İrem
Rivâv	Huseyn
Rustapâti	Hicaz
Vogat	

Abdülbaki Dedenin şu yukarıdaki notalı ses celvelinde (Yegâh - néva) arasında bir sekizlide kadın müellifler gibi 18 ses istimal ettiği görülmektedir; bu 18 seste, yalnız pes sekizlide mevcut olup lüz sekizlide ise muhayyerle gordaniye arasında yalnız bir şehnaz sesi kullanılmış olduğu için 17 sayı nağme vardır; Abdülbaki Dede eski müelliflerin kabul etmiş oldukları veçhile onlar gibi bir sekizlide 18 nağmeyi ayınen nota işaretleriyle yazmış ve kullanmıştır; ve lüz sekizlide iki şehnaz sesi kullanması lazımkon onu bıro İndırımcık surotıyla büsbütün tükribilöğülmıştır. Sayın dikkatir ki kendi zamanındaki tamburilerin tamburları saplarında bir sekizlide 25 nağmenin perdeleri mevcut ve malâm idi; lâkin kendisinin ameliyatla bir sekizlide 25 nağmeyi suursuz olarak kullanmış olduğuna eminiz.

Tahminen 1130 Hicride Prens Kantemirin telif ettiği Edvar kitabında bir sekizlinin pest ve tiz taraflardaki vaziyetlerine göre pestte 15, tizde 17 nağme kullanmıştır. Bu Zat de sesleri ilmî yoldan tetkik ve tayin etmediği için bu hataya uğramıştır; işte onun nağmelerinin isimleri ve takribî aralıklarıyle notada yazdık.

<i>F'sar!</i>	<i>Te'fisayim</i>
<i>Derat!</i>	<i>Te'vavot</i>
<i>H'es</i>	<i>Te'rever</i>
<i>Uzai'</i>	<i>Te'uzat</i>
<i>Saba</i>	<i>Te'sabat</i>
<i>Parzah</i>	<i>Te'zargaz</i>
<i>Puselik</i>	<i>Te'pusgaz</i>
<i>Segah</i>	<i>Te'segay</i>
<i>Mittaren</i>	<i>Te'mitrayim</i>
<i>Dugah</i>	<i>Te'sumbul</i>
<i>Zingülk</i>	<i>Te'mizaver</i>
<i>Ract</i>	<i>Te'sohnaz</i>
<i>Reham.</i>	<i>Te'zadonim</i>
<i>Trak.</i>	<i>Te'zadonim</i>
<i>Reem ayran</i>	<i>Te'mahav</i>
<i>Escon.</i>	<i>Te'ficer</i>
<i>Yerach</i>	<i>Te'fesayim</i>

Bu zatten biraz daha evvel tahminen (1110 Hicride) Kulekapı Mevlevihanesi şeyhlerinde Osman Dede bir nota ile beraber bir edvar kitabı yazmış ise de bir nushası Rauf Yekta digeri de Yenikapı Mevlevihanesinin son şeyhi olan Abdülbaki Efendinin elterinde kalmıştır; gizli kaldığı için maatteessül bu edvari göremedik. Osman Dedenin

(Rapt-i tâbirat-i musikiye) namındaki eserinde kendisi bir sekizlide 15 nağme istimal etmiş olup isimleriyle beraber notasını aşağıya yazdık :

Yukarıda notası yazılı ve tahminen 230 sene evvel yazılmış olan (Kavaid-i perde-i nağme-i tambur) namında ki müellifi meçhul risalede bir sekizlide Osman Dede gibi aynı isimler tahtında on beş nağme istimal edilmiştir. Abdülbâki Dede, Kântemir oğlu, Osman Dede ve diğer meçhul isimli zâtın kullanmış oldukları nağmelerin isimleri arasında epeyce tâhalîf bulunduğu notalarla görülmektedir; şurası muhakkaktır ki müsikimizi nazarî yoldan mittalâa elmeyeşleri bu tâhalîfî hâsile getirmiştir, ve lâkin şuursuz olarak bir sekizlide bugün bizim kullanmakta olduğumuz 25 sesi ameliyatta kullanıiyorlardı. Çinkü musikimizin naâzariyatıyla iştigal etmemiş olan Üstadım Zekâî ve Aziz Efendiler eski müelliflerin kütüplarında söyledikleri vechile, bir sekizlide 18 nağmonun mevcudiyetini kabul edilmiş idler ve lâkin sesleri ile örennüm ettilikler esnâda şuursuz olarak bir sekizlide 25 sesi geyet sahî okuyorlardı. Baron d'Erlâne tarafından Fransızcaaya tercüme edilmiş olan Fârûbinin Kitab-i Kebîr-i Mûsikisinde (260 Hâeri) kendisi kadim Yunanların tam ve mîkemmel cemaat namını vermiş oldukları 2 sekizlidenden peş sekizlinin derecelerinin Yunanca ve Arapça isimlerini verip arâhkların vaziyetiyle o isimler değişmez, tiz sekizlide ise aksine bazı notaların isimleri fârik sesin mevkiiine göre tebeddül etmektedir demâstır. Yânzâ târihî bir tâyâda vereceği için eski Yunanilerin iki sekizlideki nağmelerinin isimlerini dercettik :

Fârâbî, Ebu Âlîsînâ, Sufîyûddîn, Kâlibâltînî Şirazî, Hoca Abdülkâdir, Ladîkîlî Mehmet Çelebi vesaire yukarıda yazıldığını veçhile iki sekizli dahilinde Yunaniler tarafından istimal edilmiş olan nağmelerin isimlerini kitaplarında zikretmişlerdir. Bu müelliflerin kendi yaşadıkları mintakalarındaki ameli müzikicilerin malumatından bîhaber bulundukları anlaşılıyor; çünkü Fârâbîden Ladîkîlî Mehmet Çelebiye dek 620 senelik geçen uzun bir zaman içerisinde kendi mintakaları dahilinde hiç şüphesiz vukua gelmiş olan müski hareketlerine hakkile vakîf değildir; olsalardı onları kitaplarında tamamen yazarlardı. İşte bunu müeyyit olarak Bedî-i Dilşad ve Hîzîr Bin-i Abdullah risalelerinde (831 Hicri — 845 Hicri) kendi zamanlarında müstamel nağmelerin isimlerini aşağıda zikrettigimiz veçhile söylemiş olmaları da yukarıdaki fikrimizi isbat etmektedir. Takriben (515 İllâ 530) sene evvel ikinci sultan Mûrâda sunulmuş olan Bedî-i Dilşad ve Hîzîr Bin-i Abdullahın Türkçe müski risalelerini iyice tetkik edersek şu neticeye varış oluruz :

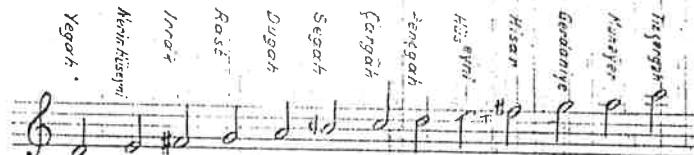
Hîzîr Bin-i Abdullah kitabında o zamanki müstamel seslerin adet ve isimlerini muttazaman yazıp bildirmemiştir; şu kadar ki 65 / 107 ncı sahifede asıl olan perdelerin beyam ve ebadın sıfatı ve mistarın ne olduğu başlıklı bahsinde asıl olan perdelerin adet ve isimlerini söylece yazmıştır :

1 — Yegâh, 2 — Dûgâh, 3 — Segâh, 4 — Çargâh, 5 — Pençgâh yahut Neva, 6 — Şeşgâh hûseyni yahut dûgâhi sani, 7 — Heftgâh yani hisar ve segâhi sani, 8 — Heşgâh yani gerdaniyedir ki yegâh mukabilidir; yine aynı risalenin 65 / 127 ncı sahifesinde, rast tut dahi irak perdesinden aşır ve nerm hûseyniyi pekgrift tut, yegâh olur; ve rast üzerinde grift tut segâh olur; dûgâh üzerinde grift tut çargâh olur, evvelki çargâh pençgâh olur griftsiz; evvelki pençgâh hûseynî olur griftsiz; ve bu hûseynî grift tut hisar olur evvelki hûseynîyi grift tut gerdaniye olur. Ve üzerinde evvelki gerdaniye muhayyer olur; ve bu novî tamam oldu. Tîz çargâh muhayyer olur.

Hîzîr Bin-i Abdullah yukarıda yazdığımız veçhile evvelâ yegâhtan heştgâha kadar sekiz perdenin isimlerini veriyor ve onların asıl mistarı teşkil etliklerini söylüyor, sonra rast makamının târifinde onları zikrediyor, ve daha sonra rast tut irak perdesinden aşır, nerm hûseyniyi grift tut yegâh olur demesiyle rast, irak, nerm hûseynî, yegâh diye peste doğru dört nağmenin mevcudiyetini ve isimlerini bildiriyor; ondan sonra da rasttan itibaren tize doğru dûgâh, segâh, çargâh, pençgâh, hûseynî, hisar, gerdaniye, muhayyer, tîz çargâh seslerini söylemiştir.

Bu beyanattan zînnen anlaşıyor ki, yegâh ile heştgâh arasındaki sekiz ses mevkilerini değiştirmiştir; yegâh rast olmuştur, yegâh bir dörtlü peste inmiştir. Ve bu inişte irak, nerm hûseynî sesleri tayı edilmiştir, rasttan tize doğru dûgâh, segâh, çargâh, pençgâh sesleri mevkilerini muhafaza etmişler ve şeşgâhin bir isimde hûseynî olmuştur; ondan sonra segâhi sani, yahut hisar gelmiş ve daha sonra da heştgâh, gerdaniye olmuştur; müteakiben muhayyer, tîz çargâh sesleri mevkî almışlardır.

İste bu nağmeleri şu aşağıdaki nolada gösterdik :

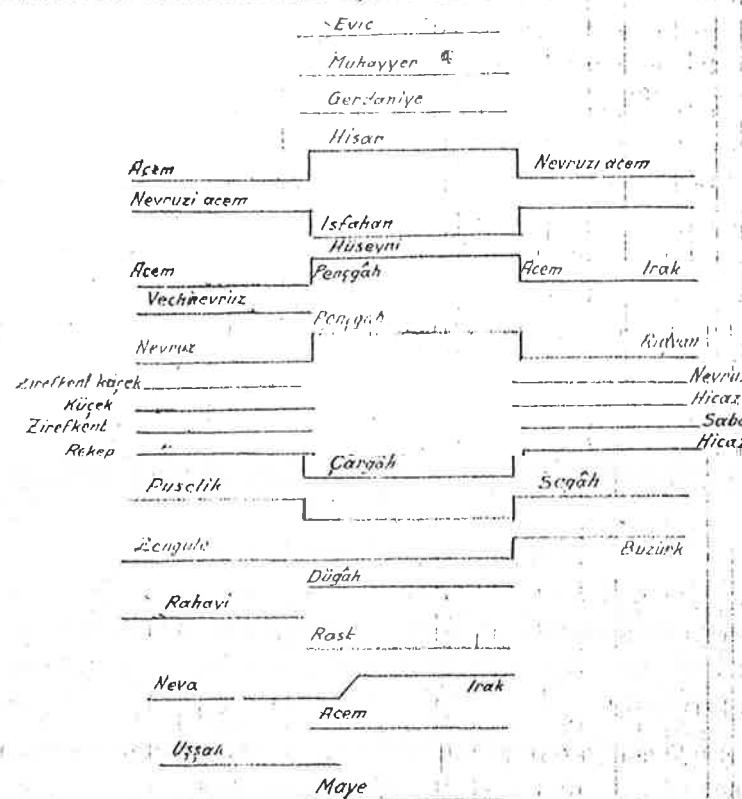

Ve yine Hızır Bin-i Abdullah risalesinin 60/102 ncı sahifesinde Derbeyan-ı İbrîşîm bahsinde şunları bildirmiştir: (İbrîşîm’i çalıcı kaç parımağı ile çalar, 18 bankten ziyade değildir, serhedelim: Uşak perdesi büyük bank, nevî perdesi büyük bank, puselik perdest bir bank ve büyük perde, râst iki bank ve büyük perde, Bileaz bir bank ve nâm perde, hîsseyînî ve rehavî bir bank ve bir perde ve zengîle büyük bank ve bir perde, irak bir bank ve nâm perde, istahâ bir perde, zîrâkohit iki bank ve bir perde, bîzîrk iki bank ve büyük perde, vâlîfâhi nâm).

Biz Hızır Bin İ Abdullahın bu sözlerinin yahni perde isimlerinden istilade edeceğiz. Yukarıda yazdığımız perde ve isimlerinden maada burada dahiuşşak, neva, puselek, rast, hicaz, hüseyini, rehavi, zengülə, irak, isfahan, zirefkent, büzürk perde ve isimlerini öğrendik.

Bedr-i Dilşad aynı zamanda, yani 530 sene evvel yazmış olduğu Muradname ansiklopedisinin müsiki kısmında şu aşağıdaki celveli okuyucularına arzetsmiş ve pest sekizlinin tamamında ve tiz sekizlinin bir kısmında mevcut nağmelerin isimlerini de yazmıştır :

Haza İşaretün ilâzısuver-i-ebad-il-evtar ve dekayik-i-tabakat-i-mezbûrat-ı kenzüleesar, yani bu eetvel veterler aralıklarının suretlerine ve esrar hazırlığı olan tabakaların dakikalarına işarettiler.

Bedri Dilşadın yukarıda yazılı celvelinden şu neticeyi çıkardık :

(1) Tize doğru rast, düzâh, segâh, çargâh, peçgâh, hûseyni, hisar, gerdaniye, muhayyer, evic ve peste doğru irak, acem, maye isimli ve Hızır Bin-i Abdullahinkine bir tkl nağmeler mukâlîf olarak onun aynı şoslerini bulduk.

(2) Onun yukarıdaki celvelinde posften tize doğru bir sekizlide mevcut 24 aralıklı 25 nağmesini sıraladık : Maye, usşak, acem, irak, neva, rast, rehavi, zengüle, bûzûrk, segâh, düzâh, puselik, çargâh, hicaz, idvan, rekep, zîrefkent, kûcük, zirifkent, kûcük, pençgâh, nevruz, hûseyni.

Bu 25 nağede hicaz, nevruz ve saire gibiler tekerrür etmiştir, bunun naşihin sehvi olduğu kabul olunur. Bedri Dilşad ve Hızır Bin-i Abdullahın yukarıda yazılı beyanları şu neticeyi verdi : Safiyüddin, Kitabı edvar ve şerefiyesinde bir sekizlide ilk beş sesin, yegâh, düzâh, segâh, çargâh, pençgâh isimleriyle ve şubeler adında biliindigini söylemiştir; ondan sonra Hoca Abdülkadir, Lâdikli Mehmed Çelebi ve saire nünen Safiyüddin gibi yüzmişlardır; Safiyüddin ile Bedri Dilşad ve Hızır Bin-i Abdullah arasında 160 sene geçmiş ise de bu berikiler Hace Abdülkadır ile müasir bulunduklarına şezaran Safiyüddin, Abdülkadır, Lâdikli Mehmed Çelebinin Hızır Bin-i Abdullahın söylemiş olduğu asıl mistara ve Bedri Dilşadın bildirdiği ve o zamanlar müstamel bir sekizlide 25 nağmenin adet ve isimlerine vakıf olmadıkları anlaşılır. Çünkü vâkif olsalar da onları kitaplarında yazmaları icab ederdi. Halbuki bu müstâriflerin bir sekizlide 18 isimsiz nağme kallandıkları kitaplarında yazılıdır, ve asıl mistarın 8 sesinin de onların zamanlarında tamamen biliindigine bir delildir, çünkü meçhul musikiciler tarafından o diziye asıl mistar namının ve mistarın bütün 8 nağmesine de Hızır Bin-i Abdullahın söylediği isimlerin yine o meçhul musikiciler tarafından verilmiş olması da muhakkak olarak kabul olunur; buna binaen onların Safiyüddin zamanında kâmilen biliindigi bu surette tezahür eder.

Bu asıl mistarın sesleri arasında müstamel hem Hızır Bin-i Abdullah ve hem de Bedri Dilşad tarafından bildirilen iki sekizlide mevcut nağme isimlerinin de Safiyüddin zamanında biliindigine şüphe yoktur.

İki sekizli dahilinde müstamel seslere Bedri Dilşad ve Hızır Bin-i Abdullahın bildirdiği isimlerin verilmiş olması bu perdelerde makamlar ve terkiplerin yapılması doğasıyle olduğu anlaşılmaktadır.

Bu mütalâaya binaen Bedri Dilşad ve Hızır Bin-i Abdullahın bildirişlerinden (530 - 540) sene değil, belki 700 - 800 sene evvel (1) asıl mistar ve nameleri isimlerinin (2) ve diğer müstamel bütün nağmelerin isimlerinin biliindigi ve bu isimlerden bazalarına yeni adlar konulmakla beraber ekseryetinin zamanımıza kadar intikâl etmiş oldukları tezahür etmektedir.

Muhtelif aralıkların sesleri beynindeki mülâyimet ve münafiret

Birinci kitabın 29uncu sayfasında, aralıklar ve sesleri beyninde biri âhengî, diğerî lâhni olmak üzere iki türlü mülâyimet ve münafiret varlığını ve sebeplerini söylemiş tiktik. (Oraya müracaat ediniz.)

Sekizli basit makam dizilerinde mülâyimet ve istiklâl :

Birinci kitabın 47nci sayfasında dizilerde mevcud mülâyimet ve münafiret sebeplerini ameli ve nazarsî iki yoldan şöyle mütalâa etmişlik :

(1) Ameli yoldan bir dizide mülâyimetin varlığı sekiz nağmenin çikip inmek suretiyle terenniminden səmiada duyulan mecmu bir uygunluguudur ki, bunda istirahat ve intiba hissinin mevndiyeti de müthim şarttır ;

(2) Nazariye yolundan $\frac{2}{1} \frac{3}{2} \frac{4}{3}$ gibi mülâyim nispetli aqalıkların herhangi bir dizinin nağmelerinin sayısi kadar veya daha ziyade bulunması mülâyimet sebebidir; Əhengi büyük ölçü ve orta ölçüdən de bir dizide mecmu uygunluğu artırdığını iləve etnişlik, ve şunu da söylemişik ki, bir dizide mülâyimetin, yani lähni güzelliğin husu-
mune $\frac{65536}{59049} \frac{2187}{2048} \frac{256}{243}$ gibi kavramması müşkül nispetli aralıklarda amil ol-
maktadır; çünkü mülâyim ve güzel bir dizinin seslerin beynindəki şu söylediğimiz nis-
bellere halel geldiği vakit səmiada bir kötülük ve bir irkilme tevlid etlikleri sebeble
o nağmələre falso, yani yanlış diyoruz; o vakit mecmu mülâyimet bozuluyor ve nağ-
məvi bür kötülük duynuyor; bu mülâyimin binnən bir dildə mülâyimet ve gözəlligin
varlığı, mülâyim aralıklardan bağdañ kondisne hər təntli, bəylik məfənnəop, klichlik mül-
əcənəp, bəkleye, artıq ikili aralıklarının dizilerin münyyen yerlerində mevcud və sabit
bulunmamasının bir nəticəsidir, diyebiliriz. Lähni mülâyimet və münafiqet bahisinde həftiz
bəzi meçhul noktalar vardır. 8 və daha ziyade mülâyim aralıklara malik bir dizi mülâ-
yim, 8-dən 5-e kadar mülâyim aralıkları olanlar gizli mütenafir, 5-tən aşağıtən olanlar
mütenafirdirlər. Ameli yoldan bir dizide mülâyimetin takdiri onda istirahat və inti-
hanın mevndiyetini şart olarak şimdə söyledik; əhiren yaptığımız tətiklərde mülâyim
veya gizli mütenafir bir dizinin müstakil olması üçün evvel emirde onda tam durakla
gülçünün mevndiyəti şərtləndirilir; eger burda əzələnəmək, nağ-
məsməsə tam duraklık, dördüncü veya beşinci seslerinde güclülik vəzifeleri yoxsa
mecmu mülâyimetin çöküğuna rağmen, o dizi mürekkeptir, bu demektir ki basit makam
dizilerinde istiklalın sebebi, mecmu mülâyimetin çöküğü deyildir; həssasəti durak
ve güclünün mevndiyetidir.

Sekizli diziler, pest tarafındaki sesin tiz tarafındaki naziri olan nağmede nihayet bul-
dukları üçün, eski müelliflerin kəffesi onlara devir ismi umumisini takmışlardı və bu
devirlerden mülâyim və gizli mütenafir, hatta mütenafir olanlarına da makam, əvəze,
şübe, terkib namlarını vermişlerdi; bu tesmiyede ilme uygun və mantiki bir kaide gö-
zətilmemiştir; meselə onların meşhur eski uşşak dizileri 12 makamlarından birisi idi;
yine onların gerdaniye ismini verdikleri bizim bugünkü rast dizimiz əvəzəleri arasında
idi.

Makam dizilerinde istiklal bakımından, bugün yeniden yaptığımız mütalaa və tə-
tiklər neticesinde uşşak dizisiyle digər bazilarının mürekkep, yani geckili birer merdi-
ven olduğu belirdi; bunun aksine olaraq əvəzələr sırasında söyledikleri gerdaniye və
başqa dizilerin basit və müstakil oldukları tahakkuk etti; bu mesət neticesində həsusisi-
yet üzərə makamda dahi bildirdigimiz vəchile makam və dizillerini basit, mürekkep,
şət ölmək üzərə 3 kısma təkism edəbildik.

(Sekizli müstakil dizilerin bənyevi təşəkkülətne və həsusiyət üzərə makam bahisne
bəkiniz.)

Eskki müelliflerin kitaplarında yazmış oldukları sekizli dizilerin müstakil basit və
yahut mürekkep olup olmadıklarını şu yoldan yaptığımız təhlili bir inceleme ilə bu ker-
re meydana çıxardıq; söyle ki mülâyim və ya gizli mütenafir bir dizide onu pesten tize,
tizden peste dek müteaddit defalar okumak yoliyle durağın alt tarafındaki yeden sesiyle
tam və yahut asma kalıp kalmadığını dikkat edilir; eger duraklıq intibai tam deyil de
asma ise o dizi müstakil olmayıp mürekkeptir; bunun aksine duraklıq intibai tam və
gülçüsü de mevcut ise o dizi müstakil və basittir.

tam kavis yapamıyor, ...
nin pestindeki puselik beşisinin 5inci nağmesinden tize
doğru mevki almış olan kürdî dörtlüsü bu dizide kürdî dizisinin geçkisi bulunduğunu
gösteriyor.

(3) Eskilerin isimsiz olan ve bizim acemli rast dedi-
ğımız şu yandaki diziyi mütalâa edersek :

Bu dici duragi altindaki (Acemâşiran-ıâ) ile asma kaliyor; bunun için geçkilidir, müstakil değildir. Bu diciyi incelesek, usşak dizisinin yedi nağmesi onun içinde mevcut-tur; bu halde rast dici içiresinde usşak dici var demektir. Elimizdeki usşak ve rast makamındaki eserlerde birbirine geçkiler yapılmış olduğu görülmektedir. Netice ; bu dici rast ve usşak merdivenlerinden mürekkeptir.

(4) Yandaki yegâh merdivenini mütalâa edersek :

Durak alt tarafiddaki (Kaba çargâh-do) ile asma kalmaktadır. Dizinin pest tarafındaki rast beşisini tiz tarâlı usşak dörtlüsünden ibaretir. Bu sebeplerle yegâh dici rast merdiveninde usşak geçkilidir. Müstakil dizilere misal olarak bazlarını söyleyorum :

1. — Rast dici :

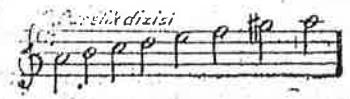
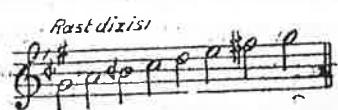
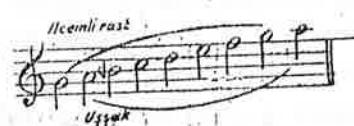
Durak nağmesi, altındaki yeden (Fa-ırak) ile metin kalış intibâını vermekte ve güçlüsü de 5inci (Neva-re) olduğundan müstakil bir dizidir.

2. — Şu puselik dicişini mütalâa edelim :

Durak altındaki (zırgûle-bâkiye diyezli sol) ile metin bir kalış yapıp güçlüsü de beşinci (mi - hüseyinî) nağmesi olduğundan bu dici de müstakil ve basittir.

3. — Şu usşak dicişini de gözden geçirelim :

Durak nağmesi olan (Dügâh-ıâ) altındaki (rast-sol) ile metin kalıp güçlüsü de dördüncü (neva-re) sesi olduğundan bu, müstakil ve basit bir diciidir. İlerde basit veya mürekkep makamlar bahislerinde mufassalan bildirileceğinden burada bu kadarla iktifa ettik.

MÜKEMMEL TÜRK SES SİSTEMİ

Bir sekizlinin yirmi dört gayri müsavi aralığa taksimi

Eski zamanlardan beri Türk sanat ve halk musikisinde bir sekizliin yirmi dört gayri müsavi aralığa taksim edilerek onda yirmi beş nağme kullanılmış ve bugün de kullanılmakta olduğu — Bu taksimin ilmî sebepleri ve lüzumu — Tarihsel delilleri — Bu gayri müsavi yirmi dört arabığın amelenlerasına ait iki kaide — İslamları malum ve kadim müelliflerin bir sekizliyi on yedi gayri müsavi aralığa bölerek onda 18 ses istimal etmiş ve fakat ilmî sebebini söylememiş oldukları — Bu taksimin ilmî sebebi — Meşhur müelliflerin kitaplarında harflü nota ile yazılmış olan 18 ses üzerinde yapmış oldukları şeherlerin bir çok hataları bulunduğu, bu hataların başlıca sebebi — Onların 12 makamlorundan yarısının İshnâf mahlyeleri anlaşılmadığı ve bu 18 sesin kifayetsizliği — Türk musikisine ait gayri müsavi 24 taksinin menşei Yunan olduğunu söylemiş olan Rauf Yektayı tahtle — Pâjâflar vasıtasisle İrandan Yunana geçtiğini yazmış olan tarîhî Fetîş tekzib — Gayri müsavi 24 taksimin hassaten biz Türklerce ait olduğu.

Fârâbî Kitab-ı Kebir-i Musikisinde, Ebualî Sîna Şîfadaki musiki kitabında eski Yunanlıkların malumat ve nazariyelerini nakıl ve boyan etmişler, fakat yaşadıkları münâkanın musikisini mütelea etmemişler, yalnız momleketterinde müstâlamâl ut ve Horasan tamburunun perdelerinin bir sekizlide 18 sayı oldukları bildirmişlerdir. Bunlardan sonra gelmiş olan müellifler yine Yunan nazariyelerini kitaplarında yazmışlarsa da ayrıca da mahalli musikî hakkında az çok malumat vermişlerdir.

Bunlardan Rûmiyeli Safiyüddîn-i-Abdülmümîn Şerefiye ve Kitab-ı Edvarında (632 hîri), Kutbettin-i-Şirazî Dürrettül-tacinda Maragali Abdülkadir Camîül Elhan, Makasidül Elhan, Fevâit-i Aşere (813 hîri); Heratlı Abdülmelik Şerbil Muhtasar-ı filmusikisinde (838. hîri) Ali Şâh Mükaddemetül Usulinde (855 takriben); Şîrvânî Fethullahî Mümin (855 tahminen); Abdülkadirin oğlu Abdüllâzîz Nakavetül Edvarında Abdüllâzinin oğlu Mahmud, Muhtasar musikisinde; Lâdîkî Mehmet Çelebi, Fethîye, Zeynûl Elhan, ve Türkçe Zeynûl Elhanında (880 - 889); Mevlâna Camî Musiki risalesinde (855 tahminen); Abdülbâki dede Tahririyesinde (1209 hîri) bir sekizliyi 17 gayri müsavi aralığa börek onda 18 nağme istimal etmişlerdir.

Bu müellifler 18 nağmeyi bir tel üzerinde şu yoldan elde etmişlerdir: (Aşağıdaki notaya bakınız) mikyası savîta A. M. umum telinin nisfini almışlar, (Bâh-neva-re) nağmosu hâsîl olmuştur ki aralığı olan (A-bâh) nağmeleri bir sekizlidir; A. M. telinin üçte biri alınmış (ya - sol, dûgâh) sesi peyda olmuştur ki (A-ya) bir beşli aralığıdır; A. M. telinin dörtte biri alınmış (ha-rast, sol) nağmosu çekmiş (A-ha) aralığı tam bir dörtlüdür; A. M. telinin dokuzda biri alınmış (D-hûneyî) ağrılı tutu nağmeler doğrudur ki (A-d) aralığı bir taneindir; II. M. den tam bir dörtlü alınmış (y-çargâh-do) nağmosu hâsîl olmuştur. A. M. telinin onda birisinin yarısını almışlar (B. M. pest hisar, K. incecenep bemollu, mi) sesi belirtmiş (A-B) aralığı bir bakiye; A.M. telinin onda birinden (C-dik pest hisar-köma bemollu, mi) sesi zubur etmiş, (A-C) aralığı bir büyük mücenüpçetir; B. M. telinin dörtte biri (T-nim zirküle-bakiye diyezli sol) nağmesini vermiş,

(B-T) tam bir dörtlüdür ; C. M. telinin dörtte biri (y-dik zırgüle, fazla belollü lâ) nağmesini hâsil etmiştir. (C-Y) tam bir dörtlüdür D. M. telinin onda birinin nisfi (he-acem-aşiran, la sesini çıkarmış (d-he) aralığı bir bakiyedir; he-m in dörtte biri (Yeb - kürdî, küçük mûcennep bemollü si) sesini çıkarmış (H-Yep) tam bir dörtlü aralığıdır. D. M. in onda biri (V-ırak bakiye diyezli fa) nağmesini vermiş (D. V) bir büyük mûcenneptir ; D. M in dokuzda biri alımınca (ze-gevest kükük mûcennep diyezli fa) hâsil olmuş (d-z) bir tanını aralığıdır ; V. M in dörtte biri alımınca (yeç-segâh fazla bemollü si), zuhur etmiş (V-yeç) tam bir dörtlüdür ; Z. M in üçte biri (yet-puselik si) Z-yet tam beslidir.

Biz onların bu taksimini notada şu vechile yazmaktayız : Evvelâ bir sekizliyi pestten tize doğru bir tanını + bir tanını + bir bakiyeden ibaret Uşşak yanı çargâh) dörtlüsüyle ona müstakil olarak bir tanını + bir tanını + bir bakiyeden mûrekkep yine bir uşşak yanı çargâh dörtlüsüne böleriz ; sekizliyi doldurmak için sonunda bir tanını kahr ki mecmuu eski müelliflerin uşşak ve bizim kürdili çargâh dizisidir; sonra bu dîzdokî bog tanınının hor hîrlânde pestten tize doğru ovyla bir bakiyeye sonra bir büyük mûcennebe ayırrız, o müelliflerin taksimı yapılmış olur ; bu bölümde seslerin işaretlerini tanıniların evveline ve tabii çargâh dizisine nazaran koymağın unutmamalıyız (aşağıdaki dotsaya bakınız) İsto bu sekizlinin 17 gayri müşavî aralığa taksimine misal olarak fikirleri bir birlerinin aynı olan muhtelif müelliflerden Lâdîkî Mehmed Çelebinin Osmanî padışahı İkinci Beyazîda sunduğu fethiyye ve Zeynûl Elhan adlı eserlerinde mevcut bir notumun aşımı ve torçumesini şurada vazdır.

İste bu notaların her ikisinde de bir sekizlinin birbirine bitişik iki çargâh dörtlüsüyle sonunda bir taniniden mûrekkep olduğu ve her tanininin pestten tize doğru bir bakiye ve bir büyük mûcennep aralıklarına bölünmiş olduğu görülmektedir. Her bir tanını de bakiye ve büyük mûcennep aralıkları kendilerine mahsus diyezlerle gösterilmiştir.

Eski müelliflerin kâffesi yukarıdaki notada görüldüğü gibi bir sekizlide 17 gayri müşavî aralıklı 18 nağmenin mevcudiyetini kabul ile onu istimal etmişlerse de bunun ilmî sebebini söylememiştir; yalnız Lâdîkî Mehmed Çelebi Fethiyesinde bu 18 nağmenin tecrübe mahsûlt olduğunu kaydetmiş ise de bu fikri doyurucu değildir; işte bu taksimin fenni sebeplerini biz bildiriyoruz :

Bu eski müelliflerin yukarıda yazılı müstamel dörtlülerini incelersek bir tanının bazen bir büyük mûcennebe ve bazan bir bakiyeye tahavvül elmiş olduğu görülmektedir bir sekizlide beş tanını iki bakiye ki yedi ve her tanını de bir bakiye ve bir büyük mûcennepten iki aralık ki 10 ve hepsi 17 buut ile 18 nağme husule gelmiştir; bu

18 nağmenin husule gelmelerinin başlica amili tanınilerde büyük mürçenep ile bakiye-den ibaret iki aralığın bulunmasındandır.

Bu zatlerin 7 eins dörtlü ve beşlilerinden mütchassıl 12 makam dizileriyle avaze, şube ve terkiplerinin heron yarısının lâhnî mahiyetleri anınlılmıyor; bundan başka 17 ses üzerine nakletmiş oldukları makamların tabakaları (şetteri) ekseriya hatalıdır; çünkü büyük mürçenep yerine küçük, küçük yerine büyük mürçenep ve bazan da bir bakiye yerine bir koma aralığı kullanılmalarından bu hatalar hasil olmuştur. (İllüstr makamlar bahsinde eskillerin 12 makamlarına bakınız). Malûmdur ki 5 koma mikdarında olan küçük mürçenneple 8 koma mikdarındaki büyük mürçenep beyninde 3 koma mikdarında nispeten büyükce ve eksik bakiye namlı bir aralık mevcuttur, işte notada görüllüyor :

Bu müttaleaya nazaran büyük yerine küçük, küçük yerine büyük mürçenep kullanılamayacağı aşikârdır; onların bu yanlış istimali dörtlü ve beşlilerin bünyelerini bozmakta ve bu sebeple dizilerin yarısının lâhnî mahiyetleri anlaşılmamaktadır; bu müttelişlerin başlica hataları bir tanını içinde küçük mürçennebi kullanmayışlardır; bir sekizlinin 17 ye taksiminde küçük mürçenep aralığı pest ve tizdeki dörtlülerin yalnız nihayelerinde iki mevkide mevcuttur ki bu sebeple rastın şetterini de bir çok şesler üzerinde yapamamışlardır; yine o müttelişlerin yanlış takdir etmiş oldukları hicaz dörtlüsünü de söylesek onların taksimile bizim hicazı da icra edememek imkânsızlığı ile karşılaşırız; onlar bazı dizilerinin tiz taraflarında bakiyeli dedikleri aralığı bir koma buduyle göstermek mecburiyetinde kalmışlardır.

Bu sebeplerle onlar tarafından kabul edilen notalarında göstermiş oldukları aralıkların seslerle hicazi, râhevi, zârefken ve salre namlarından makamlarının ve avaze, şube ve terkiplerinin yarısının lâhnî hüviyetleri anlaşılmamaktadır. Bu müttaleâlara göre o müttelişlerin 17 taksiminin doğurduğu 18 ses kendilerinin mütteliş dizilerin sihhatlı olmak no'ynın yanzımağın kifayetsiz ve onların dizilerinde bir şebe şetterinin yapılması mümkünksız olduğu tezahür eder.

Yukarıda isimleri geçen müttelişlerin kitaplarında meşhur 17 aralığla 18 nağmenin mevcudiyetini tâlimleri esnasında hâna bîldirilen hâstadaların Zekâî ve Modent Azîz esen-diller okudukları parçalarda hemen hiç falso ses yapmamakta idler; (807. hâler).

Bu zâller müzikinin nazarlyatîle İslîgal etmemiş olup yalnız eski müttelişlere ittilâben müzikimizde 18 sesin mevcudiyetine ilimsiz olarak inanmışlardır; lâkin okudukları ve bize geçikleri ve yahut besteledikleri parçalarda şursuz olarak bir sekizlide 24 gayri müsavi aralıkla 25 nağme kullanıyorlar ve nağmeleri de gayet sihhatle terennüm ediyorlardı. Mülâki olduğumuz sair hanedelerle Rum ve Ermeni kilisesi ve Havra okyuyucuları ve umum Türk halkı yine şursuz ve ameli olarak 24 aralığla 25 nağmeyi bugün dahi kullanmaktadırlar.

Halbuki 530 sene evvel Bedri Dilşat ve ondan daha çok önce isimleri meçhul Türk musikicileri ilmi olarak bir sekizliği gayri müsavi 24 aralığa bölmüşler ve onda şurulu, bir halde 25 nağme istimal etmişlerdir. Ve hiç şüphesiz ki Bedr-i Dilşadın risalesinde tarif zamanı olan 530 seneden daha çok önce ismi meçhul bir musiki alımımız 24 gayri müsavi aralıkla 25 nağmenin mevcudiyetini keşfetmiş ve şâkritleri vasıtasiyle onu musikiciler beyninde yaymıştır ve büyük Türk tamburlarında bir sekizlide 25 perdeyi bağlayan zatin kendisi olduğunu kuvvetle zannediyoruz, bu taksimin başlica ilmî sebeplerini ve icra kaidelerini ve tarihî delillerini aşağıda mufassalan bildiriyoruz.

Bir sekizlinin gayri müsavi 24 aralığa taksimini başlica ilmî sebepleri :
 Dörtlü ve beşiler mephasinde onların celverindeki notlarına bakılınca, tabii ilbar etmiş olduklarını onların seslerinin evvellerine mevzu değiştirmeye işaretleri vasıtasiyle görür; anlazır (Aşağıda dörtlülerin şet çedveline bakınız) demek ki bir tanının kendisinden başka pestten tize doğru evvelâ bir bakiyo sonra bir kılıçlık mücennep ve daha sonra bir büyük mücennep inkışam ve tahavvül etmesi müstamel dörtlü ve beşillerin kendiliğlerinden yanı nağmeyi bünyelerinin icaplarındandır; imdi : Qargâh, rast, kürdi, puselik, usâk, hicaz, saba dörtlülerini kürdili çargâh dizisinin her nağmesi üzerinde menkul olarak aşağıda notada görüldüğü şekilde yazduğumuz bu şetlerde râfâkâr nağmelerden katı nazar bir sekizlide 24 aralıkla 25 nağmenin husul bulmuş olduğu görülmektedir.

Yukarıda notali cetvelde kürdili çargâh dizisinin 7 adet sesi üzerinde menkul dörtlüleri incelersek onların bünyelerinin ve setlerinin icapları olarak her tanının kendisinden başka üç aralığa inkışam etmiş olduğunu görürüz. Bu notadaki şetlerde seslerin tedâhülleri sebebiyle tekerrür eden aynı nağmeleri bir sayarak dörtlülerle beşillerinin icapları yüzünden bir sekizlinin kendi kendine gayri müsavi 24 aralığa inkışam ederek 25 nağmenin husule gelmiş olduğu tebaruz etmiştir; ve tekraren boyan ederimi ki bir sekizliyi 24 gayri müsavi binde bölmeyen ilmî sebebi dörtlülerle beşillerinin seslerini sahib bir surette bulup notaya yazmak üzere kürdili çargâh dizisinde mevcut her ses üzerinde alınması lazım 7 adet tanının kendilerinden maada üç aralığa taksim edilmesi lüzum ve ihtiyacıdır; bu surelle münkasım bir sekizlide diziler ve şetleri ekse-

riyə sahîh ve tâhkîki ve nüdîtron tâkribî olarak yazılabilmektedir. İşte bir sekizlinin 24 gayrî müsavi aralığa taksim edilmesinin başlıca ilmî sebebini söylemek ve yine tekrar ederim ki bu sebeple birisi de bir sekizlide 7 ses üzerinde şetler yapmak için alınması lazımlı taniniden her birisinin bakiye, küçük mücennep, büyük mücennep namlarıyla üç buude ayrılmışdır; eski mîstîflerin yaptıkları veçhile bir taninının bir büyük mücenneple bir bakiyeye ayrılmazı değil; (Yukarıda aralıklar mephasında küçük aralıkların yazılması kaidesine bakınız.) Mâlûmdur ki bir sekizli, beş tanini ile bir büyük mücennebi havidir; bir sekizli dahilinde 7 taninin alınması lüzumu ise makamların şetlerinin yazılması içindir; aşağıda bir sekizlinin 24 gayrî müsavi aralığa taksimi kai-desinde gösterilmiş olan 25 nağmenin notasına bakılırsa (ki çargâh tabii dizisine göre değişirme işaretleri konularak yazılmıştır) birinci tanini (do-kaba çargâhla re-yegâh), ikinci tanini (re-yegâh ile mi-hüseyni aşiran) arasıdır; (Hüseyni aşiran-mi) sesinden sonra (gevest - küçük mücennep diyezli fa) yadak üçüncü bir tanini alınmıştır. (Acem aşiran-fa) dan (sol-rast) ta dek dördüncü bir tanini alınmıştır; burada üçüncü, dördüncü taniniller birbirleri içine girmiştir, yani onlardaki üç nağme birbirinin aynıdır; dördüncü taniniden sonra (sol-rast) dan (düğâh-lâ) ya kadar beşinci tanını vardır; (düğâh-lâ) dan (si-puselik) e kadar altıncı bir tanını vardır; en son (kürdi-bakiye diyezli lâ) dan (do-çarigâh) a dek yedinci tanını alınmıştır. İşte altinci ile yedinci taninilerdeki sesler birbirlerine mütedahildir.

Bir sekizliyi gayrî müsavi 24 aralığa tasım ve 25 adet nağmelerini bulmak için benim ilk kaldromlu aşağıda bildirdiyorum 1937-1938. Kalde 1 -- Eski mîstîflerin uşşak ve bizim bugün kürdili çarigâh adını verdigimiz aşağıda yazılı dizinin beş sesinden tize doğru birer tam dörtlü ve yahut kaba çargâhta mevzu çargâh beşlisindeki her sesten tize doğru birer tam dörtlü alınınca kürdiliçarigâh dizisi hasıl olur. [A] İşte notası şudur:

çargâh dizisi

Do dan itibaren 5 dörtlü

aralıkların tedihiyle sebebiyle tekerler etmiş olan sesleri bir sayarak bir sekizli 24

[A] Bu dizinin yazılmasında değişirme işaretleri tabii çargâh dizisi aralıklarına göre konulmuştur.

gözde müləsəvi aralığa bölünməş ve 25 nağme husule getirilmiş olur, işte [su notada onu] gösterdik:

Bu notada tekrar eden nağmeleri bir sayarsak ve yukarıdaki seslerin tablosu, çargâh dizisi üzerinde yazarsak :

This image shows a handwritten musical score on five-line staves. The score consists of six measures, numbered 1 through 6 above the staves. Measure 1 starts with a bass clef and includes a key signature of one sharp. Measures 2 and 3 continue with the same key signature. Measure 4 begins with a treble clef and a key signature of one sharp. Measures 5 and 6 also start with a treble clef. The music features various note heads, some with stems and some with arrows pointing up or down. Measure 6 concludes with a double bar line.

İste bu son notada bir sekizlinin gayri müsavi 24 aralığa bölünmüş ve 25 nağmanın husul bulmuş ve kürdili çarlgâh dizisinin 7 sesi üzerinde alman birer tanını aralığının diğer üç ufak aralıkla beraber 25 nağme husule getirmiş oldukları görülmektedir; ve dizinin 7 sesi üzerinde 7 tanını hasıl olmuştur; bu kaidenin içerası hassaten müptediler için kolaydır.

Kaide II. — Bir sekizliyi gayri müsavi 24 aralığa bölerek 25 nağmeyi bulmanın ikinci kaidesi şöyledir; (Kaba çarigâh - do) dan tize doğru, (fazla diyezli fa - dik acem) e kadar tam beşileri 11 defa mütevaliyen devrettirirsek 11 aralıkla 12 sesi buluruz; onun ameliye ve neticesi aşağıdaki notada müşahede edilmektedir :

A handwritten musical score for piano, featuring two staves. The top staff uses a treble clef and the bottom staff uses a bass clef. Measures 10 and 11 are shown, each consisting of five measures. The notation includes various note heads, stems, and rests, with some notes having numerical or symbol-based markings below them. Measure 10 starts with a whole note, followed by a half note, a quarter note, a half note, and a whole note. Measure 11 starts with a half note, followed by a quarter note, a half note, a whole note, and a half note.

Bu sesleri tümüyle dizideki sıralarına göre aşağıda yazdık: değişirme işaretleri tabii cırgıh dizisine göre konulmuşur.

Yine (kaba çarigah - do) dan tize doğru (dik puşelik-fazla bemollü do) yedek tam dörtlüleri on bir defa devş ettirirsek yukarıdakilerden kalan 11 aralıkla on iki nağmeyi elde ederiz.

Bunları da sıralar on iki aralıklı on iki nağmeyi elde ederiz ve sonunda bir sekizli do

nağmesini alırız; notadaki bemollerı diyezlerle değiştirdik; yukarıda görülen çiftte küçük mücennep bemollerı bir tanını olduğundan onlara bir fazla bemolü kattık.

İşte bu ikinci kaide ile de gayri müsavi 24 aralıklı 25 nağme husule gelmiş oldu.

Eğer (çargâh - do) dan itibaren evvelkilerin aksine olarak peste doğru 11 defa tam beslileri devrettirirsek tam dörtlülerin tize doğru devirlerinden hasil olan 12 ses elde edilir. Tam dörtlüler peste doğru 11 defa devrettirirsek tize doğru beslilerin tevalisinden husule gelen 12 nağme elde edilmiş olur ve bu suretle de gayri müsavi 24 aralıklı 25 nağmesi istihsal edilmiş olur.

Birinci kitabın (20)inci sayfasında münderiç cetveldeki aralıklar ve onların tevliğ ettileri 25 nağme mikyası savlin 1000 milimetrelük tutundeki teline göre hesap ederek nisbet ve tutulları bu orada gösterilmiş olduğundan o nağmelerin muayyen mevkilerine mikyasın eşliği getirilerek veya bir makasla tel tutularak serbest kısmı seslendirilirse matlûp nağmeler işitilebilir.

Bir sekizlinin 24 gayri müsavi kısma takśiminin İlmi olarak bilīndığı ve tarihi delilleri — Bu mühim deliller başlıca üç adettir: Türk müsikisinde bugün olduğu gibi eski zamanlarda da bir sekizliyi ilmi olarak 24 gayri müsavi aralığa bölmek suretiyle istimal edilmiş olduğunun birinci tarih ve çok ehemmiyetli delili şudur: 831 hîrî tarihli ve Muratname isimli (Bedr-i Dilşat Bin-i Mehmed Bin-i Oruç Gazi) nîn Osmanlı padişahı İkinci Sultan Murat namına Türkçe telif edip ana sunduğu muhit-ul-maarifin (a) kısımlarından olan (Hazelmatalaf fi beyanî edvar-i yelmakamat ve ilmül esrar-i verrlyazat) serlevhâli musiki risalesinin sonundaki tenbihde şöyle yazılmıştır: (Bir düzen 18 perdedir ve bir düzen dahi vardır ki 24 perdedir; bunun gibi düzene düzene-i muhalif derler; bu düzen de mecmu makamat ve avazeler ve şubeler bitamamîha bulunur; tatvil-i kelâm ve riayet-i edepte ötfürü zikrolunmadı; işbu, esrar-i hafiye-dendir. Amma şol düzenler ki yukarıda zikrolundu, bu düzen anlardan ihraç olunur. Eğer aklin yarf kıllarsa fehmedesin kim, bu, matârih-i ezkiyadır. Bu düzeni ifşa etmemeklik ustâdlardan vasiyyettir; onun için zikretmedik).

Bedr-i Dilşat bu gizlediği 24-gayri müsavi takśimi, yukarıda söylediğimiz tenbihten sekiz on sayfa evvel kitabına koymuş olduğu bir cetvelde 25 nağmeyi isimleriyle beraber zikretmiştir; ilk sekizlideki nağmelerin sayısı 25 olduğundan düzeni muhallî namıyla tesmiye edilen 24 aralıklı takśimi bu cetvelde teyit etmektedir. (Dördüncü kitap müstamel sesler mephâsına bakınız). Bedr-i Dilşadın eserinin telif tarihi 831 hîrî olup 530 seneden bir hayli evvel tâhîminen 800 itâ 900 sene mukaddem bu takśimlin İlmen bilīndığı ve bir müsikî alımı tarafından keşfedilmiş olduğu şüphesizdir.

Çarigâh, kürdîli çarigâh, puselik, kürdî, usşak, hûseynî, rast, acemli rast, hicazlar,

kareigär ve nikriz makamları garbı ve şarkısı ve merkezi Türkistanda İran, Irak ve umumen Anadolu ve Rumeli'de Türkler tarafından terennüm edilmektedir; bu makamlar on binlerce sene evvellerinin icatlarından olduğundan yukarıda bildirdiğimiz veçhile onların nağmeyi büneleri bir sekizlide 25 nağmenin kullanılmasını ıabetmiş olmakla 5-6 bin sene evvel ameli yoldan o seslerin Türkistandaki Türklerce bilinip istimal edilmiş olduğu da tahmin ve kabul olunur.

İkinci tarih delilişim de takriben 150 seneden beri gelli geçmiş tamburilerin tamburları saplarında ve hususiyle Üçüncü Sultan Selimin tambur hocası Isak, onun şakirdi Oskiyan, onun talebesi şeyh Halim efendi, onun şakirdi Doktor Suphi Ezginin ve çocuklugumuz zamanında umumen diğer tamburilerin tamburları saplarında bir sekizli içinde gayri müsavi 24 aralıkla 25 bağın mevcut bulunmasıdır. Bedr-i Dilşadın 530 sene evvelki beyanına nazaran tahminen 800 ila 900 sene evvelleri bir musiki alimi tarafından bir sekizlide 24 gayri müsavi aralığın mevcudiyeti keşfedilerek o zaman tamburların saplarında 24 bağı bağlılığı muhakkak olarak kabul olunur;

Takriben 160 sene evvel Türk sanat ve edebiyatını tetkik etmek için uzun seneler İstanbulda oturmuş olan rahip Toderini Türk tamburlarında bir sekizli dahilinde 24 aralıkla 25 nağmenin kullanıldığını görmüş ve o bapta takribi aralıklı Türk dizisini musiki tarihçisi Belcikalı Fetise vermiş olduğunu o kendi tarihinin ikinci cildinin 25inci sayfasında yazmış ve takribi işaretlerle notasını göstermiştir.

Son üçüncü delilişim de şudur ki bu günden 450 sene öncesine kadar muhtelif tarihlerde bestelenmiş ve elimizde mevcud bulunmuş olan eserlerde 24 aralıkla 25 nağmenin istimal edilmiş olduğunu söyleyelim; bu istimalin mevcudiyetini eserlerimizde birer birer tetkik ve tahlük ettik. Bu gayri müsavi 24 aralığın nisbet ve seslerini son zamanlarda ilk önce müthalâ eden Galata mevlevihanesi şeyhi Ataullah ve Yenikapi mevlevihanesi şeyhi Celâlettin efendilerle Rauf Yekta merhumlardır. (309 hırcı). Onların bu mesailerini Sadettin Arel ile Doktor Suphi Ezgiye Rauf Yekta bildirmiş, berikiler de bunu inceliyerek sıhhatını kabul etmişlerdir. (324 hırcı). Yukarıda isimleri mezkûr üç zat, tamburlarda bir sekizli dahilinde bağlı perdelerin mevcudiyetinden ve onların musikimizde kullanılımalarından mülhem olarak seslerin aralık ve nispelerini kadîm kitapların muavenetleriyle tesbit etmişlerdir; lâkin onlar bir sekizlinin 24 gayri müsavi aralığa taksim edilmesinin tabhîkî ve ilmî sebebini bilmiyorlardı; Rauf Yekta Beye bu taksimin ilmî sebep ve lüzumunu sorduğumuzda tamburların saplarındaki 25 bağın mevcudiyetini ve o seslerin kullanılmaktak olduğunu delil göstererek cevap vermişti. Bu cevap ikinci derecede bir delil idi; çünkü tamburlarda o perdelerin hangi hakikî ve ilmî sebeplerle bağlandığını ve kullanmak lüzumunu bildirmez ve bu perdeler seslerinin nisbetlerini eski kitaplar vasıtasiyle bulmaları da hakikî ve ilmî bir sebep değildir.

Bedr-i Dilşad yukarıda söylediğimiz veçhile bir sekizlide 24 aralığın istimal edildiğini yazmış ise de ilmî sebebini bildirmemişdir. Sadettin Arel ile Doktor Suphi Ezgi bu hakikî ve ilmî sebabi bu kerre ikinci defa olarak keşfetmiş olduklarıdan (1936-1937) yukarıda onu açıkça ve mufassalan okuyucularımıza sunduk.

Rauf Yekta tahtı — Rauf Yekta İkdam gazetesinin 18 Mayıs 1823 tarihli nusahasında (tamburda nağamatın mevakî-i fennîyesi) serlevhâli makalesinde şöyle de-

(A) Muradnamenin el yazısile tam bir nushası kitabı delisi (çünkü musiki kısmının bir kopyasını vermeyi vadettiği halde vermedi) sabık Gireson Ziraat Bankası müdürü Fahri beyin kitapları arasında bulunduğu gibi yalnız musiki kısmı Topkapı sarayı müzesi Ahmed-i-sâlis kütüphanesinde (1) hırsızı (3459) numerolu ve 910 tarihli Seyh Mahbubun mahi olduğu yazılı bir halde bu kıymetli mecmua vardır; Sadettin Arel Kütüphanesinde fotoğraflı bir nushası mevcuttur.

miştir : (Pek kadimdenberi bir sekizli 24 kısma taksim edilmiştir ; ikinci asırı miladi musiki müellifi (Aristitkuen Tilyen) nam zatin tahminen 1700 sene evvel yazarak bir nüshası Paris kütüphane umumisinde 2450 numarada mahfuz Risale-i musikiyenin 101 inci sayfasında münderic bir cetvel ispat ediyor ki o zamanlarda dahi buği zilkül 24 kısma ayrılmış idi. İşte bizim tamburalarımızın üzerinde mevcut taksimat bu kaide-i esasiyeye müstenittir. Hatta mösyö Felis Tarih-i musikisinin üçüncü cildinin 30 uncu sayfasında bu hakikati teslim ve itiraf etmiş ve musikii Osmâniye müstamel 24 buudün ezminei kadimeden beri hüsnu muhafaza edilmiş olması beraverde-i lisân-i takdir söylemiştir !!

Rauf Yekta Beyin şu yazdığınız beyanatından anlaşılıyor ki Türk musikisinde bir sekizlinin gayri müsavi 24 kısma taksimi ile 25 nağme kullanılması keidesi biz Türklerle kadim Yunanlılardan intikal etmiştir ! Evvel Rauf Yekta Bey bu makalesinde aristit Khen Tilyen tarafından yapılan bir sekizlinin 24 kısma taksiminin müsavi mi gayri müsavi mı olduğunu söylememiştir ; saniyen müellif Aristitkentliyenin kitabındaki bir sekizlinin 24 taksimli cetvelini görmüş gibi İdarei kelâm etmişse de gördüğünü açıkça bildirmemiş ve cetveli yazmamıştır. İşte yukarıdaki sözlerine ıslanaden tamburlarımızın üzerinde mevcut taksimatın bu kaidei esasiyeye ıslınat ettiği netcesini çıkarmıştır. Bu netcoyi tahlîm etmek için de Felis'in musiki tarihinin 3 uncu cildinin 30 uncu sayfasında bu hakikati teslim ettiğini söylemiştir.

Muhterem karilerim, Rauf Yekta Bey yukarıdaki mantıkî delillerin mahrüm ve sıhatsız sözlerile bu muhim meselede başından sonuna kadar azim bir hata işlemiştir. Felis musiki tarihinin 30 uncu sayfasında şöyle yazmıştır : (Aristit Khen Tilyen diyor ki : biz eskîlerde bulunan bu armonının (yani nümûmî dîzînin) dîzîşini burada veriyoruz : birinci okta 24 dîyez yanî dörtte bir sôsle nümûm bulur. İkinci okta yarım sôslerle meydânn golte ;) Arslî Khen Tilyen Felis tarafından nakledilmiş olan şu beyanatından 24 taksimin frenklerin muaddel gâmi gibi müsavi olduğunu aşikârdır. Ve eski Yunan musikiyi tarihini Yazmış olan Avrupa müelliflerinin (Reynak, Emanuel, Deşevren ilâh) kâfesi bu 24 uralığın müsavi olduğunu müteffekken bildirmiştir ve bu dîyezlerin Yunanlıların anarmonik dîzisile yazısının icabından olduğunu da söylemişlerdir?

Rauf Yekta bizim 24 taksimin gayri müsavi olduğuna vâkıftır, bunu hem monografisinde ve hem de Türk müsikisi nazarîyatının sayfasında yazmıştır; onun büyük hatası ise, bizim gayri müsavi taksimîn Yunanlılarda mevcut ve tambur perdeslerinin onlarına kaidecerine ıslınat etmiş olduğunu söylemesidir. Aristit Khen Tilyenin Yunanlılarda mevcudiyetini yukarıda zîkrettiğî taksim ile bütüm garp müsiki tarihçelerinin söylediğileri taksim müsavi olduğundan eski Yunanlıların bizin gayri müsavi 24 taksimimizi bilmediğleri ve biz Türklerin bu gayri müsavi 24 taksimîi Yunanlılardan almadığımız sabit olur.

(Sadettin Arcel'in Türkîk mecmâusunda Yunan müsikisi mephasını okuyunuz.) Halk buki bu 24 gayri müsavi taksimîn yukarıda ilmt sebeplerini söyledigimiz veçhile Türklerce müstamel muhtelif makamların bliyelerinin icabi olarak bir Türk müsiki alimi tarafından keşîle tamburların saplarına bağlaştırıldığı ve 25 nağmenin ıslîmal edildiği no hâl şüphe yoktur, ve bu keşîn 800 900 sene evvel olduğu da yine şüphesizdir; cunkü 5-6 bin sene evvel Türklerin müsikî nazarîyatîle iştgâl ettilerini bildiren elimizde hiç bir delil mevcut değildir.

UMUMİYET ÜZERE MAKAM

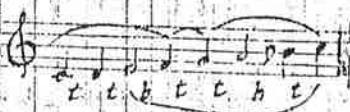
Tarifi. — Lâhnî bir dörtlü ile bir beşilden teşekkül etmiş, tam durakla güçlü nağmelerine malek ve müstakıl dizilere ve onlarla inşa edilen ezgillere umumiyet üzere makam ismini verdik; umumiyet üzere makam müstakıl dizilerin hal ve vasıflarından ve onlardaki nağmelerin vazifelerinden bahseder (Bu dördüncü kitabıta dizilerde istiklal ve müstakıl dizilerin bünayevi teşekkülümephânslerine bakınır). Birinci kitapta umumiyet üzere makam bahsine bakınız. Müstakıl dizilerde en mühüm ses ikinci durak nağmesidir, dizilerde olsun makamlarında olsun kahş bu seste olur, ve tam duraklık intibâmi verir; bu nağme dizideki diğer seslere hâkim bir vasıftadır. Bundan sonra dizisine göre dördüncü veya beşinci nağme ikinci duraklık vazifesini yaparlar ki ona da güçlü durak adını verdik; bu da ikinci derecede kahş intibâmi vermektedir; bu iki duraktan başka diğer seslerde muvakkat ve tall kâşışlar olabilir.

Şimdi makam ve nevileri isimlerinin ne vakitten beri kullanılmakla olduğunu müfâlia ediyoruz: Safiyüddin (633 hicrî), Kabüttînî - Şirazi, Hace Abdülkadir (838 hicrî), Bedri-i-Dilşat (831 hicrî) Hızır bin-i Abdullah (845 hicrî) Fatih Sultan Mehmed sunulmuş olan müellisi meçhûl kitap, Lâdîkî Mehmet celebi (888 hicrî) Kantemiroğlu, kemanî Hızır Ağa (1160 hicrî) Abdülbâki dede (1209 hicrî) nin eserlerinde makam, avaze, şube, terkipnamalarile dört isim tahtında diziler söylemiştir; Bu zatlar bir dörtlü ile bir beşilden müteşekkil tam devrelere makam, diğer nakış veya tam dizilere avaze, yine nakış veya tam devirlere şube ve yine bunun gibi dizilere de terkip adlarını vermişlerdir. Osmanlı padişahlarından ikinci Sultan Murat namına telif etmiş olduğu Mûratname unvanlı Türkçe ansiklopedisinin müzik kısmında, Bedri-i-Dilşat dermatla-i makamat namile makam, avaze, şube, terkipleri saymıştır. Hızır Bin-i Abdullah yine ikinci Muradin emrile yazmış olduğu müzik risalesinde makamlar tabirile onları bildirmiştir. Lâdîkî Mehmet Çelebi Türkçe Zeynûl elhanında, cem-i mülâyîme makam deyu ad verdiler demektedir. Safiyüddin de kitabında yukarıdaki dört ismi yazmış ve onun tarihi (634 hicrî olduğuna göre makam ve arkadaşları tabirinin istimal tarihini 800 ile 900 sene evvelisine kadar çıkarabiliriz Makam ve saire tabirlerinin lâhnî devrelere kimler tarafından verilmiş olduğunu bildiren bir vesika mevcut değildir; Safiyüddinden evvel yaşamış olan Ebu Ali Sîna ile Farabi (260 hicrî) nin eserlerinde makam tabiri yoktur; onlara cem-i kâmil yani mükemmel gurup denilmiştir ki kadim Yunanlılardan nakledilmiş istilahtır; bu sebeple makam tabirinin Ebu Alisinden sonraki zamanlarda verilmiş olması muhtemeldir daha eski zamanlarda Irak, Suriye ve İranda yaşamış musikiler tarafından bu isimlerin, hassaten Farsça olan avazenin verilmiş olması muhtemeldir.

Yukarıda isimleri geçen eski müelliflerin makam, avaze, şube, terkip tabirlerinin ilim ve mantığa uymamış olduğunu makamlarda istiklal mephânsinde söylediğimiz gibi onları hususiyet üzere makam faslında da tenkit edeceğiz.

ESKİLERİN ON İKİ MAKAMI

Eskillerin on iki makamlarını aşağıda birer birer bildirmeye ve tenkit etmeye çalışacağınız; içlerinde onların ebisilik dedikleri bu günlük bizim kurdi makamı basit ve mustakıl olup diğerleri mürekkeptirler. (1) onların usşak makamıdır; o pesî tarafata bir çargâh dörtlüsü, bir tanini, sonra bir puselik dörtlüsünden

mürekkeptir; dizilerde mülayimet ve istiklal mehhasında eskilerin bu uşşak dizisinin basit ve mustakil olmamıştır dizinin dördüncü fa sesinden yukarıdaki do nağmesine kadar fa üzerinde bir çargâh geçkisi (açem aşiran makamına) mevcud, bu sebeple mürekkep olduğunu belirtmek; istiklali bozuk, kürdi sesidir; bu kürdi sesi vasıtılı hâsule gelmiş olan çargâh bestesi dâzideki durağın ve gîşelâtinin vazifelerini onlardan almıştır; dâzide tam dueâda gîşeli bulunmadığından o müstakil ve basit olmayan mürekkepler; bu uşşak dizisi kadim müelliflerden Safliyüddîn'in şerefiye ve edvarında (632 hîri) o isimle yazılmış olduğuna göre 800-900 sene evvel o isimle bilindiği anlaşılmaktadır;

Abdülkadir camî - ul - elhanîle Mokasîd - ul - elhanînda Mogol ve Türklerin makamları, uşşak, neva, ebuselik olup lahnileri onlarla yapılmıştır; bu üç makam kuvvet ve şeâat verir diye yazmıştır; ma'lumdur ki Abdülkadir Timurlenkle Türkistana gitmiş ve camî - ul - elhanî Timûr'un oğlu şah Rûha sunmuştur; Abdulkadirin şu sözlerinden o üç makamın çok eski çağlarından beri Türkistanda Türkler tarafından istimal edilemeyeceğini anlaşılmaktadır.

(2) Neva dizisidir ki pest tarafta bir puselik dörtlüsü, bir tanını, ve sonra bir kürdi dörtlüsünden müteşekkildir; onu yandaki notada göstermek; Bu dizi basit, müstakil değil mürekkeptir; çünku durak olan (do - kaba çargâh) altındaki (kaba kürdi - küçük mücennep bemollu si) sesi ile asma kalmaktadır, işte bu sebepten mürekkeptir; bu da (rast - sol) nağmesinden tîze doğru bir kürdî dörtlüsünün mevcudiyeti şebebile kürdiye geçkili olmasından dir.

(3) Buselik yahud Ebuselik ki bizim bu gînkü kürdimizdir; o da pest tarafta bir kürdi dörtlüsü, bir tanını, sonra bir kürdi dörtlüsünden lehassul etmiştir. Eskilerin bu Ebuselik dizisi takriben 400-450 sene evvel kürdi nâmını almıştır; bu değişme Hafız Postun zamanından epeyce evvel yapıldığı anlaşılmaktadır; Elimizde Hafız Postun bir bestesi bulunduğu gibi müasiri olan diğer zatterin de besteler yapmış oldukları kendi fasıl mecmâusunda yazılıdır; Bu dizinin de Orta Asyada Türkler tarafından çok eski zamanlardan beri kullanıldığına Abdülkadirin şahadeti kâfi degilmidir?

(4) Rast dizisidir ki o da 600 seneyt aşan bir zamanдан beri kullanıla gelmekte olduğumuz bu gînkü mürekkep yegâh makamımızdır; bu da pest tarafta bir rast dörtlüsü bir tanını, sonra bir uşşak dörtlüsünden mürekkeptir; Bu gînkü tahlilimize göre bu dizi basit değil mürekkeptir.

(5) Hüseyini ki bizim takriben 400 seneden beri (Hüseyini aşiran) nâmîyle kullandığımız mürekkep makamıdır; Eskiler indinde hîsusîle Abdülkadirin camî - ul - elhanînda Hüseyini nâmîyle yazılı olmasından takriben 600 - 700 sene evvel bu nâmî bilinliğini istidlal ediyoruz.

(6) Hicazi dizisi ki bu gün o müst'amel değildir; bu dizi pest tarafta kendilerinin Hicazi dörtlüsile tîz de yine kendilerinin Hicazi bestesinden mürekkeptir, üç dörtlü, iki beşli bir de sekizliden ibaret olan bu mütenâfir diziyi eski musikicilerin onu güzel olmak üzere kabul edüp kullandıklarının hikmetini anlayamadık;

bu çirkin bir merdivendir : ne durağı var ne de geçiliş. (Bu kitapta dörtlüler maphesinde onların hicazi dörtlüsünün lenkidine bakınız.)

(7) Rahevi merdivenidir ki pest tarafta eski-lerin hicazi dörtlüsile tiz tarafta yine onların hüseyni beşlisinden mürekkeptir ; üç dörtlü, bir beşli, bir sekizlidən müteşekkil beş mülâyim aralığı havi olan bu dizi mütenasırdır.

(8) Eskilerin zengüle makamları da iki dizili olup üç dörtlü, bir beşli, bir sekizli aralığını havi olduğundan mütenasırdır : (lleride Bedr-i-dilşad ve Hızır bin-i-Abdullahın tariflerine bakınız).

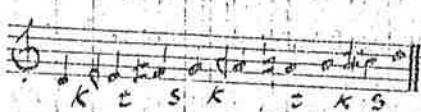
(9) Irak makamı su notada görüldüğü gibi üç dörtlü, bir beşli, bir sekizlidən ibaret beş mülâyim aralığa malik olduğu için mütenasırdır. Lâkin Abdülkadrın tabakat yani şet cetvellerinde Irak in v nağmeleri üzerindeki şettinde birinci ikinci seslerin aralığı küçük mücennep ile yazılmış olduğundan bizim bu gürkî Irak dizisine kısmen mutabiktir; eski müellifler bir şanında bir büyük mücennep ile bir bakiye aralıklarını kullanıp küçük mücennebi ilâmal ettiklerinden yukarıda yazılı makamların yarısından ziyadesinin aralıklarını hakiki ve sahib olarak gösterememişler ve hususile küçük mücennep yerine büyük, büyük yerine küçük mücennebi birbirine hiç uyumayan çok yanlış bir takribihâle istimal ettikleri tabakat cetvellerinde mevcud şollerden anlaşılmaktadır; ve tessüle şayan olan nokta da : Biz küçük yerine büyük, büyük yerine küçüğün takribi olarak kullanıyoruz diye kitaplarında bir tek söz söylememiş olmalarıdır ! Bu soboplo onlun 12 makamlardan yedişinin lâhni mahiyetleri anlaşılımamaktadır (lleride Hızır bin-i-Abdullahın Irakı târlıtno ve bir sekizlinin 24 gâyrî müsavi takslimi mebhusine bakınız.)

(10) İsfahan makamıdır ki, dizisi altla yazılıdır. Bu merdivende dört dörtlü, bir beşli, bir sekizlidən ibaret altı mülâyim aralık mevcud olup gizli mütenasırdır; dokuz nağmeli olmasına göre iki dizili olduğundan Sadettin Arel bu dizilerin yani yeden nağmelerinin mütenaviben kullanılmış olduğunu sanmaktadır; bizim bu gürkî İsfahan makamına müşabeheti yoktur.

(11) Zir efkend makamında üç dörtlü, iki beşli, bir sekizlidən ibaret altı mülâyim aralığa rağmen mütenasır ve çirkindir.

(12) Büzrük makamında, üç dörtlü, iki beşli, bir sekizlidən ibaret altı mülâyim aralığı varsa da mütenasır ve çirkindir.

Yukarda yaptığımız mutalâanın neticesi olmak üzere eski müelliflerin on iki adet makamlarından yedisinin lâhni mahiyetleri anlaşılımamıyor ? Bu da onların o makamlar-daki sesleri sahib olarak takdir edememiş ve bu sebeple de bir sekizlide on sekiz nağmeden başka ses kullanılmasının icab edip etmediğini bilmemiş olduklarındandır. (bu kitapta bir sekizlinin 24 gâyrî müsavi aralığı taksimî maphesine bakınız):

AVAZELER

Avazeler muhtelif müelliflerin kitaplarında birbirlerinin aynı olarak altı sayıdır :

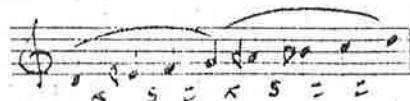
(1) Gevaş olup aralık ve sesleri su veçhiledir. Başlangıç ve durağı (rast-sol) nağmesinde olduğu yazılı bu açayıp dizinin lahni mahiyeti anlaşılamamaktadır; tiz taraftaki beşlinin havi olduğu altı sesin nasıl kullanılacağı hakkında bir harf bile söylememiştir. İr; çirkin ve mütenafir bir dizidir.

(2) Gerdaniye avazesi notada görüldüğü veçhile iki tarzdadır :

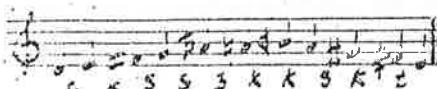

Birinci dizide beşinci altıncı nağmeler onda bir geçki bulunduğu göstermektedir ve gizli mütenafir afırdır; ikinci dizi tamamile bizim rast dizisinin aynıdır; bu dizi Hızır-bin-i-Abdullah ve Bedr-i-Dilşad da rast ve dizi ve asıl mistar namile bildirilmiştir (831-845 hicri). 600 sene evvel rast veya gerdaniye namalarile anılan bu dizi musikiciler arasındaki bilgi ihtiyacını bellitliyor.

(3) Nevruz-ı-kebir olup dizi söyledir: Bir birine bitişik iki adet bu gürkù usşak dörtlüsünden teşekkürük etmiş olan bu dizi mürekkeptir, gürkù dör-düncü ses daha ziyade duraklık hissini vermektedir; "Safiyînîdir Zâferîyesi, kuruñ tem dizi mûrekkep yâzılmış" inâigâh dînîde da dûr- düncü ses güçlü olmaktan çok ziyade duraklık intibâni vermektedir olduğundan bu da mürekkep bir merdivendir ve bugünkü bizim Hüseyini aşiran dizimizdir; bir de nevruz-ı-sağır dedikleri bizim usşak dörtlümüz vardır.

(4) Selmekin mütenafir dizisini şuraya yazdı :

(5) Maye şu notada yazılıdır: Bu şu demektir ki pest tarafta bir büyük üçlü sonra bir küçük mücennep ve daha sonra bir tanını aralıklarını havi bir beşlidir; bu da rast beşlinin ikinci sesinin hâzî edilişinden ibaret dört sestir ki hususî ve lahni bir mahiyeti yoktur; bu sebeple ona hususî bir at vermek hatadır ve rast makamının seyri esnasında bu aralıkları kullanmak suretile lahni bir grup kesretle yapılmakta ve diğer makamların içerasında da böylece bazı sesleri atlamak yolu ile lahimler inşa edilmektedir. Safiyüddin edvarında mayeyi şu veçhile yazmıştır: Buda bir ezgi inşasına kadir bir dizi değildir.

(6) Şehnəz'dır, bkr beşti içinde yedi ses vardır, bu da mütenafir bir dizidir, eski müsikicilerin bu çok çirkin diziyi nasıl kullandıklarını anlayamadık. Notası karşısındadır.

SÜBELER

Eski müsilliflerin şubeleri yirmi dörtüdür :

(1) Düğâh şubesi iki sesleni ibarettir. Hızır bin-i-Abdullahın risale-sinde söylediğii bu dugâh şubesi asıl misterin bîrinci ve ikinci nağmeleridir; bu iki nağmeye şube ismi verilmesinin ilmi ve mantıkî hiç bir faidesi olmadığı aşikârdur.

(2) Segâh şubesi rotada görüldüğü gibi bir büyük üçluğun üç sesinden ibarettir, bu lesmiyenin de bir luzumu olmadığı bellidir.

(3) Çargâh şubesi, bir rast dörtlüsü olup dört sesi vardır, buna da o ismin verilmesine lüzüm yoktu.

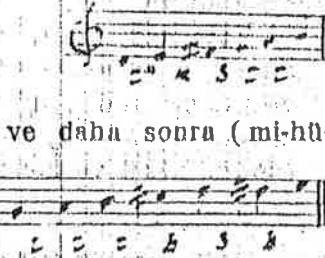

(4) Pençgâh şubesi iki çeşittir : bîrinci pençgâh diğer pençgâh - 1 - zaid'ıdır,

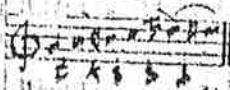
bîrincinin tiz tarafındaki tanının tizine bir bakiye ilâve edilmişdir; bir beşti dahilinde böyle altı nağmeyi nasıl kullandıklarını hiç bir müdelî söylemiyor!

(5) Uşeyra yahud aşırardır; bazı ustalarca on nağmeden, diğerlerince altı sesleni ibarettir, karşılık nota da onları göstermek: On nağmeli usheyra dizisi ki sekizliyi aşığı için mürekkep olduğu aşikârdır; (re-yegâh) tan diğer (re-neva) ya kader olan dizî beş nühayim aralıklı olağundan mütenafirdir; bu sekizinden Lariç olarak bir de (re-neva) sonra (dik hisar - büyük mücennep duyzlı re) ve dâha sonra (mi-hüseyim) seslerinin mevcudiyeti edden mütenafir olmaktadır; sonrakan aşırın namîni alan ikinci dizî beş aralıklı altı sesdir ve duragi yegâh olan bir hûseyihidir. Bu da bir hûseyini beşlisinin pest tarafâta bir tanını aralığla karışdırıklı ne duragi ne gürçülebil olmuyor ve pest tarafâta bir tanını ile karıştı mütenafî oluyor.

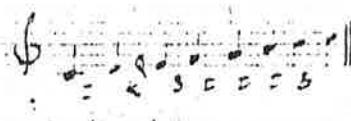

(6) Nevruz-i-arab'dır. Abdulkadir Fevaid-i-aşerelerinde onu söyle tarif ediyor: (nevruz-i-arab) dört nağmedir ve üç mücennep aralığını müblevidir, bunun nağmeleri tanın aralığının zâlim müştemildir; lakin tezyin-i-eihan için tiz tiz tarafâta baktıye aralığı ve pest tarafâta bir tanını aralığı ilâve edilir ve seyr-i-negamat esnasında buna pest tarafâtan nevruz-i-asu yanı büyük mücennep küçük mücennep, taminden ibaret beşinci kısımda dörtlü ilâve edilir; notasını Abdulkadir söyle yazmıştır: Yanı pestten tize doğru

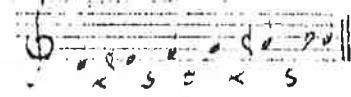

büyük mücennep, küçük mücennep, büyük mücenneptir; bu bizim eksik saba dörtlü-müzdür; yalnız tizdeki büyük mücennebi yanlış takdir ettikleri anlaşılıyor ve onun tiz tarafında bir bakiye aralığının ilâvesinde dördüncü ile beşinci sesin birbirini müteakiben değil üçüncü ile dördüncülarının terennümünden sonra üçüncü ile beşincinin istimal edildiği kuvvetle melhuzdur, çünkü üçüncü ile beşincinin arasında bizim usşak dörtlüsünə bir geçki yapılmış oluyor; neyruz-i-arabın pest tarafına bir tanını ve daha peste bizim usşak dörtlüsünün katılmasından bu dizinin küçük makamı olduğu anlaşılmaktadır.

(7) Mahur-i-kebir dizisidir; bu dizide yedinci yeden nağmesinin küçük olarak kullanılmasıonda rasta bir geçkinin mevcudiyetini göstermektedir: çünkü (si-puselik) ile (ırak-bakiye-diyezli fa) aralığı artık dörtlüdür; tam dörtlü olması için (ırak) yerine onun (geveş-küçük mücennep diyezli fa)ının mevcudiyeli tâzindir ve diz onunla tam, mustakil ve mülayim olur. Bu zıt kimseler dizinin pest tarafındaki eskileri usşak ve bizim gârgah tesniye ettiğimiz beşliye mahur adı vermişlerdir.

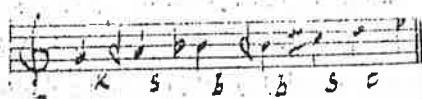
(8) Nevruz-i-hara, beş aralık ve altı nağmeden ibaretir; pest tarafta bizim usşak dörtlüsile tiz tarafta büyük ve küçük mücennoplerden müteşekkîl bir küçük ölçüt vardır; lahni tamamıyla olmayan bir dizidir.

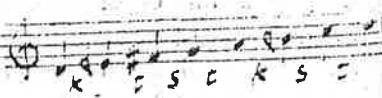
(9) Nevruz-i-bayatı'dır: Abdülkadir cami ul-ehvanının allâncı babının dördüncü faslında, amma bayatı beş nağmedir; dördüncü ses, üçüncü ile dördüncülarının arasından çıkan nagmedir; bu nagmelerin mecmuu nûzûn ve rikkat verir, ve hiczâr ile pusenge yakındır, yanı ikisinin arasındadır; bu dizinin mütenafîr olduğu açıkça duyulmaktadır: (ileride usşak makamında bayatiye bakınız).

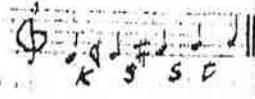
(10) Hisardır, sekiz nağmeden mürekkep mütenafîr bir dizidir.

(11) Nûhûst'dur, pest tarafta eskilerin hicazı veya izzâzî beşlisine tiz tarafta bu günkü bizim usşak dörtlüsü ona katılmıştır; birinci ve ikinci seslerin aralığını büyük yerine küçük ya-parsak bizim bu günkü hicazı veya izzatımız olur. (ileride izzâzî ve nûhûst dizisine bakınız).

(12) Uzzal, beş nağmedir; bundan da birinci ikinci nagmeler aralığı büyük mücennep gösterilmiş olduğundan yanlıştır.

(13) Eviç, sekiz sektör; dizide üç dörtlü, iki beşli, bir sekizli olup gizli mütenafîr denilirse de istisnaen mütenafîrdir.

(14) Niyriz, iki nevinir; birincisi beş nağmeli olup ikincisi de niyriz-i-Kebir adında sekiz seslidir; hem beşli, hem de sekizli de birinci ikinci nagmeler aralığı büyük

mücennepdir; on yarız-i-kebirde iki beşli, üç dörtlü, bir sekizli olup gizli mülenafir görünümekte ise de üçüncü sesten sonraki artık dörtlü ve onun beşli dizinin nağmelerini mütenafir yapmaktadır.

(15) Müberka, iki nağmedir ki mecmuu bir büyük mücennepdir tezin-i-elhan için onun lizine k k t pest tarafına k t k aralıkları ifade edilir; bu surette gayet mütenafir bir dizi husule gelmiştir.

(16) Rekep'dir ki üç nağmedir; bir büyük, bir küçük mücen- nep aralıklarından ibarettir.

(17) Sabadır, karşıki notada görülmeye:

(18) Hümeyun: onun notada görülen dizisi post tarafı bizlim rast dörtlüsüne üz tarafı yine bizlim ussak dörtlüsüne katkılmıştır, çok mülenafir bir dizidir.

(19) Zavil oda seğdir, üz tapafına bud-i-irhanın (tanrıının dörtte biri) izafesi şarttır; bu da mütenafir bir dörtlidür.

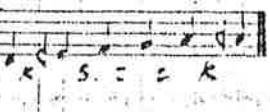
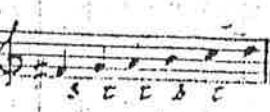
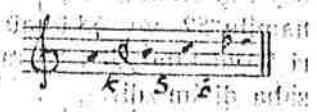
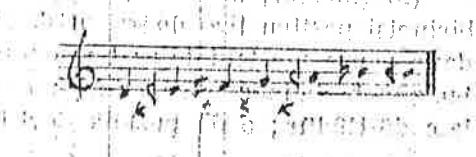
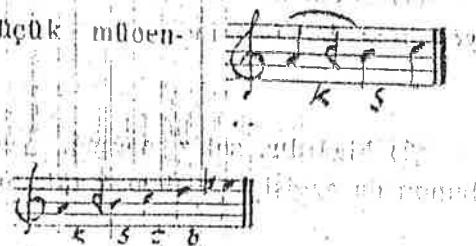
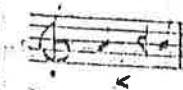
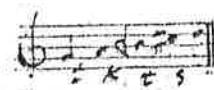
(20) İsfahanek'dir ki eskilerce hiczazdır, dizisi mülenafirdir.

(21) Ruy-i-irak, eskilerin hiczaz dörtlüsünün üz tarafına bir bud-i-mücennep ilâye edilmiştir, bu da mütenafirdir.

(22) Bestenigar, dört nağmedir, yanı bizim eksik saba dörtlüsünün bakiyelisidir; Safiyuddin bunu küçük ismle yazmıştır; saba dörtlüsünün tashihinde söylediğimiz veçhile bakiye aralığı pest, büyük mücennep ise dik düşmekle olup küçük mücennep saba dörtlüsünü güzel bir halde işittiriyor.

(23) Huzi, altı nağmo ve beş aralıklıdır; dizesde ikinci üçüncü aralık birer tanrınidir, bu tanrı büyük mücennep olsaydı o halde bizim irak Yahud seğah dizimizin altı nağmesinin mîlâyım dizisi olurdu.

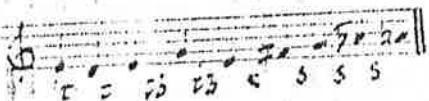
(24) Muhayyir, dır bu gürkù Hüseyni dizimizdir; Safiyuddin ona muhayyir-ül-Hüseyni'smini vermiştir.

TERKİPLER

Terkiplerden bazılarını yazdım :

(1) Zavılı istahandır, dokuz sestir ; lahni mahiyyet anlaşılamamaktadır,

(2) Nigârdır, sekiz nağme, yedi aralıktır, bunun da ezgisi anlaşılamamaktadır.

(3) Nişaburek, altı sesli, beş aralıkhıdır ; ezgisi bizim hüseyini beşlisinden ibaret olduğundan ona nişaburek ismi verilmesinde bir hususiyet yoktur.

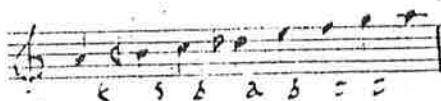
(4) Uzzi, sekiz nağme, yedi aralıktır ; şubeler arasında bunu yazmıştık ; mihelliler beyninde isim yönünden de ihtilâflıdır.

(5) Mustear, dört nağme, üç aralıktır, bu aralıklardan birincisi pestten tize doğru artık ikili, sonra bir bakiye, daha sonra bir tanınıdır ; bu sebeple artık dörtlüdür ; bizim bu gün bildiğimiz müsteár makamındaki dörtlü artık değil tam dörtlüdür ; o da puselik dörtlüsüdür.

(6) Sünbülé'dir, sekiz sestir :

Bu dizi Hi-

zir bin - 1 - Abullahda on iki makamdan kılıçık makamıdır ; Ladikli Mehmed Çelebi zeyn-ül-elhanında, ihtilâflıdır diye ve sünbülé namile 52 ve 53 üncü notalarda yazılı dizili kayd etmiştir ; 53 numerolu dizi bu günde saba dizimizdir.

TABİİ ÇARGAH DİZİSİ ve MAKAMI

Çok eski zamanlardan beri kullanmakta olduğumuz muhtelif makam dizilerimiz vardır, bunlardan hangisinin aralık ve seslerini tabii ittihaz edip de ondan diğer dizilerin aralık ve nağmelerini bulup çıkarabilelim ve onları yazıp okuyabilelim? Birinci kitabın 17inci sahifasında ufak aralıkların yazılması ve istihsalı ve bu dördüncü kitabı aralık ve dörtlüler mephastelerinde, bakiye, küçük ve büyük müconenep aralıklarının mutlaka bir taniniden muayyen mikdar tarih veya ona zami etmekle kolayca husule getirilebilinidğini ve bu sebeple bassaten taninileri çok olan çarigâh dörtlü ve beşliini tabii ittihaz ettigimizi mufassalca söylemişlik; buna nazaren Sadettin Arel ile blz çarigâh dizisini tabii itibar ettik (324 bicer) diğer dizilerden hususile usşak ve rast dizilerinin tabii ittihaz edilemeyeceğini bu kitapta dörtlüler mephastesinde kâfice söyledi; ileride de bundan tekraren bir az söyleyeceğiz.

Birinci kitabın 50inci sahifasında çarigâh dizisinin aralık ve seslerle hâlf ettilkso de burada da yeniden ona şu malumatı kattık: çarigâh dizisi pest tarafı bir çarigâh beşliine tiż tarafı aynı cinsten bir çarigâh dörtlüsünün katılmasından husule gelmiştir; durağı tam bir karar intibâi vermekte ve beşinci seste de güçlüsü bulunmakta olmasından ötürü, çarigâh dizisi ve makamı basit ve mistakildir. Birinci kitabın 50inci sahifasında onun aralıkları bildirilmiş ise de durağa nazaren onlar söylememiştir olduğundan surada yazdık.

Çarigâh makamına misal olarak Necip Paşa muelki kütüphanesinden aldığımız ve 160 sens öncə bizzat Hamparsum tarafından yazılmış olan çarigâh pesrevinin bir hanesini tercüme ile birinci kitabı kozmustuk. Bugün elimizde Hamparsumun notası ile puşelikli çarigâh pesrevinin 8 nüshası ve Kantemir'in mecmuatında segâhî iki çarigâh pesrevi ve tamburi Küçük Osman beyden alınmış segâhî bir çarigâh pesrevi vardır; buraya Kantemir'in mecmuatından nayı Mustafa Kevserinin pesrevinin tercümesi tamburi Küçük Osman beyden aldığımız pesrevi yazmayı lazım ve fai deli bulduk: [A]

[A] Nayı Mustafa Kevserinin pesreviyle Küçük Osman Beyden aldığımız pesrevlerdeki segâhlar tarafından puşelik yapılmıştır; bu pesrevler Sadettin Arel kütüphanesinden mevcuttur.

Cargah Peşrevi

Hane'i

A musical score page from a book. The title "Devri Kebir" is written below the staff. The staff consists of two lines of music, each starting with a clef (G-clef and F-clef) and a key signature of one sharp. The first measure contains a single note followed by a fermata. The second measure contains a sixteenth-note pattern: B, A, G, F, E, D.

Mülazim

Hang 2

Hane 3

Home 4

5

Çargâ

i Nayi Mustafa Kevseri

83. Harekâti sabahı

musikelerimiz

giz : ve' su nolası yazılı pi
mis inadığız.
250 GU edvâr risalesinde

hifesinde wünderic Ebubekir ağanın mahur bestesinin birinci misraında bestekâr tiz çarigâhtan çarigâhadek dizinin tamamını bir geçki olarak ifade etmiş olduğu müşahade edilmektedir.

Bunun gibi puselik ve hem aşiran mukamlarındaki ekerlerde dahi onların itensup ve kacip makamı olarak çarigâha geçki yapılmıştır; umumi dizide de mevkîinde çarigâh dizisi yer almıştır.

Bu mütalâalarımız esnasında Tîjhâlka Necip Paşa kütüphanesinden aldığım ve 160 sene evvel bizzat Hamparsum tarafından yazılımış mecmualardaki üç peşrevin puselikte yazılmış olduğunu ve kat'iyen segah bulunmadığını memnuniyetle inşâetede ettim ve bu puseligin mevcudiyeti yukarıdaki bîzim takdir ve hükümmüzzü teyid etti;

İste şu mütalâalara nazaren çarğah dizisinin segâhî değil puselikli olduğu kabul olunur; Lakin klimin tarafından ve kat'î hangi târîhte bu diziye çarigâh isminin verilmiş olduğunu bildiren bir vesikaya malik değiliz; fakat yine bu mütalâalar çarigâh dizisini Kantemir'in segâhî olarak yazması ile onun 250 sene ve daha evvelinden beri o namla istimal edilmiş olduğunu meydana çıkarmıştır;

Umum müelliflerce dey-ri mahurîsmi verilen ve bütün Türkistan, İran, Irak ve Anadolu halkı tarafından bilinip okunan bu dizi eski Lîdyâhlareç da biliindigini dikkat nazarı önüne alırsak onun mevcudiyetini 5-6 bin sene evvelisine dek çıkarabiliriz.

Hamparsumun 160 sene evvel yazdığı mecmualarda görüldü ki Osman Dedenin peşrevînîn 3 türküsü var; Birisi Kantemir oğlunun tarif ettiği vechile segâhî çarigâh dizisile yazılmıştır; yine aynı peşrev Hamparsumun diğer bir notasında sabâli ve puselikli yazılmıştır?..

İstanbul Konservatuari tarafından neşredilen mecmualarda sabâli ve segâhî olarak bir kağı hanfî ve Osman dede namına yine sabâli ve segâhî bir ayin-i şerîf mevcuttur; eğer bu eserlerin bize kadar nakkâde okuyanlar ve çalanların hata ettikleri kabul edilmezse, çarigâh bir de bazı müsikiciler tarafından sabâli kullanılmıştır.

O mevkîinde saba dizisile çarigâh üstünde bir hicaz beslist ve sonra bir rast dörtlüsünden mürekkep iki dizidir, yani saba dizisidir. Hâfi ve ayının ezgileri saba makamını yaptıktan sonra onun gûçlüsü olan (do-çarigâh) da asma kalmaktadırlar; müsiki merkezi bu lâhiplerin Do-çarigân da değil, aksine (düğân-lâ) da kalmalarını istemektedir.

Sabâli çarğâhin mevcudiyetini kabul etmiş olan 200 ile 250 sene evvelki müsikiciler bu kabul ve hükümlerinde hata etmişlerdir. Çünkü çarigâhta tam karar vermek mümkün degildir.

Bu lâhipler ancak saba makamını temsil etmektedirler. Kantemir oğlu tarafından çarigâh makamı dizisinin tarifinde saba sesi kullanmadığını da takdir nazârinâ almaktadır. Ve yine Kantemir oğlu Edvar kitabında diyor ki: Bu zamanda müsikiciler arasında makamlar hakkında pek çok lahalüfler vardır?

Şimdi onların makam telâkkileri hakkında diğer hatalarında sırası geldikçe makamlar bahsinde söyleyeceğiz; segâhî ve sabâli çarigâhin kabul edilmeyeceği bu surelle anlaşılmıştır, derim.

Rauf Yekta merhum 1924 lâhi muahhar telifi olan Türk Musikisi nazariyatı adlı kitabının 54 ve 55inci sahifelerinde şu vechile beyanatı bulunmuştur: (Esaî süllem, bir müsiki sisteminin esasını teşkil eden tabîf naqmelerin bir şîraya dizilmiş halidir. Türk müsikisinin esası süllemi teşkil eden tabîf naqmeler hangileridir? Bu suale ceap verebilmek için müsiki tarihîmizin buna taalluk eden sahhatını gökden geçirmeye lazımdır. Türklerin en kadim müsiki nazariyecisi olan hâkim-i şehrî Farabi, müsiki ilminin kavaidını yazdığını (kitâbil müsikiyyâl kebir) unvanlı kıymettar eserinde (Elcema-tüt tammetümünfasâtul gayril mütegâyyire) namını verdigi esası sülleminden bahsettiği sırada şark müsikisine esas olan tabîf naqmeleri eski Yunan hâkemâsının kitaplarında gördüğü tertipte ve hatta Yunanca isimlerini de ilâve ederek - aynen eserine naqil ve derç etmiştir; Mecmuu iki sekizli hândundan yani 15 tabîf naqmeden mürekkep olan bu

Bu esas süllemi nağmeleri arasındaki buutlere dair nażariyecilerimizin verdikleri izahata nazaran şark musikisinin tabii sesleri! hangi tertipte mürettep olduğu mükemmel anlaşıyor! Bu cihet evvel emirde ka'rilerimizin nazarında dahi tezahür etmek üzere Fârâbinin! Mebus'i anh nağmelere işaret itlibazettiği ebce harşlerile her nağmenin Yunanca ve arapça isimleri aşağıda bir cetvel içersinde gösterilmiş ve bu nağmelerin zamanımızdaki isimleride teshil-i tefehhüm maksadile cetvelc ilâve kilinmiştir

Tabii nağmelerin işaretleri	Kadim Yunanca isimleri	Arapça isimleri	Zamanımızdaki isimleri
A	Broslâmbanomen	Sekiletürmafrazat	Yegâh
B	Ipati Ipaton	Sakiletür reisat	Hüseyini Aşiran
C	Paraipati ipaton	Vasıtâtür reisat	Irak
D	Lihanos Ipatin	Haddelür reisat	Rast
H	Ipati meson	Sakiletül evsat	Dügâh
V	Paralpati meson	Vasitatül evsat	Segâh
Z	Libanos meson	Haddetül evsat	Çargâh
U	Meson	Elvusta	Neva
T	Paramesos	Fasilatül vuslu	Hüseyini
Y	Tiriti diyazogmanon	Sakiletülmün fasilit	Eve
K	Parniti diya zoğmanon	Fasilatül munfasilit	Gerdaniye
L	Niti diya zoğmanon	Haddetül munfasilit	Muhayyer
M	Tiriti iperbolayon	Sakiletül haddat	Tiz Segâh
N	Paraniti iperbolayon	Vasitatül haddat	Tiz Çargâh
S	Niti iperbolayon	Haddatül haddat	Tiz Neva

Rauf Yekta, Farabinin kitabı i keblr-i musikisini ya görmemiş veya hâl dikkâtlîce okunmamış olmalıdır ki (A) Farabinin eski Yunan musikisinden naklen (elcemaatüt lammetil munfasiletül gayril-mütegayyire) namile arapçaya tercüme etmiş olduğu diziye na münameşip ve ilimsiz olarak esas süllem namını kendisi vermiştir! Farabinin kitabında esas süllem tabii süllem diye bir tesmiye yoktur: Yalnız (elcemaatüt lammetül - munfasilitül gayril mütegayyire) ismi vardır ki manası değişmez ve ayrik tam cemaat demektir. Ve bu cemaat i tamme ismi tahtında başka dizilerde söylemişdir ki bu cemaat adının umumen 8 li dizilerle makamlarına verilmiş olduğu bu sözlerimizle teavyün etti, yalnız Rauf Yektanın cetvelde yazmış olduğu diziye verilmiş bir isim değildir. Yine bu mütalaaya binaen Rauf Yektanın Şark musikisinin tabii nağmelerinin hangi tertipte mürettep olduğu mükemmel anlaşıyor, demesi de hiç bir bakıat ifade etmiyor! Farabinin kitabında bildirmiş olduğu tam cemaatler ve isimleri eski Yunan dizilerine ve onlarına nazariyesine

(A) Kitabı i keblr-i musikinin hiç bir nüshası kütüphanelerimizde yoktur. D'Abinger tarafından Fransızca tıpkıya edilmiş olup Sadettin Aral Kütüphanesinde mevcuttur.

seyirinde aynı perdelerde Tiz Nevâya çıkması veya hâl yegâh'a kadar inmesi vardır.) Musikimizde yine ameli yoldan mütalâa eden Abdülbâki Dede, Kematî Hızır ağa, Kan temir oğlu Rast makamını şu iki dizî ile bildirmiştir:

Tize çıkan bizce mütehakkak rast dizisi olup pesle inen dizî ise Acemli rast dedi. (görmiz gayri müstakiluşşak ve rastap murekkep dizidir. İşte notada görülen Acemli rast dizisinin istiklalî yoktur. Çünkü durak olan (sol-rast) Altındaki (fa acem Aşiran) la kâhi asmadır. Bu dizinin ikinci (lâ dûgâh) sesinden yedinci (sol-gerdaniye) nağmelerindekiuşşak dizisinin durak ve güçlüğe beraber yedi sesi mevcuttur. (Rast sol) dan itibaren merdivenin altı sesinde durak ve güçlüğe beraber rast dizisi mevki almış olmasına göre bu acemli rast dizisinde nağmelerin işlirakinden dolayı rast makamı ileuşşak makamı birbirine geçkili olarak bulunmaktadırlar ve umumien acemli rast makamında ki eserlerde kalış ekseriya yeden olan (bakiye diyezli fa-ırak) ile tamamlanmaktadır; bunun aksisine olarakuşşak makamındaki herhangi bir eserde bu acemli rastta geçki yapıla gelmektedir; Lâdikli Mehmet Çelebi, Hoca Abdülkadir, Safiyüddin bu acemli rast dizisini işitsiz olarak kitaplarında yazmışlar; fakat geçki ve hassastan makamların istiklal ve basitliği hakkında hiçbir mesai sarfetmemiş olduklarıdan onu müstakil daire olarak göstermelerinde hata etmişlerdir; Hızır Bin-i Abdullah ve Bedr-i Dilşad eskiden beri ıslîmal edegelmekte olduğumuz rast makamının dizisini 515 ve 530 sene evvel Türkçe yazmış oldukları risalelerinde bildirmiştir; Hızır Bin-i Abdullah kitabınn 41/83 üncü sahifasında rast makamının merkez ve dairesi budur diye onu şöyleden tarif etmiştir: (evvel yegâh yani rast, dûgâh, segâh, çargâh, pençgâh yegâh isfahan yani neva, dûgâh hüseyini, evîç segâh hisar, yegâh gerdaniye).

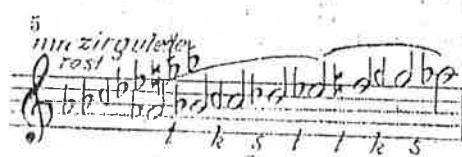
Bedr-i Dilşad risalesinin 36 nci sahifasında Derbeyan-ı düzen-i rast diye onu şu veçhile söylemiştir: (rast, dûgâh, segâh, çargâh, pençgâh, hüseyni, hisar, gerdaniye) bu tariflerin her ikisi de aynen bizim rast dizisidir.

Safiyüddin Şerîfiye ve kitabı edvarında (674 hicri) Abdülkadir camiyül elhan ve makasidül elhaâsında (830 hicri) Lâdikli Mehmet Çelebi Fethiye ve Zeynül elhanında (880 888) Hızır Bin-i Abdullah ile Bedr-i Dilşad'ın bildirmiştir. onları rast dizisini gerdaniye namile avazeler arasında yazmışlardır. Hızır Bin-i Abdullah ile Bedr-i Dilşad'dan gayri diğer müelliflerin rast ismîle kitaplarında gösterdikleri dizî bizim bu gûnku yegâh mûrekkep dizimizdir; Safiyüddin Abdülkadir, Lâdikli Mehmet Çelebi bu yegâh dizisinin ilk beş nağmelerinin isimlerini (yegâh, dûgâh, segâh, çargâh, pençgâh) olarak kitaplarında yazmışlardır. Halbuki Hızır Bin-i Abdullah ve Bedr-i Dilşad ki Abdülkadir ile aynı zamanda yaşamışlardır. Asıl mistar rast dizisi olduğunu ve nağmelerinin isimlerinde (yegâh, dûgâh, segâh, çargâh, pençgâh, şestgâh, heştgâh ve heştgâh) olarak merdivenin

Tamam sekiz sesini risalelerinde söylemişlerdir. Safiyüddin Abdülkadir vesairenin bu sekiz isminden yalnız beşini bildikleri ve tamam sekizi malum iken üçünü bilmeydikleri Abdülkadir'in muasırı olan Bedr-i Dilşad Hızır Bin i Abdullah'ın yukarıdaki şahadetlerinden anlaşılmaktadır. (Çargâh, makamına ve müstamel nağmeler fasılına bakınız).

Buda mahal ve mintakanın ihtilafından ve müsikiciler arasında ilim gizlemek kötü adetinden doğmuş olsa gerek, bu mutalâaya göre rast dizisinin 800 900 sene ve daha önceleri o nam ile malum ve müstamel olduğunu hâssâtan Bedr-i Dilşad ve Hızır Bin i Abdullah'ın risalelerindeki müneyyed beyanat ile tahmin ettik.

Tabîf çargâh dizisi bahsinde söylediğimiz veçhile asıl mistâr itibar edilecek Hızır Bin-i Abdullah ile ona tebaan Rauf Yékta ve onlardan daha evvelki meçhul müsikicilerin kabul ve itibarlarının ilim ve amele uymamış olduğunu ve ilmî bir delil gelirmeksiz rast dizisine asıl mistâr tabirinin ilimsiz, lüzumsuz ve faidesiz verilmiş olduğunu orada tebarûz ettirdik; ve muhtelif dizilerimizin nağmelerini bulup yazmak için onların içlerinde buna en elverişli olarak çargâh dizisinin tabîf olarak kullanılmasının mutlakâ elzâm olduğunu katlıyetle belirttik (dörtlüler mephâsine ve tabîf çargâh dizisine bakınız) ve unutulan bir şeddini buraya yazdık.

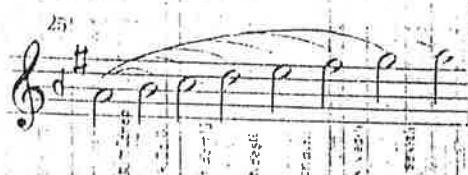

Orta Asya'da Türkistan, Irak, Iran, Anadolu ve Rumeli bu rast makamını terennüm edegelmekte olduklarımdan o mahiyette bu kitâ'aların halkince onun 5-6 bin sene ve daha evveleri bilindiğini tahmin edebiliriz.

Hüseyni makamı ve dizisi

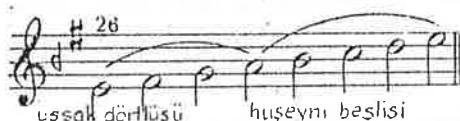
Birinci kitabın 94 ncü sahifasında Rastın mensubu olan Hüseyni makamının dici ve şellerini mufassalan yazmıştık (oraya bakınız).

Hüseyni dici, pesl tarafta bir hüseyni beşlisine tizde bir uşşak dörtlüsünün kalınlımasından doğmuştur. Durak nağmesi metin bir kâlîs hissini vermekle olup beşinci nağmede güçlüük vazifesini ifa etmektedir; buna nazaran bu dici basit ve müstakildir; Hüseyni dizisinde durağa nazaran araklılarını aşağıda yazdık:

Burada kadim müelliflerin hüseyni dici ile bizim kullanagelmekte olduğumuz hüseyni dizisinin farkını ve bizim hüseyni diciinin o adla bilindiği latihî mütalâa edecegiz:

Abdülkadir, Lâdlkli Mehmet Çelebi, Molla cami ve Alişah vesaire hüseyni dizisi olmak üzere bizim mürekkep hüseyni aşiran dizisini göstermişlerdir. Bu dizi bizim Hüseyni dizisinin makusu olup yani bizim hüseyni dizisinin tizdeki usşak dörtlüsü pest tarafta bulunuyor :

Bu dizide dördüncü (Lâ dügâh) nağmesi onun güclüsü degildir, onun aksine hüseyni beşisinin karargâhi olduğunu kulak takdir etmektedir. Güçlü ise hüseyni beşisinin beşinci (mi-hüseyni) sesidir, pest taraftaki usşak dörtlüsünün durağı olan (mi hüseyni Asiran) da makam bir az asma kalmaktadır; Çünkü o ses yukarıdaki hüseyni beşisinin güçlüğündür. Bu mütalâaya göre eskilerin hüseyni dizisi mürekkep bir makamdır; ve kendileri dizilerde seslerin vazifelerini tayin etmemiş olduklarıdan makamlar, mürekkep makamlar, şubeler ve avazeleri birbirine karıştırmışlardır.

Hızır Bin İ Abdullah 515 sene evvel risalesinde müstamel makamını saydığı sırada hüseyni makamının merkez ve dairesi budur diyor: (evvel dügâh, segâh, çargâh, yegâh pençgâh, dügâh hüseyni seragaz; segâh hisar, gerdaniye, muhayyer). Bedr-i Dilşad da 530 sene evvel kitabınp dârmâlla-i makamat mephaştnde onu şöyle tarif ediyor:

Hüseyni makamı hüseyni perdesinden başlar dügâhta kalır diyerek bir beşli dahlînde onu bildiriyor; bu iki zatın tarifi bizim hüseyni dizisinin aynı olduğunu belirtmeliy়ি. Safiyüddin kitabından bizim hüseyni dizisine muhayyirül-hüseyni ismini vermiştir. İşte bugünkü bildiğimiz hüseyni dizisi Hızır Bin İ Abdullah ve Bedr-i Dilşad'ın söyledikleri vechile değil (515 ilâ 530) sene evvel kendi mensubu olan rast dizisi gibi (800 900) sene evvel o namda ve o mahiyette bilindiği bu yoldan tezahür etmiştir. Bu dizide Anadolu ve Rumeli ve Irak, Türkistan'daki Türkler tarafından kullanılagelmekte olduğundan binlerce senelerdenberi onun bilindiği ve varlığı kabul olunur.

Birinci kitabın 140 ncı sahifasında Acevî olarak Hüseyninin ikinci bir dizisini yazmışsa o hatalı ve usşak dizisine geçkili olduğu ve dizide hüseyni beşisinin tiz tarafindaki kürdi dörtlüsünün vazifesi bulunmadığı sonraki mütalâalarımızla tahakkuk ettiğinden kitaptan onu tay ediniz.

Uşşak makamı ve dizisi

Birinci kitabın 57 ncı sahifesinde usşakin dizi, makam, şedlerini müfassalan yazdı. Halbuki birinci kitabın 16 ncı sahifesinde aralıklar ve 35 ncı sahifesinde usşak dörtlüsü bahislerinde eski müelliflerin Nevruz ve bizim bu gün usşak tesmiye ettiğimiz dörtlûnün safiyüddin ve Rauf Yekta'dan aldığımız vechile birinci ve ikinci ses aralığının nisbeti olan $\frac{11}{10}$ nun hakikisinden haylica pest ve yanlış olduğu bu kerre anlaşılmıştır; mikyası

savlin umum 1000 milimetre luluına göre $\frac{11}{10}$ nisbetile ikinci sesin çıktıgı uzunluk 909 milim tredir ki çok peştir. Bunun gibi Kuthüddin'i Şirazini şu $\frac{32}{30}$ nisbeti 937 lul vermesine nazaran tamamile Dikkürdî olmuştur ve bu büsbütün yanlışır. Bu gün Sadel'in Arci ve Mesud Cemil ile benim tetkikatımızın vermiş olduğu netice durakla, segâh sesleri beynindeki nisbet $\frac{1000}{904} = \frac{125}{113}$ olduğu taayyün ve tabakkuk etmiştir. Büyükk Mücennebin nisbeti olan $\frac{65536}{59040} = 901$ milimetre lul verilmektedir. 904 ile arasındaki fark bin sekiz yüzde üç milimetre kadar az olduğundan Uşşakın ikinci sesini yine büyük Mücenneble gösteririz ve bu 901 milimetre ile 901 arasındaki üç milimetrelük fark rast dörtlüsü ve beşisinin verdiği intibâr bozmamaktadır; bundan dolayı rast beşisi içerisinde uşşak dörtlüsü mevcuttur deriz. Bu uşşak dörtlüsü bir geceki addedilemez. Eski müellifler Nevruz dörtlüsü (Cct_{KSt}) büyük, küçük Mücennebler, tanımı diye kitaplarında harfli nota ile yazmışlardır hususi olarak onların aralıklarını yukarıda yazdığımız veçhile yanlış tayin etmişlerdir. (Dörtlüler bahsinde de uşşak dörtlüsünün tashihine bakınız.)

Uşşak dizisi pest tarafta bir uşşak dörtlüsüne tiz tarafta bir puselik başlığının katulmasından husule gelmiştir. Durak sesl altındaki yeden (sol rast) ile, metin bir kâlış hissini vermekle olup dördüncü seste güçlülük etmektedir. Bu sebeple bu merdiven basit ve müstakildir. Karargâhına nazaran seslerin aralıklarını şu noktada gösterdik.

ünudulmuş olan bir şeddininde buraya yazdık:

Bizim uşşak nâmile bugün kullandığımız diziyeye hangi tarihtenberi o isim verilmiş? Eskiler indinde muhtelif zaman ve mekâna göre onun adı ne idi? Bu noktayı inceleyelim.

1209 hicride Edvarını yazmış olan Abdülbaki Dede uşşak makamının zikri esnâsında (onun uşşak ismîle müsemma olmasına senet ceddîm şâhibî mîracîye Nayî Osman Dede efendinin uşşak namile bestelediği âyini şeriftir) demiştir. Halbuki Hafız Postun el yazısı ile yazılı kendi mecmuatında (Revan kütüphaneşi no : 1724) diğer nusha avukat Halil Ethem Arda beyin kütüphanesinde) onun uşşak makamında eylevîm elimizde mevcut zincir bestesi vardır. Hafız post 1101 de vefat etmiştir. Bundan başka 1103 te vefat eden Çömlekçi zade Recep'in uşşak nakış yürük semaisine de malikiz. 1142 de vefat etmiş olan Nayî Osman Dedenin 80 sene yaşadığını tahmin ettigimize göre onun doğumlu tarihinden en az 30 sene evvel Hafız Postun ustası Kasımpaşa Koca Osman Efendinin Uşşak ismine bir kâr ve saire yapmış olduğu Hafız Postun mecmuatında

doğru olmadığı anlaşıldı. Diğer taraftan bir mevlevi ayinişerifi mevcut olduğuna ve ettiğimize göre o vakitte ve sonra uşşak isminin dügâh ile mubadele ettirildiği anlaşılmaktadır.

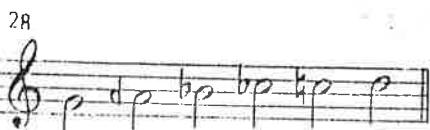
(1062 - 1087) tarihli Ahi zade Ali Çelebinin musiki risalesinde şöyle denilmiştir: (Dügâh oldurki cüz'ü küçük ola; yani sabanın bir cüz'üdür demek istiyor; Nev'i ahar : kendi hanesi rast üstündedir. Ağazesi ve karargâhi yine kendi perdesidir. Kendi hanesinden aşağı rast, yukarı segâh ve çargâh hanelerini seyreder. İşte dügâh seyri budur) demiştir. Ali Çelebi ilmî musiki nazariyecilerinin yürüdüğü yolu bilmediği için böyle gayet noksan ve ilme uymaz bir tarzda söyledişi neviaharın tarifinde Neva sesi bulunduğu muhakkaktır. Netekim bu mütalâalarımı Abdülbaki Dede Edvarında şu veçhile söyleyerek teyid etmiştir. (Düğâhı kadim, bu dahi Kudemayı müteahhirin ve kudema indinde yegâh, dügâh gibi iki perdeden ibareltir: Lâkin zam olunan nagamalta segâh, çargâh, Neva perdesinde seyri ekser ve ma'dasında biliktizadır, sözlerinden zam edilen hüseyni beşlisi değil uşşak dörtlüsü olduğu vazıhtır. Demekki kudema ve kudemai müteahhirin dügâh namında inşa etlikleri ezgiler bizim bu günü uşşakımızdır. Abdülkadir (Fevaidi aşere) namındaki eserinde ikinci saidenin ikinci faslında suallı cevaplı beyanatunda : (düğâh şubesini A nagmesinden yani (yegâh re) yapsalardı pesl tarafla gilmek (sazın müsaadesizliğinden olacak) mümkün olamazdı, Halbuki (H) dan yani (rast dügâh) tan yapılarak yegâha kadar tezyini elhan için tasarruf mümkün olduğu gibi dügâhtan doğru (bah) yani Neva sesine kadar seyredilebilir, ve bu suretle dügâh şubesinde bir lâtin yapıldığı vakit bir sekizli içinde nağmeleri seyrettirmek kabil olur ilâh) demiştir. Abdülkadirin bu sözlerinden dügâhtan nevaya kadarki uşşak dörtlüsünün dügâh şubesi olduğu anlaşılmaktadır. Bu şubenin (500 - 600) sene evvel bu namla bilindiği tezahür ediyor. İşte Abdülkadir, Abdülbaki Dedenin beyanatını yukarıdaki sözlerile teyid etmiş tir. Camiülehan, fethiyede bizim uşşak mevcuttur, fakat isimsizdir. Ali Şahin telif edip Horasan baş veziri Ali Şir Nevaîye takdim etmiş olduğu mukaddimetülusul (takriben hicri 850) ismindeki kitabında uşşak dizisinin adı Canfeza'dır. Birinci kitapta uşşak makamının tarifi bahsinde bayati makamı hakkında şöyle demistik; Bayati uşşak dizisinin inici bir tarzda istimalinden başka bir şey değildir, bu uşşak demektir. Kantemir oğlu Edvarında, tiz taraftaki sekizli dizinin sesleri arasında (neva re) den sonra bayatinamile (nimhlsar-küçükmücenneb, bemollumi) bir perde yazmıştır. Osman Dedenin zikrettiği sesler içerisinde bayati alanında bir perde yoktur; Kantemir oğlunun ve bazı musikicilerin bayatinin bir unsuru zanettikleri bu perde ile daha tizindeki (eviç bakiye diyezli fa) ve (gerdaniye-sol) seslerile yaptıkları bir hicaz geçkisi bayatinin unsurlarından değildir,

o bir geçkidir. Netekim Kantemir oğlunun kıl mevcut oluşu ve bazısında mevcut olmayış Küçük hoca Halife Zade Tahir esendi, Tab'lerinde her zaman mutlaka hicaz geçgisinin geçki mahiyetinde varlığı görülmektedir. Ab etmiştir :

(Bayati : Neva ile uşşaktan mürekkeptir kâhice neva perdesinin kâhice bayati perde eder, bu terkip mütechbirinin ihtiraidir). Bu delerinden sonra bir miktar aralıklı olduğu

tayı (düğâh gösterip segâh, çargâh ile neva dahi göstere, badebu Nim Acemden Hüseyini, Neva, Çargâh, Segâh göslere, perde düğâhta karar ede) diye bildirmiştik hemen bizim bildiğimiz bayati, yani uşşakatur.

Abdülkadir Camî'ül Elhan ve şair eserinde, Lâdikli Mehmet Çelebi Fethiye ve Zeynûl Elhanında, Molla Camî musiki risâlesinde, Abdülaziz Nekâvelül Edvarında âvâze ve şubeler bahislerinde Nevruzi bayati diye 4 altı sesli diziyi yazmışlardır.

Bu zatlar şüphesiz Abdülkadir'den naklen, dördüncü sesin üçüncü ile yarısından çıkışını söylemişlerdir.

Bü nektadan anlaşılıyorki pestten tize doğru evvelâ bir büyük Mucenneb (K) sonra Küçük Mucenneb (S) sonra üçüncüden dördüncü ses (1/2 B) kadar olan bakiyyenin yarısından çıkan bir nağme daha sonra bir Küçük Mucenneb aralıklı (S) ses ve daha sonra bir tanini aralıklı nağmedir ki cümlesi altı ses oluyor. Üçüncü ile beşinci ses arasındaki bakiyye iki yarım bakiyyeye inkisam etmiştir.

Bu seslerle kötü, mütenasır, terennümü güç bir altılı vücut bulmuştur. Bu dizinin lâhnî ve güzel bir hususiyeti yoktur. Bunun için Abdülkadir'in ve ona tabaann diğerlerinin bayatiye vukufsuzluğuna ve onu yarlış menbadan almış olduklarına hükmdebiliriz.

Halbuki Oğuz Türklerinden olup, İrak Azerbaycan ve Cenubî Anadoluya 900-1000 sene evvel Türkistan'dan hicret etmiş olan bayati kabilesinin kendi namlarına verilmiş bayati makamını ve halta torunlarına bu ismi koyduklarına ve onunda bu gün bize kadar mûteaddit vasıtalarla gelmiş bulunduğuna göre bu makamın umum Türkistanda da bilinmiş olduğu kabul olunur. Şu halde bizim Uşşak makamının o mahiyetle Türklerce bilindiği tarihi beş altı bin sene evveline kadar çıkarabiliriz. Japon plaklarında dahi Uşşak dörtlüsünün terennüm edilmiş olduğuna rastladık.

Hicaz makamı ve Nevileri

Hicaz makamının dört nevi olduğu malumdur: (1) Hicaz, (2) Uzzal, (3) Humayun, (4) Zırgüleli Hicaz; Birinci kitabin 65 şir ci ve diğer sahifelerinde onları mufassalan bildirmiştir. Burada bu hicazların duraklarına nüzərən aralıklarını aşağıda bildirdik:

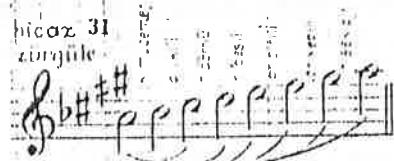
29 humayun dizisi

hicaz veya uzzal dizisi

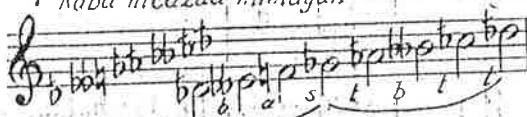

hicaz 31
zırgüle

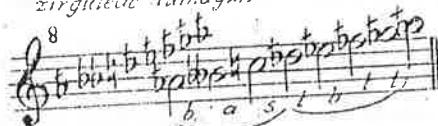

Unutulmuş bazı setleride gösterdik:

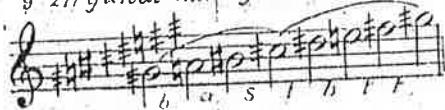
1 Kaba hicazda humayun

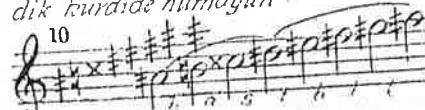
zırgülede humayun

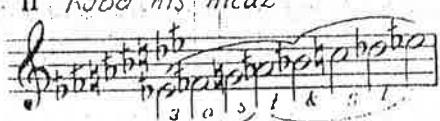
9 zırgülede humayun

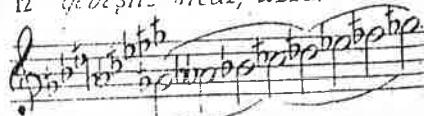
dik kürdide humayun

11 kaba his hicaz

12 gveshte hicaz, uzzal

13 kurdide hicaz uzzal

14 dik kurdide hicaz, uzzal

15 irakta zirgileti hicaz

16 riq'çülede hic zirgile

17 zirgilede hic zirgile

18 dik zirgilede hic zirgile

19 dik zirgilede hic zirgile

Bu Hicaz dizilerinin durakları tam bir kalış duygusunu vermekte ve dördüncü veya beşinci sesleride güçlülük vazifesini ifa etmekte olmalarına nazaran onlar basit ve müşakkıl birer makamlıdırlar.

Bu dördüncü kitabıñ dörtlüler mephasisinde de kadim müsikisinasların, hicaz dörtlüsünün aralık nisbetlerini takdir edememiş olduklarını ve hicazı dedikleri dizinin bizimkinden ayrı mahiyette olduğunu tenkid ettik; ve hicaz dörtlüsünün birbirlerine karib olan dört vechinin nisbetlerini de orada bildirdik. Hicaz dörtlüsünün geçmişte olduğu gibi ya pest ve tiz taraflarda birer küçük mücenneple ve müslesna olarak bazan pest veya tiz tarafta bir bakiyye ile hicaz dörtlüsünün bulunluğu bazı makamlarda yazılmasını bu kerre yeniden mütalâa ile muvalık bulduk. (Bu kitapta dörtlüler mephasisinde eskilerin hicazı dörtlüsünün tenkidine bakınız) Şimdi Hicaz ve Uzzal isminin ne vakitten beri malum ve müstamel olduğunu inceliyeceğiz :

Hızır Bin-i Abdullah risalesinde (845 hicri) makamatın dairelerinin tarifinde (dûgâh, segâh, hicaz, pençgâh, dügâh Hüseyini, segâh hisar, yegâh gerdaniye, dügâh muhayyer) diye hicaz veya uzzal dizisini eskiler gibi segâhî olarak söylemiştir; Kantemir oğlu (1120 hicri), kemanî Hızır ağa (1162 hicri), Abdülbaki Dede (1209 hicri) dahi ikinci

nağmeyi segâh olarak söylemişlerdir; bunlar müziklerimizin nazariyelerini bilmediklerinden eskilerin sözlerine ittiba etmişlerdir. Nazariyatla iştigal etmemiş olan ustalarım Zekâi ve medenî Aziz efendiler de bu eski müelliflere itibaren ikinci sesin segâh olduğunu söylemişlerse de terennümleri esnasında ikinci sesi (dikkürdî - bakiyye bemollu si) olarak icra etmekte idiler. Bunlar gibi Hızır Bin-i Abdullah'ın ve diğerlerinin segahın dik kürdi olacağını takdir edememiş oldukları aşikârdır. İşte bu mütalâadan anlaşılmıştır ki bizim bu gün kullanmakta olduğumuz, Hicaz veya uzzal dizisi (515 530) sene değil daha çok zaman önceleri bu isimle biliniyordu. Yukarıdaki segâhî diziyi Safiyüddin ve Abdülkadir kitaplarında nübüst namile bildirmiştirler; eğer bu dizide birinci ve ikinci nağmeler aralığını büyük mücennep olmayup küçük mücenneb olarak kabul edersek o tamamile bizim hicaz veya uzzalımız olur.

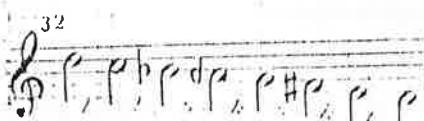
Kitap ı edvar ve şerefiyesinde Safiyüddinin, cins i nazim-ı gayr ı muntazam-ı eskal ve gay-r muntazam ı ahat namları ile şu aralıklarını bildirmiştir olduğu iki dörtlü tamamile bizim şimdiki hicaz veya uzzalımızdır.

	15	6	16
(1)	14	7	15
	16	6	15
(2)	15	7	14

Bu zat bu dörtlünün mevcudiyetini anladığı sebeple bizim dizisinin Safiyüddin zamanında da isimsiz terennüm edilmiş olduğu bu suretle belirmiştir; binçenaleyle bu hicaz veya uzzal dizisinin Türkistan, Tataristan, Iran, Irak Anadolu ve Rumelide çok eski zamanlardan beri bilindiğine hükmedebiliriz.

Uzzal ismine Lâdikli Mehmet Çelebinin Fethiye ve Zeynül elhanında tesadüf ettik; bu zat bu ismi daha eski bir müellifin kitabından almış olduğu şüphesizdir. Hızır Bin-i Abdullah risalesinde ve mürekkep makamlar bahsinde Uzzalî (Hüseyin agazeder, hicaz yüzünden düğâh karar eder) diye tarif etmiştir ki bu da bizim hicaz beslimizdir ve buna uzzal adı da verilmiştir; Bu mütalâa ile uzzal isminin (600 - 700) sene evvel kullanılmış olduğu bu suretle sabit olduğunu müteaddit fasıl meemualarında Uzzal fasıl namile seslerin güfteleri de vardır.

Humayun makamına bu isim ne vakit verilmiştir? Elimizde eski olarak müezzin Mustafa'nın (Humayun çember) bestesi (1099 hicri), Seyit Mehmet Nuhun Humayun Sengin semaisi (1110), Damad İbrahim Paşanın Kâri vesaire vardır, bu eserlerden Humayun isminin bizim gösterdiğimiz vechile takriben 400 sene evvel o diziye verilmiş olduğunu tahmin ettik; Safiyüddin, Abdülkadir, Alişâhta Humayun olarak şu dizi yazılıdır :

Pest tarafta Rast dörtlüsüne tiz tarafta bir Hüseyni bezlisi katılmış olup dört mülâyim aralığı olan bu dizi mütenafîdir, istiklâli yoktur. Çünkü durakta kalış, asma

ve dördüncü ses güçlülük edememektedir. Humayunun şu vechile eskilerde bulunduğu onu 7, 8 yüz sene evveline çıkarıyor fakat bu eski müelliflerin kitaplarında isimsiz olarak bu segâhî dizi mevcuttur:

75

Kantemirin Zırgüle peşrevini tercüme ile notasını buraya

Zengüle Peşrevi

Kantemir oğlu

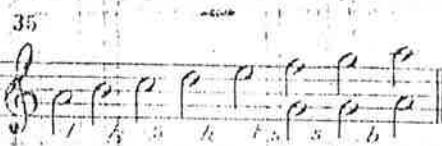
Orta devrekbit 88

mildarime 108

sakin 88

Bu peşrevin mütalâasından anlaşılaceği üzere Kantemirin tarif etmek istediği Zengüleli Hicazdır; Lâkin kendisi musikinin nazariyesine vakîf olmadığı için onu yukarıda görüldüğü üzere bildirememiştir. Safiyûddin, Abdülkadir, Ali Şah, Mehmet Çelebi Zengüleyi şu notada görüldüğü vechile iki dizili olarak bildirmiştir; (Nota 35)

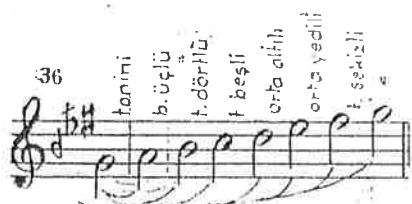

Bu iki dizide mülâyim araklılar beş adet olduğundan mütenafirdirler ve ikinci dizinin tiz tarafındaki bir bâkiyye yeden nağmesile pest tarafta kalışda kötü olmaktadır, bilâkis dördüncü seste duraklık daha ziyade hissolunmaktadır. Fakat o da güçlük edememektedir. Binaenâley esâkilerin gayri mustakîl ve mürekkep ve kötü olan bu diziyi makam olarak kabul edip nasıl kullandıklarını anlamak mümkün değildir. Bu müelliflerin Hicaz vesairede olduğu gibi Zengüleninde mahiyetini başka makamlarda olduğu gibi yanlış öğrenmiş olduklarını söyleyebiliriz; fakat bu ismin olarin zamanında mevcudiyeti bizim Zengüleli Hicazın onların zamanlarında ve daha çok evvelki çağlarda bilindiğine bir delil olabilir.

Berd-i Dilşad, Zırgüleli Hicazı 531 sene evvel risalesinde yazmış olduğuna ve Zırgüleli Hicaz ise pest tarafta bir Hicaz beslisine tiz tarafta Hicaz dörtlüsünün çatulmasından ibaret olduğuna göre onunda bilindiği zamanı diğer Hicazlar gibi 4-5 bin ve daha çok sene evveline dek çıkarılabilir.

Suzinak Makamı

Biri dügâhî, diğeri Zırgüleli olmak üzere birinci kitabın (121-242) sahifalarında iki türlü suzinak bildirmiştir: ve Zırgüleli Suzinak'ın Zırgüleli Hicazın şeddi olduğunu da bildirmiştir. Bu iki nevi Suzinak makamı birbirlerine geçki olarak kullanılmışlardır. Düğâhî Suzinak durağın altındaki yedenle tam bir karar intibâî vermekte ve beşinci este güçlülük etmekte olduğundan o müstakil ve basit bir makamdır; Durağa nazaran inen aralıklarını yazdık:

Burada şu iki türlü Suzinak'ın ne vakitten beri ve kimler tarafından istimal ve icad dilmiş olduğunu tahkîke çalışıyoruz: Abdülbaki Dede Suzinak'ı şöyle tarifi etmiştir: Hûzam agaze edip onun kararkahı olan Segâh perdesine geldikde Çârgâh perdesinden last perdesine dek Hicaz agaz edip karar eder; Bu terkip manzurumuz olan edvarlarda örülümemiştir ve tefîflerde (yani bestelerde) dahi mesmu değildir; caiz olduki bu dahi ev ihtira ola.)

Abdülbaki bu tarifi ile Zırgüleli Suzinakı bildirmiştir, onu, yeni bir ihtira olarak öntermesi doğru değildir. Çünkü Zırgüleli Suzinak Hicaz Zırgülenin şeddiidir; yalnız bu ed yeni olarak kullanılmıştır. Seyid Ahmed ağa dügâhî Suzinaktan çember bir beste, İshmet ağa muhammîs bir beste, Abdülhalim ağa dügâhî Suzinaktan bir aksak emai, Mehmet ağa Zırgüleli Suzinaktan bir yürük semai olmak üzere aynı zamanda ir fasıl yapmışlardır ve tanburî Emin ağa ise Zırgüleli Suzinaktan bir peşrev ile saz emaisi inşa etmiştir, Abdülhalim ağa (1204 hicri) Seyid Ahmed ağa (1209 hicri) de esfât etmişlerdir. Bu zatlerden biraz sonra Dede Efendi Suzinaktan Selimi Salise ethiye olmak üzere bir beste, bir aksak ve yürük semai ile aynı zamanda Tellâl zade İsmail Efendi Zırgüleli Suzinaktan bir beste yaparak faslı tamamlamıştır. Düğâhî Suzinak'ın ilk istimalinin 1180 senelerine doğru yani bundan 160 - 170 sene evvel olduğunu tahmin ettik. Düğâhî Suzinak yeni bir ihtira olup eski kitapların hiç birisinde

bir söz mevcut değildir. Yalnız; Ali Şahin Mukaddimetül usulünde meclis namında şu dizi vardır

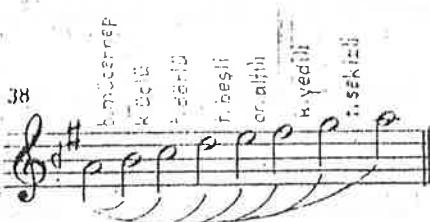
37

t k s s k s

Bu dizinin alt nci nağmesi Büyük Mecenneb olup onu Küçük Mucenneb yerine müellifin takribi olarak kullanmış olduğunu kabul edersek bizim Düğâhî Suzinakin 'rivarasah ilâkunedî' müsikiçilérincé biliñdiği anlaşılmır'. Lâkin nazâriyâtlâ iştigâl etmeyen ve mukaddimetül usulü okumadıklarını kuvvetle zan ettiğimiz Seyid Ahmed ağa, Abdülhalim ağanın yaþut Mehmet ağanın Düğâhî Suzinağı ikinci defa icap etmiş oldukları kabul olunur; yalnız bu zatlerden hangisinin veyahud hangilerinin bu icadı yapmış olduğu malum olmayup bu onların arasındadır; Hicaz Zirgûlenin şeddi olan Zirgûleli Suzinakin ilk kullanış da takriben 160 seny evvel Abdülhalim ağa Mehmet ağa ve Seyid Ahmed ağa ve tanburî Emîn ağa arasındadır.

Neva Dizisi ve Makamı

Birinci kitabın 105. ci sahifesinde Neva ve Yegâh dizilerini aynı fikrada derc etmişlik; Bu kerre Yegâh dizisinin gayr-i müstakil ve buna biaep mürekkep olduğu anlaşılmakla onu mürekkep makamlara nakleetlik. Şimdi burada Neva dizisinin durağa nisbetle aralıklarını gösterdik:

Neva dizisinde onun durağı yeden nağmelerle tam kalis yapıp dördüncü seste güçlük ettiğinden o, müstakil ve basit bir makamdır. Eski müelliflerin ekserisi Neva ismini mürekkep Puselik dizisine vermişlerdir; Safiyüddin'in Şerefiyesinde bizim şimdiki Neva dizisine Muhayyirül-Hüseyni, 560 seny evvel Abdülkadir'in Cami-ül-elâhâsında elli ikinci dairede islmışız, 500 seny evvel Lâdikli Mehmet Çelebinin fethiyesinde 56 ci dairede ve Ali Şahata muhayyir isimleri ile zikredilmiştir.

Lâkin bu eski müellifler dizilerde güçlü sesini tayin etmediikleri için onların muhayyir adını vermiş oldukları yukarıda notası yazılı dizi pest tarâfla bir Uşak dörtlüsü ile tizde

bir rast beşlisinden mi, yoksa peş tarafta bir Hüseyni beşli ile tizde bir Uşak dörtlüsünden mi teşekkül etmiş olduğu pek belli değildir. Yalnız muhayyir isminden o dizinin bizim bu günkü muhayyer ve ya Hüseynimiz olarak kullanılmış olduğunu anlıyoruz.

Hassatan Osmanlılar zamanında gelmiş olan müsicilerimizin bu diziyi Neva adıyla ne vakitlen beri kullanmış oldukları inceliyoruz: Hızır Bin-i Abdullah risalesinde 515 sene evvel Neva makamının dairesi ve merkezi budur diyerek şöyle tarif etmiştir: (evvel Düğâh, Segâh, Çargâh, Yegâh Pençâh, Düğâh Hüseyni, Segâh Hisar, Yegâh Gerdaniye) Düğâh Muhayer); bu tarif bu gunkü müstamel Neva dizimizin aynıdır. Bedr-i Dilşat da risalesinde (530 sene evvel) Neva makamını (Pençâh yanı) Neva perdesinden başlar Düğâhta kalır) deyişinden onunkininde Hızır Bin-i Abdullah'ın gibi olduğu anlaşılmaktadır; bu sebeple Neva dizisinin (530) seneden hayli evvel bu namla bilindiği ve kullanıldığı belirtmiştir.

Neveser Makamı ve Dizisi

Birinci kitabın 130 numaralı sahifasında Neveser makamının dizisini ve şellerini misalile beraber yazmıştır; bu dizide gizli mülâyim denilenidir; onda incevit dört sayı tam dörtlü, bir adet tam beşli ve bir sekizli ile altı mülâyim araklıtan başka dört büyük üçlü bir orta üçluğunun onlara inzimanen varlığı ona kafi derecede mülâyimet vermiştir. Durak nağmesinde pek az asmalık olup kafi derecede kalış hissini vermektedir. Neveser dizisi peş tarafta bir nikriz beşlisine tizde bir hicaz dörtlüsünün ona katulmasından doğmuştur. Nikriz dizisi gibi neveser dizisini de basit kabul ettik

Bu makam ilk defa kimin tarafından icad edilerek kullanılmıştır? Hâşim beyin fasıl mecmuasının başında münderic (risale-i-der ilm-i-edvar)ında Neveser makamı üstadımsıser müezzin-i şehriyâri Dervîş İsmail efendi (yani Dede efendi) merhumun ihtiira kerdesidir, diye yazmıştır, lahiminen 100 sene evvel Dede müsahib kömürçü zade Hâfir efendi ile ilk defa bu makamı kullanmışlardır, ve müştereken dört parçadan ibaret bir fasıl bestelmişlerdir.

Takriben 230 sene evvel Hisar puelik namile Tamburi Mvstaşa Çavuş ve diğerleri tarafından eserler tasnif edilmiştir. Bu gün elimizde Mustafa Çavuş'un (dü çeşminden gitmez aşkıñ hayali) ve (dök zülfünü meydane gel) şarkıları mahiyetinde Dede efendinin bestelediği bir karçe, bir beste, bir sengin ve bir de yük semaiden ibaret dört parça eseri vardır (Konservatuvar külliyatında puselikli fasillar kitabına bakınız) Dede efendi Mustafa Çavuş'un şarkılarla o makamda diğer eserlerden ilham alarak Neveseri ilk defa 100 sene evvel kullanmıştır.

Nikriz Makamı

Birinci kitabın 117 ci sahifasında Nikrizin iki dizisini müsassalan yazmıştık. Bu kerre yeniden keşfettiğimiz (dizilerde istiklal) keyfiyetinin yardım ile yaptığımdır tabhil bize şunu neticeyi verdi: Birinci Nikriz dizisinin (eviç-bakiyə diyezli fa) kalışında cüz'i bir asmalık his olupuyorsa da durak epeyce metindir.

39

humayunun yedi sesi

Güçlüsü de beşinci (re-neva) ses olduğandan bu diziyi müstakil saydık. İkinci (Acem - Naturel fa)lı dizide durak tamamıyla asma kahyor ve dizinin ikinci (Düğâh - la) nağmesinden tize doğru bir Hicaz Humayun dizisi mevzi almış olduğundan makam (Düğâh - la) da kalacağına (Rasa - sol) da karar etmekte tam asma oluyor; ikinci dizi müstakil olmayub Humayuna geçkili olduğundan onu Nikrizlikten çıkardık.

Şimdi Nikrizin ne kadar zamanдан beri bu isimle kullanıldığını ve eskiden adının ne olduğunu inceliyeceğiz: Safiyüddinin şerefiye ve kitab-ı edvarında Abdülkadir'in Cami - ül - elhanında ve makasûdül - elhanında, Kutbudînî şirazının Dürrelüdtacında Mehmet Çelebinin Fethiye ve Zeynül elhanında vesairede mürekkepler içerisinde (Niyriz-i kebir) namile şu dizi mevcuttur.

40

Hızır bin-i Abdullah, Edvar risalesinde terkipler faslında nîriyi şöyle tarif etmiştir: (Hicaz ağaz eder döner rast karar eder). Yukarıdaki müellillerin dizisinde üçüncü ve dördüncü nağme arahğını doğruca takdir etmeyip umumen takribi olarak büyük mûcennep kullandıklarını kabul edersek o dizi bizim nikriz dizisinin aynı olur. Netekim Hızır bin-i Abdullah ameli yoldan mücîmel tarifle bizim fikrimizi teyid etmektedir. Bu mütalâaya göre nikriz-in niyriz veya niyriz-i namile Safiyüddin zamanında önceleri yani 730 seneden evveleri bîlindiği tezahür eder. Kamusa nazaran Iran'da niyriz unvanlı şehir ve civarında o makam terennüm edilmiş olduğundan o ad verilmiştir. Beş altı bin sene ve daha ziyade aamandan beri Türkistan, Mogolistan, Iran, Irak, ve Anadoluda bilinen Hicaz da ve Zirküleli Hicazda nikrizin besli mevcut olduğuna göre nikriz dizi ve makamının beş altı bin sene evvel malumiyeti kabul olunur. Kütüphanelerdeki fasıl

mecmalarından en eski tarihisi Hafız Post'un mecmasıdır. Orta nikriz makamından muhtelif bestekârların eserleri yazılı bulunmasına göre eski zamanda niyriz namile bilinen dizinin 900 hırcı senelerinde nikriz'e tahavvul etmiş olduğunu tahmin edebiliriz.

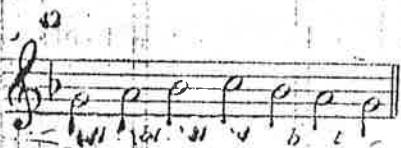
Karcıgar Makamı

Birinci kitabın 24 üncü sahifəsində onun dizi ve makamını bildirdik; Karcıgar dizisi Düğâhî Suzinak makamının ikinci sesinden tize doğru mevkî almış ve onun mensubu olan bir merdivendir. Durak sesi tam intiha hissini vermektedir ve dördüncü ses ise güçlülük vazifesini ifa etmekte olduğundan, o müstakil ve basit bir dizidir. Bu dizide ahengi büyük aralıklar allı adet iselerde yine ahengi olarak üç adet orta iki adet büyük üçlüler ki cem'an 11 adet mülâyim aralıkla durak ve gücünün mevcudiyetleri, onun mecmu mülâyimetini tamam yakını bir dereceye çıkarmaktadır. Burada durağa nazaran onun aralıklarını yazdık.

Bu dizinin karcıgar namile kullanıldığı tarihe ulaşmakla çalışacağız: bu gün elimizde dellâl zadenin 1000 senelik Karcıgar fâhi mevcuttur; ve yine 160 ilâ 170 senelik Nâyi Ali Dedenin Karcıgar peşrevile semaisi vardır; Bayatî, Uşşak, Hüseyin' eserlerimizde Karcıgara geçkiler çok yapılmıştır; Anadolu ve Rûmeli halk türkülerinde Karcıgar makamında bestelenmiş türküler çoktur. 1140 ilâ 1150 senelerinde yazıldığını tahmin ettiğimiz üniversite kütüphanesinde 359 numaralı mükellef ve müzeyyen mecmuda Nazımın Karcıgar fâhlinden eserleri bulunduğu cihetle Karcıgarın biliirdiği tarihi bu loldan 1100 senesinin evvelinedek çıkarabiliriz. Çünkü okuyusu enses ve sesi gayet güzel olan Nazım, Hafız Pos, ve İtri'nin dostlarından olup onların birçok sohbet ve musiki alemlerinde bulunmuş ve Kırım hanı Selim Giray'ın davetile müteaddit defalar her üçü de Kırıma gitmişlerdir; bu sebeple Karacığarın İtri ve Hafız Post zamanında bilindiği bu yoldan meydana çıktı.

Sonra (880-888) tarihli Lâdikli Mehmet Çelebinin telîfleri olan Fethiye Arabça Zeynül - elhan ve Türkçe Zeynül - elhanda (Karcıgar; kudemâ' indinde mevcut olmayup mütehhîrinin icadıdır) demiştir. Lâkin her üç kitpta da onu su notalarının terkîp ettikleri bir lahitçılıkle göstererek bildirmiştir:

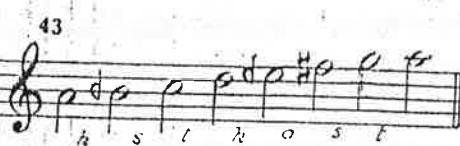

Bu ezgiye bakılınca onun (Rast - sol) üstünde bir puselik dörtlüsü ile yapılan nakış bir ezgiden ibaret olduğu müşahade edilmektedir. Müellifin zamanından bir az evvel o dörtlü veya beşliye Puşelik ismi verilmiş olduğu gine kendisi Zenül - elhan nam kitabında yazmış bulunmasına nazaran dörtlü ile inşa edilmiş bir lanhincığın müstakil bir lahrı manası varmış gibi hemen yeni bir ihtiia olarak zikretmesi pek acayıp görülmektedir. Bu mütalâaya nazaran Karcıgar hakkında doğru bir bilgisi olmadığı anlaşılıyor.

Kantemir mecmuatında Karcıgari şu vechile bildirmiştir : (Gerdaniyeden hareket edip vs eviç perdesini aşar ve Acem perdesine varır, ondan Hüseyniyi aşüp bayati perdesine basar, bayatiden nevaya ve çargâha inip yine neva perdesinde karar eder; musikiciler beyninde bu terkip hakkında ihtilaf vardır). Kantemir oğlu yukarıdaki tarifinde Karcıgari Gerdaniyeden Nevaya kadar bir Kürdî dörtlüsü ile bildirmiştir. Buna nazaran kerdisiinde bizim bildiğimiz Karcıgar dizive makamına vakıf olmadığı anlaşılıyor.

Bedr-i Dilşad musiki risalesinde söylediğine nazaren musiki bilgileri musikicilerin kendileri arasında birbirlerinden gizlenilmekte idi. Zamanımızda dahi biz buna şahit olduk. Kuvvetle hükmeliyoruzki Lâdikli Mehmet Çelebi Puşelik dörtlüsüyle yapılmış ve müstakil bir mana ve varlığı olmayan yukarıda yazılı ezgiyenin başka Bedr-i dilşad ve Hızır Bin-i Abdullah risalelerinde Karcıgari bir Uşşak dörtlüsüyle bildirmiştirlerdir. Bu da Karcıgarın onların yaşadığı zaman olan 515 ilâ 530 senelerinden evvel o namla malûm olduğunu belirtir.

Safiyüddinin şerafiyesinde ve diğer müelliflerde ve Ali Şahda şu aşağıdaki dizi edvar sahibinin Hicazisîdiye gösterilmiştir. Eğer bu dizideki dikhîsar nağmesini Safiyüddinin takribî kullanmış olduğunu zan ve kabul edersek o vakit o dizi bizim Karcıgar meidîvenimiz olur. (çünkü onlarda orada küçük Mucenîeb yoktur) bu mütalâaya göre Karcıgar dizisinin Safiyüddinin Hicazisî namile þundan 667 eene ve daha evilleri bilindiği tezahür eder.

Lakin Karcıgar dizisinin Arabistanda kullanılmayıp Anadolu ve Rumelideki bütün Türkler tarafından Kesretle kullanılmış ve kullanılmakta olduğundan Safiyüddinden daha evvel Türklerde Karcıgarın bilinmiş olduğunu kabul ediyoruz.

Mürekkep makam bahşı

Birbirinin mensup veya karibi veya hukum baidi olan iki üç ve daha ziyade makamlarla onların kısımlarından yapılmış olanlara mürekkep makam adını verdik; mürekkep makamları şu şekilde üç sınıfa ayıralım:

1 — Birbirinin mensubu yani nağmeleri müsterek olan iki ve daha ziyade dizilerle onların kısımlarından yapılmış olanlar,

2 — Birbirine karışık ve bazan bait iki ve daha ziyade makamlarla onların kısımlarından yapılanlar,

3 — Basit veya mürekkep makamları nihayetlerine bir puselik besli veya tamam dizisi yahut kürdi dörtlüsünün katılmasından hasil olanlar.

Birinci sınıftan olan mürekkep makamlar şunlardır:

1 — Dilkeşhaveran, 2 — Gerdaniye, 3 — Hüseyini aşiran, 4 — Yegâh,

Mensup mürekkep makamlar

I Dilkeşhaveran makamı ve dizisi

Birinci kitabın 163 üncü sahifesinde onun tarifi ve dizisinin notası ve misali mevcuttur.

Dilkeşhaveran; Hüseyini dizisile Irak dizisinden mürekkeptir ve birbirinin mensubu yani sesleri müstereklerdir ve Irakın ikinci dizisinde bir hicaz dörtlüsü mevcuttur; işte notada görülüyor:

Muhtelif müelliflere göre onun ne zamandan beri ve ne halde bilindiğini inceliyoruz. Abdülbaki dede edvarında Dilkeşhaveranı (Hüseyini ağazeder, Irak kârâr eder, bu terkip mütehirini selefîn ihtirai olması evlâdîr) diyerek tarif etmiştir; bu tarif mübhêm ve nakîstir. Türk müziği üçüncü kitabının sahifesinde hatîp zakîf Hasan efendinin eseri olan Dilkeşhaveran saba Salâti vardır.

Bu zatın vefatı 1030 hicride olmasına göre bu salâtin 340 senedân evvel bestelenmiş olduğu tahmin edilir. Daha eski zaman müelliflerine doğru çîkarak Hîzîbin Abdülâî ile Bedri-Dilşadîn risalelerindeki terkipler mebhasında Dilkeşhaveran veya hukum Zilkeşhaveran oldurkî (Hüseyini ağaze ede, ine Irak evinde karar ede) ibaresile onu bildirmiştirlerdir.

Hızırbin'i Abdullah ile Bedri dîşad risalelerinin telif tarihi olan, (H. 831-845 den yanı 530 seneden evvel onun bilindiği bu mütaea ile meydana çıktı ve buna göre Abdulkâki dedenin söylediğine ve chile bu makam sonraki müsikişinasların icadıda değildir. İsmâil dede efendinin şakirdi Muytâp Zâde Ahmed efendinin ondan geçip bahariye mevlevi-hanesi seyyhi Hüseyin Fahri efendiye öğrettiği ve öndanda doktor Suphi Ezginin geçliği durak evferi usulündeki tarihî durağın notası birinci kitabın 163 sahifesinde yazılıdır. Yalnız bunun hangi tarihte ve kimin tarafından bestelendiğini katiyetle bilmeyorsakda durağın güstesi 1038 tarihinde vefat etmiş olan hazreti Hûdâin olmasına göre o tarihden sonra bestelenmiş olduğunu zannediyoruz.

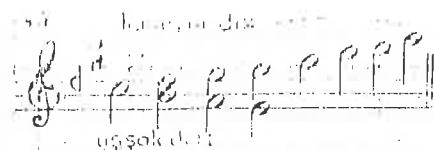
II Hüseyini aşiran dizisi ve makamı

Birinci kitabın 177inci sahifasında Hüseyini aşiranın dizisile makamını ve misalini bildirmiştik; orada bu makamı, iki türlü hüseyininin pest duraklarından peste doğru bir uşşak dörtlüsünün katılmış olmasından ibarettir demişdik.

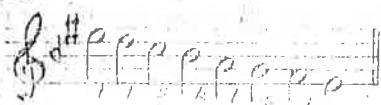
İkinci hüseyini dizisi olmak üzere birinci kitabın 140inci sahifasında ikinci bir hüseyini dizisi yazmış isekle soprano yaptığımız tetkikten o dizinin uşşak dizisinden başka lahmî bir kıymeti olmadığını ve bu dizinin (Hüseyini-mi) nağmesinden (muhayyer-la) sesine kadar mevki tutmuş kürdi dörtlüsünün orada bir vazifesi olmadığı belirdikten sonra onun Uşşak dizisinden başka lahmî bir mahiyeti ve kıymeti olmadığını katiyetle anladık; bu sebeple o diziyi Hüseyininin ikinci diziliğinden tayettik.

Hüseyini aşiranın dizisi biriek Hüseyini dizisinin pest durağına müşterek olmak üzere Uşşak dörtlüsünün 4 üncü sesinden peste doğru ona katılmasından ibaret olduğunu burada tashih ettik.

Burada Uşşak dörtlüsünün durağı, Hüseyini dizisinin beşinci sesi olan (Hüseyini-mi) güçlüsünün aynı sesi olduğundan Hüseyini dizisinin durağı (la-dügâh) a nazaran nim asma kalmaktadır; Hüseyini aşiran makamında güçlülük vazifesi (dügâh-la) sesine verilmiştir; makam hem çıkıcı hem de inicidir; o ya tiz durak olan (Hüseyini-mi) nağmesinden veyahut (dügâh-la) dan başlar; tize çıkmak peste inmek suretiyle karışık bir surette gezindikten sonra tiz durak veya güçlü ve yahuş geçki icabı diğer seslerde muvakkat kaldıktan sonra inip (Hüseyini aşiran-mi) de kahr. Hüseyini aşiran dizisinin notası şudur:

Eski müellifler kitaplarında 500 sene evvel bu makamı aşiran veya Hüseyini aşiran namile şu dizide göstermişlerdir:

Bu zatlar bu gün bizim (umumiyet üzere makam)larındaki bilgiye vakıf değildir, çünkü olsalar da makamlarda birinci derece mühim olan durağı ikinci derecede önemli olan güçlüğü kitaplarında bildirmeleri gerek idi; hatta onlar kitaplarında makam dizilerinin bünyelerinde onlar iki dörtlü bir taniniden terekküp ve teşekkür elmiş olarak kabul etmişlerdi; bu malumatla makamları tarif edemezlerdi; o zatlar bu iki makamlar ile avâze, şube terkibleri biri birinden ayırd edecek malumatı vermemiş olarak onları birbirletine karıştırmışlardır; işte bu sebeplerden ötürü, onlar Hüseyni dedikleri bu makamı -dahi açıkca ve yeterce bildirememiştir.

Şimdi onun ne kadar zamanдан beri bu isimle bilindiğini inceliyoruz: Abdülbâkî dede edvarında Hüseyni-aşiran makamını (Hüseyni ağâze eder, aşiran karar eder; bu terkip müteahhirinin ihtirağıdır) diye yazmıştır. Bu tarif zîmnen bizimkine uzaktan benzeyorsada müteahhirin sözünün hangi zamana ait olduğu belli değildir; Ladikli Mehmed Çelebinin Fethiye ve zeynûlehanında Hüseyni namile onun dizisi vardır;

Abdülkadirin Cami-ül-lehanında Camiül-elhaun teliî 818 olduğuna göre 546 sene evvel o namla bilindiği anlaşılmaktadır; Safiyuddin'in şerefiyesinde bu hüseyninin ismi Nevruzdur; isimden katı nazar bu dizinin Şerefiyede mevcudiyeti onun teliî tarihi olan 633 senesinden bu günedek 731 sene geçmiş olduğundan muhtelif isimlerle takriben 900 seneden beri bilindiğl tahmiî edilebilir; Hizirbin-i-Abdullah risalesinde mürekkepler bahsinde (aşiran - hüseyni ağâze eder, dügâh karar eder) demîstir ki bu dügâh o zamanın mukaddem umumi dizide ikinci ses olup sonradan dört ses tize çıkarılmıştır ki bizim bu günde Hüseyni aşırımızdır; Uzîzîn-i-Abdullah'ın göre yalnız aşırın isimde anılmaktadır.

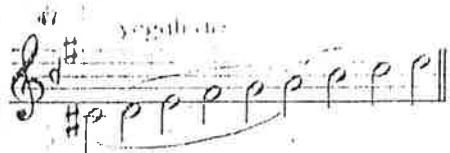
III Gerdaniye makamı ve dizisi

Birinci kltabin 147inci sahifesi nde gerdaniye makamı ve dizileri misalile beraber tarif edilmişler. Orada gerdaniyenin, rast dizisi ile Hüseyni dizisinin karışığı ve bu iki dizinin birbirinin mensubu olduğunu söylemişlik. Buenda ise onun ne zaman dan beri bu adla bilindiğini mütalâa ediyoruz: Safiyuddin Şerefiyesinde, Hoca Abdülkadir, Cami-ül-elhanında, Ladikli Mehmed Çelebi Fethiyesinde ve sair müelliflerde gerdaniye namile ağazeler arasında bu günde rast dizisi gösterilmiş, yeni müelliflerden Haşim bey riselei edvariuda gerdaniyeyi iptida (gerdaniye, evîq, Hüseynî perdesinden agaze idüp badehu Hüseyni perdesinden perde perde tîz çârgâha kadar çıkip badehu yine bu tarik ile Hüseyni perdesinden neva çârgâh, segâh iie dühâhta karar eder) diye tarif emtiştir. Ameli bilgi, ile yapılmış olan bu tarif kullanılan sesler noktalı hazırlardan bizim tarifimize uygun gelmektedir. Abdülbâkî dede ise edvariuda (gerdaniye, perde) gerdaniyeden rast agaze eder usşak karar eder. Bu terkip müteahhirinin - yani sonraki musiciler - ihtirağıdır demîstir; tarif kısmen, doğru isede müteahhirinin ihtiraî sözü vakia mutabık değildir.

Cükkü Safiyüddin, Hoca Abdülkadır, Ladıklı Mehmed çieibi vesairede onun dizisine rast denildiğini yukarıda arzettik. Kavaid-i perde-i tanbur risalesinde gerdaniye makamı Abdülbakin'in tarifi gibi söylemişdir. Hızır ibn-i Abdullah risalesinin avazeler bahsinde gerdaniyeyi, Rast ile Hüseyin'den doğar demisterki zimmen bizim tarifimize uymaktadır, risale 523 sene önce yazılmış olduğunu göre, 600 ve daha ziyade sena evvel müzikilerimizce söylediğimiz isim ve mahiyette gerdaniye makamının bilindiği kabul olunur. Köçekçilerle Anadolu ve Rumeli halk türkülerinde bu makam çokça kullanılmıştır.

IV Yegah makamı ve dizisi

Birinci kitabın 114 cü sahifesinde basit makamlar arasında söylediğimiz yegâh makamını bu kerre yeniden 'bulduğumuz' (dizilerde İstiklâl) keyfiyetile yaptığımız tahlil nelicesi onun 'gayrı müstakîl ve murekkep olduğunu' anladık. Vakia dizide 13 mûlayim (uygun) aralık vardır, amma durak altındaki nimhicaz yani rastın yedenile metin kalıyor. Aksine kabaçarıgâhla aşına kalıyor. Bu şu demeklerki: kararlarda rast dizisinin yedenile kalışı onun mürekkep olduğunu bildiren başka bir delildir: yegâhın dici notada görüldüğü veçhile tiz tarafta bir usşak dörtlüsüne pest tarafta rastın yedenile altı nağmesi katılmıştır. Eserlerde rast dizisinin tamammında kullanıldığı vakidir.

Eski müelliflerin Kâffesinde (Hızır bin-i Abdullah ve Bedri-Dilşaddan) mada yegâh dici rast namile bildirilmiştir. Safiyüddinin şerifiyesinde rast namile söylemiş olan yegâh dici Şerifiyenin telif tarhindeden bu güne kadar geçen 731 seneden hayli evvel onun bilindiğini belirtmektedir.

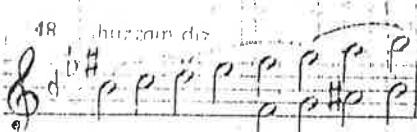
Yalnız yegâh name ile bunun istimalini Ebu Bekir ağanın kârı ve beste, semaisi, Tabinin bestesinin mevcudiyetine göre 222 sene ve daha evvelinede çıkarabiliriz.

2 inci kısım mürekkep makamlar

Huzzam makam ve dizileri

Huzzam makamı birinci kitabı 127 ci sahifesinde basit makamlar sırasında misali ile birlikte bildirilmiş; sonradan makam dizilerinde keşfettiğiniz (İstiklâl) keyfiyetile onun mürekkep olduğunu tâhakkük ederek burada onu tâshîh ettik.

Hüzzam makamının dizisi, düğâhlı suzinakin 3 üncü sesi olan (segâh-komabemollüsü) den tize doğru 2inci suzinak dizisinin 3 üncü nağmesi olan (tizsegâh - komabemollüsü) yedek suren ona mensup bir dizidir. Bu dizinin duraklarında peste doğru ve 1inci ses müşterek olmak üzere ona bir hicaz dörtlüsü katılmıştır; halbuki segâh sesinde makamın kalışı asmadır; işte hicaz dörtlüsünün 3 üncü sesi bu asmalığı haylice hafifletmektedir; şu notada görülmektedir.

Bu Hüzzam dizisini mütlââ edersek (segâh - faz'abemollüsü) den (Neva - re) ye kadar bir orta üçlü mevcut olup oda (rast - sol) dan (neva - re) ye dek yer tutmuş olan rast beşlisinin sonunda onun bir kismıdır; (neva - re) den (gerdaniye sol) a kadar bir hicaz dörtlüsü vardır. (Gerdaniye - soldan tiz segâh - fazla mebollüsü) ye kadar da büyük üçlünün üç nağmesi mevcuttur.

Hüzzam dizisinin basit makamlarda olduğu gibi tam bir dörtlü ve tam bir beşlidenden mürekkek bulunmayışı, durakta asma kalışı, güzün 3 üncü seste yani suzinakin 5inci güçlü sesinin oluştu sebepleri onun katiyelle mürekkep bulunduğunu belirtmektedir.

Şimdi Hüzzam makamının ne kadar vakittenberi bilindiğini ve muhtelif müelliflerin tariflerini tetkik ediyoruz. Kantemiroğlunun kendi edvarında Hüzzamın (Neva perdesinden hareketle Hüseyni perdesine çıkar ondan aceme basup hüseyini, ile uzzal perdesinde kararkilar diye yazmıştır. Bu tarif hüzzam makamını bildirmedikten başka tam lahni bir manayıda ifade etmiyor. Kemani Hızır ağa edvarında (Hüzzam makamı; segâh kopup çarigâh, neva, ve nimhisarla evici gösterdikten sonra yine hisarnimi ile inip segâh karar eder) yolu tarif etmiştir. Bu tarif kısmen bizimki gibidir.

Abdülbaki dede edvarında (hüzzam, gerdaniye perdesinden hicaz ağaz edip neva perdesine geldikte neva perdesinden segâh perdesinede Irak karar eder ve bu müteahhirin ihtarandandır) demiştir. Addülbaki dede dahi kemani Hızır ağa gibi müsikimizi nazari yoldan mütlââ etmeyip ameli malumatla onu nâkis bir hâle tarif etmiş ve lâkin her ikisinin tarifi dahi bir dereceye kadar hüzzamı anlatabilmektedir. Bu makam nevakitten beri icad edilerek kullanılmıştır.

Elimizde en eski eser olarak Gazi İtâr girayhanın hüzzam peşrevile semâsi mevcuttur; muhtelif mecmua ve notalarda bu peşrev ve semâi başka bir müsikici namına gösterilmemiştir; 160 sene evvel bizzat Hanparsum tarafından yazılmış olduğunu tahkik ettiğimiz ve Necip paşa kütüphanesinden alınma 3 mecmua ile bir mevlevî dervişinden satın almış olduğum hanparsum yazılı diğer mecmuada ve onlardan muahhar sonda bunda bu unvanlı notalarda o peşrev ve semâinin müttefikan Gazi Giray namına yazılmış olması ve lâhinlerinin eski üslûpta oluşu da onun eserleri olduğunu kabul ettirmektedir.

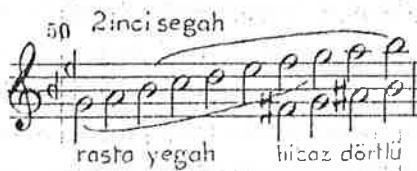
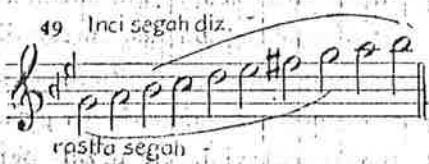
Kantemiroğlu mecmuasıyla diğer notalarda Gazi Grayin bir hayli peşrev ve semâilleri vardır. Gazi Giray Hanın vefatı 1016 hicride vukuu bulmasına göre ondan zamanımıza

kadar geçen 350 seneden daha evveleri hüzzam namında bir makamın bilinmiş ve kullanılmış olduğu bu eserlerle meydana çıkmıştır. Bu tarihten itibaren eski musiki kitaplarında hüzzam namında veya mahiyetinde bir makam veya terkip yoktur.

Ladikli Mehmet çelebi 888 senesinde yazmış olduğu zeynülhan namındaki eserinde (o tarihte güzel makamlar ve usuller icad edilmekte olduğunu beyan etmiş olmasın göre) hüzzamın o zamanlardı icad edilmiş olması çok muhtemeldir. Bu mütalaaya göre hüzzam makamının tekriben 450-470 sene evvel ve 2inci Sultan Beyazit zamanında ihra edilmiş olduğunu tahmin edebiiriz. Lugatlerde musiki tabiri olarak hüzzam kelimesi mevcut olmayıp (hü) harfi ile arapça kuşak manasındadır.

Segâh makamı ve dizileri

Birinci kitabın 87.inci sahifesiinde basit makamlar sırasında segâh makamı ile dizilerini tarif etmiştir: Lakin bu tarif naâkis ve hatalı olduğundan onu burada tashih ve ikmal ediyoruz; 2 segah dizisinin notalarını şuraya yazdık :

Bu dizileri tetkik edersek birinci dizide 7 büyük ahengi ve 5 küçük ahengi aralıkları ceman 12 aralık mevcut olup tamma yakın mulayemet his ediliyorsada duraklılığı nağmeleri basit bir makamın durak ve güçlüğüne uymamaktadır. Her iki dizidede güçlü 3 üncü (nevâ - re) nağmesidir durak ise (segâh - fazla bemollüsü) olup asma kalmaktadır. Ve bu dizilerin duraklarında peste doğru onlara katılan hicaz dürtüsünün tizdeki 2 nağmesi durak ve yedeni teşki etmiştir, bu yeden asmalığı haylica hafisletmektedir. Birinci diziyi birinci kitapla pest tarasta bir segâh 5 lisi lis tarasta 1 segâh 4 sun den mürekkeptir, demistīk.

Segâh başlısı namını verdigimiz beşlide durak karış hissini vermediği gibi 5 inel nağmelerde güçlülük vazifesini görememektedir. Birinci segâh dizisi (rast - sol) sesi özrine konulmuş yegâh dizisinin 3 üncü sesinden tizdeki yegâh dizisinin 3 üncü sesine kadar ulaşan ona mensup bir dizidir. 2inci segâh dizisi yine (rast - sol) üzerine mevzu yegâh dizisinin 3 üncü sesinden tizdeki yegâh dizisinin 3 üncü sesine kadar gidep ona mensup diğer bir dizidir; her iki dizide durağın asma karıştı gülün 3 üncü sesde olması ve her iki dizidede bir hicaz dürtüsünün katılmış olması onların mürekkep olduklarını bildiren amillerdendir. Şimdi segâh makamının ne vakitten beri bilinip kullanıldığı inceliyoruz 266 sene evvel vefat etmiş olan Hafız Postun kendi yazısı ile mevcut olan Topkapı Ahmedî - Salis ktüphanesi, No. 1724 fasıl mecmualarının en eskisidir. Onda segâh makan-

mında beste ve kâarların mevcudiyeti görüldüğü gibi muhtelif mecmualarda Hocâ Abdül-kadire isnad edilen segâhkârla hace-i Saî Abdüllâli namına kayıtlı segâh murassakârın elimizde mevcut notası dolayisile segâh makamının bilindiği zamanı kanuni Sultan Süleymanın son devrine çıkardık; Hızırbin-i Abdullâhin risâlisinde (845 hicri) 515 sene evvel yukarıda mezkûr 2inci segâh dizisinin Irak makamı olduğu söylemiştir.

Irak makamı ise segâhın ve bir birlerinin şedleridir; Abdülkadirin camiülehanında tabakat (şedler) sırasında Irak makamı birinci segâh makamının aynı olarak bildirmiştir. Vaka dizili tarif ederken notada ilk aralığı büyük mücenneple göstermiştir, çünkü onların taninisi içerisinde küçük mücennep aralığı yoktur; tabakalar yani şedler içerisinde büyük mücennep yerine küçük, küçük yerine büyük kulianmışlardır ve Irak üzerindeki şeddinde küçük mücenneple göstermiştir. Safiyiddinde 733 sene evvel aynı istimali kitabında yapmıştır; bu sebeble segâh makamının İhak namile (800 - 900) sene ve daha evvelleri bilindiği bu yoldan belirdi; evîc makamı ise aynı dizide 1inci bîr suretde seyirinden İbaret olduğuna ve safiyüddin, Abdülkadir, Alişahin'de kitaplarında o nam ve mahiyette mevcut olduğuna göre onunda 800 seneden evvel bilindiğini tahmin edebiliriz.

Saba makamı ve dizisi

Birinci kitabın 130 uncu sahifesinde saba makamının dizilerini kifayetsiz ve müşhem olarak bildirmiştik; sonraki tetkiklerimiz neticesinde onun mürekkep olduğu tamamile belirmiş olduğundan dizilerinin bünyesini aşağıda yazdık.

Pesten tize doğru birinci dizinin aralıkları şunlardır.

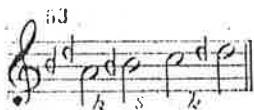
1 — Büyük mücenneb 2 — küçük mücenneb 3 — küçük mücenneb 4 — artik ikili 5 — küçük küçük mücenneb 6 — tanini 7 — tanini 8 — büyük mücenneb 9 — küçük mücenneb; 2inci dizinin aralıklarında şu veçhilenir: 1 — büyük mücenneb 2 — küçük mücenneb 3 — küçük mücenneb 4 — artik ikili 5 — küçük mücenneb 6 — tanini 7 — küçük mücenneb 8 — artik ikili 9 — küçük mücenneb. Her iki dizide (mi) sesi tabiidien bir komapestir, lakin onu İnkribi olark kullanıyoruz. 1 numaralı saba dizisinde pesten tize doğru bir saba 4 lüsü, sonra 3 üncü sesinden tize doğru bir hicaz 5 lisi 7inci sol sesinden tize doğru bir rast 4 lüsü mevki almışlardır, 2inci dizide ise ilk önce bir saba dörtlüsü, sonra onun üçüncü sesinden tize doğru 1 hicaz zürgile dizisi yer tutmusiardin, işte yukarıdaki notalarda görüldüğü veçhile saba makamının dizisi 2 nevi

olarak kullanılmaktadır. 1 numaralı dizide 1inci derecede (do - çarigâh) ile 2inci derecede (sol - gerdaniye) nağmeleri güçlülük vazifesini yapmaktadır. Bundan şu anlaşılrkıj (do - çağargâh) sesi (sol - gerdaniye) nağmesi beynindeki hicaz beşisinin 2 durağı lâhin içerisinde (durak müstesna) diğer seslere nazaran hakimiyetlerini duyurmakta ve onları kendilerine cezbetmektedirler.

İki dizide de birinci derecede güçlülük (do - çağrigâh) ikinci derecede güçlülük yine (sol - gerdaniye) seslerindedir; imdi bu iki dizide 1inci güçlünün (çargâh - do) sesinde oluşу 2inci güçlünün (sol - gerdaniye) nağmesinde olması, birinci dizide güçlüden tize doğru bir hicaz 5 lisinin ve 1inci güçlüden peste doğru, 2inci güçlüden tize doğru bir rast 4 lüsünün mevcudiyeti, 2inci dizide güçlüden tize doğru bir hicaz zırgüle dizisinin bulunmuşu ve hicaz 4 lüsünün 2inci nağmesinden peste doğru bir saba 4 lüsünün katılmış olması sebebelerile saba makamının mürekkep olduğu kalietetle belirtmiştir.

Ne vakitten beri bu dizi saba namile kullanılmıştır ve eski müsikiciler indinde isimleri ne idi?

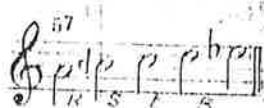
1inci Sultan Mahmudun müşahip ve sazendesi olan kemani Hızır ağa edvarında (takriben 1155 hicri) Saba makamını şöyle tarif etmiştir: (düğâh kopup, segâh, çargâh, nim saba ve hüseyini perdelerini gösterüp ve hüseyniden dönüp bineva saba nimile çargâh ve segâhtan sonra düğâhta karar eder; kântemir oğlunu taîilide buna yakındır (takriben 1125 hicri) bu iki tarif bu gün kullanmakta olduğumuz sabahî bir dereceye kadar bildirebilmektedir. Şerefiyenin Baronderlanje tarafından yapılmış fransızca tercümesinde ameliyatçılar tarafından kuşanıldığı beyanile safiyüddin cinsi müsreddin 6 nev'ini sayarken cinsi müfredi mutevassit namını vermiş ve isminin rahavî olduğunu söylemiş olan şu eksik dörtlü ile

Birinci dizide 3 üncü 4 üncü seslerin aralığı bir bakiye, 5inci 6inci nağmelerin aralıkları bir büyük mœcenneb, 6inci 7inci seslerin aralığı 1 küçük mœcenneb, 2inci dizide ise 5inci ile 6inci nağmelerin aralığı bir bakiye olduğu görülmektedir ve sünbülenin ihtilaflı denilerek 2 dizide bilinmesinde onların ikisinin kullanılmış olduğunu anlatmaktadır. 1inci sünbûle dizisini Hızır bin Abdullah (845) küçük namile söyle bildirmiştir.

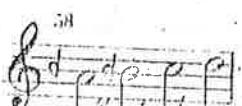
Küçük makamının dairesi ve merkezi budur: (evvel dügâh, çarigâh, köçek evi, dügâh Hüseyini, Şegâh Hisar, Yegâh Gerdaniye, Düğâh mühayyer evi) bu dizi 350-400 sene evvelki ve daha sonraki müsikişinaslar tarafından köçek namile istimal edilmiştir, 2inci dizide 5inci 6inci seslerin aralığı bir bakiye olarak kullanılmış olup bizim saba dizimizde 1 küçük mœcenneb olduğu halde hemen birbirlerinin ayndır.

Abdülkadir, Mehmet Çelebi, Mollaçamî, Alişah kitaplarında sabahi söylece 5 nağmedir demislerdir.

Yani bizim şimdiki karcıgar dizisinin 5 nağması olup bir makam bütünlüğüne malik değildir.

Abdülkadir Safiyüddinin kitabı evvârîna yazdığı Şerhe zeyilettiği Fevaidiaşere risalisinde 17inci şubede sabanın şu veçheçhile 4 sesten ibaret olduğunu yazmıştır.

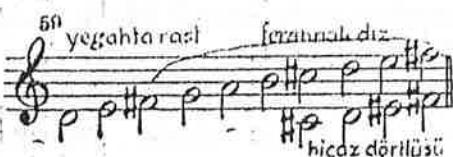

Ki bu dörtlü eski müelliflerin nevâz ve bizim bu günkü uşşak dörtlümüzdür. Abdülkadir saba hakkında birbirini nakzeden iki vecih söylemiştir.

Bu eski müelliflerden yalnız Mehmet Çelebi sabayı sünbûle namı tahtunda ve iki dizi olarak bildirmiştir; diğerleri buna vakıf değildirler, imdi Hızır bin-i Abdullahın (845 hicrî) bildirdiği köçek dizisi ile Mehmet Çelebinin sünbûle namındaki iki dizisi (888 hicrî müteahhirince kullanılmış köçek ve sabadan ibaret olduğuna nazaran (515) sene evvel dâha önceleri sünbûle namile onun bilindiğini ispat etmektedir.) Sünbülenin 2inci dizisine sabrı nâmmin da tâhminen 400 sene evvel Türk bestekârları tarafından verilmiştir; çünkü o tarihten evvelki kitaplarda bildığımız mahiyette sabrı istenilen bulunmadığı ve takriben 400 seneye katip sabrı tamile ve aynı dizî ile hocası Abdül Alînî elâmlâde (nakileyli) nakşî mevcuttur; ve Hızır bin-i Abdullahın köçek ve Mehmet Çelebinin sünbûle namile bildirdikleri dizilerin tâhminen 700 sene evvel bilindiği bu emtela ile sabit olmuştur.

Ferahnâk makamı ve dizisi

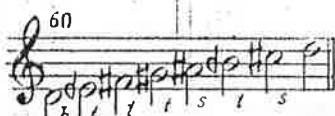
Ferahnâk makamının dizisini ve aralıklarını birinci kitabın 133 üncü sahifelerinde bildirmiştir; burada dizilerini aralıklar ile yazmayı faideli bulduk.

Bu dizinin karargâhi asma kalmakta olup onun pest tarafına ilâve edilmiş olan hicaz dörtlüsünün 3 üncü sesi segâh merdiveninde olduğu gibi o asmalığı hafifletmektedir. Dizide 3 adet beşli, 3 sayı dörtlü, 2 adet büyük. 2 sayı orta üçlü vardır, gizli mütenafirdir; bu dici mürekkeptir; çünkü ferahnâk dizisi (yegâh re) sesi üzerine konulmuş rast dizisinin 3 üncü sesinden tiz tarafa (neva-re) nağmesi üzerine mevzu diğer rast dizisinin 3 üncü sesine kadar ulaşan bir merdivendir.

Makam inicidir tizdeki rast dizisinin durak veya üçüncü sesinden başlar, onun ya, birliğinde veya tamamında gezindikten sonra pestte rast dizisine geçer, onun ya bir kısmında veya hâl tamamında seyirden sonra (Irak - bakiyediyezlîfa da karar eder; karagâhin asma olması, güçlünün 6inci ve 3 üncü seslerde bulunması, yegâh, nevada rast dizisinin mevkî tutması ve bu ferahnâk dizisine bir de hicaz dörtlüsünün katılması sebebleriyle o basit makam şartlarına uygun olmadığından mürekkeptir.

Abdulkadir kendi eseri olan camiülehanının 3 üncü babının 5inci fashında tenasürü mucip olan dört sebeblerin zikri sırasında birinci sebebki dörtlünün tiz tarafına tecavüz etmektir, halbuki içinde (Ha) nağmesi bulunmaksızın (A) dan başlayarak (yah) da biten bir daireden besteledim, bu daire gayet mülayimdir; Şeyhîslâmi - Azam İmadettin Abdülmelik Semerkandi kendi şiirlerinden bir tanesini seçip içinde (Ha) nağmesi bulunmayan bu daire ile onu bestelememi iltimas etti, arzusuna tevfikan bir amel besteledim bu dairenin nağmeleri ve aralıkları şunlardır.

Abdulkadirin bu dizisinde şunu arz etmeliyimki pestteki ilk iki sesin aralığı K ile yani büyük mücenneble gösterilmiştir eski müellifler küçük mücennebleri bildikleri halde taninier içinde onu kullanmayı ihmal etmişlerdir.

Ameliyede büyük mücenneb yerine küçük, küçük yerine büyük kullanmışlardır. Lâkin nazarjiyede büyük mücennebin küçük olduğunu anlamak dizilerde çok müşkül ve ekseriya gayri mümkün olmaktadır, Abdulkadir Irak makamının pest tarafındaki iki nağme aralığını böyle büyük mücenneb ile göstermiş isede bu dizinin tabakat yani şed

cedvelini tetkik ettiğimizde irak nağmesi üzerinde ilk aralığın küçük mücenneb olduğunu gördük; buna kıyasen Abdülkadir'in dizisinin ilk aralığında küçük mücenneb olarak kullanmış olduğunu bu yoldan taktır ettik. Eğer bu ilk aralık büyük mücenneb kabul edilirse o dizi mütenasir olmaktadır. Abdülkadir'in ad vermemiş olduğu bu dizi kendi zamanından sonra ta Şakir ağanın onu keşf ile ferahnâk namını vermiş olduğu çağ'a kadar takriben 400 sen geçmiştir; muahharen ferahnâkin kullandığı tarihten bu güne kadarda tahminen 130 sene geçmiştir; elimizde Şakir ağanın natamam bir kâri çember bestesi yürük semaisi, dedenin zincir bestesile ağır aksak semaisinden mürekkep enses ve müşterek bir fasıl ile telbilzade tarafından yine yapılmış bir kâri ve İanburl Zeki Mehmet ağanın peşrevi, Kemani Ali ağanın saz semaisi ve diğer bestekârlarımızın bir hayli şarkıları mevcuttur.

Abdülkadir'in dizisini bildirigidenden başka hizde eserlerin tâhlili ile ferahnâk makamını meydana çıkardık; bu dizinin ilk kâşifi Abdülkadir 536 sene evvel onu keşfetmiş 2inci kâşifide tahminen 130 sene evvel Şakir ağrı olmuştu.

Müsteар makamı ve dizisi

Müsteар makamını birinci katabin 185inci salifesinde misalile beraber yazmıştık; orada onun mürekkep dizisini tamam göstermemiştir, burada yeniden onu bildirdik.

61 1inci segâh diz
62

Haşim bey risalei - edvarında Müstearı şöyle tarif etmiştir: (iptida kürdi, segah, hicaz, neva, Hüseyini, Acem, Gerdaniye perdelerile agaze ederek nevaya kadar inip badehu Hüseyini, neva, Hicaz, Segâh, kürdi basarak dügâhsız segâhta karar eder); bu zat nazariye ila işgal etmediğinden müstaar makamında kullanılan bazı sesleri anlamamıştır: (Hüseyini mi naturel) sesi onda yoktur o ses segâh makamında kullanılan (dik hisar fazla memollumi) dir; bundan başka Musinin Salih dedenin peşrevlerinden başka diğer eserlerde kalış segâh 4 lüsü ilədir; bu sebeble Haşim beyin tarifi kısmen yanlıştır, birinci kitaptada söylediğimiz vəçhile müsteар makamı iki adet segâh dizisinin başında, ortasında, sonundan biraz evvel müstaar dörtlüsü dediğimiz puselik dörtlüsünün onlara ara sıra katılmasından doğmuştur; bu gün eneski taraklı olarak tahminen 230 sene evvel bestelenmiş olan Ebubekir çavuşun müsteар aksak semaisile çorbacı zade Mustafa ağanın çember bestesi mevcuttur; bunlardan evvel 889 taraklı ve mir Alînîn oğlu Ahîmed pâgnanın imzalı ve çok mûzeyyen ciltli ve güzel yazılı kitabındadır (bu kitabı Üniversite kütüphanesinde Yıldız Kütüphanesi kitapları arasındadır) ve Fethiyede Müsteар şu vechile bildirmiştir.

63
A E T

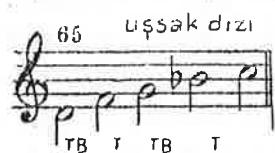
Buradaki dörtlü arhâkîr, müellif bunun tam dörtlü olduğunu keşfetmemiştir; bu yoldan müstearın 475 ilâ 500 sene evvel bilindiğine ulaştık.

Mâye makamı ve dizisi

Birinci kitabın 167inci sahifesinde mâye makamı misali ile beraber söylemiştir; Haşim bey Edvar işsalesinde onu şöyle tarife yapmıştır; (iptidanevadan bayati üslubu üzere agaz - segâha kadar badehu rast, kürdi segâh, Çarigâh, neva, Hüseyini, Acem gösterip dönüp bu siyak üzere kürdi ile dügâh açmaksızın segâh karar eder); maye makamı beyati üslubile başlamaz, mevcut eserlerde böyle bir başlama yoktur, mâyeyi terkip eden segâh dizisinde 4 üncü ses (Hüsevini - mi) değil (dikhîsar - komabemollu mi) dir; mâye segâh dizisinin sonunda bir uşşak dörtlüsüle dügâh takılır yahut uşşak dörtlüsünü gasterdikten sonra seghâta karar eder. Abdülbaki de edvarında mayeyi (segâh agaze edip dügâh perdesinde karar eder, bu kadema-i mütekaddimin ihtirağıdır) diye tarif etmek istemişsede onu bu sözlerile anlatamamıştır; hoca Abdulkadir mayeyi (mâc) ismile 4 ses olarak göstermiştir.

Bunda rast 5 lisinin ikinci nağmesi hazfedilmiştir; bir nağmesi hasfedilmiş bir rast beslisinin bir makam mahiyetine malik olmadığı görülmektedir; Safiyüddin dahi şerefiyesinde mayeyi aşağıdaki notada görüldüğü veçhile iki nağmesi mahzuf ve kötü lahnılı 5 nağme ile bildirmiştir; bundada bir makam mahiyeti yoktur.

Maye makamında elimizde mevcut Bekir çavuşun yörük semaisi, Cerrah paşa müezzini Halil efendinin remel bestesi ve diyarbekirli Mahmut çelebinin aksak semai şarkısına nazaran tahminin 250-250 sene evvel bildirdiğimiz mahiyelle bilinip kullanılmış olduğu taayyün etmiştir.

Beste Nigâr Makamı ve dizisi

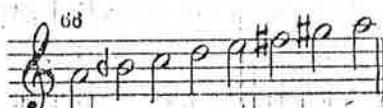
Birinci kitabın 160inci sahifesinde beste Nigârin tarif ve misali vardır; Haşim bey edvarında beste Nigâri söyle bildirilmiştir (iptidane rast, Çarigâh gösterip nabi üslubile

agaze badehu çanğrigâh, segâh, düğâh, rast açarak İrakta katar eder) bu tarifte beste Nigarın nağmeleri kısmen kısmen söyleneniz isten: makamın in ülkeyi laflı edilememiştir; bu makamın ne vakitten beri bilin ligini inceleyelim: birinci kitaptı birinci Sultan Mahmudun imamı i evveli arap zade Abdülrahman efendinin beste Nigar peşrevile bu 4 üncü kitapta notası mevcut beste Nigar saz semaisi tahnine 209 sene evvel yapılmıştır; elimizde acemlerin denilen nakşide vardır ve acemler Muradı Rabiin Bağdattan getirdiği müsikicilerdir. Muradı - Rabiin Bağdat fethi 1040 olduğuna nazaran bu nakş tahminen 326 sene evvel Bağdat müsikicilerinden birisi tarafından nakledilmiş demektir. Bu yoldan beste Nigâr makamının malumiyetini 326 senesinin daha evvelisine çıkardık; 515 532 sene evvelki müelliflerden Hızır bin-i Abdullah ile Bedr i Dilşad kitaplarında aynıen şu cümlecek ile bestenigarı bildirmek istemişlerdir. (Beste Nigâr oldurki rast agaze ede ine çarğah yüzünden segâh karar ede) bu iki zatın tarifinden bir mana çıkmamaktadır. Yalnız hızar bin i Abdullah risalesinde büzürk makamının dairesi budur diye bir tarif vardır (evvel segâh yani bizim şimdiki İrakımız, hemen yegâh yani rast, hemen düğâh hemen çarğah evi, köçek evi, yegâh İsfahan evi yani neva, degâh Hüseyini evi, segâh hisar evi, yani şimdiki eviç) işte bu tariften anlaşılıyorki o bizim bestenigarımızın nağmelerini havidir. Abdülkadirin Camiülehanında safiyüdinin şerefiyesinde büzrük makamı mezkür isede o diziler mütenafir ve mahiyetleri anlaşılamamaktadır; Hızır bin-i Abdullahın büzürk namile söylegi bizim bu günü bestenigarin meydudiyetini 500 seneden hayli evvel zamanlara çıkarabiliriz.

Hisar dizisi ve makamı

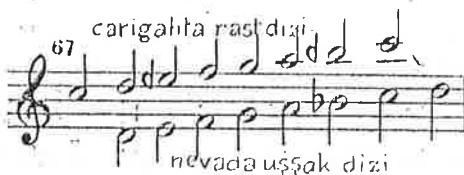
Birinci kitabım 149 üncü sayfasında bu makamın dizisinde tarifini koymuştuk; Hızañm bey onu edvarında (iptia hisar, hüseyni, acem, sehnaz, muhayyer basarak yine bu üslup ile hisar perdesine kadar inüp tekrar neva, Hüseyini, acem, gerdaniye ile inüp neva, çarğah, segâh ile düğâhta karar eder) diye bildirmiştir; bu bildiriş yalnız sesleri noktalı-nazarından bizimkinin kısmen aynıdır; Elimizde İtrönin (câm ila'lindir senin ayne i-rû yi-enverin) güfteli hisar bestesi ve bir de aksak semaisi vardır; bu beste Hafız postun tahminen (1080 1090) senelerinde yazmış olduğu meemuasında mevcut olduğuna göre Hisar makamının bilindiği tarihi 288 sene evveline dek bu yoldan çıkarabildik. Hızır bin i Abdullah ile Bedri i Dilşadın edvarlarında Hisar perdesi bu gün bizim evic dediğimiz sestir; lakin Hızır bin i Abdullah hisarı (Hüseyini evinden segâh göstere ine kucek karar eder) diye bildirmiştir ki bizim tarifimize yakındır, bu yoldan Hisar makamının bu namla bilindiği tarihi 522 sene evveline kadar çıkarabildik; Ladikli Mehmet Çelebi, Hace Abdülkadir Safiyüddin, Kutbuddin i şirazi de Hisar namile bir makam mevcut değildir; yalnız Ali şahım mukaddimetül usulünde Hicaz-Hüseynt namile aşağıda notası yazılı dizinin beşinci sesinden tize doğru eski müelliflerin Hicaz dörtlüsü mevki almış olup ikinci sesi büyük mücenneple gösterilmiştir; Eski müellifler bir sekizlide on yedi aralıkla on sekiz nagme kullanmış olduklarıdan tanını içerisinde yalnız bakiye ve büyük mücennep vardır; lakin şedlerde küçük yerine büyük mücennep kullandıklar-

İndan Ali Şahim dizisindeki büyüğü küçük kabul edersek o bizim bu güçü Hisarımıza benzemiş olur; Ali Şahim kitabının te'rif tarihi takriben 845 hieriden mukaddem olmasına göre 522 sene evvel hisarın aynı mahiyette bilindiği belirdi; ondan evvelini bilmiyoruz; Ali Şahin notası şöyledir:

Arazbar makamı ve dizisi

Birinci kitabın 140inci sahifasında misalile beraber arazbar makamını bildirmiştik; makam dizilerinde istiklal bakımından yeniden yaptığımız tahlil neticesinde acemli rast namını verdigimiz merdivenin tiz tarafta bayati pest tarafta rast dizilerinden mürekkep olduğu belirdi; (makam dizilerinde istiklal ve acemli rast dizisine bakınız). Bu dizide 3 beşli, 4 dörtlü, bir sekizli, bir orta üçlü aralıkları bulunduğu için sesleri beyninde tam bir uygunluk yanı mecmui mülayimet mevcuttur.

Elimizde mevcut arazbar eserlerde dahi yaptığımız tablil neticesinde arazbar makamının (çargâh-do) sesi üzerine konulmuş acemli rast, dizisinin pest tarafına ya bir usşak dörtlüğünün veya tamam usşak dizisinin kılmasından arazbar makamının husule gelmiş olduğunu anladık. Şimdi arazbar makamının nezamandanberi bilindiğini arayoruz; Haşim bey ilmi edvara dair risalesinde arazbarı şöyle tarif ediyor; (iptida acem, gerdaniye gösterüp sünbüle, mahayyer, gerdaniye, acem, gardaniye, göstererek tekrar perde perde bu uslub üzere iherek çargâh, segâh, düğâhta karar eder; Haşim bey müzikimin nazariyatına vakıf olmadığı yanı müstamel sesleri ilmi yoldan bilmendiği halde amel bilgi ile arazbarda kullanılan seslerin büyük kısmını söylemişsede (Hüseyni-mi) sesinin (dik hisar koma hemollumi) olduğunu takdir edememiştir; bu sebeple arazbarın tam mahiyetini anlatamamıştır.

Pek eski olarak gazi tatar Giray Hanın arazbar peşrevi (bu 4 üncü kitapta Giray hanın arazbar peşrevine bakınız) 160 sene evvel Hamparsun tarafından yazılmış notasından elimizde mevcuttur; Giray hanın vefatı olan 1016 senesinden bu günedek 352 sene geçmiş olduğundan arazbarın o zamanlardan evvel bilindiğini bu yoldan tesbit ettik; Eski kitapların hiç birisinde bu namda mürekkep bir makama tescaduf etmedik; Ladikli Mehmet Çelebi arapça ve türkçe zeynül-elhanında (888) o zamanda yeni yeni

makam ve usullerin icat edildiğini söylemiş olduğuna nazaran arazbarın 480 sene evvel yapılmış olduğunu tahmin ve kabul ettik; lugatta Arazbar isminin ne manada olduğunu bulamadık.

Acem dizisi ve makamı

Birinci kitabın 155inci sayfasında onun tarifile misali mevcuttur; Haşim bey edvar kitabında onu şu vechile tasvir etmiştir: (iptida hüseyni, acem, muhayyer, gerdaniye, acem hüseyni, nevaya kadar inüp badehu çargâh, neva, hüseyni, acem, gerdaniyeye, çokip bayatlı çeşnisi gibi karar eder). Haşim beyin bu tarifinde bizimkinin ekseri nagmeleri mevcut isede müsikinin ilmine vakıf olmadığı için acem makamının mahiyetini teşrih ve tarif edememiştir; bu gün elimizde Nazımın takriben 250 sene önce bestelemiş olduğu muhammes acem bestesi, enfi Hasan ağanın yine o kadar sene evvel bestelediği hafif bestesi (birinci kitap sahife 155 e bakınız) ve a'mâ Kadının takriben 288 sene evvel inşa ettiği nakş yürük semaisi mevcuttur. (3 üncü kitap 272inci sahifeye bakınız).

Topkapı sarayı Bağdat kütüphanesinde 402 nolu İlâhi mecmuasında der (makam i Nevruz-acem) namile dervîş Ali şir-ü-ganiye mal edilmiş olan (tehde canım canda cananım Allah hû diyen) güsteli İlâhi durak, yine aynı güstede ve Süleymaniye kütüphanesinde Müstakim zadenin dervîş Halil tarafından kopya edilmiş 3397 nolu İlâhi mecmuasında der makam i acem uşşak eser i Hafız post diye yazılmıştır; muhtelif iki zate isnat edilmiş aynı durağın makamı birinde Nevruz-i-acem diğerinde acem-uşşak denilmiş olması müsikiciler beynde başka makamlarda olduğu gibi makamlar bilgisince farklı bulduğunu isbat etmektedir; Tahminen 260 280 sene önce ezgilenmiş olan bu durağın ve diğer beste ve semaşlerin makamına yalnız acem isminin sonradan verilmiş olduğu olduğudur. 532 ve 515 sene evvel İlizir - bin - İAbdullah ve İedr-i-Dilqîl'in kileplerinden sîrf acem namile bir makam yazılı değildir. Nevruz - i - acem veya Nevruz - i - arab namalarında makamlar söylemiş isede mahiyetleri anlaşılamamaktadır. Safuyyûddîn ile Abdülkadirin kitaplarında bu isimler mezkûr iselerde yine mahiyetleri meçbul kalmakta yani bu makamları tamam ve vazih bir halde bildirememişlerdir.

Yukarda söylediğimiz acem makamındaki eserlerden başka Hoca Abdülkadîre isnad olunan acem makamında bir kâr vardır; Tahminen 1080 senelerinde yazdığı fasıl mecmuasında Hafız post bu kârı Abdülkarîn eseri diye göstermiştir; fakat sonradan yaptığımız mütâlâa ve tetkiklerimiz Abdülkadîrin hiç bir eserinin bize kadar gelmemiş olduğu merkezindedir; Abdülkadîr nazariyatçı olmaktan çok ziyade kendi beyanatı ve eserlerile tahakkuk ettiğine göre bestekârdır; kendisi bir çok eserler bestelemiştir; işte Nur-i osmaniye kütüphanesinde 3652 nolu mecmuada onun bir çok nöbet - i - müreltep ve amellerinin güsteleri yazılıdır; lakin kütüpkanelerdeki fasıl mecmualarının bir kısmında Abdülkadîre isnat olunan eserlerin meslî segâh, acem, uşşak, arazbar, bestenigâr, saire makamlarından olduğu yazılı isede Abdülkadîrin „kitaplarında“ bu makamların isimleri

Güldeste Saz Semaisi

Salih Dede

Nühüft makamı

Birinci kitabın 174 üncü sahifasında misalile beraber Nühüft makamını bildirdik.
Hasim bey edvar risalesinde nühüft için şöyle diyor: İşbu nühüf makamı gizli bir şey
olduğu cihetle edvar-i-kadimde iptidâ muhayyer perdesinden bed ederek nevaya kadar

İnüp ba'dehü isfahan çeşnisine kürdî hicaz, kürdî ile dügâh karar eder deyu tarif etmişlerde Recep çelebi, babuncu zade (yani itti) gibi eski hanendelerin kavli neva-dan harekette evic, muhayyeri dügâh, rast, irak ile aşiran kahr demişler ve neyzen Ali hace, Tanburî Mehmet çelebi kavli neva perdesinden hareket edüp rahavî çeşnisile rasta inüp rasttan irak ile aşiran kahr deyu tahrir etmişlerdir; Kavlı fakir bu tariki mustahsen görmüşümüzdir); işte şu tariflerdede görülüyorki müzikimizin ilmini ihmali edüp kifayetsiz ameli yoldan yürüyen bu zatler sair makamlarda olduğu gibi nühüst makamını da bildirememişlerdir.

Hızır bin-i-Abdullah risalesinde: (Nühüst oldur kim tizi yerden dügâh agaz ide, inüp uzzal yüzünden hicaz karar ide) demmiştir; onun bu beyanına nazaran, o zaman ki nühüftün bizim bu günde hicaz ve uzzalımız olduğu anlaşılmaktadır; nitelikim Ladikli Mehmet Çelebi, Hace Abdülkadir, Safiyüddin sâir bütün ve eski müellisler Hızır bin-i-Abdullah gibi onu lârif etmişlerdir; onların dizisinin pest tarafındaki kürdî degil (fazla bemelli si segah) vardır; bunda kürdî sesini seman takdir edememiş olduklarını bu ki tapta dörtlüler mephâsında onların hicazının tenkidinde söylemişlik.

Bu gün bildığımız makamda elimizde en eski olarak Hatip zakîri Hasan efendinin bestelemiş olduğu 356 senelik mersiye-i-imân Hüseyni (2 nci cilt sahîfe 60) mevcud olduğundan bu yoldan bu günde nühüst makamının 356 seneden daha evvelleri Türk müsâcilerimizden birisi tarafından yapılmış olduğu kabul olunur.

Nişabur makamı

Nişabur makamını birinci kitabın 146 nci sahîfesinde misalinin notasile birlikte dere etmişlik; Haşim bey edvarında onu (iptida neva, huseyni, muhayyer, gerdanlyye, acem huseyni, neva, hicaz, puselik basarak dügâha hadar İnşîp ba'dehü dügâhtan puselik, hicaz neva, huseyni, acem, gösterüp yine neva, hicaz ile puselik perdesi üzerinde karar eder) diye bildirmiştir; ameli yoldan yapılmış olan bu tarif müstâmel sesler itibarile kısmen bizimkinin aynıdır.

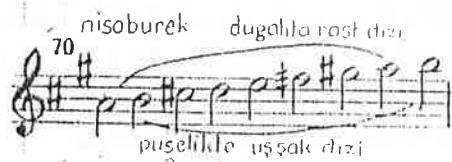
Abdülbâki dedenin tarifide bunun gibidir; yalnız, onun müteahhirinin ihtiyârı olması sözü doğru değildir; çünkü onun ekser makamlarda söylediğî vechile müteahhirin veya kudenla-i-müteahbirin sözünün şümülu belli değildir.

Kavâid-i-perde-i-tanbur risalesinde, nişabur için (puselik, uzzal, neva, huseyni, evic, gerdanlyye, muhayyerre çıkar, döner puselikte karar eder) denilmiştir. Bu tarifte (evic) sesi (acem) olmalıdır. Nişabur makamında elimizde mevcut en eski eser, Hamparsum'un yazmış olduğu tatar gazi Giray Hamîn devri kebir usulundeki peşrevî vasitasıyla onun bilindiği tarihin eskiliğini taktir edebildik; Tatar gazi Giray hemin 1016 hîrîde vefat etmiş olmasına göre bu güne kadar geçmiş olan 352 seneden daha evvel hisâburun bilindiği

tezahür etmiştir ve dört yüz elli seneden evvelki kitaplarda nişabur isimli bir makam yoktur. Bazı makamların isimleri terennüm edildiği şehir veya kitaların adları verilmiş gibi görünuyorsada çoğu şehir veya kota ismle hakikatta alakadar değildir; bu sebeple Nişaburunda İranda Nişabur şehrinden geldiğine inanamıyoruz.

Nişaburek makamı ve dizisi

Birinci kitabın 268inci sahifesinde nişaburek makamını layikile bildirememiştir; burada onu açık ve tam olarak tarif ediyoruz. Nişaburek makamı (düğâh - la) üzerinde mevzu rast dizisile (puselik-si) üzerine konulmuş usşak dizisinde mevcut (yalnız sol nagmesindeki farkla) yedi sesin birbirlerinin aynı oluşundan istifade edilerek bu nişaburek makamı yapılmıştır; işte şu notada görülmektedir.

Makamda durak (la - dügâh) güçlü (mi - hüseyni) nagmeleridir; ve dikkate şayandır ki rast ve usşak makamların güclüsü aynı (mi - hüseyni) sesidir; işte bunların aynıyeti ve diğer altı sesin aynıyeti bu iki makamı birbirine güzelce karıştırmıştır; makam çıkışıdır; ya duraktan veyahut güçlünden başlar; her iki makamda müşterek sesleri kullanarak bayatımsı gezinir ve nişanburumsu usşak dizisinin durağı olan (puselik si) de muvakkat kahr; ve arada rastın üçüncü sesindede kalır ve rast beşlisile dügâhta karar eder.

Nişabureğin ne kadar zamanданberi bilindiğini mütalâa ediyoruz: En eski olarak elimizde enfl Hasan ağanın Nişaburek zincir bestesile aksak semaisi vardır (birinci kitap sahife 268) bu zat 1142 de vefat etmiş olduğundan nişabureğin ona nazaran 250 sene önce bilinüp kullanıldığı tahmin ettik; 1102 ölmüş olan Hafız postun kendi yazısı ile mevcut fasıl mecmuasının içinde ve tarihîstinde nişaburek makamı yoktur. Lakin 450-500 sene evvelki kitaplarda isimsiz ve yalnız Ali şahin mukaddemet ül usulünde (Dilküşay ve nihavendi) adlı olarak şu yukarıda görülen dizi vardır;

Eski müellifler bizim muvaffak olduğumuz vechile; makamları basit ve murekkep namalarile onları kattı ve vazih bir surette birbirlerinden ayırt edememişlerdir. (Bu kitapta onların makamı, avâze, şube, terkiplerine bakınız). Bu eski müellifler nazarı ve belki ameli yoldan dörtlü ve beşlileri birbirine katmak suretiyle diziler yapılmışlardır. ve nadiren bir dizide dokuz ses bildirmiştir.

Ali Şahin kitabında (tahminen 845 hict) dilküşay ve nihavendi namile bizim Nişaburek makamının Horasanda kullanılmış olduğu anlaşılmaktadır; bu yoldan nişabureğin 523 sene evvel bilindiği görülmüyor; ve en eski müellif olarak Safiyüddin kitabında yu-

kari notadaki dizi isimsiz olarak mevcut elşerden orun istimâl edilmiş olduğu kabul olunursa bizim bu günde nişaburek maliyyetinde bir makam 735 sene evvel malum olduğu belirir; ekseriya ameli yoldan yürüyen müsikicilerimizin eski kitapları okuyup nişanbur makamını onlardan almış oldukları kabul edemiyoruz; onun aksine evvelce bilinen nişanbur makamından çıkarmak suretiyle yapılmış olduğunu isimlerinin yakınlığından ötürü kuvvetle hüküm ediyoruz; yani biz Türklerce nişanbureğin 270-280 sene önce bilindiği bu yoldan belirdi.

Şevkefza makamı

Birinci kitabın 186 ncı sahifesinde Şevkefzanın makamile misalini bildirmiştik; Bu makamda elimizde mevcut Dedenin medhiye-i-padişahi olarak cenber bestesi ve yürek semaisi 3 üncü Selimin musahibi Hafız esfendinin hafif bestesi ve aksak semaisi ve o zamanın ustalarından olan Hafız Abdullâhin ağır aksak semai şarkısı, Numan ağanın sakil usulündeki pesrevi ve saz semaisi ve üçüncü Selimin aksak şarkısına bakılırsa bu makamında 3 üncü Selim tarafından iltira edildiği kabul olunur, bu mütalâaya göre üçüncü Selim zamanından bu güne kadar geçmiş olan 158 sene evvel Şevkefzanın icat edildiği anlaşılmaktadır.

İsfahan makamı

İsfahan makam ve dizisini birinci kitabı 144 üncü sahifasında 'misalinin' hotâsile beraber bildirmiştik; orada demiştik ki bu makam usşak dizisine onun dûağile dördüncü sesi beynine bir rast dörtlüsünün ilâvesinden doğmuştur.

Haşim bey edvar risalesinde İsfahan söyle demiştir: (iptida hicaz, neva, hüseynî, açem, gerdaniye, ile muhayyere kadar çıkip ba'dehü bu uslub üzere yine nevaya kadar inüp hicaz segâh ile dügahta karar ider), bu zat İsfahanında lâyıkile tarîf edememiştir; kararda hicaz ve segâh ile karar elmez, usşakın kâlışında olduğu gibi neva, çargâh, segah, dügâhla karar eder; müsikinin ilmi yolundan yürümeyüp nakîs, halâli, kifayetsiz ameli malumatla müsiki bahisleri bildirilemez? nitekim Haşim bey edvarında (zamanımda mütedâvil olan müsiki sadran an sadrîn üstâltan tabsih olunandır, (yani ameli yoldan) yoksa kemâ hüve hakkubbâ ilmen erbâb-i-müsiki mesküt olduğu cümle içinde müsellemidir) diye kendisinin müsikimizin ilmine vakîf olmadığını itiraf suretiyle pek tabii olan hatalarını kabul etmiştir.

Abdülbaki dede kitabında İsfahanı (neva perdesinden ağazla hicaz perdesi, yine neva perdesinden çargah, segah, dugah perdesinedek hubut ile anda karar eder, neva perdesinden yukarı hüseyni acem, gerdaniye muhayyer perdesinedek çıkar, dugah perdesinden aşağı rast perdesinedek seyri vardır; bu zat dahi Haşim bey gibi İsfahani bildirememiştir.

523 sene evvel Hızır bin-i-Abdullah risalesinde İsfahan makamının dairesi ve merkezi budur diye onu söylece bildirmiştir: (evvel dugah, hemen segah, hemen çargah, hemen küçük evi (yani hicaz) yegah İsfahan evi (yani neva), dugah hüseyni evi, segah hisar evi (evic), yegah gerdaniyye evi, dugah muhayyer evi) bu tarifte (evic) yerine acem denilmeli idi, sonra puselek nağmesi de yoktur diğer sesler bizim bildirdiğimizin aynıdır; Bedr-i Dilşad kitabıda der matla-i-makamat bahsinde İsfahan pençgah perdesinden başlar, dugah perdesinde karar ider diye pek nakış ve müphem bir tarif yapmıştır. Hızır bin-i Abdullah -in bildirişine nazaran bu günde İsfahan makamını tahminen 550 sene öncesine çıkarabildik.

Safiyüddin, Abdulkadir, Ladaklı Mehmet çelebinin kitaplarında İsfahan makamı bizimkinden bütütan başka mahiyettedir (bu kitapta eskilerin dörtlüleri ve hueusi makam mephaşlerine bakınız). Uşşak makamının tiz tarahndaki puselek beslisinde çokca gezinmekle başka bir makam hasil olmamaktadır; işte bundan ötürü İsfahanın İsfahandan turki yoktur.

Beste İsfahan makamı

Birinci kitabı 193 üncü sahifasında beste İsfahan makamını misalinin notasile beraber yazmıştık, (537-523) sene önce Bedr-i-dilşad ile Hızır-bin-i-Abdullah musiki risalesinde beste İsfahanı şu vechile tarif etmişlerdir: (İsfahan ağaze eder, iner segahta karar ider). Segah sesi onların zamanından evvel (ırak-bakiye diyezli fa) ya verilmiş isim olduğundan her ikisinin tarifleride zımnenn bizimkinə uymaktadır; buna nazaran bu gün bildığımız mahiyette beste-İsfahanın tahminen 600 sene evvel bilindiği bu mutalaa ile sabit oldu.

Hüseyini gülizar makamı

Birinci kitabı 159uncu sahifasında onun misalile beraber tarifi vardır; elimizde mevcut tanburi Isakin peşrev ve semaisle gülizar fash, sahibi meçhul ve Hamparsum tarafından notaya yazılı peşrev ve Dedenin üç adet köçekçe şarkılara nazaran bu makamın tahminen 158 sene den evvel yapılmış olması ona iyi ve müstakil murekkep bir makam mertebesini veremez.

Rahatül ervah makamı

Birinci kitabın 169uncu sahifasında rahatülevah makamını misasile beraber bildirdik; Haşim bey edvar risalesinde [iptida hicaz çeşmisile âgâze idüp dügâh karardan sonra tekrar irak uslubu gibi irakta kahr] diye tarif etmiştir. Abdül Bâki dede onu [Hicaz âgâze idüp irak karar ider, bu kudemâ-i-müteahhirin ihtiraidır] söyletilé bildirmiştir. Kudemâ-i-müteahhirin sözünün manası diğerlerinde olduğu gibi belli değildir, fakat müteahhirin sözü katî'en doğru değildir. (537-538) nâmec öncce Bedr-i-Dilşad ve İlizir bîn-i Abdullah kitaplarında râhatül-ervahi (hicaz başlar, irakta karar ider) diye söylemişlerdir; bu üç adet tarif çoknakis olduğundan ancak rahatülevah makamında bestelenmiş eseileri bilen ve musikimizin ilmine vakıf zatlar tarafından anlaşılabılır. Elimizde 250-260 sene evvel yapılmış İtrinin zincir bestesi vardır; işte yukarıdaki tariflerle zimnen, İtrinin bestesi vasıtasisle hâssalen rahatülevahın mahiyeti anlaşılmakta olup Bedr-i-Dilşad zamanından bu günde 537 sene geçmiştir; Ladaklı Mehmed çelebi Abdülkadir, Safiyyüddin eserlerinde rahatülevah namında bîmâkam mevcud olmadığından 537 seneden daha evvel bir Türk musikisi tarafından onun icad edilmiş olduğu kuvvetle muhlemeldir.

Muhayyer sünbüle makamı

Birinci kitabın 156inci sahifasında muhayyer sünbüle makamile misalini söylemiştir; Haşim bey edvar risalesinde muhayyer sünbüleyi (iptida gerdanîye, muhayyer, sünbüle tiz çargah basarak tekrar sünbüle, muhayyer, gerdanîye, acem, hüseyni, uzzal, çargah, segah basarak yani saba çeşmisi gibi dügâhta karar ider) diye tarif etmiştir; bu tarifteki sesler bizim bildiğimiz gibidir. Abdülbaâi dede kitabında muhayyer sünbüleyi (tiz çargah perdesinden saba âgâze eder sünbüle karar eder) diye mahiveli anlaşılmaz bir surette onu bildirmek istemiştir; sonra yine bu zat yalnız sünbüle makamını muhayyer perdesinden İptida edüp sünbüle perdesi gösterdikten sonra muhayyer perdesinden nihavend şeklinde hüseyni perdesini hubut edüp saba karar eder, bu terkip kudemâ-i-müteahhirinin olması ensebdür) diye söylemişlerki Haşim beyin tarifine benzemektedir.

Birinci kitapta Osman dedenin muhayyer sünbüle pesrevi vardır; kendisi 1110 da Kûle kapı mevlevihanesi şeybliğine tayin edilmiş olduğundan bu gün bizim bildiğimiz mahiyette muhayyer sünbüle makamının 258 seneden evvel bilindiği bu yoldan anlaşıldı.

Safiyyüddin, Abdülkadirin kitaplarında muhayyer sünbüle adlı bir makam yoktur; Ladaklı Mehmet çelebi zeynül elhan namlı kitabında ihtilâfı diye ve sünbüle adlı yazmış olduğu iki dizi bizim bu günde saba ve kuçuk dizilerinin aynıdır. (ba kitapta saba makamına brkınız)

Bayati araban makamı

Birinci kitabın 150 inci sahifasında onun tarifini misalile beraber yazmıştık; Haşim bey edvar risalesinde bayati arabanı şu vechile bildirmiştir: (iptida gerdaniye, muhayyer tiz çargahı, aynılıkla muhayyer, gerdaniye, evic, sifit, nevaya inüp novadan gerdaniye göstererek adeta bayati kararı gibi düğühta karar eder). Bu bildirişte bizimkinin aynı sesleri mevcettir. En eski olarak elimizde Tatar gazı Giray hanın Bayati araban peşrev ve söz semaisi bulunduğuna göre ya bu zat veya ondan evvel diğer bir Türk müsikisi tarafından Bayati arabanın ihra edildiği çok muhtemeldirki, Giray Hanın vefatından bu günedek 352 sene geçmiş olduğundan demekki 360 380 sene evvel icad edilmiş oluyor. Ladaklı Mehmed çelebi, Hoca Abdülkadir, Safiyyüddin'in kitaplarında Bayati araban isimli bir makam mevcut olmadığı gibi bizim mürekkep makamlarımızın ekserisi onların terkiplerine benzemez.

Puselik Aşiran makamı

Puselik aşiran makamını birinci kitabın 175 inci sahifasında misalile beraber bildiśmyştik; Haşim bey edvar risalesinde onu (iptida puselik makamı gibi ağaze ederek hüsceyi perdesine kadar çıkıp badehu acem, gerdaniye, muhayyer basarak dötyüp perde perde düzgaha kadar inüp rast ile aşıranda karar ider) diye tarif etmiştir; bu tarifinde puselik makamında mustamel seslerin çogunu söylemişse de makamın durağa inişinde (ırak - bakiyye diyezli fa) nağmesini unutmuş olsa gerek, hemen her makamda söylediğimiz gibi ilim yoluyla ve dilile gitmemekten ötürü makamları sahib ve kâfi bir surette aulatmamışlardır.

Bu gün elimizde enfi Hasan ağanının muhammes puselik aşiran bestesi ve Kantemir oğlunun beresyan peşrevi mevcuttur. Kantemir oğlu 1136 hic, enfi Hasan ağa 1140 sene lerinde vefat ettiklerine göre onlardan evvel bir Türk müsikisi tarafından puselik aşiranın ihra edilmiş olduğuna züphe edilmez; bu sebeple onun ihtira tarihini 250 - 280 sene evvellerinedek çıkarabildik, 450 500 ve daha evvelki tarihli müsikî eserlerinde bunam ve mahiyette bir makam mevcut değildir.

Nihavend - i - Kebir makamı

Birinci kitabın 171 inci sahifasında Nihavend i Kebiri misalile beraber söylemiştık: Dördüncü Mehmed zamanının bestekârlarından olan Hafız Kömürün muhammes bestesile

aksak semaisi mevcut; bu zatlaen evvel mevcud müsiki kitaplarında Nihavend-i kebir nam ve mahiyetinde bir makam yazılmış değildir; buna nazaran Nihavend i kebirin elliye yakın bestekarların yettiği 4 üncü Sultan Mehmed zamanında veya ondan evvel bir Türk müsikicisi tarafından ihtiira edildiği anlaşılmaktadır.

Şehnaz makamı

Şehnaz makamını 1inci kitabın 164 üncü sahifasında misalile beraber bildirmiştik; orada onu iki türlü tarif etmişiz (1) incisi (hüseyni-ni) üzerine kurulmuş bir hicaz i humayun dizisinin pest tarafına bir hicaz beslisinin kalılmasıından icaret demisiz; bu dizide (nim-şehnaz) şesinin bilinmemesinden ötürü bu tarif bakış ve hatalıdır; (2)inci tarif ise tamamile şehnazı bildirmektedir.

Ne zamandan beri bunun ihtiira edildiğini mutalaası ediyoruz: Bugün elimizde Seyyid Mehmed Nuhun tâhminen 262 sene evvel bestelenmiş olan, çember Şehnaz bestesi vardır (birinci kit b 164 üncü sahifaya bakınız) bu yoldan Şehnazın bilindiği ilk mehbale 262 sene olup Hafız postun meemuasının fihristinde Şehnaz makamı bulunduğuuna göre onun vefat tarihi olan 1102 den en az kırk sene yani bu günden 400 sene evvel bugünkü mahiyette bilindiği belirdi, 845 tarihinde yani 523 sene önce Hızır bin - i - Abdullahın yazmış olduğu müsiki risalesinde Şehnazın yapılmış olduğu tarifinden lahnı bir mana çıkaramadık; malum olduğu üzere bu zat müsikimizi ilmi değil ameli yoldan yazmıştır, fakat bu yoldan Şehnazın bilindiği zamanı 523 sene evveline çıkarabildik; bu mürekkep güzel makamın kimin tarafından icad edildiği hakkında hiç bir kitapta bir kayıd yoktur.

Düğâh makamı

Bu makam birinci kitabın 196inci sahifasında misalile beraber bildirilmiştir; Haşim bey risalesinde düğâh makamını (iptida segâh, çargâh, uzzal ile saba çeşmisi gibi âgâze edüp badehu zırgüle ile düğâhi bir iki defa icra iderek ister ise bu uslup üzere uzzal perdesile hüseyniye çıcup yine bu minval üzre inerek zırgüle ile dûgahta kalır) diye tarif etmiştir; düğâh makamının seslerinden dik kürdiyi söylemeye unulmuş olması muhtemeldir; bundan başka tarifindeki nağmeler bizimkinde aynen mevcuttur.

Yine Haşim bey makamatı gayri mütedavile mebhâsında düğâh i kadimi (iptida rast, düğâh gösterüp badehu segâh, çargâh, neva, hüseynî ile yine hubub edüp düğâhta karar ider, düğah ayn i-serisinin seyir ve hareketinden anlaşılr) demisit; hem bu tariften hemde düğâh ayn i-serisinin eziyatının tablilinden onnn bu günde usşak makamı olduğu anlaşılmaktadır.

İki yüz sene evvel yazılmış olduğunu tahmin ettiğimiz (Kavaid-i-nağme-i-perde-i-tanbur) risalesindede dügah makamı Haşim beyin baştaki tarif gibidir.

En eski olarak elimizde seyhislam Esad efendinin cember bestesi venakş yürüksemaisi ve tabi Mustafa endinin devr i kebeir bestesile aksak semaisi delaletlerile bu gün bildigimiz mahiyette dügah makamının tahrîmen 250 sene evvel bir Türk bestakarı tarafından ihtira edilmiş olduğu anlaşılmaktadır, eski kitaplarda bu mahiyette bir makam mevcud değildir.

Tarz-i-Nevin Makamı

Bu makamın tarifini birinci kitabın 201inci sahifasında yazmıştık; Bu makamın muhterinin kendisi olduğunu Haşim bey edvarının 26inci sahifasında yazdığı gibi diğer müsikilerimizden onu öğrenmiştim; bu makamdan Haşim beyin yapılmış bir faslı mevciidur.

Şevk-u-Tarab Makamı

Birinci kitabın 201inci sahifasında Şevk-u-tarab makamını misalile beraber bildirmiştik; Abdulkâhi dede edvarında bu makamın 3 üncü Sultan Selim tarafından ihtira edilmiş olduğunu söylemiştir; onun vefatından 148 sene geçmiş olmasına göre onun 150-160 sene evvel icad ediliniş olduğunu tahrîm edebiliriz; bu makamda Selim-i-salisin bir hafiskâr bir zincir beste, bir aksak semai, bir yürüksemai ve serhanende Küçük Mehmed ağanın bir hafif bestesi ve Sadık ağanın bir hafif peşrevi ve Dedenin bir ayin-i-serifi mevcut olup o zamandaki zâtler tarafından bestelenmiştir,

Sûzi-dil-ara, Büzruk, Nigar Makamları

Bu üç makam 1inci kitabın 179cu sahifasında misalile beraber bildirilmişti; bunlar muhtelif zaman ve mekanda başka başka masikiciler tarafından aynı mahiyette yapılmış ve kendilerine göre muhtelif isimler verilmiştir.

Suz-i-dilarayı 3 üncü Sultan Selimin yapmış olduğunu Abdulkâhi dede edvarında söylemiştir; diğer ikisinin kimler tarafından ihtira edildiği malum değildir; şu kadarki Hafız postun en eski mecmuasının filmistinde büzruk ve nigar makamlarının bulunmayışı onların sonradan yapılmış olduklarına kuvvetli bir delildir. Hızır bin-i-Abdullah Büzruk

makamının dairesi şudur diye onu bu veçhile bildirmiştir: [evvel segah (yani ırak) hemen yekkâh (rast) hemen dûgah ırak evi, hemen segah, çargah evi, küçük evi (saba yani nimhicaz) yekkah isfahan evi, dûgah hüseyni evi, segah hisar (yani evic) evi].

Bedr-i-Dilşad ise kitabının der matlî makamat faslında (Büzrük, zir eskend başlar ırakta kalır) diye onu tarif etmiştir; her ikisinin tarisinden büzrügün bizim şimdiki bestenigarımız olduğuna anlaşılmakta olup bizimkinden fazla olarak neva ve evic sesleri vardır, bu mutaladan anlaşılıyorki bizim şimdiki büzrük makamız eskilerinden tamamile ayrı mahiyette olup nisbeten yeni yapılmıştır, nigar namile eski kitaplarda bir terkip varsada mahiyeti anlaşılamamakta olup mütenafir eksik bir dizidir (bu dordüncü kitapta skilerin terkiplerine bakınız).

Hicaz aşiran makamı

Hicaz aşiran makamını birinci kitabın 233 cü sahifasında misali beraber bildirmiştir. Hâsimbeyde gayri mütedavil (yani kullanılmayan) makamlar bahsinde (accim ağaze eder ırak karar eder) diye hiç bir lahnı mana bildirmiyen bir kayd vardır; lâkin bu gün elimizde bu makamda bestelenmiş Ismet ağaan bir peşrevile saz semaisi ve üstadım merhum Dede M. Zekai esendinin dört parçadın mûrekkep bir faslı vardır. Eski kitaplarda bu mahiyette bir "makama" tesadüf etmediğim için bu makamın Ismet ağa tarafından ıhtiyaç edilmiş olduğunu zâh ediyorum.

Pençgâh makamı

Birinci kitabın 198inci sahifasında pençgâh makamının dizisile makamın misalini yazmıştık, burada onun ne kadar zamanдан beri bilinüp kullanılmış olduğunu mutalaâ ediyoruz: Elimizde Hoca Abdulkadir namına bir kâr parçasile, birinci kitapta misal olarak yazdığımız aksak semai en eski eserlerdendir; lâkin bu kerre yapmış olduğum telkkat Abdülkadirden bize hiç bir eserinin gelmemiş olduğunu ve onun namına verilmiş olan kâr; semailerin ya hoca-i-Sami Abdül-Ali veyahud Şeyhul-İslâm Esad Efendi, veyahud enfi Hasan ağanın eserleri olduğunu hafız postun mecmuaşile yazılmış zamânta ona yakın mecmualarda tesbit ettim; Hafız postun mecmuaşında hoca Abdulkadir namına yazılı eserlerinde ona ait olmadığını şu yoldan buldum: Nur-i-Osmaniye kütüphanesinde 3652 nolu mecmuâda hoca Abdulkadirin bir çok amelleri (kâtı) vardır; bunların gösteleri okununca bizim mecmualarda Abdülkadire isnad olunan kârların gölte ve terennümlerine katiyyen benzememektedir; bizim eserlerin hafif, semai usulleri Abdulkadirin kitaplarında yoktur; Abdülkadirların nazariyyecilikten ziyade bestekâr olduğu hem kendi ifadesiyle ve

hemde yukarıda numerosu yazılı mecmuatı eserlerden anlaşılmaktadır; bestekârlarımızdan bazıları yaptığı eserlere kendi isimlerini koymayup Hoca Abdulkadir gibi meşhurların isimlerini takmışlardır; işte bu sebeplerle Abdulkadirin bize kadar eseri gelmediği taayyün etti; elimizde 400 seneden evvel yapılmış eser yoktur.

Bu gün elimizde İtrinin en eski eseri olarak iki bestesi mevcuttur; ve Hafız postun mecmasında yazılıdır; bu mecmamın yazılış tarihini 1080 hict̄ tahmin ettiğimize göre yine tahminen 300 sene evvel penegâhın yapılmış olduğunu zan ediyoruz. Güzel bir mürekkep değildir; nitekim İtriden sonra gelen bestekârlarda bu makamı kullanmamışlardır.

Şivenüma makamı ve dizisi

Konservatuvardan arkadaşlarından Kanlıcalı udi Vecdi Seyhun beyin 945 te hediye etmiş olduğu şivenüma faslinin mütalaasından oynu güzel bir mürekkep makam olduğu anlaşılmakla bu kitapta onu okuyucularımı bildirmeyi gerekli buldum.

Aşağıki nota da görüldüğü veçhile şivenüma makamı mevkiinde saba dizisine acem aşiranın bir kısmile nihayette yegahta puselik (sultans yegah) dizisinin katılmasından husule gelmiştir, makamda güclü saba dizisinin güclüsü olan (do-cargah) durakta yegahta puselikin durağı olan (yegah-re) nağmeleridir :

Makam saba dizisinin güclü veyahud durağından başlar, acem aşiran dizisine geçer, ve yegahta puselik dizisile karar eder. Bazan da makam saba dizisinde gezinirken nevada puselik makamını muvakkaten gösterir, acem aşiran dizisine geçer, yegahta puselik dizisile karar eder. Donanımda şivenümayı saba . dizisinin işaretile gösteririz, yegahta puseliğin değiştirme işaretlerinde ezgi esnasında içap eden seslere koruz; bu makama misal olmak üzere Abdül Halim ağanın güzel ve sık bestesini okurlarımıza arz ettik ;

Şive-nüma Beste Abdül Halim ağa

Orta

de bir göz *de* bir göz *bir göz* *bi* *binc* *da* *te* *ye* *tercumün*
söylemez *ha müşgi* *bi* *in* *ai* *düp* *a* *va* *te* *ye* *trame* *nen*
te *ne* *ni* *yar* *ten* *ne* *nen* *te* *ne* *ni* *dost* *söy* *le* *ne* *iz* *ha* *muş*
migambone
bi *in* *sal* *i* *dup* *a* *va* *te* *ye* *bunca* *demdir* *a* *ci* *inaz* *sin*
ben *ku* *lun* *bi* *ca* *re* *ye* *i* *gel* *ke* *rem* *tol* *naz* *b* *ya* *sin*
tercumün
a *si* *lo* *üf* *la* *de* *ye* *ten* *ne* *nen* *ni* *te* *ne* *ni* *yar* *len* *ne* *nen*
ni *te* *ne* *ni* *dost* *gel* *ke* *rem* *tol* *naz* *b* *ya* *sin* *i* *si* *ki* *üf* *ta* *de* *ye*

Şive nüma Beste Abdül Halim Çavuş

Bir görüşle düştü gönü sen gibi mehpâreye;
Söylemez hânnîs gibi insaf idüp âvâreye;
Bunca demdir acımasın ben kûlun biçareye,
Gel Kerem kıl nazlı yarım aşık i-üftâdeye
Ten ne nen ni teneni yar, ten ne nen ni tene ni dost
Söylemez hâmuş gibi insaf edüf âvâreye.

Bu makamın bir beste, bir aksak semai, birde yürük semaisini Abdül-Halim aga bestelemiştir; peşrevile saz semaisini naşı Emin dede yapmıştır; saz semaisinin altında (oldu lâhûtu rîvan Allah deyüp rûh i Emin = 1158 hîri) yazılı tarihinden onun 1158 de vefat ettiği muşarrahıdır; Abdul Halim aga ise 1204 de ölmüş olduğuna göre aralarında 46 senelik bir müddet mevcut olup Emin dedenin vefatında Abdul-Halim aganın 30-40 yaşlarında lâhûn olunur isede üniversite kütüphanesi yıldız kitapları arasında 359 nolu ve 1139 hîride yazılmış müzehhep, müzeyyen incemuâda Abdul-Halim aganın eserleri mevcut olmasına göre şivenümanın her ikisi tarafından müstereken ihtira edilmiş olduğu kabul olunur; bu mütaleaya göre tahminen 220 sene önce şivenümanın yapılmış olduğu anlaşılmaktadır.

Şehnaz puselik makamı

Birinci kitabın 10 uncu sahifesiyle bu dördüncü kitabı 9 uncu sahifasında söylediğimiz veçhile şehnaz puselik, puselik makamının tiz durağından başlayarak inicî bir surette onun içerasından ibaret olduğunu ve yalnız tabî Mustafa efîl yürük semaisinde evvela şehnaz makamını tamamen yaptıktan sonra onun nihayetine bir puselik beşliyi katmış olduğunu söylemiştık; işte onun güzel bir lâhne malik olan notasını aşağıya yazdık.

Şehnaz puselik nakş yürük semai Tabî Mustafa ef.

Yürük semai

Naz i le hi ram ev le se til re o ha
Ta ti ri di mög il me de ol vət ba ci ha
Al di bi zi git dik re o tas vi ci ha

men sen sen

ten ten ten (Saz)

ta de re dd h ten ni ten

ni ten te nem in te nen na te ne dñ na

le ne ak ten (Saz) tem (Saz) tem (Saz) tem (Saz)

Şehnaz puselik uaks yürük semai Tabî Mustafa efdi

Naz ile hiram eylese titrer o sementen;
 Ta, tir-i-dimağ etmede ol vech-i-hesenten;
 Didarına adem doyamaz hûrimisin sen;
 Aldı bizi kittice o tasvir-i-hasenten.
 Ta dere dilli, ten ni, ten tene ni, tenen
 Na tene dir, na tene dir ten; kurban kurban
 Kurbanın olam men, hayran, hayran, hayranın
 Olam ben; ey sim beden gonca dihen sure-ti ahsen;
 Naz ile hiram eylese titrer o semen ten.

Birinci kitabın seksen birinci sahifasında Şehnaz puseligi misal olarak kamânı Corcının saz semaisi ile ikinci kitabın yüz on yedinci sahifasında Nailçezade Ali çelebinin remel Bestesinin notları mevcuttur.

Arazbar-puselik makamı

Birinci kitabı arazbar puselik makamını misalile beraber bildirmiştik; Abdül-Bakî dede edvarında bu makamın 3 üncü Sultan Selim tarafından ihtira edildiğini söylemiştir. Sadullah ağanın beştelemiş olduğu bir kâr (III üncü kilap sahife 144) ve bir yürük semaisi (Iinci kitabı sahife 223) de mevcuttur.

Neva puselik makamı

Birinci kitabı 216inci sahifasında neva puselik makamını misalile beraber bildirmiştik; Abdül-Bakî dede tatkîk ve tâhkîk risalesinde neva puseliğinde 3 üncü Sultan Selim tarafından ihtira edilmiş olduğunu yazmıştır; Birinci kitabı 216inci sahifasında ona misal ustâdım merhum M. Zekâî dede efendinin bir bestesi yazılıdır.

Mahur puselik makamı

Birinci kitabı 214 üncü sahifasında mahur puselik makamile misalini yazmıştık; iki yüz sene kadar evvel yazılmış olduğunu tahmin ettiğimiz kavâid-i perde-i nağme-i tanbur namında ki müsiki risalesinde, makamı bizim bildiğimiz vechile tarif ettikten sonra dûgahta kalırsa mahur-puselik olur, denilmiştir; bu risaleye göre mahur puseliğin bilindiği zamanı 200 seneden öncesine çıkarabildik; İstanbul konservatuvarı nesriyatından puselikli makamlar mecmâsında Dellalzade Hacı İsmail efdinin dört parçadan ibaret bir faslı ve Tanburi büyük Osman beyin bir peşrevi vardır.

Muhayyer puselik makamı

Birinci kitabı 210uncu sahifasında onun makamile misalini bildirmiştik; avukat Hilmi Ethem ardanın kütüphanesinde müveud Hafız Postun mecması olup sonradan İtti nin eline geçüp kendi yazısında besteler ilave etmiş olduğu meemuada muhayyer puselik faslı bulunduğu gibi üniversite kütüphanesinde yıldız kitapları arasında 3466 nolu mecmuada kâr muhayyer-puselik Ayıntıbaşı Mehmet bey, beste çenber na-tî Ali çelebi yazılı olduğu ve Ayıntıbaşı Mehmet bey 4 üncü Sultan Murat bestekârlarından

olduğuna göre 330 seneden evvel bilindiği anlaşılmıştır; fakat muhayyer puseliği hangi musikişinasının ihtīa ettiğini bilmiyoruz; 2inci Sultan Bayezit zamanında yazılmış zeynül-elhan kitabında Ladikli Mehmet çelebinin dediği gibi yanı yeni güzel makam ve usuller icad edildiğinden ya onun zamanında ve yahut biraz sonraları muhayyer puseliğin icat edilmiş olduğu kabul olunur.

Hicaz puselik makamı

Birinci kitabın 224 üncü sahifasında hicaz puseliğin makamile misalini bildirmiştik; Haşim bey edvar kitabında onu İsmail dede ef'dinin ihtīa etmiş olduğunu yazmıştır; birinci kitapta bestekâri meçhul hicaz puselik peşrevile, İstanbul konservatuvari külli-yatı arasında tasnif arkadaşım Zekaf zade Hafız Ahmet İrsoyla beraber yazdığımız puse-lik limakamlarda dört parçadan ibaret Dedenin eserleri vardır; onun vefatı 1262 hicer olmasına nazaran tahminen yüz on altı seneden beri hicaz puselik makamı bilinmektedir.

Gerdaniye puselik makamı

Birinci kitabın 203 üncü sahifasında gerdaniye puselik makamile misalini yazmıştık; Hızır bin i-Abdullah risalesinde, (gerdaniye puselik oldur ki gerdaniye âgâze ide çika segah ziyadeliği ile puselik karar ide) diye onu tarif etmiştir; Hızır bin i Abdullâhin risa-lesinin tarihi 845 olmasına göre gerdaniye puseliğin 523 seneden beri bilindiği bu yol-dan anlaşıldı. Daha eski kitaplarda bu nam ve məhiyyetle bir terkîp yoktur; gerdaniye puselik makamında birinci kitabın 203 üncü sahifasında münderiq İsakin peşrevile saz semaisinden başka bu makamdan bu gün elimizde mevcut eser yoktur.

Evic puselik makamı

Birinci kitabın 217 nci sahifasında onun makamile misalini bildirmiştik; Abdul-Bâkî dede tetkik ve tahkik risalesinde evic puseliğin yeni ihtīralardan olduğunu söylemiştir; elimizde birinci kitaba misal olarak koyduğumuz bestekâri meçhul ve Hamparsumun notasından terceme ettiğimiz peşrev ile tamburi İsakin peşrev ve saz semaisi ve dede-nin dört parçadan ibaret bir faslı vardır. Dedenin faslından başka, üçüncü Selim dev-rinde yazılmış bir kaç mecmuada hanende başı küçük Mehmet ağa, Sadık ağa, Sa'dul-lah ağanın besteleri mevcut olup daha evvelki tarihli mecmualarda evic puselik isminin bulunmayışı evic puseliğin o zaman ihtīa edildiğini bu yoldan belirtti; fakat mucidinin kim olduğu belli değildir; bu yoldan onun 158 sene evvel yapılmış olduğunu tahmin ettik.

Acem puselik makamı

Birinci kitapta 218inci sahifada onun makamile misalini yazmıştık; Fatih Ali emir manzum eserler fihristi 732 yeni numeroda Sadullah ağanın mecmuasında 4 parçadan ibaret bir faslı 3 üncü Selimin hafif bestesi mevcut olup daha eski tarihli mecmualarda acem puselik isminden bir makam bulunmadığına ve Abdül Baki dede dahi onun yeni icadlarından olduğunu yazmış olmasına ve müsahib Sadık ağanın bir peşrevile saz semaisi mevcut olmasına göre acem puselik makamının 3 üncü Sultan Selim tarafından yapılmış olduğu kuvvetle muhtemeldir; bu mütalaaya göre acem-puseliğin de 158 sene evvel yapılmış olduğu tahmin olunur.

Tahir puselik makamı

Birinci kitabı 207inci sahifasında onun makamla dizisi bildirilmişti; küçük Mehmet ağanın iki bestesi, Dedenin ağır aksak semaisi, Sadullah ağanın nakş yürük semaisinin mevcudiyeti ve Selim-i-salisten evvelki zamanlara ait mecmualarda Tahir puselik faslı bulunmadığı sebeple onunda 3 üncü Selim zamanında ihtīra edilmiş olduğu anlaşılmakta isede muhterinin o zamanki muktedir bestekârlardan kim olduğunu bilmiyoruz. Tahir-puseliğinde 150-160 sene evvel yapılmış olduğunu tahmin ettik.

Saba puselik makamı

Birinci kitabı 206ncı sahifasında onun makamla misalini yazmıştık; Dedenin bir ayin-i-şerifi ve dört parçadan ibaret bir faslı ve Dedenin zamanında hamparsum taraflarından yazılmış olduğu malum olan bir saba puselik peşrevi mevcut olduğu ve eski mecmualarda saba-puselik ismi ve faslı mevcut bulunmadığına nazaran saba-puseliğin Dede İsmail efendi tarafından ihtīra edilmiş olduğunu kuvvetle zan ediyoruz; bu mütalâaya göre onunda 150-160 sene evvel yapılmış olduğu anlaşılmaktadır.

Hisar puselik makamı

Birinci kitabı 212ncı sahifasında onun makamla misalini yazmıştık; 3 üncü Selimin zamanından önce yazılıp sonradan Hacı Sadullah ağanın malı olan Fatih Ali-emir kük-

tüphanesi manzum eserler fihristinde yeni 732 nolu mecmuada hisar puselik faslı vardır! ve 1139 hicri tarihli mecmuada tanburi Mustafa çavuşun şarkılardan (dök zülfünü meydanc gel) ve (düğesminden gitmez aşıkın hayatı) güsteli şarkıların delaletile hisar-puselinin 240-250 sene önce bilindiğini bu yoldan tesbit ettik.

Bayati puselik makamı

Bu mürekkep makamı üstadım M. Zeki dede ef di ihtira etmiştir; Beyati makamının içerasından sonra ona bir puselik begisinin ilavesinden doğmuştur; İstanbul konservatuvarı tarafından neşr edilmiş olan Zekai dede külliyatında onun bir faslinin notası vardır.

Neva kürdi makamı

Birinci kitabın 227inci sahifasında neva-kürdi makamla misalini yazmıştık; Abdül Baki Dede tatkik ve tahlük risalesinde onun 3 üncü Sultan Selim tarafından ihtira edilmiş olduğunu bildirmiş olmasına göre 168 sene evvel yapılmış olduğunu tahmin etti.

Bayati araban kürdi makamı

Birinci kitabın 231inci sahifasında Bayati araban kürdi makamla misalini bildirmiştik; Dede ve Hafız ef. Said ef. Şakir ağa tarafından Zevk-ü-tarab adile (sol-rast) üzerine konulmuş olarak Bayati araban kürdinin mahiyetinde bir şeldir yapılmıştır; Hamparsum'un el yazısı ile mevcut peşrevi yukarıda isimleri geçen zatlerden bir az evvel bir müsikişinas tarafından yapılmış olduğunu 3 üncü Selim zamanında ve ondan evvel yapılmış mecmualarda bulunmadığı sebeple teşpit ettik. Zevk ü tarabi Dede ef'dinin düşünüşü ile olduğunu üstadım M. Zekai ef'di bana söylemişti.

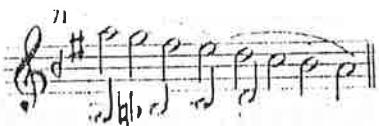
Saba zemzeme makamı

Birinci kitabın 225inci sahifasında onun makamile dizisini yazmıştık; ve ona misal olarak Şerifi zarb-ı-stih peşrevini kitabı koymuştuk. Kantemicin mecmyasında Şerifi

daha başka pesrevleri bulunduğuuna göre 1100 senesinden evvel yaşamış olması delâleteli 388.400 sene evvelleri saba zemzemînin bilindiğini bu yoldan tesbit ettik.

Muhayyer kürdi makamı

Birinci kitapta muhayyer kürdi makamını bildirmemiş unutmuşuz; bu makam muhayyer makamile kürdiden mürekkeptir; onun durağı (dugah la) güclüsü (hüseyni mi) dir; makam tiz duraktan başlar, güclüde muvakkat kalır, sonra bir kürdi dörtlüsü ona katılır; yahut muhayyer güclüde durmaz bütün diziyi gezer sonunda ona bir kürdi dörtlüsü ilâve edilir; işte onun dizisini nota da gösterdik:

Bu makamda M. Zekai el'dinin bir fash vardır, Haşim beyin fasıl mecmuasında 3 üncü Sultan Selim zamanının bestekârlarından olan Numan ağa ve Hafız Abdullâhın muhayyer kürdi şarkıları vardır; 3 üncü Sultan Selim zamanından evvel yazılmış mecmuada muhayyer-kürdi makamı bulunmadığı için onunda 3 üncü Selim zamanında yani tahminen 158 sene evvel yapılmış olduğunu bu yoldan bulduk.

Acem-kürdi makamı

Birinci kitabı 229.uncu sahifasında onun makamile dizisini bildirmiştik; Haşim beyin mecmuasında kamancı Ali ağanın bir şarkısı ile elimizde Dedenin bestesi bulunmasına ve 3 üncü Sultan Selim ile 2inci Mahmut zamanı bestekârı olan bu zatlerden evvel eski mecmualarda Acem-kürdi adının bulunmayışı sebebile onunda 3 üncü Selim zamanında ihtira edilmiş olduğuns kuvvetle tahmin ediyoruz.

Hicazkâr - kürdi makamı ve dizisi

Birinci kitabı 262.inci sahifasında Hicazkâr kürdi makamını yazmış isekte bu tesmiyenin hatalı olduğunu ve bu makamın kürdi makamının (sol-rast) üzerinde şaddi olduğunu gördük; işte onun dizisi şudur.

Bunun istimalini de Hacı Arif ve Şevki beyler yapmışlardır; Hicazkar kürdi ise hicazkarla kürdinin karışığı olup onu da evvela Hacı Arif bey yapmıştır. Misal olarak Arif beyin şarkısını yazdık.

ŞET MAKAMLAR

Nihavent makamı

Bu makamı birinci kitabın 264 üncü sahifasında misalile beraber bildirmiştik; Burada onun bildiğimiz mevkide ve o isimle ne kadar zamanдан beri kullanıldığını inceliyoruz: Osman dedenin rapt-i tabirat-i musikiyye adlı rişalesindeki yazılı umumi ses dizisinde dugahtan sonra nihavend sesi vardır; (bu 4 üncü kitapta Osman dedenin ses dizisine bakınız). Hafız postun mecmuatında nihavent faslı vardır; lakin o zaman kullanılmış olan nihavent, nihavend-i kebirmidir? bu gün elimizde o zamanın bestekârlarından Hafız kömür ün nihavend-i kebir makamında bir bestesile bir aksak semaisi vardır (birinci kitapta nihavend-i kebire bakınız). Bugün elimizde o zamanın bestekârlarından olan Seyit Ahmet ağanın bir peşrevi ve saz semaisi bizim bildiğimiz mahiyettedir; bu eserler bu mahiyette ki nihavendin o zamanda kullanıldığıni isbat ediyorsada Ahmet ağanın yaşadığı 250 seneden evvel onun istimalini daha yukarıya çıkaramadık.

Sultani yegâh makamı

Birinci kitabın 267inci sahifasında onun makamile misalini yazmıştık; Puseliğin şeddi olan bu makamı İsmail Dede ef'dinin kullanmış olduğunu üstadım M. Zekat dede ef'di bana söylemişti; Sultan Mecide medhiye olan bu fasıl tahminen 118 sene evvel Dede ef'di tarafından bestelenmiştir; ve ilk defa o kullanmıştır.

Suzidil makamı

Birinci kitabın 246inci sahifasında onun makamila misalini yazmıştık; onun ne vakitlen beri bilindiğini ve kimin tarafından icat edilmiş olduğunu tetkik ediyoruz; üniversite kütüphanesinde 3466 nolu mecmuada beste çember küçük Mehmet ağa, beste zarbeyn seyyit Ahmet ağa, aksak semai Sadullah ağa,nakş yürük semai Abdul Halim ağa ve yine onun bir peşrevile saz semaisi yazılı ve bugün elimizde vardır; daha eski yani 1200 tarihinden evvelki mecmualarda suzidil namında bir fasıl bulunmadığı ecilden suzidil makamının da 3 üncü Selim zamanında ihtira edilmiş olduğu anlaşıldı isede yukarıda isimleri geçen o dört zatın hangisinin muhteri olduğu öğrenilemedi; bu mütalaaya göre Suzidilin tahmini 160-170 sene evvel yapılmış olduğu bellirdi.

Hicazkâr makamı

Birinci kitabın 255inci sahifasında Hicazkar makamıyla onun misalini bildirmiştik; Elimizde Sadullah ağanın medhiye-i-padişahi olarak bir bestesile şarkıları bulunduğu ve 3 üncü Sultan Selim zamanından evvelki mecmualarda Hicazkar isminin bulunmadığına göre bu makamın 3 üncü Selim zamanında yapılmış olduğu anlaşılmıştır; fakat muhterinin kim olduğuna dair hiç bir yerde bir kayd yoktur.

Mahur makamı

Birinci kitabın 235inci sahifesinde mahur makamile misalini yazmıştık; Şimdi onun hangi çagdanberi bilindiğini mütalâa ediyoruz: Safiyüddin, Hace Abdülkadir, Ladikli Mehmet çelebi, Ali Şah ile onlara muasir ve onlardan muahhar musiki telifleri olan bütün musikişinas zatların eserlerinde devr-i-mahuri veya mahur namile bilindiği yazılıdır; Safiyüddinin şerefiyesinin telif tarihi 633 hicri olduğuna göre 735 sene önce mahurun bilindiği bu yoldan anlaşıldı; ve bizim bu günkü mevkîinde mahur makamının kullanımı naylı Osman dedonin raplı tabirat musikiye adlı risalesile (bu kitapta müzikîmizde mustamel naqmeler fasılına bakınız) Hafız Postun fasıl mecmuasından anladık; yanı tahminen (280-300) sene evvel o mevkide kullanıldığı bellirdi.

Acem aşiran makamı

Birinci kitabın 237inci sahifesinde acem aşiran makamile misalini yazmıştık; onun ne zamandanberi bu namla ve mevkiinde kullanılmış olduğunu inceliyoruz: rapt-i-tabirat-i-musikiyede bildigimiz mevkide acem aşiran şesinin varlığı ve Hafız Postun fasıl mecmuatında acem-aşiran faslojn mevcudiyeti ve 1030 da vefat eden hatip zakiri Hasan efendinin Topkapı sarayı Bağdat kütüphanesinde 402 nolu ilahî mecmuatında acem aşiran makamında Zakiri efendinin ilâhisi bulunduğuuna göre tahminen 400 sene denberi acem aşiran ismîle ve o mevkide bu makamın bilindiği anlaşıldı.

Zırgüleli suzinak makamı

Bu 4'üncü kitapta Süzinak makamına bakınız.

Şetti araban makamı

Birinci kitabın 248inci sahifesinde şett-i-araban makamile misalini yazmıştık; onun ne kadar zamandır bilinip kullanıldığını tezkik ediyoruz. Elimizde en eski eser olarak gazi Giray Hanın şett-i-araban peşrevile saz semaisi bulunduğuuna göre ve Giray hanın vefatı 1016 hircide olduğuna göre 352 seneden evvel bilindiği bu yoldan belirdi.

Evie-ârâ makamı

Birinci kitabın 250inci sahifesinde Evie-ârâ makamile dizisini yazmıştık; onun muhteriminin üçüncü Sultan Selim olduğunu Abdülbaki dede tetkik ve tâhrik risalesinde bildirmiştir. Tahminen 160-170 sene evvel bu makamın ihtiyâr edilmiş olduğu anlaşıldı.

Irak ve evic makamları

Birinci kitabın 256inci sahifesinde Irak ve Evic makamlarını misallerile yazmıştık; Hafız Postun fasıl mecmuatında evic ve irak fasilları vardır, ve kitapta yazılı evic Kâr Abdul-Alinin eseri olup onun zamanı kanuni devri olduğundan evicin ve hatta irakin 430 sene evvel bilindiği bu yoldan anlaşıldı: Safuyiddin, hoca Abdulkadir, Ladikli Mehmet Çelebi ve Ali Şahin eserlerinde irak ve evic dizileri mevcut isede notaya sihatle yazılmamış olduklarından mahiyetleri bizimkilere benzememektedir; fakat bu isimlerin varlığına istinat ederek 735 seneden evvel evic ve irakin bilindiğine hüküm olunabilir.

Ferahnüma makamı

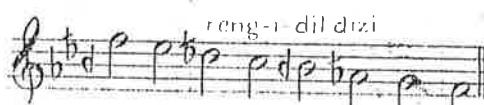
Birinci kitabın 263ncü sahifesinde yazılı Farahnüma makamı kürdi dizisinin (yegâh-re) sesi üzerine menkulü olup ilk defa onu tahminen 35 sene evvel B. Sadettin Arel

Rubnivaz malkarri

Ruhnüvaz makamı puseliğin (mi-hüseyini aşiran) sesi üzerinde şeddidir; Kırk sene önce bu makam ilk defa olarak Dr. Suphi Ezgi tarafından kullanılmıştır; buna misal olarak 3 üncü kitabın 49 üncü sahifesindeki Sazsemaisine bakınız.

Rengi-dil makamı

Bu makam Neveserin (fa - acem aşiran) sesi üzerinde şeldidir; o, pest tarafta bir nikriz beşlisine tiz tarafta bir hicaz dörtlüsünün katılmasından hasıl olmuştur. İşte onun sesleri aralıklarile beraber su notada görülmektedir.

... veşusinde gezinir tız durak veya güçlüde sürksiz kahr: sonra nikriz beşlisile durakta yedaklı, yedensiz karar eder.

Makamı donanında çargâh dizisinin dördüncü (fa - neem) sesinden tiz tarafta mevcut çargâh dizisinin dördüncü (fa-acem) nağmesine kadar olan dizinin icabeden seslerini değiştirerek gösterir ve yazarız. Reng-i-dil dizisinin pest tarafındaki nikriz beslisinin üçüncü sesini çargâh dizisinin altıncı (la - dügâh) sesine bir bakiye bemolu koymakla (zırgüle bakiye bemollu la)yi elde ederiz; ondan bir bakiye artar; bu aralığa bir büyük mücennep ilâye edersek nikriz beslisinin üçüncü dördüncü sesleri arasındaki artık ikiliyi husule getiririz. Bunun için çargâh dizisinin yedinci (si-puselik) sesine bir koma bemolu koymak kifayet eder; sonra reng-i-dil dizisindeki altıncı ses aynen çargâh dizisinin sekizinci sesidir; rengi-dil dizisinin yedinci ve sekizinci aralığı bir küçük mücennep olduğundan çargâh dizisinin üçüncü (mi-hüseyni) sesine bir koma bemolu koyarak bulun sesleri elde etmiş oluruz, ve donanımda onun değiştirme işaretlerini yazarız, lâkin mi ve koma bemolunu takribi kullanmak pratikte faiadelidir. Yukardaki notaya bakınız.

Bu şet makâmi ilk defa kullanımağı düşünen mühendis Halis beydir. (Acem aşiran) üzerindeki bu şet (düğâh) ve (râst) üstünde kilerden daha güzeldir; bunun eserlerinin notasını bana getirüp vermek lutsünde bulunan konservatuvar arkadaşım udi Vecdi Seyhun beye sair muavenetlerinde olduğu gibi iyi hal ve ömürler duasile burada da teşekkürü bir tarih vakası olarak yazdım.

Reng dil ş yürüük Semai Halis bey

Orta

(A)

pak

yürüük semai sun bu kala da cey — tu
ra — na — sa — la — lel —
lel Saz — va — hı — yel — le — tel — yel — le — le —
can sa na kur — son —
a man ey le me gir yan — ney — ca nim bir ker re —
no lur si he me al sam se ni ey mah — (Saz)

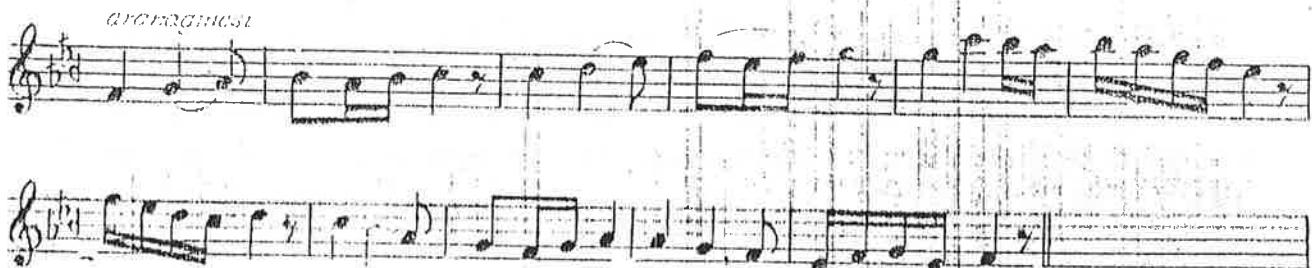
(B)

Rengi-dil Şarkı Halis bey

Orta

Türk aksoyı

Ma'sumba los lun — çeh rende ki — upri — ma sumba loz — him —
çeh rende ki — nur — it mezni vi — ran — dir kal bi — ma — mur — it mez mi —
gönüm e si — rin — ol makla — mag — rur — gen — lum — e —
vi — ran — bu — kal — bi — ma — mur — (Saz) — is metsa — ra — yi —
si — rim — ol — makla — mag — rur —
hür min de — sün — di — is — met — sa — ca — yi — hüs nünde — sim — de —

**Güste Mühendis Halis Bey
Yetşün bukadar cevri ücfa ey gül-i-rân**

Terennüm: yala yelle lel yelle lelle lel
Tir ye lel lel la, can sana kurban
Ey gül-i-handan, rahmeyle aman
Eyleme giryân, hey canım.
Bir kerre notur sineme alsam seni eymah;
Terennüm evvelki gibi.

Güste Mühendis Halis Bey

Masum bakışım çehrendeki nur.
Etmezmi viran bir kalbi ma'mur,
İsmet sera-yi hüsnünde şimdi;
Gönlüm esirin olmakla magrur.

Makamlarımızda hisleri tebliğ kudreti

Bestekârin tesiri olmaksızın makamlarımızda muhtelif hislerî tebliğ kudreti vardır; mesela Irak ve segâh makamlarında zuhdî ve tekva hissî mevcuttur; ve bunu billeh bestekârlarımız dînî eserlerde o makamları seçmişlerdir; Hatîp zakîrî Hasan efendi tahîmen 370 sene evvel temcîit, bayram İekbiri, salât-i ümmîye, camî nâtilî Irak ve segâh makamlarile besteleyerek o eserlerde zuht hislerini pek müessir ifade ve tebliğ etmiştir. Irakla hüseyî makamlarından mürekkep olan dilkesh Haveran makamında o enfes saba salatını pek beligane bir halde inşa etmiştir; Bununla baraber kudretli bir bestekâr kendi dehasile başka makamlarlada dîni hislerini tebliğ edebilir. Nitekim yine zakîrî Hasan efendi cuma selâtinî bayati ve cenaze selâtinî hüseyî makamlarile bestelemişristi bunlarda bestekâr daha ziyade kendisinin tebliğ kudretini sarfetmiştir. Dînî eserlerimizde en yüksek bestekârimiz olan Kutb-i-nayî Osman dede efendi miraciyye-i-şerifîn birinci ve ikinci hanelerinde segâh ve müsteár, üçüncü hanede dügâh, beşinci de saba, altıncıda hüseyîni, yedinci de nişânbur makamlarını kullanmıştır; bu çok güzel ve belig dînî eserde Osman dedenin kendisinin bestekârlîk kudretine makamlarında dînî hisleri tebliğ kudreti inzimam etmiştir. Çargâh, rast makamları ciddiyeti bildirirler, şecâat ve

kuvvet manasına maliktürler; Uşşak, Bayatı hakiki aşk manasını nakledebilir. Hicazlar güzel üzünlü hicran ve istirham duyururlar; hicazla rasttan mürekkep olan sūzinâk her iki makamın teblig-i-his kudretine maliktür, saba ile irak makamlarından mürekkep olan bestenikâr makamında zühđü nakledebilir. Hüzzam şedid hüzanı ifade eder. Her hangi bir makamın şedlerinde o az çok sert veya yumuşak duyulmaktadır; bunun için şellere hisleri teblig kudretide birbirinden farklıdır.

Bu bahsin nezaketile mütenasip çalışmalar yapmağa ve bu meseleyi geniş ve derin bildirmeye vaktim müsaît olmadığı sebeple; bu bahsi inkişaf ettirmeyi gelecek musiki alimlerimizin himmetine bırakıyorum.

Geçki

kamından zırgüleli sūzinâke geçkiye misalin notasında rast dizisinin tiz tarafındaki rast dörtlüsünü hicaz dörtlüsile değiştirmiştir, dizinin pest tarafındaki rast beşlisile hicaz beşlisini değiştirmeyi unutmuşuz; her ikisinde hicaz dörtlü ve beşlisile tebdil etmek icabeder.

Birinci kitapta yakın wakamlara yapılacak geçkiyi iki suretle bildirmiştir: biri bir makamın dizisi dahalinde ötekisi dizisi haricinde.

Bir dizinin içindeki geçkinin 2inci nevinde (herhangi bir makamın dizisinin ikinci üçüncü, dördüncü, beşinci, altıncı, yedinci sesleri geçilecek makama durak itibar edilecek onun üzerinde tiz veya peste doğru yakın bir diziye geçirilir) demisiz. Bu sözlerimin hatalı olduğunu sonradan gördüm, anladım; oda şudur ki yakın makamın dizisinde ek seriya iki bazan üç değiştirme işaretini bulunur ve bu yakın geçkiler ya güçlüde ya sekinde seste yani durkta yahud güçlü üstünde yapılır. Dizilerin ikinci, üçüncü, altıncı yedinci sesler üzerinde yapılan geçkiler uzaktırlar; onlarda değiştirme işaretleri üç, dört, beş ilâah bulunur. Müzikde hâssatan geçki mebhâsinde istisnalar pek çok olduğundan onlardan izli edilemiyeniği müstakbel müsikî alânderimizin himmetletine bırakılkı.

Geçkiler yapmak ve tanımak için hepsine şunlu bir kâide tesis edilemez; geçkiyi sürekli sürekli olarak ikiye ayırmakta ayrıca bir fâide olduğunu gördük. İşte sürekli sürekli geçkileri tanımak için şu aşağıdaki hicazkar saz semaisini mutlaka ve tetkik ediyoruz.

Sonra mülazimenin başındaki (çargah - gerdaniye) ye kadar motifte yine hicazkâr makamına sürekli bir geçki yapılmış, aynı ölçüdeki (gerdaniye) den (çargah) a dek bir puselik besli ve durakla güclüsü bulunmasına göre çargâhta puselik makamına geçki yapıldığı anlaşılır; mülazimenin sonunadek hicazkâr makamile karar verilmiştir.

geceği yaptığı anlaşılır; mülazimenin sonuna dek hicazın
ilkinci hanenin 1inci ölçüsünde (acem aşiran) dan (nimhisar) a kadar mevjud lahinde
(kürdi) sesi pestindeki (lä) nagmesile duraklık etmekte ve (kürdi) nin tam dörtlüsü (nim-
hisar) in varlığı ile kürdide çargâh makamına geceği yapıldığı anlaşılmaktadır ; işte bu
lahinde dizinin durak ve güclüsile dört sesi vardır; yine (nimhisar) la neva, nim hicaz,
neva) dan müteşekkil motifte (neva) da (nimhicaz) yedenile tam kahş duyulmakta olma-
sına göre durak yeden ve durak üstünün mevcudiyetile nevada hicaz zırgüleye geceği
yapılmış olduğu sezilir.

2inci ölçüde (çargâh, acem, hüseyni, acem, nimşehnaz) seslerinden mütchassil motifte puselik dörtlüsünün üç sesi vardır, (acem) sesi pestindeki (hüseyni) yeden nağmeli tam duraklık duygusunu vermektedir; duraklayedenden başka 3 üncü (nim şhnaz) seside puselik dörtlüsünün varlığını anlatıyor; birde (çargâh) sesinin bulunduğu acemde puselik makamına sürekli geçki yapıldığını bildirmektedir.

Sonra yine (nim sehnaz, gerdaniye, evic, gerdaniye) den mürekkep olan motifte (gerdaniye) pestindeki (evic) ile tam kalis yapıldığından onun durak olduğu ve tizindeki (nim sehnaz) ve pestindeki (evic) ile gerdaniyede zırguleli hicazın durak, yeden, durak üstü üç nağmesinin mümessili olduğu görülmektedir; buna nazaran orada gerdaniyede hicaz zigüle yani hicazkara süreksiz geçki yapılmış olduğu aşikârdır.

İkinci hanenin üçüncü ölçüsünün başındaki (acem) den (düğah) a kadar kürdide çar-
gâh makamının durak, yeden, güçlüsü de dahil yedi sesi mevcud olduğundan ona sü-
rekli bir geçki yapılmıştır. Bu 3 üncü ölçüdeki (düğâh) dan 4 üncü ölçünün sonundaki
(neva) ya kadar olan motif grupunda rastla puselik yani nihavende sürekli bir tebdil-i
makam yapılmıştır. Çünkü grupta onun dizisinin durak, yeden, güçlüsüle yedi sesi var-
dır. 4 üncü ölçünün nihayetindeki (nim hisar) dan 5inci ölçünün sonundaki (çargâh)
nağmesine kadar mevki tutmuş olan lahincikte çargâhta rast makamına sürekli bir geçki
yapılmış olduğu bellidir; çünkü orada makamın durak ve güçlüsüle beş nağmesi mevcud-
dur. Yine 5inci usulün sonundaki (muhayyer sünbüle) seslerinden 6inci ölçünün sonun-
daki (neva) sesine kadar uzanan lahincikte nevada uşşak makamına sürekli bir geçki
yapılmış olduğu görülmektedir; çünkü bu lahinde uşşak dizisinin durak güçlüsüle yedi
sesi vardır.

Üçüncü hanenin birinci ölçüsünden 3 üncü ölçüsünün sonundaki (gerdaniye) ye dek
rast makamına sürekli bi tebdil-i-makam yapılmış olduğu altı sesinin mevcudiyetile ko-
layca anlaşılmaktadır. Bundan sonra üçüncü usulün nihayetindeki (gerdaniyeden) dör-
düncü usulün nihayetindeki (hüseyini) ye dek uşşak dizisinin durak ve güçlüsüle yedi
sesi sesi bulunduğuna göre mevkiinde uşşak makamına sürekli bir geçki yapılmış oldu-
ğu aşkârdır. Beşinci ölçünün başındaki (neva) dan sonunkaki (segâh) a kadar olan mo-
tif grupunda segâh dizisinin dört nağmsinin mevcudiyeli dolayisile ona süreksiz bir
geçki yapılmıştır. Altıncı ölçüde (çargâh - dugâh) arasındaki motifte uşşak dörtlüsü mev-
cud olup durak ve güçlüsüle kendisini belli ettiginden mevkiinde uşşaka süreksiz geçki
vardır deriz. Bunu müteakib (segâh - rast) arasındaki motif gruptunda rast dörtlüsünün
varlığı va mevkiinde bulunan uşşak dörtlüsünün güçlüsü rast beşlisinin küçlüsü olduğun-
dan durak ve güçlüsünün mevcudiyetile de mevkiinde rast makamına geçki yapıldığı
ve yedinci sekizinci ölçülerde rast mekamının devam ettiği görülmektedir. 4 üncü ha-
nenin birinci usulünün başındaki (neva, nim hicaz, neva) seslerinden mürekkep motifte
(neva) nin tekerrürü pestindeki (nim hicaz) yedenile duraklık intibâni vermekte ve saz
semaisinde mustâmel makam rastla zırgüleli hicaz olmasına göre onun 5inci (neva)
sesi üzerinde nevada hicaz zırgüle makamına süreksiz geçki yapılmış olduğuna küküm
edilir. Yine birinci ölçüdeki (segâh) sesinden ikinci ölçüdeki (segâh) sesine kadar hicaz-
kâr dizisinin durak ve güçlüsüle beş sesi mevcud olduğundan yine hicazkâra dönüldüğünü
göstermektedir. Üçüncü ölçünün başındaki (evic, acem, evic) den müleğekkil motifte
(evic) in tekerrürü pestindeki (acem) ile duraklık hissini verdiginden, hicazkâr dizisinin
yakın makamı olması sebebile (evic) te süreksiz hicazkâr hâmkâmî yapılmış olduğuna
hükûm olunur. Bu üçüncü ölçünün ortusındaki (nim hicaz) dan 4 üncünün sonuna kadar
yne hicazkâr makamına devam edildikten sonra (neva-muhayyer) e kadar durağı, güç-
lüsü yedeni mevcud olmak üzere nevada hicaz zırgülenin yedi sesinin varlığı ona geçki
yapıldığını bildirmektedir. Sonra (gerdaniye-liz neva) arasındaki rast beşlisile rast ma-
kamına geçki yapılmıştır.

Türk musikisinde bulunan mürekkep Makamlar hakkında bazı mutalaalar

Doktor Şevki Uludağ musiki mecmuasının 5inci formasında (musikimizde makamlar) başlıklı yazmış olduğu makalede 171 mürekkep makam ismini yazmış ve listeyi tamam bulmamışlar yardım ederlerse hiç olmazsa meraklılara cevap verilmiş olur demistiştir.

Buna cevaben Mühibbin Sadettin Arel aynı mecmuada 495 makam ismini yazmıştır. Hendek belediye memurlarından Kâzım Kamoy bana bir mektup yazarak bir kitabın başının iç sahifasında tesadüf etmiş olduğu 25 kadar makamların tahlilini benden istemişti; ve ben de bu mektubu (yazı işlerimin sevkâlâde çöklüğünden ötürü) Sadettin Arele verüp mürekkep makamlar hakkında umumi bir mutalaâ yazmasını ondan rica etmiştim. Sadettin Arel Türk musiki mecmuasının 7inci formasında (Türk musikisinde makamlar) unvanlı bir makale yazmış, onda makamları basit, mürekkep diye ikiye ayırdıktan sonra mürekkepleri de üç şubeye ayırmıştır; (1) incisi bir sekizli içinde geçki ve kegeçkilerden doğanlar, (2) cisi bir sekizliden daha geniş sahada geçki veya geçkilerden doğanlar, (3) üncüsü (basit, mürekkep) her hangi makamın sonuna kuyruk tarzında ya bir kürdi veya pusçılık geçkisinin eklenmesinden doğanlar.

Bu bapta daha beyanatla bulunarak neticede şu sözlerile makalesini bitirmiştir: (1) mürekkep makamlardan yaşamaya lâik olmayanlar, atılmışlardır, atmaktadalar ve daha atılımcılardır (2) Saba, Bestenigar, Segah, Hüzzam, Nikriz, Neveser, Irak, Eviç, Ferahnâk, Şehnaz, İsfahan, Nişabur, Nişaburek gibi hakiki bir güzelliğe sahib ve hususi bir duyguyu hamî olmaları sayesinde varlıklarını müdafaa edebilen mürekkep makamlar yaşayacaklardır. (3) meydandan çekilenler mürekkep makamların yerlerini bestekârin hemen hudutsuz geçki hüriyeti fazlasile dolduracaktır; Ben de Sadettin Arel'in fikirlerine tamamen taraftarım; Elimizde 160 sene evvel Hamparsun tarafından yazılmış olan mecmualarda, Türkî hicaz, mayerâünnehir, maverâ, Need Hüseyîn, Sipîhr ve daha sair makamlarda peşrev ve semailer vardır; halbuki bunların ekserisi musikimizin ilmine vakîf olmamış cahiller tarafından uydurulmuş kötü terkîplerdir; Bir mürekkep makam yapabilmek için makam dizilerinde mûlayîmet ve münâfîreti çok iyi tetkik etmiş ve bestekârlıkta yüksek bir kudrete malik bulunmuş olmak gerektir.

Tenbih — Birinci kitabın 66 ve 68inci sahifelerinde Hicaz ve Uzzal makamlarını söylemiştik; yanlışlıkla Uzzaî hicaz, Hicazı Uzzal demiş olduğumuzdan oradaki Uzzalin Hicaz, Hicazın Uzzal olduğunu misallerindeki eserlere de şamil olmak üzere burada onu tashih ettik.

Mükemmel Türk ses sistemini ikinci defa meydana çıkan musikişnaslarımızın tarihçesi

Bundan altmış sene evvel musiki arkadaşım Rauf Yetka Bey ve Galata mevlevi hanesi şeyhi Atâullah ve Yenikapı melevihanesi şeyhi Celâleddin efdi. merhumlar ilk defa olarak büyük Türk tanburlarımızın saplarında bağlı bir sekizlide gayri müsavi yirmi dört aralıkla yirmibeş perdenin mevcudiyelini ve onların eserlerimizde kullanıldığını eski kitaplardaki aralık bilgisinin yardımına yirmibeş nağmenin aralıklarını tayin ettiler; Rauf Yetka bey musiki arkadaşları olan Sadettin Arel ile D. Suphi Ezgiye bu fevkâlâde mühim vâkiayı bildirmiş ve bu yirmibeş nağmenin eserlerimizde istimal edilmekte olduğunu onun lüzum ve mevcudiyetine bir delil olarak bu malumatına ilâve etmiş idi. Fakat bu yirmibeş sesin kullanılmakta oluşu bu sistemin varlığına bir delil ise de bu, ikinci derecededir. Sadettin Arel ile Dr. Suphi Ezginin bu meseleyi uzunca bir zaman mutalaa ve tetkik etmeleri neticesinde bir sekizli içinde *gayr-i-müsavi* yirmidört aralıkla yirmi beş sesin lüzum ve istimalinin hakiki ve ilmî sebebini ikinci defa olarak onların keşfetmiş oldukları yukarıda mükemmel Türk ses sistemi mebhasında bildirmiştik; ikinci defa diyoruz çünkü: İsmi meçhul bir Türk musiki aliminin birinci defa olarak bu ilmî hakikâti keşf ile tanburların saplarına *gayr-i-müsavi* yirmi dört aralıkla yirmi beş nağmenin perdelerini bağlatmış olduğuna hiç şüphe edilemez, bunun tarihi delili olarak Fetis musiki tarihinin ikinci cildinin otuzuncu sahifasında, tahminen yüz altmış sene evvel biz Türklerin güzel sanallarını tetkik için uzun müddet İstanbulda oturan Rahib Toderinin beyanına göre Türk büyük tanburlarında bit sekizlinin yirmi dört *gayr-i-müsavi* aralığa bölündüğünü bildiren ses cetvelini yazmıştır. Fakat bundan çok daha önemli olarak 831 tarihinde yanı bundan 535 sene evvel Bedr-i-Dilşad bîn-i-Mehmet bîn-i-Oruç Gazi ikinci Sultan Murad namına türkçe yazılmış olduğu ansiklopedinin musiki kısmının sonundaki tenbihte (bir düzen vardır ki on sekiz sestir, ve bir düzende vardır ki 24 ses (yirmi beş diyeğe yanalıshkla 24 demistir) buna *düzen-i-muhâlit* derler; bu esrar-i hafiyedendir, onun için bildirmedik) diye yazmıştır. Halbuki bu tenbihten on sahifa önce haza esrar-ül-acibetü diye kitabına koymuş olduğu sesler cetvelinde o zamanki isimlerile bir sekizlide yirmi beş nağmeyi yazmıştır; bu büyük hizmetinden ötürü cenab i-erhamurrahimin hazretlerinden ona râhmetler ihsan buyurmasını niyaz ve karîlerimden dahi ona râhmet okumalarını rica eylerim. Çünkü bu zat mükemmel Türk ses sisteminin gayb olmamasına ve bize kadar gelmesine hizmet etmiştir. İşte sekiz, dokuz yüz sene önce (çünkü bu zamanlardan evvel Türklerin musikilerinin ilmî iştiğal ettiğlerine dair elimizde hiç bir vesika yoktur.) Bir Türk musiki aliminin mükemmel Türk ses sistemini ilk evvel keşf ile yirmi dört perdeyi tanburlarımızın saplarına bağlatması ve bu keşfini diğer musikicilere bildirmesi ile müteselsilen Bedr-i-Dilşada kadar gelmesi bu keşfin ilk safhasını göstermektedir. O zamandan bu gün bize kadar yirmi dört aralıkla yirmi beş sesin mevcudiyeti büyük Türk tanburları vasıtâsile gelmiştir.

Bu beyanata mükemmeli Türk ses sistemini ikinci defa olarak Şeyh Atâullah,
Şeyh Celâleddi uf Yetka bey merhumlarla Sadettin Arel ve Dr. Suphi Ezgiden
ibaret beş edir musikicimizin keşfeleri olduğunu bildiririm

|ka' yahut düzüm

— — — — —

R
4

Yüz yirmi senededeni usullerin zamanları, bilâverden yarım zamanları, müddetler onlara sokulmuş ve tek kâ ve ta hek namları zarplar yapılarak usullerin aslt ve hakiki şekilleri bozulmuştur; onların mevcudiyetlerine ilmî bir sebep ve lüzum yoktur; o usuller o yarım zamanlarla bozulmuştur; çünkü her hangi bir ikada yarım zaman yoktur, bir zaman vardır. Ahi zade Ali Çelebinin risalesinde (Sadettin Arel musiki kütüphane, bir zaman vardır.

hanesinde) Hekim başı Abdül Aziz efendinin fasıl mecmuasında (Üniversite kütüphanesi; no 170), Topkapı Ravan kütüphanesindeki fasıl mecmuasında (no 1172).

Fatihde Ali Emir Küphanesin manzum edebiyat fihristinde (No. 828 eski, 736 yeni) deki mecmuada, üniversitelerde kütüphanesi Halis efendi kitaplarındaki (2771) nolu edvar kitabında ve daha sair mecmualarda ikinci kitapta yazdığımız vechile usullerin aslı hâli, ki sekilleri vardır.

İkinci kitabın üçüncü sahifasında usul mecmusunda usullerde mertebeleler nazariyesini öylemler; Benim bu nazariyem mustamel usullerimin anlaşılması ve notaya yazılımalarını kolaylaştırmaktadır. Usullerde mertebe demek onlarda mevcut birinci vahid ikiyast zamanının ya kendisile ve yahut diğer zamanlarla teskil ettiği düzümlein ilk hali demektir. İşte birinci mertebede vahid-i kiyast olan birinci zaman bölünmemiştir; onu ikiye bölgerek veya ona aynı uzunlukta bir zaman daha katarsak aşağıda nota da görüldüğü gibi dört zamanlı bir düzüm olur ki bu ikinci mertebedir; bu dört zamanlı ölçüde vahid-i kiyasileri bölünce üçüncü mertebe hasil olur; ve bu üçüncüde de bölme yapınca dördüncü mertebe olur. Usullerde ekseriya üç mertebe nadiren dördüncü mertebe bestekârlar tarofından kullanılmaktadır.

İkinci kitabın dördüncü sahifasında ölçülerin notada yazılması fikrasında onların birinci mertebede ve zamanlarının mecmu rakamlarile gösterilip yazılmasını söylemiş; ikinci, üçüncü mertebelerin hâli oldukları zamanlar ilk mertebedeki iki, dört sekiz misli uzunlukta olduklarından donanımda bu zamanların mecmuunu yazmaktan bir faide hasil olmuyor; mertebe nazariyem pek metin degilsede pratikte faideli olmaktadır; mertebelerin mevcudiyetini yürük orta veya ağır sıfatlarından da anlayabilemekleyiz.

Usullerde hareket yani vahid-i kiyasiye verilmesi lâzım olan müddet Bestekârin takdirine tabidir; şunu da dikkat nazarına almalıdır ki mertebelerde hareket ekseriya birbirinin yarısı olmaz.

Nimsoyan düzümü — İkinci kitapta teke tâbiriyle gösterilen ve iki adet birinci zamandan teşekkür etmiş olan bu ilk düzümün adı olmadığı ve sofyan usulünün de yârisi olduğu için (Nimsoyan) ismini biz koyduk. Bu iki zamanlı düzümü (Düyük-İki bir) Namile eski musikicilerin kullanmış oldukları anlaşılıyor; Bu düzüm Safiyyüddin'in şerifiyesinde ve Ali şâhin kitabında ve Hîzîr bin-i Abdullah ile kitabül-ikaât da Sertül

hezec (Hezecin yürügü) namile mevcuttur. Eski yunanilerde ve bugünkü Avrupalılarda bu ikili düzüm bir ölçü olarak kullanılmış ve kullanılmaktadır. Beş yüz seneden beri biz Türkler tarafından onun kullanıldığına dair kitablarda hiç bir kayıt yoktur; Bu usul dar bir ölçüdür; Bu sebeple beş yüz sene zarfında gelip geçmiş olan Türk bestekârları tarafından onun kullanılmamış olduğunu kuvvetle sanız.

Semai ölçüsü — İkinci kitapta üç adet birinci zamandan müteşekkil olan bu ölçüyü düzüm cetvelinde nevileriyle beraber bildirmiştik; 378 sene evvel Hetip Zahiri Hasan eşendi salâ-i ümmiyeyi bu usulde bestelemiştir; bu usulün ikisinden mürekkep 6 zamanlı yük semai usulü en eski ve yeni Ayın-i Şerillerin üçüncü selamlarında ve Nakş - semai ile şarkılarda mebzulen kullanılmış olduğundan onun istimal tarihini 400 sene ve daha evvellerine bu yoldan çıkarabildik, 850 tarihinde yazılmış olduğunu tahmin ettiğimiz ve Horasan hükümeti Baş veziri Ali Şir nevâye Ali Şahin takdim ettiği Mukatdimetül usul'nam kitabında iki semaiden mürekkep olan altı zamanlı bu usule Evfer namı verilmiş ve onun pek ziyade makbul olduğunu yazmıştır; Şekli şöyledir. Tenen tenen çok eskiden beri biz türklerce bu usulun kullanıldığı bu yoldan anlaşıldı; birinci, ikinci mertebelelerde mustameldir.

Sofyan usulü — İkinci kitapta söylediğimiz vechile başta bir ikinci zamana ondan sonra iki sayı birinci zamandun tereküp etmiş olan safyan usulünün ne zaman dan beri bilindiğini inceliyoruz. Bay Sadettin Arelde bulunan (1062 1087) tarihli 280 sene evvel yazılmış Ahi zade Ali çelebinin risalesinde mevcut usuller arasında Safyan'ın ismi ve şekli vardır.

1038 de vefat eden zakir Mahmudung üste ve bestesi kendisi tarafından yapılmış, ikinci kitab 9 ncu sahifadaki ilâhisi vasıtasıyla 1000 senesinden daha evvelleri sofyan ilâhiler yapılmış olduğunu anladık. Hafız Pöstün 1080 senelerinde yazmış olduğu fasıl mecmusunda Safyan usulünde eserler vardır. Safiyuddin Şerefiyesinde, Ali şahda ve daha bir çok musiki kitaplarında hafî-i-Sakîl ve muhammes-i-Sagîr nâmîyle 600 sene ve daha evvelleri onun kullanılmış olduğunu yazılıdır. Bugün Avrupalılarda da kesretle Ayrık 4 zamanlı olarak kullanılmaktadır; o mürekkep usullerimizin başlica analarından biridir ve bu safyan isminin Osmanlı bestekârları tarafından verilmiş olduğunu kabul ediyorum. Çünkü eski kitaplarda bu isim yoktur.

Türk aksağı — İkinci kitapta Türk aksağı başta bir ikinci zamana ondan sonra bir üçüncü zamandan mürekkep olduğunu ve düzümler cetvelinde nevilerini de söylemiştir. Bu usulé hangi musikicimiz tarafından türkçe o ismin verilmiş olduğunu bilmiyoruz. Lâkin Fatih Camiiinin içindeki kütüphanede 3661 numarada Esseyit Hasan bin-i Aliyil - Hasan - İl - Hüseyini - yıl - yezdî nam müellisin kitab-ı fi fennî el hanîda (Fahti ölümlerinin iki nevi vardır; ikincisi olan on zamanlı fâilün fâilün vezninde ten tenen tenen dir ki ona türkî derler; Edvarda ona hafî-i-remel denilmişse de remele hiç bir münasebeti yoktur denilmiştir; görülüyor ki Türk aksağı şu yukarıda Seyyid Hasanın söylediğî türkî ölçüsün nîsfidir; nitelikim Ali Şahin kitabında bu usul türkî i-serî-in nîfi ismîle yazılıdır. 520 sene ve daha evvelleri bu namla Horasan ve Türkistanda bilindiği ve bu ismin oradan bize kadar geldiği anlaşılmaktadır.